

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER'İN OLAĞANDIŞI HALLERDEKİ
UYGULAMA VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ
RİVAYETLERİN TAHRİÇ VE TAHLİLİ**

**Hazırlayan
Mehmet GÜLER**

**Danışman
Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL**

Yüksek Lisans Tezi

**Eylül 2017
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI**

**HZ. PEYGAMBER'İN OLAĞANDIŞI HALLERDEKİ
UYGULAMA VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ
RİVAYETLERİN TAHRİÇ VE TAHLİLİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

**Hazırlayan
Mehmet GÜLER**

**Danışman
Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL**

**Eylül 2017
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Mehmet GÜLER

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Hz. Peygamber’in Olağandışı Hallerdeki Uygulama ve Tavsiyeleri ile İlgili Rivayetlerin Tahriç ve Tahlili” adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mehmet GÜLER

Danışman

Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

Temel İslam Bilimleri A.B.D. Başkanı

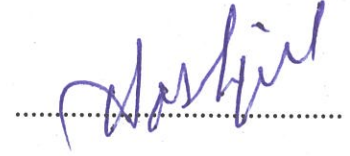
Prof. Dr. Halim ÖZNURHAN

Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL danışmanlığında **Mehmet GÜLER** tarafından hazırlanan **“Hz. Peygamber’in Olağandışı Hallerdeki Uygulama ve Tavsiyeleri ile İlgili Rivayetlerin Tahric ve Tahlili”** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Temel İslâm Bilimleri** Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

22../09/2017

JÜRİ :

Danışman : Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL



Üye : Doç. Dr. Mustafa IŞIK



Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet UYAR



ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 03/10/2017 tarih ve...32...sayılı kararı ile onaylanmıştır.

03../10/2017

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü



ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR

Tarihin bütün devirlerinde olağandışı durumlar insanların daima dikkatini çekmiş ve eski insanlar bu hadiseleri büyük bir korku içerisinde izlemişlerdir. Bu olağan dışı hadiseler, insanların önlem alarak zararını önleyebileceği doğal felaketlerle, insanın müdahalesi dâhilinde olmayan olaylar olarak ifade edilir.

Doğal afetler ve olağandışı hadiseler doğurduğu sonuçlar itibariyle birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına her zaman sebep olmuştur. Bu sorunlarda insanı psikolojik olarak etkilemiş ve farklı yorumlar yapmalarına sebep olmuştur. Böylece hurafe ve batıl inançlar ortaya çıkmıştır.

Sebebi bilinmediğinden o zamana göre olağan dışı sayılabilecek olan güneş ve ay tutulmaları, fırtına, şiddetli korku, açlık vb. olağandışı hadiseler, Hz. Peygamber zamanında da meydana gelmiştir. Hz. Peygamber bu tür olaylar karşısında alınması gereken tedbirleri almış, öteden beri insanlarda var olan bâtil inançları da izale etmiştir. Hz. Peygamber insanların müdahalesi dâhilinde olmayan Güneş ve ay tutulması esnasında namaz kılmak, dua ve tevbe etmek, köle azad etmek, şiddetli korku anında korku namazı kılmak, kıtlık ve kuraklık zamanında namaz ile veya dua ile istiskâ yapmak gibi, Allah'ın rızasına matuf ameller yapmış ve yapmayı tavsiye etmiştir.

Olağandışı hadiseler deyince aklımıza mucize, keramet, istidrac ve sihir gibi birçok kavram gelmektedir. Bunlar bizim tezimizin dışındadır. Tezimizin konusu olağan devam eden bir hadisenin olağanın dışına çıkması neticesinde meydana gelen hadiselerdir. Ayın ve güneşin yörüngesinde her gün doğup batması olağan bir durum iken, bazı zamanlarda tutulmaları olağandışı bir hadisedir. Kıtlık ve kuraklık, şiddetli korku, hastalık vb. hadiseler olağandışı vakalardır.

Biz tezimizde yukarıda bahsedilen olağandışı hadiseler karşısında Hz. Peygamber'in tavrını, tavsiyelerini ele alacağız, bu konu hakkında îrâd buyurduğu hadislerin tahriç ve değerlendirmesini yapacağız.

Tezimiz bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; Olağandışı-Olağanüstülük ve olağandışı halin etkileri; tarifi, insan psikolojisine etkisi ve diğer dinlerin olağandışı olaylara bakışı üzerinde duracağız.

Birinci bölümde; Hz. Peygamber döneminin bazı olağandışı hallerini ele alacağız. Güneş ve ay tutulması, şiddetli korku, Kıtık ve kuraklık, açlık ve susuzluk, deprem ve hastalık gibi olaylar karşısında Allah Resulünün tavrını ve tavsiyelerini inceleyeceğiz.

İkinci bölüm de ise; olağandışı hâdiselerle ilgili nakledilen hadislerin tespit ve Tahriçini, küsûf-hüsûf namazını, istiska namaz ve duasını, salatü'l-havf (korku namazı), Medine'de duyulan şiddetli gürültüyle ilgili rivayetleri, Hz. Peygamber'in yüksek bir yere çıktığında veya bir vadiye indiğinde söylediği zikirlerle ilgili rivayetlerin değerlendirmesini yapacağız.

Çalışmamız süresince katkı ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Hâbil NAZLIGÜL'e teşekkür ederim.

Mehmet GÜLER

Ağustos 2017, KAYSERİ

HZ. PEYGAMBERİN OLAĞANDIŞI HALLERDEKİ UYGULAMA VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHİRİÇ VE TAHLİLİ

Mehmet GÜLER

**Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Eylül 2017
Danışman: Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL**

ÖZET

Bu tez, Hz. Peygamber'in olağan dışı hallerdeki uygulama ve tavsiyeleri ile ilgili hadisleri incelemektedir.

Tarihin her döneminde İnsanlık Olağandışı ve tabiatüstü hadiselerle karşı karşıya kalmıştır. Bu olayların bazıları insanlarda korku, endişe veya hayranlık yaratırken; bazıları ise, doğurduğu sonuçlar itibarıyla birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu ve kaynakları, olağan dışı kavramının tanımı, insan psikolojisine etkisi, Kur'an'da ve diğer dinlerde olağandışı durum üzerinde durduk.

Birinci bölümde; Hz. Peygamber zamanında meydana gelen bazı olağandışı hâdiseler ve Hz. Peygamber'in tavrını, tavsiyelerini ele aldık.

İkinci bölümde; Hz. Peygamber'in olağandışı durumlarda yaptığı ibadetlerle ilgili hadislerin tespit, tahriç ve tenkidi üzerinde durduk. Bu ibadetlerle ilgili mezheplerin görüşlerini ortaya koyduk. Yine Konuyla ilgili hadislerin sıhhat durumunu tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Kûsûf, İstiskâ, Korku, Kıtlık, Olağandışı, Tahriç

INVESTIGATION AND ANALYSIS OF THE HADITHS CONCERNING THE PRACTICES AND RECOMMENDATIONS OF THE PROFET IN EXTRAORDINARY SITUATIONS

Mehmet GÜLER

**Erciyes University, Instute of Social Sciences
Master's Thesis, December 2017
Supervisor: Doc. Dr. Habil NAZLIGUL**

ABSTRACT

In this thesis, the hadiths concerning the practices and recommendations of the Prophet Muhammad in extraordinary situations will be examined.

Humanity has faced unusual and supernatural incidents in every period of the history. While some of these events create fear, anxiety or admiration in people, others have caused some social problems as a result.

This study consists of an introduction and two chapters.

In the introduction part, we have focused on the purpose of the study, the sources, the explanation of the concept of unusual, the effect on human psychology and the unusual situations in the Qur'an and other religions.

In the first chapter, we have discussed some extraordinary events during the time of the Prophet Muhammad, and the attitude and advice of the Prophet Muhammad.

In the second chapter, we have focused on the identification, argumentation and criticism of hadiths concerning the worship of the Prophet Muhammad in extraordinary circumstances. Also we tried to determine the reliability of the hadiths related to the subject.

Key Words: Hadith, Solar Eclipse, Fear, Scarcity, Extraordinary, Investigation.

İÇİNDEKİLER

HZ. PEYGAMBERİN OLAĞANDIŞI HALLERDEKİ UYGULAMA VE TAVSİYELERİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHRİC VE TAHLİLİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK SAYFASI.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
ONAY:.....	iii
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
1. Tezin Konusu ve Amacı.....	1
2. Çalışmanın Yöntemi	2
3. Çalışmanın Kaynakları.....	2
4. Olağandışı Durumun Tarifi	3
5. Olağandışı Durumun İnsan Psikolojisine Etkisi	4
6. Cahiliye ve Ehli Kitab’da Olağandışı Durum ve Bu Durumlarda Takınılan Tavrı	6
7. Kur’an’da Olağandışı Durum ve Kur’an’ın Bu Durumlara Bakışı	7

1. BÖLÜM

OLAĞANDIŞI OLAĞANÜSTÜLÜK VE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNİN BAZI OLAĞANDIŞI HALLERİ

1.1. Güneş ve Ay Tutulmaları	15
1.1.1. Güneş ve Ay Tutulduğunda Hz. Peygamber’in Tavrı	17
1.1.1.1. Endişe ve Korku.....	17
1.1.1.2. Tefekkür ve Hayranlık	19
1.1.2. Güneş ve Ay Tutulduğu Zaman Hz. Peygamber’in Tavsiyeleri	19
1.1.2.1. Namaza Çağrı	20
1.1.2.2. Allah’ı Zikretme, Dua ve İstiğfarda Bulunma ve Sadaka Vermeye Çağrı	21
1.2. Şiddetli Korku	21
1.2.1. Korkunun Tarifi.....	21
1.2.2. Korku anlarında Hz. Peygamber’in Tavrı	23

1.2.2.1. Hira Mağarası ve İlk Vahiy	24
1.2.2.2. Hicret, Sevr Mağarası ve Hz. Peygamber'in Tavrı.....	28
1.2.2.3. Medine'de Endişe ve Korku Dolu Geceler	32
1.2.2.4. Hendek Savaşı'nda Sahabenin Korkması	34
1.2.2.5. Tebük Savaşı'nda Sahabenin Korkuya Düşmesi	35
1.3. Medine'de Sebebi Belirsiz Şiddetli Gürültü ve Hz. Peygamber'in Tavrı.....	37
1.4. Şiddetli Yağmur ve Fırtına Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı	38
1.5. Şiddetli Kıtık ve Kuraklık Karşısında Hz. Peygamber'in Tavrı	39
1.5.1. İstiskâ ve Namaz	42
1.5.2. İstiska ve Dua	43
1.6. Açlık ve Susuzluğa Karşı Hz. Peygamber'in Tavrı.....	44
1.7. Hz. Peygamberin Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Tavrı	46
1.7.1. Cüzzam.....	47
1.7.2. Veba.....	48
1.7.3. Kuduz	49
1.7.4. Humma	50
1.8. Zelzele (Deprem) Olduğunda Hz. Peygamber'in Tavrı.....	51

2. BÖLÜM

OLAĞANDIŞI HALLERLE İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TESPİT, TAHRİÇ VE TENKİDİ

2.1. Hüsûf ve Kûsûf ile İlgili Rivayetler	53
2.1.1. Rivayetlerin Tespit, Tahric ve Tenkidi.....	53
2.1.1.1. Hz. Aişe rivayeti.....	56
2.1.1.1.1. Hadisin Metni	56
2.1.1.1.2. Hadisin Tahrici	56
2.1.1.1.3. Hadisin İsnad Şeması.....	58
2.1.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	59
2.1.1.2. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti	63
2.1.1.2.1. Hadisin Metni	63
2.1.1.2.2. Hadisin Tahrici	63
2.1.1.2.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	65
2.1.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	66
2.1.1.3. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti.....	67

2.1.1.3.1. Hadisin Metni	67
2.1.1.3.2. Hadisin Tahriçi	68
2.1.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	69
2.1.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	70
2.1.1.4. Hz. Esmâ bint. Ebi Bekr Rivâyeti	70
2.1.1.4.1. Hadisin Metni	71
2.1.1.4.2. Hadisin Tahriçi	71
2.1.1.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	73
2.1.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	74
2.1.1.5. Hz. Abdullah b. Amr Rivâyeti	75
2.1.1.5.1. Hadisin Metni	75
2.1.1.5.2. Hadisin Tahriçi	76
2.1.1.5.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	77
2.1.1.5.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	78
2.1.2. Güneş Tutulması (Küsûf) Namazına Davet ve Namazın Kılınış Şekli	79
2.1.3. Kusûf Namazının Kıraati ve Hutbesi ile ilgili Rivayetler	81
2.1.4. Kusûf Namazının Cemaatle Kılınması.....	83
2.1.5. Kadınların Kusûf Namazına Katılmaları.....	84
2.1.6. Rivayetlerin Genel Değerlendirilmesi.....	84
2.2. İstiskâ ile İlgili Rivayetler	85
2.2.1. İstiskâ Namazı ile İlgili Rivâyetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi	85
2.2.1.1. Hz. Aişe Rivâyeti	86
2.2.1.1.1. Hadisin Metni	86
2.2.1.1.2. Hadisin Tahriçi	87
2.2.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	87
2.2.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	87
2.2.1.2. Hz. Abdullah b. Zeyd Rivâyeti	88
2.2.1.2.1. Hadisin Metni	88
2.2.1.2.2. Hadisin Tahriçi	88
2.2.1.2.3. Hadisin İsnad Şeması.....	90
2.2.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	91
2.2.1.3. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti	91
2.2.1.3.1. Hadisin Metni	92

2.2.1.3.2. Hadisin Tahriçi	92
2.2.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	94
2.2.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	95
2.2.1.4. Hz. Ebu Hureyre Rivâyeti.....	95
2.2.1.4.1. Hadisin Metni	95
2.2.1.4.2. Hadisin Tahriçi	96
2.2.1.4.3. Hadisin İsnad Şeması.....	96
2.2.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	96
2.2.2. İstiskâ Duası ile İlgili Rivâyetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi	97
2.2.2.1. Hz. Enes Rivâyeti.....	97
2.2.2.1.1. Hadisin Metni	97
2.2.2.1.2. Hadisin Tahriçi	98
2.2.2.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	100
2.2.2.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	101
2.2.2.2. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti.....	103
2.2.2.2.1. Hadisin Metni	103
2.2.2.2.2. Hadisin Tahriçi	103
2.2.2.2.3. Hadisin Tahriçi	103
2.2.2.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	104
2.2.3. Rivayetlerin Genel Değerlendirme.....	104
2.3. Korku Namazı İle İlgili Rivâyetler	106
2.3.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi.....	108
2.3.1.1. Hz. Abdullah b. Ömer Rivâyeti.....	108
2.3.1.1.1. Hadisin Metni	108
2.3.1.1.2. Hadisin Tahriçi	109
2.3.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	110
2.3.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkîki.....	111
2.3.1.2. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti.....	112
2.3.1.2.1. Hadisin Metni	112
2.3.1.2.2. Hadisin Tahriçi	113
2.3.1.2.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	114
2.3.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkîki.....	115
2.3.1.3. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti	118

2.3.1.3.1. Hadisin Metni	118
2.3.1.3.2. Hadisin Tahriçi	118
2.3.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	120
2.3.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	121
2.3.1.4. Hz. Sehl b. Ebi Hasme Rivâyeti.....	122
2.3.1.4.1. Hadisin Metni	122
2.3.1.4.2. Hadisin Tahriçi	123
2.3.1.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	124
2.3.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkîki.....	125
2.3.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi	126
2.4. İstihâre Namazı ve ilgili Rivâyetler	130
2.4.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi.....	131
2.4.1.1. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti.....	131
2.4.1.1.1. Hadisin Metni	131
2.4.1.1.2. Hadisin Tahriçi	132
2.4.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	133
2.4.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	134
2.4.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi	135
2.5. Hâcet Namazı ve ilgili Rivâyetler	136
2.5.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi.....	137
2.5.1.1. Hz. Abdullah b. Ebi Evfâ Rivâyeti.....	137
2.5.1.1.1. Hadisin Metni	137
2.5.1.1.2. Hadisin Tahriçi	138
2.5.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	138
2.5.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkîki.....	138
2.5.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi	139
2.6. Medine’de Gece Büyük Bir Gürültünün Duyulması İle İlgili Rivâyetler.....	139
2.6.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi.....	139
2.6.1.1. Hz. Enes b. Malik Rivâyeti	139
2.6.1.1.1. Hadisin Metni	139
2.6.1.1.2. Hadisin Tahriçi	140
2.6.1.1.3. Hadisin İsnad Şeması.....	141
2.6.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	142

2.6.2. Rivayetlerin Değerlendirmesi.....	143
2.7. Hz. Peygamber'in Vadiye İndiğinde veya Yüksek bir Yere Çıktığında Yaptığı Dua ile İlgili Rivâyetler	143
2.7.1. Tekbir Kelimesinin Lügat ve İstılahi Anlamı.....	143
2.7.2. Tesbîh Kelimesinin Lügat ve İstılahi Anlamı	144
2.7.3. Rivayetlerin Tesbit, Tahriç ve Tenkid.....	144
2.7.3.1. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti.....	144
2.7.3.1.1. Hadisin Metni	144
2.7.3.1.2. Hadisin Tahriçi	144
2.7.3.1.3. Hadisin İsnad Şeması.....	145
2.7.3.1.4. Hadisin İsnad Tetkîki.....	146
2.7.3.2. Hz. Ebu Musa el-Eş'ari Rivâyeti	147
2.7.3.2.1. Hadisin Metni	147
2.7.3.2.2. Hadisin Tahriçi	148
2.7.3.2.3. Hadisin İsnad Şeması.....	149
2.7.3.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	150
2.7.3.3. Hz. Ebu Hureyre Rivâyeti	151
2.7.3.3.1. Hadisin Metni	151
2.7.3.3.2. Hadisin Tahriçi	151
2.7.3.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	152
2.7.3.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	153
2.7.3.4. Hz. Abdullah b. Ömer Rivâyeti.....	154
2.7.3.4.1. Hadisin Metni	154
2.7.3.4.2. Hadisin Tahriçi	154
2.7.3.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı.....	156
2.7.3.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki.....	157
2.7.4. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi	158
SONUÇ.....	160
EKLER.....	163
KAYNAKLAR	164
ÖZ GEÇMİŞ.....	174

KISALTMALAR

b.	: ibn
bint.	: Binti
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâluhu
çev.	: Çeviri
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
hn.	: Hadis Numarası
Hz.	: Hazreti
md.	: Madde(sî)
nşr.	: Neşreden
r.a.	: Radiyallahu 'anh
s.	: Sahife
s.a.v.	: Sallallahu 'aleyhi ve sellem
TDK.	: Türk Dil Kurumu
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme (eden)
trs.	: Tarihsiz
v.	: vefatı
v.b.	: Ve buna benzer
vd.	: ve diğerleri
yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Amacı

Tarihin her döneminde insanlık Olağandışı (fırtına, sel, deprem v.b) olaylarla karşı karşıya kalmıştır. Bu olayların bazıları insanlarda korku, endişe veya şaşkınlık yaratırken; bazıları ise, sebep olduğu sonuçlar itibarıyla bazı toplumsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada, tedbir alınarak zararın önlenebileceği doğal felâketlerle, insanın müdahalesi olmayan olaylar karşısında Hz. Peygamber'in tutum ve davranışlarını incelemek istedik. Bu sebeple tez konusu olarak Hz. Peygamberin olağan dışı hallerdeki uygulama ve tavsiyeleri ile ilgili rivâyetlerin tahriç ve tahlili konusunu ele aldık.

Bu çerçevede konularına göre yazılan hadis kitaplarının konuyla ilgili kısımlarından, Müsned türe eserlerden ise eş-Şamile isimli programdan yararlanarak konumuzla ilgili rivayetleri, muhtevaları, sıhhatleri ve uygulamadaki yani küsûf, havf ve istiska namazı veya duası ile ilgili oluşumu ve şekillenişindeki etkilerini de dikkate alarak tespit ve tahlile tabi tuttuk.

Çalışmamızın temel hedefi, olağandışı olaylar konusunda Hz. Peygamber'e nispet edilen hadisleri ölçü alarak, bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'in tutum, davranış ve tavsiyelerini ortaya koymaktır. Çalışmamız boyunca şu üç amacı gerçekleştirmeye çalıştık:

- a. Hadisler vasıtasıyla olağan dışı hadiseler karşısında Hz. Peygamber'in tutum ve davranışlarının öğrenilmesi.
- b. Konuyla ilgili rivayetleri tespit edip, tahriç ve isnad tahlilinin yapılması, rivayetlerin sıhhatinin imkanlar ölçüsünde tespiti.
- c. Olağan dışı durumlarda Hz. Peygamberin yaptığı ibadetleri, bu ibadetlerin mezhepler arasındaki ihtilaflarını ve ihtilaf sebeplerini belirlemektir.

2. Çalışmanın Yöntemi

Tezimizde tarihsel belge derleme ve değerlendirme yöntemi de diyebileceğimiz yöntemi kullandık. Yani konumuzla ilgili rivâyetleri ve dökümanları ilgili kaynaklardan derledik ve fişledik. Derlediğimiz bu bilgileri başta hadis ilmi olmak üzere, İslâmi ilimlerin usulüne uygun olarak tahkik ettik. Daha sonra elde edilen bilgileri maksadımıza uygun şekilde yorumlayıp ve değerlendirerek bir sonuca varmaya gayret ettik.

3. Çalışmanın Kaynakları

Bu çalışmayı yaparken ele aldığımız kavramlarla, ayetlerde geçen kavramların sözlük ve terim anlamları için Rağıb el-İsfehâni'nin (v. 501/1108) "el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'an", İbn Manzûr'un (v. 711/1311) "Lisanü'l-Arab", başta olmak üzere klasiklerden ve günümüz sözlüklerinden yararlandık. Yine Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yayımlanan 'Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nden ve kısmen de olsa Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nden faydandık.

Çalışmamız hadis çerçeveli olduğundan konuyla ilgili başta Kütüb-ü Sitte olmak üzere muteber hadis kaynaklarından yararlandık. Kütüb-ü Sitte eserlerine ait şerh kitaplarından faydalandık. Bu kitapların bazıları şunlardır: Ebu Zekerîyya Muhyiddin en-Nevevî'nin (v. 676/1277), eseri el-Minhac bi Şerhi Sahihi Müslim b. Haccac; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalani (v. 852/1449)'ye ait olan Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari; Bedruddîn Ebû Muhâmmad b. Mahmûd el-Aynî el-Hanefî (v. 855/1451)' ye ait Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi'l-Buhârî; Mubarekfûrî'nin (v. 1353/1935) Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Camii't-Tirmizî.

Çalışmamızın bazı bölümlerinde tefsir, ikinci bölümde ise İslam hukuku alanına girdiği için hem klasik hem de çağdaş tefsir ve fıkıh çalışmalarından istifade ettik, klasik kaynakların başında fıkıh alanında;

Serahsî'nin (v. 483/1090), el-Mebsût; Kâsânî (v. 587/1191), Bedâi'u's-Senâi' fî Tertibi's- Şerâi; Kemâluddîn İbn Humâm (v. 861/1457), Şerhu Fethi'l-Kadîr; İbn Âbidîn (v. 1252/1836), Reddû'l-Muhtar; Abdurrahmân el-Cezirî (v. 1882/1941), el-Fıkıh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a.

Tefsir alanında; Zemahşerî (v. 538/1144), el-Keşşâf; İbn Arabî, (v. 543/1143), Ahkâmu'l-Kur'an; Fahreddîn er-Râzî (v. 606/1210), et-Tefsîru'l-Kebîr; Kurtubî (v.

671/1273), el-Cami li Ahkâmu'l Kur'an; İbn Kesir (v. 774/1372), Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm; Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, (v. 1404/1984), et-Tefsiru'l-Hadis gibi eserler yer almaktadır

Konuyla ilgili incelediğimiz hadislerin senetlerinde yer alan râviler, hadisin sahih olup olmadığını tespit etmek için incelememiz gerekiyordu, bunun için de hadis râvilerinin durumlarını anlatan, vefat tarihleri hakkında bilgi veren kitaplara müracaat ettik. Bu konuyla ilgili eserler arasında daha kapsamlı olmasından dolayı, başta İbn Hibban'ın (v. 354/965), Kitâbü's-Sikât, Mizzi'nin (v. 742/1341), Tehzîbu'l-Kemal fi Esmâ'r-Rical'i ve İbni Hacer el-Askâlânî'in (v. 852/1448) Tehzibu't Tehzib'inden râvilerin durumları hakkındaki bilgilere ulaştık.

Yine çalışmamız Hz. Peygamber'in hayatını da konu edindiğinden başta İbn Hişam, (v. 213 veya 218/833), es-Sîretu'n-Nebeviyye; İbn Sa'd (v. 230/845), et-Tabakâtü'l-Kübrâ ve Mustafa Âsım Köksal (v. 1998)'ın İslam Tarihi gibi klasik ve çağdaş siyer ve mağazî eserlerinden faydalandık.

Müsned türü eserlerden konuyla ilgili hadisleri bulmak için eş-Şamile isimli programdan ve www.islamweb.net isimli internet sitesinden faydalandık.

Bütün bu kaynakların yanında yararlandığımız diğer kaynakları bibliyografya kısmında ayrıntılı bir şekilde verdik.

4. Olağandışı Durumun Tarifi

Olağandışı kelimesi sözlükte; Olağan olmayan, sıra dışı, gayri tabiî¹ yaratılışın ve olanakların üstünde, alışılmıştan ve benzerlerinden farklı olan, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan ön tasarısız bir şekilde meydana gelen ve harikulâde² manalarına gelir.

Bu kavram, alışılmışın dışında, beklenmedik muhtemel olmayan, tabiattaki işleyişi belirli zamanlarda bozan tabiatüstü olaylar için de kullanılır.³ Olağanüstü kavramını, tabiatla şimdiye kadar olanların aksine bir hadisenin meydana gelmesi şeklinde tanımlayanlar da bulunmaktadır.⁴

¹ TDK Türkçe Sözlük, "Olağandışı", md., s. 1443.

² TDK Türkçe Sözlük, "Olağanüstü", md., s. 1443.

³ M.Sait Özervarlı, "Harikulâde" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 181.

⁴ Adnan Aslan, "Harikulâde", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 183.

Tabiattaki hadiseler belli bir nizam ve denge içinde meydana gelir. Her şey bir kanuna bir kurala göre hareket eder. Olağandışı olay, bu ölçü ve düzen içinde bir olayın vukuunun beklenenin ya da alışılanın dışında meydana gelmesidir.

5. Olağandışı Durumun İnsan Psikolojisine Etkisi

Tarihin bütün devirlerinde olağandışı durumlar insanların daima dikkatini çekmiş ve insanlar bu olayları büyük bir endişe, kaygı ve korku içerisinde izlemişlerdir. Bu olağan dışı hadiseler, insanların önlem olarak zararını önleyebileceği doğal felaketlerle, insanın müdahalesi dâhilinde olmayan olaylar olarak ifade edilir.

Doğal afetler ve olağandışı hadiseler sebep olduğu sonuçlar itibariyle bazı ictimâî problemlerin ortaya çıkmasına çoğu zaman sebep olmuştur. Bu sorunlarda insanı psikolojik olarak etkilemiş ve farklı yorumlar yapmalarına sebep olmuştur. Böylece hurafe ve batıl inançlar ortaya çıkmıştır.

Din psikolojisi alanında yapılan araştırmalar, olağandışı olayların, toplumsal ve tabîi afetlerin insanları genel olarak Allah'a yaklaştırdığı, neticesinde de insanların inanç ve ibadetlerinde daha hassas oldukları görülmektedir. Kâinatta meydana gelen ve olağandışı hadiselerin, yaratıcıya daha çok yönelme duygusunu motive ettiği söylenmiştir. Birçok inceleme ve Araştırmalar göstermektedir ki, insanın tâkatini aşan ve çaresizlik içerisinde bırakan doğal afetler, olağandışı olaylar ve tehlikeler onu, doğaüstü bir kurtarıcıya yönlendirmiştir.

Genel olarak olağandışı hadiseler insanları dini daha iyi yaşamaya sevk ederken, bunun aksine bazı insanları da dinden uzaklaşmaya ve isyana sevk etmektedir. İnsan hayatta çektiği bazı sıkıntı, çile, gerginlik, gibi olumsuz davranışları telafi amaçla dini davranışlarda bulunduğu dini tavırlarıyla bir denge kurup, tasa ve kederlerini telafi ettiği söylenmekle beraber bu doğru bir yaklaşım değildir. Dinî tutum ve davranışların daha çok ruh sağlığını koruyan bir niteliğe sahip olduğunu söylemek daha uygun gözükmetedir.⁵

Gözlem ve araştırmalar bize şunu göstermektedir ki, tabiat olayları ve sosyal afetler bireyi ibadete sevk etmektedir. Olağandışı olaylar neticesinde, bireyin yaptığı ibadetler,

⁵ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2013, s. 93.

kişiyi dengeli, güçlü ve kendini kontrol altına alan bir etki yapmaktadır. Aynı zamanda ibadetler, kişiyi Allah'a yaklaştırdığı kadar, insanlara da yaklaştırmaktadır. Bu da toplumsal ruh ve vicdanın oluşmasında ve sosyal ve toplumsal ilişkilerin gelişmesinde önemli bir etkidir. İnanan bir kişi, ibadetleriyle iç huzur ve güveni elde eder gelecekle ilgili korku endişe ve kaygılardan kurtulur. Bundan dolayı inanç ve ibadetler maddi-manevi sağlığımızı muhafaza eder, kişiliğin oluşmasında da önemli bir faktördür.⁶

Olağandışı hadiseler ve toplumsal afetler bireyi tevbe-istiğfara yönlendirebilir. Birey veya toplumlar tabiat olaylarının günahlarından dolayı olduğunu düşünüp kendilerini suçlarlar böylece suçluluk psikolojisine girebilirler.

Din psikolojisi konusunda yapılan araştırmalar suçluluk duygusunun çift yönlü etkisinin olabileceğini göstermektedir. Suçluluk duygusu şiddetli olduğu zaman, nedâmete karşı hissiz ve duygusuzluğa, kutsallara saldırmaya sevk edebilir. Suçluluk duygusu normal seyrini takip ederse bu dini yaşantıda gelişme sağlamaya sebep olur.⁷

Tabii afetler ve toplumsal olaylar bireyi yaradanına yalvarmaya, dua etmeye sevk edebilir. Olağandışı hadiseler karşısında birey, güçlü bir varlığa yönelir ve ondan yardım ister. Ayrıca araştırmalar bize göstermektedir ki doğal ve sosyal felaketler bireyi ibadete sevk ettirmektedir.

Gözlem ve araştırmalar güven ve inanç arasında büyük bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. İnancın yaşamın zorluk ve dengesizliğini anlamlı hale getirerek güven verme özelliği vardır. Kişi önlem ve tedbirini aldıktan sonra neticeyi Allah'tan bekleyecek, istemediği bir sonuçla karşılaştığı zaman da Allah'ın takdiri böyleymiş diyerek sabır ve teenni ile hareket edecektir.

Olağandışı hadiseler ve toplumsal afetler kişilerin değer yargılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir. Değer, bireyin özünde kendine has bir özellik olup psiko-sosyal şartlar bu karakterin açılmasını ve devamlılığını sağlar.

⁶ Hökelekli, s. 249; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, Aksiseda Matbası, İkinci Baskı, Samsun 2000, s. 116.

⁷ Hökelekli, s. 106; Peker, s. 76.

6. Cahiliye ve Ehli Kitab'da Olağandışı Durum ve Bu Durumlarda Takınılan

Tavır

İnsanoğlu tarih boyunca karşılaştığı olağandışı hâdiselerde bir gizem aramış ve olaya kendince manalar yüklemiştir. Yine insan aciz kaldığı zorluklar karşısında çareler aramış, bulamadığı zaman ise yüce bir varlığa yönelmiştir. Çünkü insan hangi dinden veya inançtan olursa olsun insanın aciz kaldığı durumlarda yüce bir varlığa karşı duymuş olduğu inanç, fitri bir ihtiyaçtır.⁸

İslam öncesi cahiliye toplumunda ve ehli kitap arasında özellikle ay ve güneş tutulması, yağmur duasıyla ilgili örf ve adetler vardı. Nitekim Mekke'de uzun süre kuraklık ve kıtlık olmuş halk perişan olmuştu. Abdülmuttalib yanında henüz yedi yaşında olan Hz. Peygamber olduğu halde, Kureyşin öndeleriyle beraber Ebu Kubeys dağına yağmur duasına çıkmıştır. Abdülmuttalib Peygamberimizi vesile ederek Allah'tan yağmur istemiş, çok geçmeden yağmur yağmış, vadiler sularla dolmuştur.⁹ Yine Ebu Talib'in Hz. Peygamber'in elinden tutup Kâbe'ye götürdüğü, Ona dua ettirdiği, açık olan havada birden bulutların görülmeye başladığı, yağmur yağıp Mekke vadisinin sularla dolup taşıdığı rivâyet edilmektedir.¹⁰

Yağmur duasına çıkma adeti Yahudilik ve Hristiyanlık'ta da mevcuttur. Kur'an, Hz. Musa'nın Kuraklık ve susuzluktan bunalan kavmine yağmur yağdırması için Allah'a dua ettiğini bildirmektedir.¹¹ Allah (c.c.) Peygamberinin duasını kabul etmiş, daha büyük bir nimet lütfederek, İsrailoğulları için oniki pınar fışkırtmıştır.¹² Ayrıca, Hz. Süleyman'ın da yağmur duasına çıktığı bu sırada sırtüstü yatarak, ayaklarını havaya kaldırmış bir karınca görmüştü, karınca: "Ya Rab! Biz senin mahlûkatından birtakım mahluklarız, senin suyundan müstağni değiliz" diyordu. Bunun üzerine Hz. Süleyman yanındakilere: "Dönün! muhakkak ki sizden başkasının sebebiyle sulandınız" demişti.¹³

⁸ Engin Geçtan, Psikanaliz ve Sonrası, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990, s. 122.

⁹ Mustafa Asım Köksal, *İslam Tarihi*, Köksal Yayıncılık, İstanbul 2001, I, s. 66-69.

¹⁰ Ali Osman Ateş, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul

2014, s. 68.

¹¹ Bakara, 60.

¹² Bakara, 60; A'raf, 160.

¹³ Hâkim Müstedrek, I, 473; Ateş, s. 68.

Hristiyanlığın Katolikler mezhebinde yağmur duası dini alaylarla yüksek tepelere çıkılarak yapılmaktadır.¹⁴

Yine Güneş ve ay ile ilgili birçok inanış vardır. Zira bu iki gök cismi insanoğlunun her zaman dikkatini çekmiştir. Bunlarla ilgili Kur'an-ı Kerim'de birçok ayet vardır. Bu ayetler de genel olarak bu varlıkların hikmet yönüne, Allah'ın kudretine vurgu amacıyla çeşitli açıklamalar yapılır. Güneş ve ay üzerine yemin edilir ve bu iki cismin Allah'ın varlığının birer delili olduğu ifade edilerek insanın bunlar üzerinde düşünüp ibret alması, böylece kendisini yaratan Allah'a karşı kulluk şuuru içinde bulunması istenir.¹⁵

Bu ayetler, ay ve güneşe kutsallık atfeden veya gayba ait çeşitli sonuçlar bağlayan eski anlayışları düzeltme gayesi de taşımaktadır. Astronomi bilgisinin hayli zayıf olduğu eskiçağlardan itibaren ay ve güneş tutulmasıyla ilgili olarak pek çok yorum yapılmaktadır. Önemli bir kişinin veya bir hükümdarın doğum ya da ölümünün işareti sayılarak uğur veya uğursuzluk sebebi kabul edildiği bilinmektedir. Nitekim Cahiliye dönemi Arap toplumunda güneş tutulmasının önemli bir kişinin ölümü üzerine meydana geldiği şeklinde bir inanış mevcuttu. Hicretin onuncu yılında Hz. Peygamber'in oğlu İbrahim vefat ettiği gün güneş tutulunca bazı kimseler bu iki olay arasında irtibat kurmuş, Hz. Peygamber de güneş ve ayın ilahi birer alamet olup bir kişinin ölümü üzerine tutulmayacağını belirtmiştir.¹⁶

Yahudiler ay tutulduğu zaman toplanıp ateş yakmışlar, tas çalmışlar, ayın büyülendiğini söylemişlerdir.¹⁷ Tarihin bütün devirlerinde güneş ve ay tutulmaları daima insanların dikkatini çekmiş ve eski insanlar bu hadiseleri büyük bir korku içerisinde izlemişlerdir. Günümüzde bile bu tür olayların sebepler bilinmesine rağmen yine de insanlarda derin bir etki bırakmaktadır.

7. Kur'an'da Olağandışı Durum ve Kur'an'ın Bu Durumlara Bakışı

Tabiat olayları karşısında yaşanan çaresizlik, kaygı ve korku birçok âyette ele alınmış ve bu durumu yaşayan insanların çaresizliği, böyle durumdaki insanların tutum ve

¹⁴ Ateş, s. 68.

¹⁵ En'am, 77, 78, 96; Yunus, 5; Yasin, 38-40; Fussilet, 37; Müddessir, 32; Şems, 1-2.

¹⁶ Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâr-u İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 2002/1423, Kûsûf, 15; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî el-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Daru İbn Hazm, Beyrut 1995/1416, Kûsûf, 10, 23, 29.

¹⁷ Köksal, IV, 362.

davranışları ele alınmıştır. İnsanda sıkıntı, zorluk ve çaresizlik zamanında tabii olarak, kendiliğinden samimi olarak zuhur eden Allah’a sığınma ve yönelme biçiminin bilerek ve isteyerek Allah inancına dönüşmesini istemiştir. Ayrıca Allah (c.c.) kullarının başına bela ve sıkıntılar vererek onları imtihana tâbi tutmaktadır. *“Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksiltme-azaltma (fakirlik-ölüm) ile deneriz. Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir musibet geldiğinde: Biz Allah’ın kullarıyız ve O’na döneceğiz, derler.”*¹⁸

İnananlar Mekke'den Medine'ye hicret ederek müşriklerin baskı ve işkencelerinden kısmen de olsa kurtulmuşlardı. Yine de hicretin ilk yıllarında korku, endişe ve kaygı devam etmekteydi; çünkü Medine’de müşriklerin tehdidi altındaydı. Kısa bir zaman sonra müşriklerle Hz. Peygamber arasında savaşlar başladı. Sahabe ve Hz. Peygamber maddi sıkıntılara maruz kalmışlardı. Çünkü hicret edenler bütün mal varlıklarını Mekke’de bırakmışlardı, savaşlarda da can ve mal kaybına uğruyorlardı, zaman zaman karınlarını doyuracak bir lokma bulamıyorlardı.

Yukarıda zikredilen ayetlerde özellikle hicretin ilk yıllarındaki sıkıntılara ve zorluklara işaret edilmektedir. Bununla beraber, ayetler genel anlamda Allah’ın (c.c.) kullarını bu tür sıkıntı, bela ve musibetlerle imtihan etmesi her an mümkün olduğundan, âyetlerin anlam ve amacı mutlak ve geneldir. Allah (c.c.) mü’minleri her zaman imtihana tabii tutmuştur. Bu bela ve musibetlere sabredenler, Allah’a (c.c.) dayanıp O’na güvenenler, bela ve musibetlere yenik düşmeyenler dünya ve ahiret yönüyle kazanmışlardır. Bu Allah’ın kanunudur.¹⁹ Allah (c.c.) ayetin sonunda ‘sabredenleri müjdele’ diyerek sıkıntı, darlık ve musibet anlarında kullarına sabrı tavsiye etmiştir.

Kur’an, insanların sıkıntı ve darlık; sevinç ve mutlu zamanlarındaki ruh halini bize en detaylı şekilde anlatmaktadır. *“De ki: Karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) sizi kim kurtarır ki? (O zaman) O’na gizli gizli yalvararak «Eğer bizi bundan kurtarırsan andolsun şükredenlerden olacağız» diye dua edersiniz. De ki:*

¹⁸ Bakara, 155-156.

¹⁹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez vd., Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Ondan ve bütün sıkıntılardan sizi Allah kurtarır. Sonra siz yine O'na ortak koşarsınız."²⁰

Âyette geçen *ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ* "zulümâtü'l-berri ve'l-bahr" ifadesi, karanın ve denizin sıkıntıları anlamına gelir. Araplar sıkıntılı geçen bir gün hakkında "karanlık gün" deyimini kullanırlar. Eğer gün içinde yaşanan sıkıntılar fazla olursa, "yıldızlı gün" nitelemesinde bulunulur. Çünkü böylesi bir karanlığın şiddetinden dolayı yıldıza ihtiyaç duyulur.²¹

Karanın ve denizin karanlığı mecazî manaya gelebilir, bu durumda o ikisinin korkutucu ve ürpertici yanlarından söz edilir.²² Denizin zulmeti (karanlığı) hakiki manasında kabul edilecek olursa, geceleyin meydana gelen karanlık, bulutların sebep olduğu karanlık, şiddetli fırtınaların ve dev dalgaların meydana getirdiği durum gibi anlamlara gelir; böyle durumlarda insanlar nasıl kurtulacaklarını bilemezler, büyük korkuya kapılırlar. Karanın zulmeti gerçek anlamda değerlendirilecek olursa, gecenin, bulutların karanlığı, düşman saldırısından ve doğru yolu bulamamaktan²³ duyulan şiddetli korku gibi anlamlara geldiği kabul edilir.²⁴

Kur'an'ın şiddetli korku gibi olağandışı durumları konu edinmesinin amacı, böyle durumlarda insanın yalnız Allah'a yöneldiği gerçeğini açıklamaktır. İnsan şiddetli korku anlarında açıktan ya da gizlice, bütün samimiyetini ortaya koyarak, O'ndan başka her şeyden ümidini keserek Allah'a yönelir.²⁵ Allah'a yönelme şekli "tadarruan ve hufyeh" ifadeleriyle diye getirilir. Tazarru, açıktan duâ etmek,²⁶ aşırı derecede yalvarıp yakarmak, alçak gönüllülük göstermek, boyun eğmek demektir. Zorluk anlarında gösterilen tadarru', insanın benliğinde saklı olan doğal inanma kabiliyetinin açığa

²⁰ En'âm, 63-64.

²¹ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethu'l-Kadîr, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1995, II, 157.

²² Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Muhammed İbn. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzil*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1995, II, 31.

²³ Kurtûbî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, VII, 7.

²⁴ Fahreddîn er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1997, V, 19.

²⁵ Râzî, V, 19.

²⁶ Şevkânî, II, 157.

çıkmasının göstergesidir. Allah'tan başka sığınılacak ve güvenilecek hiç kimsenin kalmadığı zorluk anlarında aslî yaratılış özelliği olan İslâm fitratı ortaya çıkar.²⁷

Zorluk ve sıkıntı anlarında Allah'a yalvaran açıktan ve gizlice O'na duâ eden müşrikler, Allah'a şöyle söz verirler: Eğer bizi bu karanlıktan kurtarırsan, sana şükredeceğiz, hiçbir şeyi ortak koşmadan sadece sana kulluk edeceğiz. Fakat Allah onları her türlü zulmet ve sıkıntıdan kurtardıktan sonra, tekrar imanlarından dönerek Allah'a ortak koşar, verdikleri sözde durmazlar. Oysa insan sıkıntı anlarında olduğu gibi, her zaman, hayatın her anında Allah'a iman üzere kalabilmelidir.²⁸

İnsan, zorluk ve sıkıntı anlarında, kurtarması için Allah'a yöneliyor O'na yalvarıyor O da kendisini kurtarıyor. Böylece insan, Allah'ı ve O'nun kendisini kurtardığını bizzat yaşayıp tecrübe ediyor. İnsanın yaşadığı bu tecrübe Kur'an'da Allah'ın birliğinin kanıtlarından biri olarak sunulmaktadır. Kur'an, darda kalınca yalnız Allah'a yalvaran, Allah kendilerini kurtardığında O'na ortaklar koşan kimseleri, bu yaptıklarının tutarsızlığı noktasında düşünmeye çağırmaktadır. Sadece ihtiyacı olduğunda, işi düştüğünde Allah'a yalvaran, O'na her zaman şükredeceğine dair söz veren kimi insanların, rahat ve sıkıntısız anlarda Allah'a ortak koşmalarının bir çelişki olduğuna dikkat çekmektedir. *“Sizi karada ve denizde yürüten O'dur. Gemide olduğunuz zamanı (düşünün); Gemiler, içinde bulunanları hoş bir rüzgarla alıp götürdüğü ve (yolcular) bununla sevindikleri sırada, birden gemiye, şiddetli bir kasırga gelip de her yerden gelen dalgalar onları sardığı ve artık kendilerinin tamamen kuşatıldıklarını (bir daha kurtulamayacaklarını) sandıkları zaman, dini yalnız Allah'a hâlis kılarak O'na şöyle yalvarmaya başlarlar: ‘Ant olsun, eğer bizi bundan kurtarırsan, şükredenlerden olacağız.’ Ama (Allah) onları kurtarınca hemen yeryüzünde haksız yere taşkınlık yaparlar. Ey insanlar taşkınlığınız kendi aleyhinizedir. Sadece fani dünyanın zevkinden (başka bir şey elde edemezsiniz). Sonra bize dönersiniz, biz de size bütün yaptıklarınızı haber veririz.”*²⁹

Allah (c.c.) insana karada, denizde ve havada yolculuk etme imkânları sağlamıştır. Yolculuk sırasında onları koruyan ve gözetten O'dur. Kur'an gemide yolculuk eden

²⁷ Râzî, V, 20; Ahmed Mustafâ el-Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1998, III, 125.

²⁸ Merâğî, III, 125; Muhammed Hamdi, Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (I-V), Merve Yayınları, İstanbul 1986, III, 1952.

²⁹ Yûnus, 22-23.

insanların durumunu anlatan bir olayı tasvir eder: İnsanlar gemide yolculuk yapmaktadırlar, geminin yoluna devam edebilmesi için gerekli olan enerji, zayıf ya da şiddetli olarak değil, dengeli bir şekilde esen rüzgâr tarafından sağlanmaktadır. Yolculuk sırasında insanların rahatları, seyrettikleri güzel manzara, temiz hava, dengeli esen rüzgâr, iyi giden bir yolculuk dolayısıyla mutludurlar. Fakat birden şiddetli, yıkıcı bir fırtına kopar, deniz çalkalanmaya ve bütün yüzeyini dalgalar kaplamaya başlar. Dalgalarla baş etmek imkânsızdır, insanlar kendilerinin boşluğa düşeceklerini, helak olacaklarını sanırlar. Her şeyden ümit kestikleri bu anda dini yalnız Allah'a hâlis kılarak, daha önce taptıkları putları bir yana bırakarak başlarına gelen sıkıntıyı gidermesi için duâ etmeye başlarlar. Bolluk ve rahatlık zamanında Allah'a ortak koştukları velî ve şefaathçileri bir yana bırakırlar, sadece O'na yönelirler. Kararlı bir şekilde Allah'a inanacaklarına, itaat edeceklerine, O'na ortak koşmayacaklarına dair söz verirler, bizi bu tehlikeden kurtarırsan nimetlere şükreden kimselerden olacağız derler.³⁰

Bela, musibet ve sıkıntı anında Allah'a yönelenlerin gösterdiği samimiyet gerçek iman gereği olan samimiyet değildir. Onlar kendilerini Allah'tan başka kurtaracak kimsenin olmadığını bildiği için O'na yönelmektedirler. Onların Allah'a yönelişleri ıztırârî (zorunlu) imandır.

Kur'an'da, sıkıntı anlarında insanın Allah'a yönelme eğiliminde olduğuna işaret edilmektedir. Buradaki temsili anlatım, özellikle inkârcı kişinin doğasını anlatmaktadır. Sevinçli ve mutlu zamanlarında Allah'ı unutmak, sıkıntı ve keder anında hatırlamak onların özelliklerindendir. Allah onları sıkıntı ve darlıktan kurtardığında tekrar küfre dönerler, kötülük yapmaya devam ederler. Her şeyin yolunda gittiği zamanlarda Allah'ı unutan en müzmin inkârcılar, en katı ateistler bile, her taraftan felaketlerle kuşatıldıklarında, başka herhangi bir kurtuluş ümidi kalmadığında Allah'tan imdat istemeye başlarlar.³¹

Allah (c.c.) başlarına gelen sıkıntı ve darlığı kaldırdığında, onları tehlikeden kurtardığında yeryüzünde haksız yere bozgunculuk ve taşkınlık yaparlar. Ellerindeki

³⁰ Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesir ed-Dımeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1997, II, 427-428; Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1996, II, 227-228; Merâğî, IV, 223; Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs., I, 579-580.

³¹ Merâğî, IV, 223; Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (çev. Muhammed Han Kayani ve Diğerleri), İnsan Yayınları, İstanbul 1989, II, 303; Sâbûnî, I, 580.

güç ve imkânlarla güvenerek zayıf kimseler üzerinde baskı kurarlar. Yüce Allah, yaptıkları azgınlığın kendi aleyhlerine olduğunu, dünya hayatının geçiciliğini ve hazlarının sınırlılığını, kendilerini hüsrân ve cezadan başka bir şey beklemediğini açıklar. Sonunda ilâhî huzura çıkıp yaptıklarının hesabını vereceklerini söyler.³²

Kur'an, bazı insanların tehlike anında Yüce Allah'a yöneldiklerini, O'na ortak koştukları varlıkların hiçbir değer taşımadığını kabul ettiklerini açıklar. Menfaatlerini düşünen insanların başları sıkıştığında Allah'a sığınmalarını, rahata kavuştuklarında O'nu unutmalarını bir kişilik zaafî olarak sunar: *"Denizde size bir sıkıntı (boğulma korkusu) dokunduğu zaman O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolur. Fakat (O) sizi kurtarıp karaya çıkarınca yine (Allah'ı bir tanımaktan) yüz çevirirsiniz. Gerçekten insan nankördür."*³³

Allah'ı inkâr edenler kendilerine bir sıkıntı isabet ettiği zaman, dalgaların ortaya çıkmasıyla boğulacaklarını, helâk olacaklarını zannederek korkuya kapıldıklarında sıkıntıyı gidermesi için puta, güneşe, aya, meleğe değil, sadece Yüce Allah'a yalvarır ve yakarır, O'ndan başkasının kendilerini kurtaramayacağını bilirler. Allah'a ortak kabul ettikleri varlıkları unuturlar, onlardan imdat beklemezler. O anda Allah'tan başka hiç kimse akıllarına gelmez, duâ ve kulluğu sadece Allah'a hâlis kılarlar. Allah kendilerini kurtardığında, karaya ulaştıklarında ise, tekrar daha önceki küfürlerine dönerler, Tevhîd inancından yüz çevirirler. Allah'a samimiyet, şükran ve minnettarlık göstermezler. Nankörlük ve cahillik ederek, Allah'a yönelmezler. Zorluk anlarında Allah'tan gelebilecek bir iyilik ve esirgemeye sınırlarken, bolluk ve rahatlık anlarında Allah'tan yüz çevirip başkasının peşinden giderler. Zayıf akıllarının doğrultusunda hareket eden bu insanlar, zorlukla karşılaştıklarında sadece o anki çıkarlarını hesaba katarlar.³⁴ *"(Allah) size, bir kısım âyetlerini göstereyim diye, Allah'ın nimetiyle gemilerin denizde gittiğini görmedin mi? Şüphesiz bunda sabreden, şükreden herkes için ibretler vardır. (Denizde) onları, gölgeler gibi dalgalar sardığı zaman, dini yalnız kendisine has kılarak*

³² İbn Kesîr, II, 428; Neseî, II, 228; Merâî, IV, 223; Sâbûnî, I, 580.

³³ İsrâ, 67.

³⁴ Râzî, V, 371; Nâsiruddîn el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1988, I, 577.

Allah'a yalvarırlar. Fakat O, onları kurtarıp karaya çıkarınca içlerinden bir kısmı orta yolu tutar; bizim âyetlerimizi nankör gaddarlardan başkası inkâr etmez."³⁵

Allah'ın (c.c.) nimetlerine nankörlük edip O'na ortaklar koşanlar, gemiye bindikleri zaman, eğer fırtına ve bulutlarla kaplı bozuk bir havada gemi dağlar gibi koca dalgalarla sarsılır, batma tehlikesi geçirirse, bu durumda fitratlarına (aslî yaratılış özelliğine) dönerler, Allah'a ortak koştukları tanrılara değil, yalnız Allah'a sığınır ve yalvarırlar, bütün içtenlikleriyle O'na duâ ederler. Dini yalnız Allah'a hâlis kırlarlar yani sadece O'na taparlar ve O'ndan kendilerini kurtarmasını isterler.³⁶

Âyette anlatılan, denizde fırtınaya yakalanma temsili, hayatta insanın başına gelebilecek her türlü tehlikeye uygulanabilecek bir semboldür.³⁷ *"İnsana bir darlık dokunduğu zaman, yanı üzere yatarken yahut otururken ya da ayakta iken bize yalvarır; ama onun darlığını açıp kaldırınca sanki kendisine dokunan bir darlıktan ötürü bize hiç yalvarmamış gibi hareket eder. İşte aşırı gidenlere, yaptıkları iş böylesine süslü gösterilmiştir."*³⁸

İnkâr eden bir kimsenin başına hastalık, fakirlik benzeri bir sıkıntı geldiği zaman kaygı ve üzüntüye kapılır, bunu gidermesi için her durumda -otururken, yatarken, ayakta dururken- Allah'a sığınır, yalvarır, O'ndan yardım diler. Allah onun sıkıntısını giderdiğinde ise, başına sıkıntı gelmezden önceki haline geri döner, Allah'a nasıl yalvarıp yakarmış olduğunu unuttur, tekrar O'na isyan etmeye devam eder. Sanki başına sıkıntı gelen, Allah'a yalvaran o değilmiş gibi O'ndan yüz çevirir.³⁹ Sıkıntı ve zorluk anlarında çaresizlik duygusu içerisinde Allah'a yalvarıp yakarma eylemi, pozitif düşünce saplantısı içerisinde olup, Allah'a inanmayı kendisine yakıştıramayan insanların içgüdüsel tepkilerini ifade eder.⁴⁰ *"Size ulaşan her nimet Allah'tandır. Sonra size bir sıkıntı dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız. Sonra sizden o sıkıntıyı kaldırdığı zaman içinizden bir grup, hemen Rab'lerine ortak koşarlar. Kendilerine*

³⁵ Lokmân, 32.

³⁶ Vehbe ez-Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1991, XXI, 172.

³⁷ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk,) İşaret Yayınları, İstanbul 1997, s. 840.

³⁸ Yûnus, 12.

³⁹ İbn Kesîr, II, 423-424; Neseî, II, 223-224.

⁴⁰ Esed, s. 393.

verdiğimiz (nimete ve kendilerini sıkıntıdan kurtarmamıza) karşılık nankörlük etsinler. Öyleyse eğlenin, yakında bileceksiniz.”⁴¹

Sağlık yerine hastalık, bolluk yerine darlık, kıtlık gibi zararlar insanın başına geldiğinde Allah’a yönelir, yüksek sesle zararın giderilmesi için yardım ister. Yaratılmışların tek sığınağı O olduğu için O’ndan başkasından yardım dilemez.⁴²



⁴¹ Nahl, 53-55.

⁴² Râzî, VII, 222.

1. BÖLÜM

OLAĞANDIŞI OLAĞANÜSTÜLÜK VE HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNİN BAZI OLAĞANDIŞI HALLERİ

1.1. Güneş ve Ay Tutulmaları

Kur'an-ı Kerim kâinat sisteminde yer alan muhtelif varlıklara dikkat çekmekte, insanın bunları düşünerek, tefekkür ederek ibret almasını, böylece bilinçli, şuurlu olarak Allah'a inanmasını, Allah'ın insanlara bahsettiği, ilahi birer lütuf olan bu nimetlerden yararlanmasını istemektedir.

Güneş ve ay Kur'an'ın üstünde en çok durduğu gök cisimleri olup, güneş Kur'an-ı Kerim'de otuz bir defa şems bir defa 'gündüzün işareti' manasında ayetün-nehâr ismiyle zikredilmiştir.⁴³ Yine Kur'an'da yirmi yedi ayette 'ay' manasında kamer kelimesi geçmektedir.⁴⁴

Güneş ve ay tutulması (küsûf ve hüsûf) ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de hiç ayet yoktur. Fakat hadis kaynaklarında güneş ve ay tutulması ile ilgili özel bölümler (kitaplar, bablar) vardır. Bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'den (s.a.v.) çok sayıda hadis rivayet edilmiştir.

Güneş tutulması (küsûf) bilimsel olarak ayın güneşle dünya arasına girerek güneş ışığının dünyaya gelişini engellemesi olarak tarif edilmektedir. Güneş ve ay tutulma olayları hadislerde 'küsûf ve hüsûf' terimleri ile ifade edilmektedir.

Küsûf: Lügatta 'kararmak, örtmek, kapatmak'⁴⁵ anlamlarına gelir. Kusûf güneş için kullanıldığı zaman ayın güneşle dünya arasına girerek güneş ışığına mâni olması yani güneş tutulması hadisesini ifade eder.

⁴³ İsra, 12.

⁴⁴ Mahmud Kaya, "ay", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1991, IV, 182.

⁴⁵ İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemâleddin, *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdr, Beyrut trs., V, 3877.

Hüsûf: Sözlükte ‘görünmez olmak, batmak, yok olmak’⁴⁶ gibi anlamlara gelmektedir. Hüsûf ay ile ilgili kullanıldığı zaman dünyanın ay ile güneş arasına girerek ayın yüzeyine güneş ışığının ulaşmasını engellemesi, ay tutulması demektir.

Hüsûf ve kûsûf kelimeleri ay ve güneş tutulması hakkında birbirinin yerine kullanılmakla birlikte astronomi ve fıkıh literatüründe daha çok ay tutulması için hüsûf, güneş tutulması için ise kûsûf kelimesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda güneş ve ay tutulmalarının ikisine birden ‘hüsûfân veya kûsûfân’ dendiği de olur.⁴⁷

Güneşin her gün ısı ve ışığı ile dünyamızı aydınlatması ve ısıtması olağan, doğal, tabii bir durumken, ayın dünya ile güneş arasına girerek güneş ısı ve ışınlarını dünyaya gelişini engellemesi ise insanların dahilinde olmayan ve buna müdahale edemediği olağandışı bir hadisedir. Tabiatüstü, olağandışı hadiselerde insanlar daima bir sır ve gizem aramışlar veya bu olayları başka hadiselerle irtibatlandırma yoluna gitmişlerdir.

Eski devirlere, çağlara baktığımız zaman geçmişteki toplulukların yazılı veya sözlü medeniyetlerinde, kültür miraslarında güneş ve ay tutulmalarının sebebi daima olağanüstü güçlerle izah edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tasvirlerde güneş ve ay tutulmaları esnasında ya bir tanrı veya kötü bir ruh yahut uğursuz bir hayvan güneş ve ayı söndürmeye, yok etmeye çalışmaktadır.⁴⁸

Dünyanın farklı yerlerinde farklı medeniyet ve kültürlerin hemen hemen tamamı güneş ve ay tutulmaları anında meydana gelebilecek muhtemel tehlikelerden korunmak için benzer inanışlar geliştirmişlerdir. Güneş ve ay tutulduğu zaman gürültü çıkartarak kötü ruhlar uzaklaştırılmaya çalışılmış, gökyüzünde görülmeyen canavara, varlıklara oklar fırlatılmış, kötü ruhlardan korunmak için suya girilmiş, en kötüsü de insanlar tanrılara kurban edilmiştir.⁴⁹

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) risâletinden önce cahiliye toplumu güneş ve ay tutulması gibi doğa olaylarını uğur veya uğursuzluk olarak yorumlamakta, önemli bir kişinin doğum

⁴⁶ İbn Manzûr, II, 1157.

⁴⁷ M. Kâmil Yaşaroğlu, “kûsûf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2002, XXVI, 576-577.

⁴⁸ <http://www.koeri.boun.edu.tr/astronomy/buay/gunestutulmasi.pdf>

⁴⁹ <http://www.koeri.boun.edu.tr/astronomy/buay/gunestutulmasi.pdf>

ya da ölümünün işareti saymaktaydılar. Ay tutulması anında Yahudiler toplanıp ateş yakmışlar, tas çalmışlar, ayın büyülediğini söylemişlerdir.⁵⁰

1.1.1. Güneş ve Ay Tutulduğunda Hz. Peygamber'in Tavrı

Hz. Peygamber döneminde net olarak görülebilecek şekilde Mekke'de bir defa, Medine'de iki kez güneş tutulması, iki defa da ay tutulması müşahade edilmiştir. Güneş tutulma olayı şu tarihlerde meydana gelmiştir.

2 Eylül 620, Salı saat: 9.43

21 Nisan 627, Salı (h.5) saat: 9.43

27 Ocak 632, Pazartesi (h.10) saat: 9.42⁵¹

1.1.1.1. Endişe ve Korku

Kâinatta meydana gelen olağandışı hadiseler Hz. Peygamber üzerinde devamlı sûrette bir endişe kaynağı olmuştur. Hz. Peygamber bunları Allah'ın kudretinin bir alâmeti olarak algılamakla birlikte, önceki ümmetlerde olduğu gibi bir felakete dönüşmesinden veya kıyametin kopmak üzere oluşundan korktuğu anlaşılmaktadır. Ebû Bekre (r.a.) Hz. Peygamber'den şöyle rivayet etmiştir: *"Güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunlar bir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Ancak Allah (c.c.) bu tutulmalar ile kullarına korku salar."*⁵²

Hz. Peygamber de ki bu endişe ve korkunun sebepleri arasında, onun astronomi ilmi açıdan güneşin tutulma sebebini bilemeyişi, önceki ümmetlerin başına gelen felaketler ve Kur'an da ki bazı ayetler⁵³ gösterilebilir. Fakat bazı alimler Hz. Peygamber'in bu olaylarla ilgili 'Allah kullarına korku vermektedir' ifadesini esas alarak gökbilimcilerin yanlış olduğunu söylemişlerdir. Çünkü gökbilimcilere göre güneş ve ay tutulmaları Allah'ın koyduğu kanun çerçevesinde devam eden ve belirlenen vakitten önce veya sonra meydana gelmeyen olağan tabiat olaylarıdır; bundan dolayı denizlerdeki gel-git

⁵⁰ Köksal, IV, 362.

⁵¹ Mehmet Apaydın, *Rasulullah'ın Günlüğü, Medine Dönemi Yeni Kronolojisi*, İstanbul 1995 s. 96; Mustafa Karataş, "Astronomik Hesaplar Işığında Kûsûf Hadisleri", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 36, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2000, s.79.

⁵² Buhari, Kûsûf, 6.

⁵³ Bakara, 210; Furkan, 25; Ahkâf, 24; Tûr, 44; Ra'd, 13; Zâriyât, 44; Tekvin, 1-3.

olaylarından hiçbir farkı yoktur. Bazı alimler Abdullah b. Abbas'tan Ebu Musa'nın naklettiği: *“Güneş tutulmuştu. Hz. Peygamber gördüğü zaman korku ve dehşet içinde kalktı. Bu olayın kıyamet olma ihtimalinden dolayı korkuya kapılmıştı. Bu korku ve dehşet içinde mescide girdi, daha önce hiç görmediğim, çok uzun bir şekilde kıyam, rükûu ve secde yaparak namaz kıldırdı. Namazdan sonra şöyle buyurdu: “Allah (c.c.) göndermiş olduğu bu ayetler, işaretler bir şahsın ölümünden veya hayatından dolayı meydana gelmez. Allah (c.c.) böyle olaylarla kullarına korku salar. Siz böyle olağanüstü hadiseler görürseniz hemen Allah'ı (c.c.) anmaya, yalvarmaya ve O'ndan af ve mağfiret dilemeye başlayın.”*⁵⁴

Bu rivayette de belirtildiği gibi Hz. Peygamber'in bu güneş ve ay tutulmalarını kıyamet olarak algıladığını, korku ve dehşet içinde kalktığını belirterek uzay bilimcilerin görüşlerine karşı çıkmışlardır. Bu bilim adamları düşüncelerini şöyle izah etmişlerdir: *“Eğer güneş ve ay tutulmaları hesaplanabilir olsaydı böyle bir korku ve endişeye gerek kalmazdı. Hz. Peygamber (s.a.v.) sadaka vermek, köle azad etmek, dua ve istiğfarda bulunmak ve namaz kılmak gibi ibadetlere işaret etmezdi. Hadisten anlaşılan ilk vurgu, anlam şudur; Hz. Peygamber (s.a.v.) arkadaşlarının korkmasını istemiştir. Bundan dolayı güneş tutulmasının saldırdığı dehşet ve korkuyu gidereceğini umduğu için de bu ibadetleri emretmiştir.”*⁵⁵

Bu görüşe karşılık İbn Dakîku'l-Iyd (v. 702/1302)'in görüşleri şöyledir: *“Matematikçilerin ve gökbilimcilerin görüşü belki de hadiste geçen ‘Allah (c.c.) güneş ve ay tutulmaları ile kullarına korku salar’ şeklindeki beyana ters düştüğünü söyleyen bilginlerin bu düşünceleri doğru değildir. Çünkü Allah'ın kâinat için var ettiği kanunlar belirli bir düzen ve hesap içinde meydana gelir. Allah'ın (c.c.) bazı fiilleri ise vakti belirlenebilecek ve hesaplanabilecek şekilde değildir. Bununla beraber Allah'ın kudret ve azametinin bütün sebeplerin üzerinde olduğunu bilmek gerekir. Allah (c.c.) isterse bazı sebepler ve sonuçlar arasındaki bağlantıyı koparır ve normalde belirli bir neticeyi doğuran sebepler sözü edilen sonucu doğurmaz. Bundan dolayı Allah'ı (c.c.) en iyi şekilde bilen alimlerin Allah'ın kudret ve azametinin çok üstün olduğuna ve kâinatta olağanüstü kabul edilebilecek bazı olayları yaratabileceğine dair inançları çok güçlüdür.*

⁵⁴ Buhârî, Kûsûf, 14; Müslim, Kûsûf, 1, 5; Nesai, Kûsûf, 1, 10.

⁵⁵ İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahihi'l Buhârî*, I-XIII, thk. Abdulaziz Abdullah b. Bâz, Muhammed Fuad Abdülbâki, vd., Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, II, 546.

Bu bakımdan güneş ve ay tutulmaları gibi olağandışı bazı hadiseler meydana geldiğinde bu alimlerin Allah'tan korkuları da artar. Dolayısıyla Allah (c.c.) aksini istemedikçe sebepler belli bir kanuna göre hareket ederler. Hulasa uzay bilimcilerin ve matematikçilerin yaptıkları hesaplamaların doğru olması bu hesapların alakalı olduğu hadiselerin korkutucu ve ürpertici olmasına mâni teşkil etmez.”⁵⁶

Neticede Allah (c.c.) ay ve güneş tutulmalarını belli bir kanun çerçevesinde yaratmıştır. Uzay bilimciler güneş ve ay tutulmalarının tarihini ve sebeplerini hesaplayabilirler. Nitekim bilim adamlarının yaptığı hesaplamaların doğru olduğunu görmekteyiz. Bununla beraber söz konusu hesaplamaların daima doğru olacağını kabul edemeyiz. Çünkü onlarında yanılma payı vardır. Allah'ın kullarına korku ve dehşet salması onun takdir ettiği her şeyde duyulması, hissedilmesi gereken bir durumdur.

1.1.1.2. Tefekkür ve Hayranlık

Hız. Peygamber çevresindeki her şeyde Allah'ın büyüklüğünü gören bir insandı. Kur'an'daki kevnî âyetler, özellikle Kur'an'ın en çok bahsettiği iki gök cismi ay ve güneş Allah'ın (c.c.) üzerine yemin ettiği varlıklar Hız. Peygamber'i sürekli düşünceye sevk etmiş gökyüzünü izlerken Allah'ın kudret ve azametini hayranlıkla temaşa etmiştir. Meselâ Hız. Peygamber'in *“İnsanlar devenin nasıl yaratıldığına, semanın nasıl yükseltildiğine bir bakmazlar mı?”*⁵⁷ âyetlerini her okuduğunda başını kaldırıp göre baktığı zikredilmektedir.⁵⁸ Bir rivayette de şöyle geçer: “Abdullah b. Abbas teyzesi ve Hız. Peygamber'in eşi olan Hız. Meymune'nin evinde kalır. Hız. Peygamber onlarla bir müddet sohbet ettikten sonra yatar ve gecenin son üçte birinde veya o civarda yataktan kalkar ve oturup gökyüzünü seyretmeye başlar. Ardından da şu âyeti okur ve namaz kılar. *“Semaların ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini takip edişinde akıl sahipleri için ibret alıcı deliller vardır.”*⁵⁹

1.1.2. Güneş ve Ay Tutulduğu Zaman Hız. Peygamber'in Tavsiyeleri

Hız. Peygamber (s.a.v.) ay ve güneş tutulması konusunda yapılan yorumların yanlış olduğunu bildirmiş, bunlara sadece birer gök olayı olarak bakmıştır. Nitekim en güzel

⁵⁶ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, III, 417-418.

⁵⁷ Gâşîye, 17-18.

⁵⁸ Buhârî, Edeb, 118.

⁵⁹ Al-i imran, 190; Buhari Tevhit, 27, Edep, 118

örneği oğlu İbrahim'in vefatında görmekteyiz. İbrahim vefat ettiği zaman güneş tutulmuş insanlar bu hadisenin İbrahim'in vefatından dolayı olduğunu söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ridâsını sürükleyerek mescide girer halka iki rekât namaz kıldırır, kıyıamları uzun tutar. Namazı güneş tutulması geçene kadar sürdürür. Namazdan sonra insanlara hitap ederek şöyle buyurur: *“Bir kimsenin ölümünden veya doğumundan dolayı güneş ve ay tutulmaz. Böyle olayları gördüğünüzde namaz kılın⁶⁰ Allah’a dua ve niyazda bulunun”⁶¹* buyurarak insanları namaza ve duaya davet etmiştir.

1.1.2.1. Namaza Çağrı

Hadis kitaplarında kûsûf namazıyla ilgili muhtelif rivayetler bulunmakla birlikte güneş ve ay tutulduğunda Hz. Peygamber'in kûsûf namazını kıldırıldığını beyan eden çok sayıda rivayet vardır.⁶² Kûsûf namazının kılınışı şekliyle ilgili rivayetler daha çok Hz. Aîşe,⁶³ Hz. Abdullah b. Abbas,⁶⁴ Hz. Esmâ bint. Ebi Bekr,⁶⁵ Hz. Cabir b. Abdullah⁶⁶ tarafından rivayet edilmiştir.

Hz. Âişe'den (r.a.) nakledilen rivayette şöyle demiştir: Hz. Peygamber zamanında güneş tutulmuştu. Hz. Peygamber olay üzerine hemen kalktı ve halka namaz kıldırıldı. Kıyamda uzun durdu. Sonra rûkûa gitti onda da uzun durdu. Rûkûdan kalktı yine kıyamda uzun durdu fakat önceki kıyamdan kısaydı. Yine uzun bir rûkû yaptı ancak öncekinden kısa idi. Sonra secdeye gitti ve uzun bir secde yaptı. Sonra ikinci rekâta kalktı ilk rekâttakilerin aynısını yaptı. Sonra kûsûf bitmiş olarak namazdan ayrıldı. Arkasından Allah'a (c.c.) hamd-u senâ ettikten sonra şöyle buyurdu: *“Muhakkak ki güneş ile ay,*

⁶⁰ Buhârî, Kitabu'l-Kûsûf, 1, 2, 4, 5, 15,17; Bed'u'l-halk, 4; Müslim, Kûsûf, 1, 3, 5; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, I-VII, Dâr-u Risâleti'l-Âlemiyye, thk. Şuayb Arnavud, vd., Beyrut 2009/1430, Salât, 261,262; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, *Sünen*, I-V, thk. Şuayb Arnavud, vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut trs., İkametü's-salât, 152; Nesâî, Ahmed b. şuayb Ebu Abdurrahman, Kitâbü's-Sünenü'l-Kübra, I-XII, thk. Şuayb Arnavud vd., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2001/1421, Kûsûf, 3, 4, 5, 11, 12, 14, 16, 23, 24.

⁶¹ Buhârî, kûsûf, 1, 15, 17; Müslim, 1.

⁶² Buhârî, Kûsûf, 1, 2, 4, 5, 15,17, Bed'u'l-halk, 4; Müslim, 1, 3, 5; Ebu Davut, Salat, 261,262; İbn Mâce, İkametü's-salat, 152; Nesâî, Kûsûf, 3, 4, 5, 11, 12, 14, 16, 23, 24.

⁶³ Buhârî, Kûsûf, 2, 4, 5, 13, 19; Bed'u'l-halk, 4; Müslim, Kûsûf, 1, 3, 5; Ebu Davud, Salât, 262; İbn Mâce, İkametü's-salat, 152; Tirmizi, Ebû İshak b. İsâ b. Serve, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VI, thk. Dr. Beşşar Avvad Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l- İslâmiyyi, Beyrût 1996, Salat, 44; Nesâî, Kûsûf, 6, 10, 11, 12, 21, 23; Malik b. Enes, *Muvatta*, I-V, Mektebetü'l-Furkân, Kahire 2003/1424, Kûsûf, 639, 641.

⁶⁴ Buhârî, Kûsûf, 9; Müslim, Kûsûf, 3, 4,5; Ebu Davud, Salât, 262; Tirmizi, Salat, 44; Nesâî, Kûsûf, 17; Muvatta, Kûsûf, 640.

⁶⁵ Müslim, Kûsûf, 3; İbn Mâce, İkametü's-salât, 152; Nesâî, Kûsûf, 21.

⁶⁶ Müslim, Kûsûf, 3.

Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunlar hiç kimsenin ölümü veya hayatından dolayı tutulmazlar. Güneş ve ay tutulmasını gördüğünüzde Allah'a dua edin, tekbir getirin, namaz kılın ve sadaka verin’’⁶⁷ buyurdu.

1.1.2.2. Allah'ı Zikretme, Dua ve İstiğfarda Bulunma ve Sadaka Vermeye Çağrı

Hız. Peygamber, güneş ve ay tutulması gibi doğa hadiselerinin toplumda meydana getireceği negatif etkilere karşı Allah'ın (c.c.) yardımını isteme manasında Allah'ı zikretme,⁶⁸ tesbih, tekbir,⁶⁹ tahmid ve tehlil getirmeyi, Allah'a dua⁷⁰ ve istiğfarda⁷¹ bulunmayı ve sadaka vermeyi⁷² köle azad etmeyi⁷³ tavsiye etmiştir. Bu gibi olağandışı durumlar Allah'ın kudret ve azametini ortaya koymaktadır. Bu kudret ve azamet karşısında fakr ve acizyet içerisinde olan insan yüce yaratıcısına boyun eğmekte ve onun yüceliğini kabul ederek Onu hoşnut etmenin yollarına başvurmaktadır.

1.2. Şiddetli Korku

1.2.1. Korkunun Tarifi

Kelime manası olarak korku: Kaygı, üzüntü, endişe⁷⁴ gibi manalara gelmektedir. Terim manası ise, tehlike yahut tehlike olasılığı karşısında meydana gelen kaygı ve tasa hissi, kişiyi tehdit edici tehlikeli bir olay ile karşılaştığı ve izalesi için hiçbir şey yapamadığı gerginlik meydana getirici bir yaşantıdır.⁷⁵

⁶⁷ Buhârî, Kûsûf, 2; Benzer rivâyetler: Buhârî, Kitabu'l-kûsûf, 4,5, 12,13,19; Bed'u'l-halk, 4; Müslim, Kûsûf, 1,2; Tirmizî, Sefer, 44; Ebu Davud, Salât, 261,262; İbn Mâce, Sünen, İkameti's-salât, 152; Nesâî, Kûsûf,7, 10, 11, 12, 13,21, 22, 23; Muvatta, Kûsûf, 198, 200; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.17, s. 276, 342, 371, 399, 551.

⁶⁸ Buhârî, Kûsûf, 9 (hn:1052, 1059), Bed'u'l-halk, 4 (hn:3202); Müslim, Kûsûf, 1, 3, 5; Nesâî, Kûsûf,10 (hn:1470), 14 (hn:1483), 17 (hn:1493), 20 (hn:1496), 23 (hn:1500).

⁶⁹ Buhârî, Kûsûf, 2 (1044); Müslim, Kûsûf, 1; Ebu Davud, Salât, 264 (1191); Nesâî, Kûsûf, 11 (1474).

⁷⁰ Buhârî, Kûsûf, 1, 2, 14, 15, 17 (hn:1040, 1043, 1044,1059,1060,1063); Müslim, Kûsûf, 1, 5; Ebu Davud, Salât, 264 (hn:1191); Nesâî, Kûsûf, 11 (hn:1474), 24 (hn:1502).

⁷¹ Buhârî, Kûsûf, 14 (hn:1059); Müslim, Kûsûf, 5.

⁷² Buhârî, Kûsûf, 2 (hn:1044); Müslim, Kûsûf, 1; Ebu Davud, Salât, 264 (hn:1191); Nesâî, Kûsûf, 11 (hn:1474), 23 (hn:1500).

⁷³ Buhârî, Kûsûf, 11 (hn:1054), Itk, 3 (hn:2519, 2520); Ebu Davud, Salât, 265 (hn:1192).

⁷⁴ *Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük*, korku, md., s. 2212.

⁷⁵ Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, Düşünce yay. 1.Baskı, Bursa 2008, s.100.

Gerçek veya olması beklenen tehlike ile yoğun bir acı, hüznün karşısında uyanan çöşku, beniz sararması, ağız kuruması, kalp ve solunum hızlanması ve çarpması gibi yahut daha birçok fizyolojik değişmelerle kendini gösteren duygudur.⁷⁶

Korku kelimesi Kur'an'da en fazla havf kelimesiyle ifade edilmektedir ve bundan dolayı İslam alimleri havf kelimesinin anlamı üzerinde durmuşlardır. Bunlardan imam-ı Gazzali (v. 505/1111) havfın tanımını “Gelecekte olumsuz ve kötü bir durumla karşılaşacağı duygusunun kişinin ruhunda meydana getirdiği elem ve huzursuzluk”⁷⁷ şeklinde tarifini yaparken Rağib el-İsfahânî (v.502/1108), havfı, “İnsanın gerçek bir delile dayanarak veya tahmin yürüttüğü kötü bir durumun geleceğinden tasalanması” olarak tarif etmektedir.⁷⁸

Tasavvufla alakalı eserlerde bu tanımlar daha da özele indirilerek havf kelimesinin, özellikle Allah korkusu ve ahiret hayatıyla alakalı ciddi kaygı ve endişeler için kullanılan bir ıstılah durumuna getirildiği görülmektedir. Bunlardan Tehânevî (v. 1158/1745), havfın tasavvuftaki manasını “Günah ve isyanların sebep olduğu elem ve acı duymak”⁷⁹ Kuşeyrî (v.1072/465)’ye göre ise havf: “Mana âleminde yolculuk yapan kimsenin, Allah’ın (c.c.) hoşlanmadığı, sevmediği şeylerden uzak durması ve sakınmasını sağlayan, iç derinliklerde meydana gelen korku duygusu.”⁸⁰ Olarak tarif etmiştir. Kuşeyri havfın daha çok istikbal ile alakalı tesiri üzerinde durmuştur. Havf kişinin istemediği şeylerle karşılaşacağı endişesinden veya arzu ettiği şeyleri kaçıracağı düşüncesinden kaynaklanır ki, her iki halde gelecekle ilgilidir.

Kur'an'da havf kökünden meydana gelen veya özdeş anlamdaki diğer mastarlardan türeyen isim ve fiiller 124 yerde geçmektedir. Yarısına yakını dünyevi kaygı ve korkuları, geri kalanları ise Allah (c.c.) korkusu, ahiret endişesi, azap korkusu, günaha girme kaygısı gibi dini ve manevi kaygıları ifade etmektedir.⁸¹ Konumuzla doğrudan ilgili olmadığından havf kelimesiyle özdeş olan kelimeleri burada zikretme gereği

⁷⁶ *Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük*, “Korku”, md., s. 2212.

⁷⁷ Gazzali, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu ‘Ulûmi’d-Dîn*, I-IV, Kahire 1356-1357, IV, 152.

⁷⁸ Rağib el-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fî Ğarîb’l Kur’ân*, thk. Muhammed Halil Aytânî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 2001/1422, s. 166.

⁷⁹ Tehânevî, Muhammed A’lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid, *Keşşafu Istilâhâtî’l-fünûn ve’l-Ulûm*, thk. Ali Dehruç, Mektebetü Lübnân Naşirûn, Beyrut 1996, s. 766.

⁸⁰ Abdülkerim b. Hevâzin el-Kuşeyrî, *er-Risâletü’l-Kuşeyriyye fî İlmi’t-Tasavvuf*, thk. Ma’ruf Mustafa Zurayk, vd., Dâru’l-Hayr, Beyrut 1997/1418, s.214

⁸¹ Mustafa Kara, “havf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 529.

duymamaktayız. Hadislerde, Hz. Peygamber ümmeti için kaygılandığı ve birer tehlike olarak gördüğü fitne, şirk, deccal, dünya tutkusu ve zenginlik gibi manevi tehlikelerle alakalı kaygı korkularını havf kelimesiyle beyan etmiştir.⁸²

İslam dini Allah korkusu gibi manevi korkuları teşvik etmekle birlikte, madde âlemin de yaratılmışlardan gelebilecek tehlikelere karşı maddi ve manevi tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır. Tezimizin konusu da bu korkudur.

Dünya hayatı sadece bir imtihan olduğundan Allah (c.c.): “*muhakkak ki sizi biraz korku ve açlık; mal, can ve ürünlerden eksiltme ile size imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele!*”⁸³ Bu ayetle başa gelen bütün sıkıntılara sabredilmesi tavsiye edilmektedir.

1.2.2. Korku anlarında Hz. Peygamber’in Tavrı

Hz. Peygamber bir beşer olmakla beraber Allah (c.c.) tarafından seçilmiş, risaletle vazifelendirilmiş bir elçidir. İnsanın müdahalesi ile önlenmesi mümkün olmayan maddi birçok zorlukla karşılaşmıştır. Tabiat olayları, felâketler ve yaratılmışlardan, düşmanlardan gelebilecek tehlikeler karşısında Hz. Peygamber bütün tedbirini almış tehlikelerin zararını önlemeye çalışmıştır. Hz. Peygamber bir kavimden, topluluktan şüphelendiği zaman “*Allahım senden o topluluğun önünü kesmeni istiyoruz. Onların bize vereceği kötülüklerden, zarardan sana sığınıyoruz*”⁸⁴ diye dua ederek korku, şüphe ve tehlike gibi zor anlarda Allah’a sığınarak yardım istemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) hadis kitaplarının birçoğunda yer alan bir duasında Allah’a iltica ettiği, sığındığı kötülükler ve sıkıntılı durumlar arasında korkaklığı da zikretmiştir.⁸⁵

Allah (c.c.) Kur’an-ı Kerim’de peygamberini insanlardan gelebilecek tehlikelere karşı koruyacağını beyan etmiştir.⁸⁶ “Allah seni insanlardan koruyacaktır.” Ayetiyle alakalı tefsir kitaplarında birçok yorumlar yapılmıştır. Fakat bu yorumlar eleştiriye açıktır. Önemli olan Derveze’nin belirttiği gibi Hz. Peygamberin kalbine itminan verip güç ve zorluklar karşısında direnme gücünü pekiştirmektir.⁸⁷

⁸² Buhari, Cenaiz, 73, Rikak, 7; Müslim, Fiten, 1, 10; Ebu Davud, Nikâh, 12, Fiten, 1; Tirmizi, Fiten, 51.

⁸³ Bakara, 155.

⁸⁴ Ebu Davud, Kitâbu’l-Vitir, 30.

⁸⁵ Buhari, Da’avat, 36- 38, 40-42 (hn: 6363, 6367, 6369, 6370, 6371); Müslim, Zikir, 15 (hn:2706).

⁸⁶ Maide, 67.

⁸⁷ Derveze, Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, *et-Tefsiru’l-Hadis*, Dâru’l-Garbi’l-İslami, 8. Baskı, Beyrut 2000/1421, IX, 182.

Hız. Peygamber'in hayatında meydana gelen korku içerikli olaylardan bahsettikten sonra genel bir değerlendirmeye Hız. Peygamber'in bu hâdiseler karşısında takındığı tavır değerlendirilecektir.

1.2.2.1. Hira Mağarası ve İlk Vahiy

Hız. Peygamber'e vahiy gelmeden önce vahye hazırlık dönemi denilebilecek bir dönem yaşamıştır. Hız. Peygamber (s.a.v.) İlk vahye ve onu insanlara tebliğ etme bilgi, tecrübe ve birikimine sahip değildi. İşte bu vahye hazırlık safhasında yaşadığı zorluklar, sıkıntı ve korkular risalet vazifesine hazırlanması açısından oldukça önemlidir. Bu dönem aynı zamanda daha sonraki tebliğ süreci açısından bir beşerin kaldıramayacağı kadar zor ve ağır bir tebliğ döneminin hazırlık safhası niteliğindedir. Ayrıca Allah'tan indirilen buyrukları insanlara ulaştıracak bir elçi olarak Hız. Peygamber'in risaletine ilk önce kendisinin ikna olup inanması gerektiğinden, bu dönem Hız. Peygamber'in en sıkıntılı dönemlerinden biri olmuştur. İlk önce sabah aydınlığı gibi apaçık sadık rüyalarla vahye alıştırılan Hız. Peygamber'e daha sonra uzlet sevdirmiş ve bu yalnızlık zamanında elde ettiği ruhi olgunluk da Allah Rasulü için hayatı boyunca bütün sıkıntı ve zorluklara karşı dimdik ayakta tutan temel gıda olmuştur. Bu da ona dayanma güç ve kuvveti aşlamıştır.

Hız. Peygamber'in ilk vahyin gelişiyile ilgili Hız. Aişe rivayetindeki⁸⁸ 'kendimden korktum' sözünden ne kastedildiği ile ilgili alimler on iki muhtelif görüş beyan etmişlerdir.

1- İlk vahiy, delirmekten ve gördüğü şeyin kehanetin bir çeşidi olmasından korkmaktır. Bu görüş çeşitli rivayetlerde açık olarak beyan edilmiştir. İbn Arabi (v. 543/1143) bu görüşü kabul etmemiş ve geçersiz saymıştır. İsmailî bu endişe ve korkunun Hız. Peygamber'in kendisine gelenin Allah katından gelen vahiy meleği olduğunu zaruri bir şekilde anlamasından önce söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

2- Hayal görmekten korkmak. Bu görüş de kabul görmemiştir. Zira hayal geçici bir duygudur, korku ise kalıcıdır, bu ikisi arasında fark vardır.

3- Korkunun şiddetinden dolayı ölmekten korkmak.

⁸⁸ Buhârî, Bed'u'l-vahy, 3.

- 4- Hastalıktan, hasta olmaktan korkmak.
- 5- Hastalığın sürekli olmasından korkmak.
- 6- Risalet görevinin sorumluluğunu taşıyamamaktan korkmak.
- 7- Korkudan dolayı meleğe bakamamaktan korkmak.
- 8- Kavminin işkence ve eziyetlerine sabredememekten korkmak.
- 9- Kavminin kendisini öldürmesinden korkmak.
- 10- Mekke'den ayrılmaktan korkmak.
- 11- Yalanlanmaktan, kendisine inanmamalarından korkmak.
- 12- Ayıplanmaktan endişe etmek.

İbn Hacer (v. 852/1449)'e göre, bu görüşlerden doğru ve şüpheden uzak olanları üç, dört ve beşinci görüşlerdir. Diğerleri itiraza açıktır.⁸⁹

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) Hira'daki endişe ve korkusunun sebebi olarak şu iki husus, daha dikkat çekmektedir.

1-İnsan psikolojisi olarak ıssız bir yerde hiç tanımadığı biriyle karşılaşması,

Buna Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ilk vahyin geliş olayı misal olarak da verilebilir. Hz. Peygamber'e yalnızlık sevdirmiş, risalet vazifesinden önceki yıllarını nur dağındaki hira mağarasında kendisini ibadete vermiştir. İşte yine böyle bir uzlet esnasında vahiy meleği Cebail insan süretinde gelir. Hiç görmediği ve tanımadığı birinin aniden mağaraya gelmesi Hz. Peygamber'de endişe ve korku meydana getirir. Daha sonra vahiy meleği Kur'an'ın ilk ayetlerini Hz. Peygamber'e tebliğ eder. Vahiy meleğinin her 'oku' emrinden sonra Allah Rasulünü şiddetli bir şekilde sıkması neticesinde Hz. Peygamber sanki öleceğini zanneder. Bu korku ve dehşet içerisinde eşi Hz. Hatice (v. 620)'nin yanına döner. Korkusu gidince başından geçen hadiseyi eşine anlatır ve 'ben kendimden korkuyorum' der. Bunun üzerine Hz. Hatice (r.a.) bir psikolog gibi, kesin

⁸⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, I, 57; Ayni, Bedruddin Ebû Muhâmmmed b. Mahmûd el-Hanefî, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihî'l-Buhârî*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 2006, I, 112.

ifadelerle ‘bu şekilde deme; Allah’a andolsun ki, Allah (c.c.) seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü sen doğru sözlüsün, akrabalarını gözetirsin, aciz kimselere yardım eder, fakir ve yoksullara yardım edersin, misafirleri ağırlar, haksızlığa karşı çıkarsın’⁹⁰ der ve eşini teselli eder. Hz. Hatice, Hz. Peygamber’i alarak amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’e götürür. Hz. Peygamber başından geçen bütün olayları ona anlatır. Varaka b. Nevfel’de kendisine gelenin vahiy meleği Namus-u Ekber olduğunu, daha sonra Mekke’den çıkarılacağını, kavmi tarafından eziyet ve işkencelere uğrayacağını, şayet davet günlerine yetişirse kendisine yardım edeceğini söyler.⁹¹

Nakledilen rivayette görüldüğü gibi, hira mağarasında karşılaştığı ilk vahiy olayı hiç karşılaşmadığı ve tanımadığı bir şahsın kendisiyle konuşması, kucaklayarak sıkması Hz. Peygamber’i endişelendirmişti. Olayın hemen sonrası eşine korkarak gelmesi, biraz dinlendikten sonra hadiseyi eşine anlatması, Hz. Hatice ve Varaka b. Nevfel’in açıklamaları neticesinde Hz. Peygamber’in rahatladığını ve teselli olduğunu, içindeki korku ve endişenin gittiği anlaşılmaktadır. Çünkü böyle hadiseler daha önce peygamber olarak seçilmiş kişilerin başına geldiğini Varaka b. Nevfel anlatmıştır. Bundan dolayı Hz. Peygamber’in endişe ve korkuya kapılmaması gerektiğine işaret edilmiştir. Burada önemli olan mesele şudur: Kişiyi en iyi bilen en yakınındaki eşi ve arkadaşlarıdır. İnsanın başına bir sıkıntı, bela ve musibet veya korku geldiğinde ilk önce eşine anlatmalı, gerekirse uzman bir kişinin görüş ve düşüncelerine başvurmalıdır. İlk vahiy olayında da bunu görmekteyiz. Hz. Peygamber karşılaştığı bu olayı hemen en yakını olan eşine anlattı. Hz. Hatice de eşini teselli edip, amcasının oğlu ve aynı zamanda ehli kitap bilginlerinden olan Varaka’ya götürmüştür.

2- Hiç sevmediği kâhin ve büyücülere benzeme korkusu.

Kâhin, genelde “gelecekte haber veren kişi” olarak tanımlanırken Ragıb el-İsfahani ise istikbale ait hadiselerden haber veren kişiye ‘arraf’, geçmişte olan ve gizli kalan olayları ortaya çıkaranlara da kâhin dendiğini ifade eder.⁹² Beşerî ruhların cin ve şeytan gibi

⁹⁰ Buhari, *Bed’u l-Vahiy*, I, Tefsir, 352, Ta’bir, I; Müslim, İman, 252-254.

⁹¹ Buhari, *Bed’u l-Vahiy*, 3.

⁹² Ragıb el-İsfenânî, *el-Müfredat*, "khn", s. 444.

soyut varlıklarla iletişime geçerek onlardan, meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinmesi şeklinde de tarif edilir.⁹³

İslam'dan önce kehanet ve büyücülük çok yaygındı. İnsanlar kâhinlerin cin ve şeytanlarla irtibatlı olduklarına inanırlardı. Şairler gibi kâhinlerin de göğe çıkıp meleklerin konuşmalarını dinleyen cinlerinin bulunduğuna inanılırdı. Cahiliye döneminde ferd ve toplum hayatında kâhinlerin önemli bir yeri vardı. Kâhinler anlaşmazlıkları çözer, kayıpları bulur, rüya tabirleri yapar, zina, adam öldürme, hırsızlık gibi bazı suçları vuzuha kavuşturur, hastalara şifa bulurlardı. Toplumun inancı bu şekildeydi. Bundan başka kâhinlere her şey danışılır, gelecekle ilgili felaketlerden haber vermeleri istenirdi.⁹⁴

Hız. Peygamber (s.a.v.), kendisine kâhinlerin gelecekte haber verme iddiasında bulundukları ifade edildiğinde bu çeşit bilgi ve bilginlerin hiçbir kıymetinin olmadığını beyan etmiştir. Kâhinlerin söylediği şeylerin bazen doğru çıktığı söylenince de bu bilgilerin cinlerin kulak hırsızlığına dayandırılıp bir doğruya yüz yalanı karıştırmakla ortaya çıktığını beyan etmiştir.⁹⁵

Tevhid ilkesine aykırılığı ve risalete alternatif olasılığı sebebiyle islam'da kâhinlik ve kehanet şiddetle reddedilmiş, yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim, geleceği sadece Allah'ın bildiğini,⁹⁶ cinlerin gaybı bilmeyip,⁹⁷ sadece yaldızlı sözlerle birbirlerini aldattıklarını⁹⁸ haber vermek suretiyle kâhinlerin bilgi kaynaklarının güvenilir olmadığına işaret etmiştir.

Diğer taraftan hadislerde de kehanet, büyü ve sihir kesinlikle yasaklanmıştır. Bilgi için kahinlere başvuranın Hız. Peygamber'e indirilen vahiyleri inkâr etmiş olacağı,⁹⁹ kıldığı namazların kırk gün kabul edilmeyeceği¹⁰⁰ bildirilmiştir.

⁹³ Kâtip Çelebi, Keşfü'z-zunûn, *Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-Kutub ve'l-fünûn*, Dâru İhyâi't-Turâs, Beyrut trs., II, 1524.

⁹⁴ İlyas Çelebi, "Kâhin", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, XXIV, 171.

⁹⁵ Buhari, Tıp, 46, Tevhid, 57; Müslim, Selam, 22-31.

⁹⁶ Yunus, 20; Neml, 65.

⁹⁷ Sebe', 14.

⁹⁸ En'am, 112.

⁹⁹ Ebu Davut, Tıp, 21; İbn Mace, Taharet, 122; Tirmizi, Taharet, 102.

¹⁰⁰ Müslim, Selam, 125.

Hız. Peygamber kâhin büyücü ve sihirbazlara benzemekten ve böyle isimlendirilmekten endişe duyuyordu. Hız. Hatice'ye söylediği řu sözlerde bunu görmemiz mümkündür: *“Ey Hatice! řu putlar ve kâhinlerden nefret ettiğim kadar hiçbir şeyden nefret etmem; şimdi bir kâhin olmaktan endişe ediyorum.”*¹⁰¹ Bazı farklı rivayetlerde de: *“Ben deli, mecnun olmaktan ve hayatımdan endişe ediyorum.”*¹⁰² diyordu.

Toplumsal bir problem haline gelen bazı olaylarda kâhinlere, büyücülere, cincilere başvurmak ve yalan ve yanlışlarla dolu söylediklerine itimat edip inanmak Müslümanı Müslümana, kardeşi kardeşe, komşuyu komşuya düşürmektir. Toplumsal felaketlere sebep olan bu tür hadiselerle fırsat vermemek için Hız. Peygamber arkadaşlarını ikaz etmiş, kâhinler ve büyücüler tarafından bildirilen haberlerin çoğunun yalan olduğunu söylerek sahabeyi bu mevzuda uyarmış ve uyanık olmalarını sağlamıştır. Ayrıca *“Kim bir arrâfa (kâhine) gelir, bir şeyler sorar ve söylediklerine de (inanıp) onu tasdik ederse, kırk gün namazı kabul edilmez.”*¹⁰³ Diyerek durumun ciddiyetini ve cezanın ağırlığını ifade etmiştir.

1.2.2.2. Hicret, Sevr Mağarası ve Hız. Peygamber'in Tavrı

Hicret kelimesi lügatta ayrılmak, terk etmek, bir yeri terk ederek başka bir yere göç etmek gibi manalara gelmektedir. Terim anlamına gelince hassaten Hız. Peygamber'in ve Mekke Müslümanların Medine'ye göç etmesini, genel olarak ise Müslüman olmayan bir ülkeden İslam ülkesine göç etmeyi ifade etmektedir.¹⁰⁴

İnsanların kendi yurtlarında yaşamaları olağan, yurtlarını terk etmek zorunda kalmaları ise olağandışı bir hadisedir. Müslümanlar müşriklerin işkence ve eziyetlerinden kurtulmak ve dinlerini daha iyi yaşamak için yurtları Mekke'yi terk edip Medine'ye göç ettiler.

Hız. Peygamber birkaç Müslüman ile beraber Mekke'de yalnız kalmıştı, bunu fırsat bilen Mekke müşrikleri Hız. Peygamberi öldürmeye karar verdiler. Bu olaya Kur'an şöyle işaret etmektedir. *“Hatırla ki (Mekke müşrikleri) kafirler seni yakalayıp bağlamaları veya öldürmeleri yahut seni memleketinden çıkarmaları için sana tuzak,*

¹⁰¹ Muhammed b. Sa'd, *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir*, I-XI, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hâncı, Kahire 2001/1421, I, 165.

¹⁰² Buhari, *Bed'u'l-vahy*, 1.

¹⁰³ Müslim, *Sahih*, *Kitabu's-Salam*, 35 (hn: 2230).

¹⁰⁴ Râğib el-İsfehâni, s. 514.

kuruyorlardı. Onlar sana bu tuzak ve entrikaları kurarken Allah da onların kurduğu tuzakları boşa çıkarıyordu. Çünkü Allah tuzakları boşa çıkaranların en iyisidir.”¹⁰⁵

Müşriklerin kurduğu bu tuzakları ve almış oldukları kararları Cebrail, Hz. Peygamber’e bildirdi. Allah’ın hicret için Hz. Peygamber’e izin verdiğini açıkladı. Bunun üzerine Allah Rasulü hemen hicret için hazırlıklara başladı.

Hz. Peygamber, Hz. Ebu Bekir (v. 13/634) (r.a.)’in evinde kendisiyle beraber hazırladıkları plan neticesinde bir kılavuz edinmeye karar verdiler. Buldukları bu kılavuz, Abdullah b. Uraykıt adında bir müşrikti. Fakat güvenilir, dürüst ve mert bir kişiydi. Hz. Ebu Bekir yolculuk için hazırladığı iki deveyi bu şahsa verdi. Üç gün sonra sevr dağında buluşmak üzere onunla anlaştı.¹⁰⁶ Bu olay, İslâm davasının sonuca ulaşması için gerektiğinde, İslâm dışı güçlerden emin ve işlerinin ehli olmaları şartıyla yararlanılabileceğine işaret etmektedir.

Allah Rasulü evinden ayrıldığında, eve gelip bakacak olan müşrikleri yanıltmak için ve kendisindeki emanetleri sahiplerine teslim etmek üzere Hz. Ali (v. 40/661)’yi vazifelendirdi. Hz. Ali’ye: “Benim yatağıma yat ve şu hadrâmi (yeşil) örtümle örtün ve uyu. Sana, onlardan bir kötülük dokunmayacak” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) uyuduğu zaman daima bu örtü ile örtünürdü.¹⁰⁷ Hz. Peygamber’in Hz. Ali’yi yatağına yatırmasındaki amacının hedef şaşırtmak ve zaman kazanmaya yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

Medine kuzeyde olmasına rağmen Hz. Peygamber’in Mekke’nin güney batısında yer alan Sevr mağarasına yönelmesi hedef şaşırtmak içindi. Çünkü Müşrikler O’nu Medine’ye gittiğini düşünüp kuzeyde arayacaklardı. Bu plan başarılı olmuş ve Hz. Peygamber zaman kazanmıştır. Sevr mağarasında kaldıkları zaman içerisinde Hz. Ebu Bekir (r.a.)’in oğlu Abdullah, gündüz Mekke’de olup bitenleri akşam mağaraya gelip Hz. Peygambere aktarıyordu. Böylece Hz. Peygamber varsayımla hareket edip, belli bir zaman sonra Medine’ye hareket etmeyi düşünmemiş, düşmanın sırlarını, planlarını ve beklentilerini öğrenmeye gayret etmiştir. Mağarada uzun bir süre kalacaklarından, doğal

¹⁰⁵ Enfâl, 30.

¹⁰⁶ Buhâri, *Menâkıbü’l-Ensâr*, 45.

¹⁰⁷ İbn Hişam, II, 126-127.

olarak beslenme ihtiyaçları vardı. Bunu sağlamak için akşam olduğu zaman Hz. Ebu Bekir (r.a.)'ın kızı Esmâ onlara yetecek kadar yiyecek getiriyordu.¹⁰⁸

Hz. Ebu Bekir'in fedakâr çocukları, Abdullah ve Esmâ'nın mağaraya geliş gidişleri esnasında oluşacak ayak izleri, kutsal yolcuların kaldıkları yerin bulunmasını kolaylaştırabilirdi. Bunun için Hz. Ebu Bekir'in kölesi Amir b. Fuheyre'ye davarlarını o mevkide otlatmasını emretti. Böylece oluşan ayak izleri silinmiş olacak ve düşmanlar yerlerini bulamayacaklardı.

Bütün bu tedbirlere rağmen Müşrikler Hz. Peygamber'i ve sadık arkadaşını amansız bir takibe almışlardı. Bu sebeple hicret esnasında sevr mağarasında zor ve sıkıntılı anlarda yaşandı. İki hicret yolcusu sevr mağarasında saklandıkları sırada Müşrikler mağaranın ağzına kadar gelmişlerdi. Bu hal Hz. Ebu Bekir'i korku ve endişeye sevk etmişti. Bu hadiseyi bize Hz. Ebu Bekir şöyle nakletmektedir. *“Mağarada saklandığımız zaman Müşrikler mağaranın ağzına kadar geldiler. Müşriklerin ayaklarını görüyor seslerini işitiyordum onlar başımızın üstündeydiler. ‘Ey Allah'ın Rasulü dedim, müşrikler aşağıya bir baksalar bizi muhakkak görürler.’ Bunun üzerine Allah Rasulü ‘ya Eba Bekr! Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne zannediyorsun?’”*¹⁰⁹

Hz. Ebu Bekir (r.a.) bu endişe ve korkusu şöyle açıklamıştır: “Beni öldürecek olsalar, ben tek kişiyim. Ölür giderim. Fakat seni öldürecek olurlarsa o zaman bir ümmet yok olur gider.” Dedim. O esnada Allah Rasulü namaz kılıyor sadık arkadaşıda gözcülük yapıyordu. Hz. Ebu Bekir'in bütün endişe ve tasası Allah Rasulüne bir zarar gelme korku ve endişesiydi. Allah Rasulü hicret arkadaşını teselli ediyor ‘Korkma! Allah bizimledir.’¹¹⁰ Diyordu. Hz. Peygamber Allah'a karşı tevekkülünü ve O'nun izni olmadan hiçbir şeyin olmayacağı inancını ortaya koymuştur. Hz. Ebu Bekir'in sıkıntısını gidermek için de ‘Allah Allah’ demesini söyleyip telkinde bulunmuştur. Böylece Hz. Peygamber'in söylediklerini yerine getirerek Hz. Ebu Bekir'in sıkıntıları gitmiş, huzur ve güvene kavuşmuştur.

Kur'an bu hadiseyi bize şöyle izah etmektedir: *“Eğer siz O'na (Peygamber'e) yardım etmezseniz (isterseniz etmeyin bu önemli değil); Allah ona yardım etmiştir. Hatırlayın,*

¹⁰⁸ İbn Hişam, II, 130.

¹⁰⁹ Buhari, Fezâilu's-Sahabe, 2, Menakıb, 45, Tefsir Berâe, 1; Müslim, Fezâilu's-Sahabe, 1; Tirmizi, Tefsir Tevbe (hn: 3095).

¹¹⁰ Köksal, II, 344.

Müşrikler onu, iki kişiden biri olarak Mekke'den çıkarmışlardı da onlar mağaraya sığınmışlardı, O, arkadaşına. Korkma! Çünkü Allah bizimledir, diyordu. Bunun üzerine Allah onun üzerine sekinesini indirdi, onu sizin göremeyeceğiniz, görmediğiniz ordularla destekledi ve kafirlerin sözünü alçalttı. Allah'ın sözü yücedir. Allah üstün güç ve hikmet sahibidir. ”¹¹¹

Müşrikler mağaranın ağzına kadar geldikleri halde örümcek ağına takıldılar, güvercini hesaba kattılar, bundan dolayı içeriye bakmadan oradan ayrıldılar. Fakat Allah Rasulü yolculuğa çıkarken örümceği ve güvercini hesaba katmamıştı. Bütün tedbirleri alarak yola çıkmıştı. Bu tedbirinden sonra mağaradaki halinden de anlıyoruz ki Allah'a tam teslim olmuştu.

Hicret esnasındaki önemli bir taktik ise insanların alışa geldikleri Mekke-Medine yolu izlenmemiştir. Bilinen bu yol müşrikler tarafından gözetim altında tutulacağı düşüncesiyle Abdullah b. Uraykıt adındaki müşrik kılavuzla, adına hicret yolu denilen farklı bir yol takip edilmiştir. Bu yol doğal olarak çok zorluklarla doluydu.¹¹²

Mekke müşrikleri Allah Rasulünü ve Hz. Ebu Bekir'i esir alan veya öldüren kimseye ödül olarak yüz deve verileceğini ilan etmişlerdi. Herkes bu mükafatı almak için Hz. Peygamber'in ve yol arkadaşının peşine düşmüştü. Süraka b. Malik'de bunlardan biriydi. Allah Rasulü ve Hz. Ebu Bekir, Müdliçoğulları'nın yurdundan geçiyorlardı. Müdliçoğullarından bir kişi süraka'ya gelip sahilde birtakım kişileri gördüğünü, bu kişilerin Muhammed ve arkadaşı olabileceğini söyledi. Süraka ise onların develerini kaybedip aramaya çıkan kişiler olduğunu söyleyip oradakilerin dikkatini dağıttı. Hemen oradan ayrılarak hicret yolcularının izini sürmeye başladı ve onları buldu. Hz. Ebu Bekir arkalarından bir kişinin gelmekte olduğunu görünce telaşa kapılıp endişelenmeye başladı arkadaşının bu halini gören Allah Rasulü, 'Korkma, Allah bizimledir' dedi ve 'Allahım onun şerrinden bizi koru' diye dua etti. Süraka onları yakalamak için birkaç hamle yaptıysada onların Allah tarafından korunduğunu anlayarak hicret yolcularına zarar vermekten vazgeçti. Sonra geri dönerek Allah Rasulünün peşine takılanların hedeflerini şaşırtıp, Hz. Peygamber'e ulaşmalarına mâni oldu.¹¹³

¹¹¹ Tevbe, 40.

¹¹² Harita Ek 1.

¹¹³ Buhari, Menakibu'l-Ensar, 45.

Allah Rasulü'nün hicret sırasında Hz. Ali'yi yatağına yatırması, gece yolculuğa çıkması ve Hz. Ebu Bekir ile evin arka tarafından çıkmaları, yol klavuzluğu ile meşhur Abdullah b. Uraykıt isimli şahsı yol klavuzu olarak tutmaları, bu kişiye üç gün sonra sevr dağının eteklerine gelmesini söylemeleri, takip etmelerine karşı hedef şaşırtmak maksadıyla Medine kuzeyde olduğu halde güneye doğru yol almaları, Mekke'nin güney batısında bulunan sevr dağının eteklerindeki saklanmaya uygun mağarada üç gün kalmaları, Hz. Peygamberin hicret için büyük bir strateji uyguladığını ve insanlardan gelebilecek tehlikelere karşı bütün tedbirini aldığını göstermektedir.

Neticede hicretten aldığımız ders, Hz. Peygamber sebeplere riâyet ettikten sonra Allah'a tevekkül ve teslimiyet göstermiş ve bunun neticesi olarak da bütün olumsuz hadiselerle karşı Allah'ın kendisini koruyacağından emin olmuştur.

1.2.2.3. Medine'de Endişe ve Korku Dolu Geceler

Hz. Peygamber uzun ve yorucu hicret yolculuğu süresince müşrikler tarafından takip edilmiş, bazen tehlikelerle karşılaşmıştır. Medine'ye geldikten sonrada bu tehlike devam etmiş hatta artmıştır. Çünkü Medine'de Hz. Peygamber'in amansız düşmanı olan Yahudiler bu şehirde yaşamaktadırlar. Her an bir suikast girişiminde bulunabilirler. Bu sebeplerden dolayı bu korku dolu gecelerin Hicretin ilk yıllarında olduğu düşünülmektedir.

Hz. Âişe'nin naklettiği bir hadis Medine'de ki bu endişe ve korkunun boyutunu ortaya koymaktadır. *"Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye geldiği ilk günlerde, bir gece uyuyamadı: 'Keşke ahabımdan faydalı bir kişi olsa da nöbet tutup geceleyin beni korusa' buyurmuştu. O anda bir silah sesi (hışırıtı) işitince, kim o? Diye seslendi. Kendisinin Sa'd b. Ebi Vakkas olduğunu söyleyen kişi: İçime Allah Rasulü hakkında bir endişe ve korku hâsıl oldu dedi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) O'na dua etti ve uyudu."*¹¹⁴

Ashabtan Ubeyy b. Ka'b naklediyor: Hz. Peygamber ve Muhacirler Medine'ye geldiklerinde Medine, başta müşrikler olmak üzere Arap kabilelerinin düşmanlıklarına

¹¹⁴ Buhari, cihad, 70 (hn:2885), Temenni, 4 (hn:7231); Müslim, Fezâil's-Sahâbe, 5 (hn:2410); Tirmizi, Menâkip, 26 (hn:3756); Nesâî, Menâkip, 20 (hn:8160), Siyer, 176 (hn:8816); Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban, *el-İhsân fî Takribi Sahihi İbni Hibban*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve Hüseyin Esed, I-XVIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1988/1408, Menâkibu's-Sahabe (hn:6986).

hedef oldu. Medine halkı korku ve endişe içerisindeydi. Silahlarımız olmadan geceye ve sabaha ulaşamıyorduk. Halkın üzerimize güven ve emniyet gelip de silahımız olmadan uyuduğumuz, Allah'tan başka bir korku ve endişe hissetmeyeceğimiz günleri görecektir miyiz? Dedikleri olurdu.¹¹⁵

Bu olay üzerine şu ayet indi. *“Allah, aranızdan iman eden, din ve dünya işlerini düristçe yapan kimselere söz verdi ki, onlardan öncekilere verdiği gibi onlara da dünyada güç, kuvvet ve iktidar verecek, onlar için rızasına sebep kıldığı dinlerinin yeryüzüne yerleşip yayılmasını sağlayacak, şu an korkulan ve endişe duyulanı güven ve emniyete çevirecek; çünkü onlar bana hiçbir şeyi ortak koşmadan ibadet etmektedirler. Bundan sonra kim inkâr ederse işte yoldan çıkmış kimseler bunlardır.”*¹¹⁶

Tefsir kitaplarında bu ayetle ilgili şu değerlendirme yapılmaktadır. Hz. Peygamber ve ashab Mekke’de hicret edinceye kadar yaklaşık on yıl kadar korku ve endişe içerisinde insanları Allah’ın varlığına ve birliğine, O’na iman etmeye ve sadece O’na kul olmaya davet ettiler. Daha sonra Medine’ye hicrete izin verilince oraya hicret ettiler. Sonra savaşa izin verildi, Medine’de korku ve endişe içerisinde gece gündüz silahlı dolaşarak sabır ve teenniyle beklediler. Bu endişe ve korku dolu günlerin sonlarına doğru bir sahabe Hz. Peygamber’e sordu: “Ey Allah’ın Rasulü! Sürekli korku ve endişe içerisinde mi yaşayacağız, güven ve emniyet içerisinde silahsız olarak yaşayacağımız günler gelecek mi?” Hz. Peygamber (s.a.v.) şu cevabı verdi: *“Aranızdan bir kimsenin, silahsız olarak elbisesini giyerek kalabalıklar içerisinde rahat ve huzurlu bir şekilde gezeceği ve oturacağı günlere kavuşmasına az kaldı, biraz daha sabırlı olun.”* Allah Rasulünün bu sözü üzerine çok geçmeden yukarıdaki ayet-i kerime nazil oldu.¹¹⁷

Sonra ‘asrısaaadet’ denen bir dönem yaşandı. Hz. Peygamber bütün Arabistan’a hâkim oldu. Hz. Osman şehit edilene kadar insanlar huzur ve güven içerisinde yaşadılar. Daha sonra insanlar durumlarını değiştirdiler, bundan dolayı içinde bulundukları güven ve huzur ortamında yok olup gitti, tekrar korku ve endişe dolu günler başladı.

¹¹⁵ Köksal, III, 77; Vâhidî, Ebu’l Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbu’n-nüzûl*, thk. Kemal Besyûnî Zağlûl, Dâru’l Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1991/1411, s. 338-339.

¹¹⁶ Nur, 55.

¹¹⁷ Karaman, Çağrıcı, Dönmez vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, IV, 92-93.

1.2.2.4. Hendek Savaşı'nda Sahabenin Korkması

Medine'nin etrafına şehri müdafaa etmek maksadıyla kazılan hendekten dolayı bu savaşa 'hendek savaşı' denilmiştir. Beni Nadir Yahudilerinin reisi Huyey b. Ahtab'ın Müşrikleri ve civar kabileleri Müslümanlara karşı kışkırtması üzerine Ebu Süfyan harekete geçti ve savaş hazırlıklarına başladı. Mekke'den yola çıkan dört bin kişilik bir orduya çevre Arap kabilelerinden katılan birliklerin iştirakiyle müşrik ordusu Medine'ye ulaştığında on bine ulaşmıştı.

Hiz. Peygamber (s.a.v.) bütün tedbirini almış ve Medine'nin etrafına hendek kazılmıştı. Hendeği aşamayan düşman ordusu başka arayışlara girişti. Başlangıçta savaşa katılmayan Kureyza Yahudileri daha sonra Huyey b. Ahtab'ın kışkırtması neticesinde Hiz. Peygamberle yaptıkları anlaşmayı bozarak savaşa iştirak etme kararı aldılar. Yahudi kabilesi Beni Kurayza'nın anlaşmaya muhalif hareketi Müslümanları zor durumda bıraktı; çünkü Müslümanlar iki ateş arasında kalmış oluyorlardı. Hiz. Ömer, Hiz. Peygamber'e gelerek Beni Kureyza'nın anlaşmayı bozduğunu haber verdi. Allah Rasulü tekrar anlaşma yapmak için Yahudi kabilesine elçiler göndermişse de anlaşmayı yenilemek istemediler. Bu olay Müslümanları korku ve endişeye sevketti. Hiz. Peygamber bu olay üzerine kadınları ve çocukları Müşriklerin ve Yahudilerin saldırısından korumak için sağlam bina ve kalelere yerleştirerek bütün askeri tedbirlerini aldı.

Bazı Müslümanlar büyük bir korku ve endişe içindeydiler. Ebu Saîd el-Hudrî Hendek savaşı günü Müslümanların ruh halini bize şöyle anlatmaktadır: "Ey Allah'ın Rasulü! Kalpler korku ve endişeden gırtlaklara dayanmıştır. Okuyacağımız bir dua var mı? Dedik. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.v.): 'Evet, var Ey Allah'ım! Açık ve korkulu yerlerimizi kapa! Bizi bütün korktuklarımızdan emin kıl! Diyerek dua ediniz.' Buyurdu."¹¹⁸

Kur'an-ı Kerim de bu savaşta Müslümanların ruh halini ve bazı Müslümanların nasıl endişeye kapıldıklarını şöyle tasvir etmektedir: "*Üstünüzden ve altınızda bulunan yerlerden üzerinize gelmişlerdi; korku ve endişeden gözler kaymış, yürekler ağızlara*

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1995/1416, XVII, 27 (hn:10996).

gelmişti; bu sırada Allah için kötü zanlara kapılmaktaydınız. O zaman Müslümanlar büyük bir sınavdan geçtiler ve sarsılıksızca sarsıldılar. Yine o zaman münafıklar ve kalplerinde fesat olanlar ‘Allah ve Rasulünün sözleri bizi kandırmaktan ibaretmiş!’ demişlerdi. Onlardan bazıları ‘Ey Medineliler burada durmayın, hemen dönün’ diyorlardı. Yine onlardan bir grup da gerçekte açıkta olmadığı halde ‘Evlerimiz açık ve korumasız’ diyerek Hz. Peygamber’den izin istiyorlardı, aslında bunların istediği açıkça kaçmaktan başka bir şey değildi. Medine’nin her yerinden baskına uğrasalardı da bozgunculuk yapmaları istenseydi (ev ve barklarını düşünmez) derhal ona koşarlardı. Oysa ki ayrılıp dönmeyeceklerine dair daha önce yeminle Allah’a söz vermişlerdi ve bu sözün yerine getirilmesi gerekirdi. Onlara de ki: ‘ölmekten veya öldürülmekten kaçsanız bu firar size hiçbir fayda vermeyecektir.’ Kaçsalar bile bundan çok az yararlanırlar. Onlara şunu da söyle: ‘Allah sizin aleyhinize bir kötülük istese Allah’a karşı sizi kim koruyacak? Veya lehinize bir iyilik bir rahmet istese bunu kim engelleyecek?’ Bu durumda Allah’tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.”¹¹⁹

Hz. Peygamber, kuşatma sırasında meydana gelen olumsuz hadiseler karşısında Mü’minlerin maneviyatını bozmamaya, aksine güçlendirmeye ve yükseltmeye önem vermiştir. Bütün tedbirleri aldıktan sonra kalplerindeki korku ve endişenin izalesi için Allah’a dua etmeyi, ondan yardım istemeyi öğütlemiş ve Allah’a tam teslim olmuştur.

1.2.2.5. Tebük Savaşı’nda Sahabenin Korkuya Düşmesi

Tebük savaşı Hz. Peygamberin Bizanslılarla hicretin dokuzuncu yılında (630) yaptığı bir savaştır. Tebük savaşında gerek hazırlık safhası gerekse savaş sırasında ciddi sıkıntı, güçlük ve zorluklar yaşanmış, bundan dolayı bu savaş için Kur’an ‘saatü’l-usra’ ifadesini kullanmaktadır.¹²⁰

Tebük savaşı sırasında mevsim sıcaktı ve önemli bir kıtlık ve kuraklık vardı; diğer yandan meyveler, hurmalar olgunlaşmaya başlamışlardı bundan dolayı savaşa gitmek ciddi bir fedakârlığı gerektiriyordu. Hz. Peygamber daha önce gittiği savaşların hazırlığını yaparken hedefi ve nereye gidileceğini söylemiyordu bunu son vaktine kadar gizli tutuyordu. Bu sefer mevsimin sıcak olması ve kıtlık yaşanması, düşman ordusunun güçlü olması, yerin uzak olması gibi sebeplerle nereye gidileceğini, düşman ordusunun

¹¹⁹ Ahzab, 10-17.

¹²⁰ Tevbe, 117.

kim olduğunu ona göre hazırlık yapılmasını istediği için kimlerle savaş yapılacağını ve nereye gidileceğini açıkladı.¹²¹

Bütün bu olumsuz koşullara bir de Yahudi ve münafıkların savaş karşıtı faaliyetleri de eklenince bir grup Müslümanda savaşa karşı isteksizlik ve durgunluk görüldü. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu ayeti indirerek Müslümanları uyardı: *“Ey iman edenler! Size ne oluyor ki, Allah için sefere çıkınız dendiğinde yerinizde kalakaldınız; yoksa ahiret hayatından vazgeçip dünya hayatından razı mı oldunuz? Fakat dünya nimetleri ahiret mutluluğunun yanında çok az bir şeydir. Eğer Allah için sefere çıkmazsanız Allah sizi çetin bir azapla cezalandırır ve yerinize başka bir kavim getirir de peygambere hiç zarar veremezsiniz. Allah herşeye gücü yetendir. Eğer siz Peygambere yardım etmezseniz Allah O’na yardım eder.”*¹²² Bu uyarı üzerine ashab sefer hazırlıklarına hız verdi.

İşte böyle zor şartlar altında yapılan bir seferde insanların nelerle karşılaşacağından korkmaları doğal gibi karşılsa da savaşa çıkan askerin değerlerini koruyup savunma, düşman ordusuna karşı koyma, Allah için sefere çıkma konularında şecaat, cesaret ve kahramlık duygu ve hisleri içerisinde olmaları gerekmektedir. Hz. Peygamber insanlar için düşünülebilen en kötü ve alçaltıcı huylardan birinin de korkaklık olduğunu ifade etmiştir.¹²³

Abdullah b. Ömer veya Abdullah b. Amr şöyle demektedir: *“Bir gece, halk korkmuştu. Ben de hemen silahımı almaya gittim ve: Ebu Huzeyfe’nin antlaşmalısı olan salih kişiye tâbi olayım (onun yanında bulunayım) dedim. Silahı üzerinde idi. Resûlullah’ın çadırına yakın bir yerde onun yanına varıp oturdum. Hz. Peygamber, çok öfkeli bir halde yanımıza çıktı ve orada bulunanlara: Ey insanlar! Nedir bu korku ve haliniz?”*¹²⁴ Buyurdu.

Hz. Peygamber’in buradaki tavrından şunu anlıyoruz. Hz. Peygamber askerlerin savaşta cesur olması gerektiğini vurgulamış, düşmanı cesaretlendirecek her türlü tavır ve hallerden, yersiz korku ve endişelerden uzak durulması gerektiğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber savaşlarda Allah’ın yardımını ummakla birlikte zâhiri planda savaş

¹²¹ İbn Hişam, *es-Sîretu’n-Nebeviyye*, I-IV, Daru’l-Kitabu’l-Arabi, 3. Baskı, Beyrut, 1990, IV, 159.

¹²² Tevbe, 38-40.

¹²³ Ebu Davud, Cihad, 21 (hn:2511); Müsned, XIII, 385 (hn: 8010).

¹²⁴ Vâkıdî, Muhammed b. Ömer, *Kitâbu’l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, London 1965, III, 1021.

tedbirlerini de her zaman almış ve buna büyük önem vermiştir korkaklıkta savaş için bir zafiyettir askerlerini bir komutan olarak cesaretlendirmek istemiştir.

1.3. Medine’de Sebebi Belirsiz Şiddetli Gürültü ve Hz. Peygamber’in Tavrı

Bilinmezliklerle dolu bir hayat içerisinde yaşayan insanlar, beklenmedik ve öngörülmeleyen bir durumla karşılaşınca korkar ve endişeye kapılır. İnsan korktuğu bir şeyle karşılaşınca yahut onu zihninde tasarlayınca, aşırı kaygı ve sıkıntı duymakta ve paniğe kapılmaktadır. Dolayısıyla ansızın karşılaştığı, sesini işitip göremediği bir olay korku ve endişe vericidir. Hadis kitaplarımızda Hz. Peygamberin hayatında bu tür olayların olduğu nakledilmektedir. Onlardan biriside şu hâdisedir.

Bir gece Medine’de büyük bir gürültü iştilir. Endişe ve korku içerisinde sokaklara dökülen halk Medine’nin düşman baskınına uğradığını zannederler. Olayı anlatan Hz. Enes olayı şöyle nakletmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) insanların en cömerdi, en cesuru, en güzeliydi. Medine halkı bir gece işittikleri bir gürültüden, sestten çok korkmuşlar hemen sesin geldiği tarafa doğru gitmişlerdi. Allah Rasulü, halkı korkutan ve endişelendiren bu sesi işittiğinde kılıcını kuşanarak Ebu Talha’nın atına eğersiz olarak binmiş ve Medine’nin çevresini dolaşıp olayı incelemiş, bu sırada Medine halkı geride kalmıştı. Allah Rasulü (s.a.v.), atın üzerinde, kılıcı boynunda olduğu halde geri döndü. Yolda Medine halkıyla karşılaştı ve onlara şöyle buyurdu: Korkulacak bir durum yok, niçin korkuyorsunuz?”¹²⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.) fitraten cesur, yiğit ve kahramandı. Hayatı boyunca bir kez bile korkaklık emaresi olabilecek bir tavrı olmamıştır. Tarih, Hz. Peygamber’in şecaat ve cesaretine tanıklık edecek bir abidedir. Allah Rasulü Arap yarımadası şirk içerisinde yüzdüğü esnada, tek başına tevhid bayrağını kaldırmış ve bundan dolayı çetin ve büyük düşmanlarla amansızca ve tek başına mücadele etmiştir. Mekke Müşrikleri İslam’ın tebliği ve yayılmasını önlemek için Allah Rasulüne akla gelmedik engeller çıkarmışlardı. Kendisine yapılan tehditlere, maddi ve manevi işkencelere, hükümdarlık, zenginlik ve maddi imkanlar sunmalarına hiç tenezzül etmemiş Allah’a güvenerek sabırla cesaret ve büyük bir kahramanlıkla yoluna devam etmiştir. Sabrı, azmi, şecaat ve

¹²⁵ Buhari, Cihat, 24, 54, 82, 165, Edep, 39; Tirmizi, Cihat, 14 (hn:1687); İbn Mace, Cihat, 9 (hn:2772).

cesareti sayesinde zor gibi görünen bütün akabeleri, engelleri aşmış ve tek olarak başladığı mücadelesinin neticesinde on binlerce insanı çevresinde toplamıştı.

Medine döneminde savaşlarda kahramanca savaşmış ve askerlerini cesaretlendirmiştir. Hz. Ali Allah Rasulü'nün kahramanlığını bize şöyle anlatmaktadır: “Savaşlarda Allah Rasulü kadar düşmanla mücadele eden, düşmana yaklaşan bir kimse bulunmazdı. Çok defa savaşın en çiddetli anında başımız sıkıntıya düşünce Allah Rasulüne sığınırđık.”¹²⁶ Hz. Enes b. Malik de şöyle demektedir: “Tehlikeler ve savaşlar esnasında başımız dara düşünce Allah Rasulü ile korunurduk.” Huneyn savaşında ordu bir an dağılma tehlikesi yaşamıştı bunu hemen farkedenden Allah Rasulü atını mahmuzlayıp öne atıldı ve “Ben Allah'ın elçisiyim bunda yalan yok, ben Abdulmuttalib'in oğluyum.”¹²⁷ Diye haykırması askerlere cesaret verdi ve ordunun yeniden toparlanmasını sağladı.

Hz. Peygamber Medine'de kurduğu İslam devletinde sadece mü'minlerin değil aynı zamanda çoğunluğunu Yahudi ve Müşrik Arapların oluşturduğu yerli halkın emniyetini ve güvenliğini ön planda tutmuş bir lider olarak alınması gereken bütün önlemleri almıştır. Zira onlar, böyle bir güven ortamını temin etmesi için O'na yetki vermiş ve kendi adlarına hareket etme salahiyeti tanımışlardı. Medine vesikası bunun en açık deliliydi. Öyleyse iş, sadece din merkezli bir hareket değil, içinde farklı unsurları barındıran devlet yapısının aktif hâle gelme meselesiydi. Ve bu görev, birinci derecede Hz. Peygamber'in üzerinde bulunuyordu.

Bir lider halkının emniyet ve güvenliğı için gerekli tedbir ve önlemleri almalı onları her türlü tehlikelere karşı korumalıdır. Yine cesaretiyle kahramanlık ve fedâkarlık göstererek askerlerini cesaretlendirmeli onlara güven vermelidir.

1.4. Şiddetli Yağmur ve Fırtına Karşısında Hz. Peygambe'in Tavrı

Fırtına ve genellikle arkasından gelen sağanak yağmur engellenmesi mümkün olmayan doğal felâketlerdir. Bu olaylara karşı önlemlerin alınması gerekmektedir. Aksi halde can ve mal kayıplarının olması muhtemeldir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) zâhiri planda doğal felâketlere karşı tedbirini almış, ashabına da tabii afetlere karşı uyarmıştır. Allah Rasulü, Tebük seferinde, Hicr mevkiine

¹²⁶ İbn Hanbel, II, 654 (hn: 654).

¹²⁷ Buhari, Cihat, 52; Müslim, Cihat, 77.

vardıklarında Semud kavminin helak olduğu bu yer hakkında ashabını uyardı. Yine burada bir akşam vakti, gece fırtına kopacağını bundan dolayı hiç kimsenin, yanında arkadaşı olmadıkça, yerinden ayrılmamasını ve ayağa kalkmamasını, ayrıca develer içinde önlemler alınmasını ashabına tembih etmiştir. Gerçekten gece çıkan fırtına, önlemini alan kimselere zarar vermezken, tedbir almayan iki sahabe hayatını kaybetmiştir.¹²⁸

Bu iki sahabenin başına gelen olay Allah Rasulüne bildirilince, Hz. Peygamber (s.a.v.): “Yanında bir arkadaşı olmadıkça, yerinizden ayrılmamayı ve bir yere gitmeyi size yasaklamamış mıydım?” dedikten sonra boğmacaya yakalanan sahabe için dua edince, sahabe iyileşti. Tayy dağına kadar sürüklenip giden diğer sahabe ise, Allah Rasulü Medine’ye döndüğünde, Tayy kabilesi sahabiye Allah Rasulüne gönderdiler.¹²⁹

Bu olayda, Hz. Peygamber’in fırtınanın çıkacağını nereden bildiği önemli değildir. Asıl önemli olan doğal bir afet öncesi önlem alınmasını istemesi ve ashabını uyarmasıdır. Nitekim Allah Rasulünün uyarısını dikkate alanlar felaketten etkilenmemişler, ikazına uymayanlar ise bu afetten zarar görmüşlerdir. Tabiat olaylarının din ile alakalı yönü de aslında bu noktadır. Çünkü doğal bir afetin zararını engellemenin mümkün olmadığı hallerde, kişiye düşen vazife önlem almaktır. Allah Rasulü tedbir aldıktan sonra kâinatın sahibi olan Rabbine dua etmiş ve bütün yaratıkların şerrinden O’na sığınmıştır.

Bütün doğal felaketlere karşı (aşırı sıcaklık, soğuk ve yağmur, şiddetli fırtına, sel v.b.) bunların insanların mal ve can kaybına sebep olmaması için dua etmek ve iki rekât namaz kılmak müstehap bulunmuştur. Allah Rasulü şiddetli bir fırtına estiğinde şöyle dua ederdi: “Allahım senden rüzgârın ve rüzgarla getirdiklerinin en hayırlısını isterim. Bu rüzgarların ve rüzgarların getirdikleri kötülüklerden yine sana sığınırım.”¹³⁰

1.5. Şiddetli Kıtlık ve Kuraklık Karşısında Hz. Peygamber’in Tavrı

Tarihin bütün dönemlerinde insanoğlu doğal felaket olarak sayılan kuraklık ve onun tabîi bir sonucu olan kıtlık afetlerini yaşamıştır ve bu olağandışı bir hadisedir. Bu felaketlerin sonucunda; büyük göç hareketleri, gıda fiyatlarının artışı, aç kalan

¹²⁸ İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, s. 344.

¹²⁹ Taberi, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu’t-Taberî -Târîhu’r-Rusul ve’l- Mülûk-*, thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, I-XI, Kâhire, 1419, III, 105; İbn Hişâm, IV, 165.

¹³⁰ Tirmizi, Da’avât, 48, 88; Müslim, İstiska, 15.

insanların yiyecek bulabilmek için muhtelif yollara başvurmaları, salgın hastalıkların ortaya çıkması, açlık ve susuzluktan kaynaklanan, olumsuz şartlardan dolayı ölüm olaylarının artması, kuraklıktan kaynaklanan kıtlığın sebebi yağmurun yağmaması, suların çekilmesi gibi hadiseler gösterilebilir.

Kuraklık, sözlükte: “Kurak olma durumu, kurak hava, yağışsızlık.”¹³¹ Istılâhi olarak: “Yağışların, ölçülen normal seviyenin çok altına düşmesi sonucu, tarım arazilerinin ve su kaynaklarının olumsuz etkilenmesi ve su dengesinin bozulmasına sebep olan tabiat olayıdır.”¹³²

Kıtlık, sözlükte: “İhtiyaca yetmeyecek derecede azlık, Yiyecek maddelerinde görülen darlık.”¹³³ Kıtlık, özellikle yiyecek maddesinin gereksinimi karşılamayacak kadar az olması durumunda kullanılan bir tanımlamadır.

Uzun zaman yağmurun yağmamasından kaynaklanan kuraklık anlarında, bir belde halkının Allah’tan yağmur yağdırması için dua etmeleri, dini literatürde yağmur duasına ‘istiskâ’ denilir. ‘İstiskâ’ Allah’tan yağmur isteğinde bulunma anlamında kullanılan bir terimdir. Özellikle yazın bazı bölgelerde yağmurun yağmamasından kaynaklanan aşırı kuraklık yaşanmakta bunun sonucunda da yer altı suları azalmakta veya tamamen kurumaktadır. Bu da tarım ve hayvanlar için su ihtiyacının ortaya çıkması anlamına gelir. İşte böyle durumlarda o bölge halkının topluca belde dışına, açık bir alana çıkıp tevbe istiğfardan sonra Allah’tan yağmur istemek ve berekete sebep olması için dua etmeleri, yalvarmaları, bu şekilde yapılan dua şekline ‘istiska duası’ denir. Bu Allah Rasulünün sünnetidir.

İstiskâ Arapça bir kelime olup ‘saky’ mastarından türeyen istif’al bâbından bir kelimedir. Kelime olarak, “sulamak, su vermek, su istemek, yağmur yağdırmak”¹³⁴ manasına gelmektedir. Terim olarak ise, kulların ihtiyacı olduğu zamanlarda Allah’tan yağmur yağdırmasını hususi bir şekilde istemektir.¹³⁵

¹³¹ Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Kuraklık”, s. 2281.

¹³² Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Kuraklık”, s. 2281.

¹³³ Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük*, “Kıtlık”, s. 2127.

¹³⁴ İbn Manzûr, XIV, 393.

¹³⁵ Vehbe ez-Zuhaylî, *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, I-X, trc. Ahmet Efe ve diğerleri, İstanbul 1989, II, 494.

Kur'an'da istiska iki ayette geçmektedir. İlki Hz. Musa'dan İsrailoğullarının su istediği,¹³⁶ ikincisi ise Hz. Musa'nın İsrailoğulları için Allah'tan su istemesi ve Allah'ın emriyle asasını taş'a vurması üzerine on iki pınarın fışkırdığı ifade edilir.¹³⁷

Cahiliye döneminde Mekke müşriklerinin kuraklık zamanlarında sık sık yağmur duasına çıktıkları tarih kitaplarında belirtilmektedir. Hz. Peygamber'in küçükken dedesi Abdulmuttalip ile birlikte yağmur duasına çıktığı kaydedilmektedir.¹³⁸

Allah Rasulü anne ve babadan yetim ve öksüz kalınca, O'nu dedesi himayesi altına aldı. Bu yıllarda kıtlık ve kuraklık ortaya çıkmış Mekke ve çevresini sarmıştı. Kıtlık ve kuraklık Mekkelilerin mallarını helak etmişti. Bunun üzerine halk Abdulmuttalib'e gelip ne yapacaklarını sordular, bunun üzerine Abdulmuttalip torunu Muhammed'i alarak, Kureyşlilerle beraber Ebu Kubeys tepesine çıktılar. Abdulmuttalip biricik torunu Muhammed'i kucağına alarak Allah'a dua etmiştir.¹³⁹

Allah Rasulünün yağmur duası yaptığına dair hadis kaynaklarında çok sayıda hadis nakledilmiştir. Bu rivayetler "Ale'l-Evbâb" türü hadis kaynaklarında özel bir kitap veya bâb oluşturularak "Kitabu'l-İstiskâ veya Bâbu'l-İstiskâ" adıyla bir araya toplanmıştır. Yağmur duasının şekliyle ilgili çok sayıda rivayet vardır. Bu rivayetlerde, cuma günü hutbe esnasında bir sahabenin ayağa kalkıp kıtlık ve kuraklıktan şikâyet ederek Allah Rasulünden yağmur duası yapmasını istemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dua ettiği ve henüz minberden inmeden veya camiden çıkmadan, yağmurun başladığı,¹⁴⁰ yine Allah Rasulünün sahabeyle yağmur duasına çıktığı, kibleye dönerek dua ettiği, ridasını ters çevirdiği, iki rekât namaz kıldığını,¹⁴¹ namazda kıraati cehri okuduğu,¹⁴² rivayetlerin bazılarında namazdan bahsedilmediği,¹⁴³ bazı rivayetlerde ise hutbe irad edip dua yaptıktan sonra iki rekât namaz kıldırıldığı¹⁴⁴ veya önce namaz kıldırıp ardından hutbe okuduğu¹⁴⁵ ifade edilmektedir.

¹³⁶ Araf, 160.

¹³⁷ Bakara, 60

¹³⁸ Köksal, I, s. 68.

¹³⁹ Köksal, I, s. 68.

¹⁴⁰ Buhârî, İstiskâ, 6, 8, 21, 24; Müslim, İstiskâ, 8, 9.

¹⁴¹ Buhârî, İstiskâ, 4; Müslim, İstiskâ, 2, 4.

¹⁴² Buhârî, İstiskâ, 16, 17.

¹⁴³ Buhârî, İstiskâ, 1; Müslim, İstiskâ, 1.

¹⁴⁴ Ebû Dâvûd, İstiskâ, 1, 2.

¹⁴⁵ İbn Mâce, Salât, 153.

Farklı zaman ve yerlerde meydana gelen yağmur duasıyla ilgili bu rivayetler genel olarak değerlendirildiğinde istiskânın bazen cami içinde, bazen belde dışına çıkarak yapıldığı, önce insanları tevbe ve duaya çağırma maksadıyla hutbe okunduğu, sonra iki rekât namaz kılındığı, bazen de sadece dua ile yetinildiği anlaşılmaktadır.

1.5.1. İstiskâ ve Namaz

Hiz. Abdullah b. Abbas, Hiz. Abdullah b. Zeyd, Hiz. Ebu Hureyre ve Hiz. Aişe'den nakledilen rivayetlere göre, Allah Rasulü Allah'tan yağmur istemek için namaz kılıp, hutbe okuyup, dua etmiştir.

Hiz. Aişe'den nakledilen rivayet şöyledir: *“Halk Allah Rasulüne gelip kuraklıktan dert yandılar. Bunun üzerine Allah Rasulü namazgâha bir minber konulmasını emretti ve minber konuldu. Yağmur duasına çıkacağı günü insanlara bildirdi. O gün geldiği zaman, güneşin ilk ışınları görününce Allah Rasulü minberin üzerine çıktı. Tekbir getirip Allah'a hamdu senada bulunduktan sonra; “Siz beldenizin kuraklığından, yağmurun zamanında yağmamasından şikâyet ettiniz. Oysa ki Allah kendisine dua ve istiğfar etmenizi emretti ve duanızı kabul edeceğine söz verdi” buyurdu. Daha sonra şöyle devam etti: “Bütün hamdler, alemlerin rabbi, rahman ve rahim, kıyamet gününün tek sahibi ve hâkimi olan Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O istediğini yapar. ‘Ey Rabbim senden başka ilah yoktur. Biz ihtiyaç sahibiyiz sen ganisin, bize yağmur indir. İndirdiğin yağmurunu bize güç ve belirli zamana kadar azık eyle.’ Sonra Allah Rasulü ellerini kaldırabildiği kadar kaldırdı ta ki koltuklarının beyazı görünüyordu. Sonra sırtını ashabına döndü, ridasını ters çevirdi, daha sonra cemaate doğru döndü minberden inerek iki rekât namaz kıldırdı. Hemen ardından gökyüzünde bir bulut göründü gök gürlledi, şimşek çaktı, Allah'ın izni ile yağmur yağmaya başladı. Allah Rasulü sokaklarda seller akıncaya kadar mescidinden gelmedi. Ashabın yağmurdan korunmak için korunacak yerlere koştuğunu görünce azı dişleri görününceye kadar güldü ve şöyle buyurdu: -Şahitlik ederim ki Allah her şeye kadirdir, ben Allah'ın kulu ve elçisiyim.”¹⁴⁶ Hiz. Abdullah b. Zeyd ve Hiz. Ebu Hureyre*

¹⁴⁶ Ebu Davud, Salat, 259 (hn:1173); İbn Hibban, Salât, 33, (hn: 2860), Rakâik, 9, (hn: 991); Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kebir*, thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin, Kahire, 1432/2011, İstiskâ, 8 (hn: 6481); Hâkim, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Hamdeveyh ed-Dâbi en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdilkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, İstiskâ (hn:1225).

rivayetlerinde, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ilk önce iki rekât namaz kıldırıldığı, ardından hutbe okuduğu ve ridâsını ters çevirip dua ettiği kaydı vardır.¹⁴⁷

1.5.2. İstiska ve Dua

Hız. Peygamber'in yaptığı istiskâ dualarıyla ilgili nakledilen rivayetler çoktur. İstiskanın dua ile yapılmasından maksat, Hız. Peygamber'in namaz kılmadan sadece dua ederek yağmur istemesidir. Hız. Cabir b. Abdullah, Hız. Abdullah b. Abbas ve Hız. Enes b. Malik'ten yapılan rivayetlere göre, Hız. Peygamber halk kuraklıktan şikâyet edip yardım istediklerinde hemen ellerini kaldırıp Allah'a dua etmiştir.

Hız. Enes b. Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: *“Allah Rasulü cuma günü minberde hutbe okurken bir kişi kapıdan içeriye girdi sonra Allah Rasulüne dönerek ayakta şöyle dedi: ‘Ey Allah'ın elçisi, mallarımız helak oldu, yollarımız kesildi perişan ve zor durumdayız. Allah'a dua etsen de bizi bu sıkıntılardan kurtarsa.’ Bunun üzerine Allah Rasulü ellerini kaldırdı üç kez: Allahım bize yağmur indir. Dedi. Allah'a yemin olsun ki bu sırada semada tek bir bulut bile yoktu hatta sel' dağına kadar bulutları görmemize mâni hiçbir şey yoktu. Kısa bir süre sonra sel' dağının arkasından bir bulut yükseldi. Bulut gökyüzünün tam ortasına gelince dağıldı sonra her tarafa yayıldı ve yağmur yağmaya başladı. Allah'a yemin olsun ki bir hafta süresince yağmur yağdı güneş yüzü görmedik. Bir sonraki Cuma Allah Rasulü hutbe okurken mescide birisi girdi. Allah Rasulünün karşısında durdu ve şöyle dedi: Ey Allah'ın elçisi hayvanlarımız helak oldu, yollarımız kesildi, Allah'a dua etsen de yağmur kesilse. Bunun üzerine Allah Rasulü ellerini kaldırıp Allahım etrafımıza yağdır, üzerimize değil, Allahım çevremizdeki tepelere, dağlara, vadilere ve bitkilerin ağaçların yetiştiği yerlere yağdır. Allah Rasulü böyle dua edince yağmur dindi, bizde mescidden güneşin altında yürüdük.”*¹⁴⁸

Hız. Cabir b. Abdullah'tan rivayet edildiğine göre, kuraklıktan ağlayan kadınlar Allah Rasulüne geldiler. Kuraklığın bitmesi için Allah'a dua etmesini istediler. Bunun üzerine Allah Rasulü: “Allahım bize bol, afiyetli, ürünleri bitirici, yararlı, zararı olmayan, hemen bir yağmur ver” diye dua etti de gökyüzünü hemen bulutlar kapladı.¹⁴⁹ Hız. Abdullah b. Abbas'ın rivayetinde ise bir kişi, ey Allah'ın elçisi! Öyle bir topluluğun

¹⁴⁷ İbn-i Mace, *İkametü's-Salât*, 153; Buhari, *İstiska*, 4.

¹⁴⁸ Buhari, *İstiska*, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 24, Menakıb, 25, Cum'a, 34, 35, Edeb, 68, Da'avât, 24; Müslim, *İstiskâ*, 8; Muvatta, *İstiskâ*, 648; Ebû Dâvud, *Salât*, 259; Nesâî, *İstiskâ*, 1, 9, 10, 17, 18.

¹⁴⁹ Ebu Davud, *Salatu'l-İstiska*, 2.

yanından geliyorum ki, ne çobanlar bir parça azık bulabiliyor ne de hayvanlar kuyruklarını oynatıyor. Allah Rasûlü hemen minbere çıkıp hamd etti ve “Allahım! Bize bol, afiyetli, bereketli, her yeri kuşatıcı, geç kalmayan bir yağmur ver” diye dua etti. Ardından her gelen, canlandık, dedi.¹⁵⁰

1.6. Açlık ve Susuzluğa Karşı Hz. Peygamber’in Tavrı

Açlık ve susuzluk yaratılmışların başına gelen en büyük musibetlerden biridir. Bu musibeti çekenlerin başında şüphesiz Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabı da gelmektedir.

Hz. Hamza (v. 3/625) ve Hz. Ömer (v. 23/644)’in bi’setin altıncı yılında¹⁵¹ İslam’ı kabul etmeleri ile, Müslümanlar büyük bir güç ve moral kazanmışlardı. Bunu üzerine Hz. Peygamber’i etkisiz hale getirmek için bütün Müslümanları Ebu Talip mahallesinde topladılar ve üç yıl boyunca onlarla bütün ilişkilerini kestiler, Müslümanlara karşı boykot ilan ettiler.¹⁵²

Bi’setin yedi ve onuncu yılları arasında inananlara reva görülen bu boykot, kendilerinden farklı düşünen bir grubu, onları savunan ve onlara yardım edenlerle birlikte cezalandırma ve yok etme hadisesidir. Bu boykottan dolayı inananlar yiyecek ve içecek sıkıntısı çekiyorlardı. Açlık ve susuzluktan çocukların feryatları her yerde duyuluyordu. Boykot süresince açlık, susuzluk ve bunlara bağlı hastalıktan ölenler oldu.¹⁵³ Aynı sıkıntıları Hz. Peygamber ve ailesi de çekti. Boykot süresince Hz. Hatice ve Ebu Talip bütün servetini harcadı. Hz. Peygamber bu sıkıntılara karşı Müslümanlara sabrı ve Allah’a sığınmayı tavsiye etmiştir.

Hicretin dokuzuncu senesinde birçok fetih yapılmış ve zaferler kazanılmıştı. Bu sebeple elde edilen ganimetlerden dolayı Medine’de ashabın maddi durumu düzeliş hayat standartları yükselmişti. Herkesin hayatı maddi olarak değişmesine rağmen Allah Rasulünün ve ehli beytin hayatında bir değişiklik yoktu. Allah Rasulü ve eşleri âlâyış ve gösterişten uzak sade bir hayat yaşamaya devam etmişlerdir. Hz. Peygamber ve ailesi,

¹⁵⁰ İbn-i Mace, *İkametü’s-Salât*, 154.

¹⁵¹ İbn Abdilber, Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstiâb fî-Esmai’l-Ashâb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 2006/1427, I, 369; İbn Esîr, Ali bin Muhammed el-Cezeri, *Üsdü’l-Ğabe fî Ma’rifet’s-Sahabe*, Daru İbn Hazm, Beyrut trs., IV, 151.

¹⁵² Vâkidî, II, 828; İbn Abdilber, I, 37.

¹⁵³ Köksal, II, 86; Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, s. 127.

Allah Rasulünün vefatına kadar üç gün peş peşe buğday ekmeği yemedikleri¹⁵⁴ sofraları genellikle su ve hurmadan ibaret olup uzun zaman evlerinde ocak yanmadığı günler olmuştur.¹⁵⁵ Arap yarımadasına hâkim bir devlet başkanı olarak vefat eden Allah Rasulü: “Allahım ehli beyte sadece geçimlerini sağlayacakları kadar rızık ihsan eyle”¹⁵⁶ diye dua ederek kendisi ve ailesi için sade bir hayatı tercih etmiştir.

Allah Rasulünün, günlerce ağzına tek lokma komadığı çok olurdu. Günlerce hanesinde bir aş ve çorba pişirmek için ateş yanmazdı.¹⁵⁷ Hz. Ebu Hureyre bir hadiseyi şöyle naklediyor. *“Allah Rasulü bir gün namazını oturarak eda ediyordu namazı kıldıktan sonra: Ey Allah’ın Rasulü! Bir rahatsızlığınız mı var? Namazı oturarak eda ediyorsunuz diye sordum. ‘Ey Eba Hureyre, günlerdir ağzıma koyacak bir lokma bulamadım. Açlıktan ayakta duracak gücüm kalmadı, bundan dolayı namazımı oturarak kılıyorum’ bunu işitince ağlamaya başladım. Allah Rasulü kendi halini unutmuş beni teselli ediyordu. Ağlama! Dünyada çekilen açlık, insanı ahirette azaptan kurtarır.”*¹⁵⁸

Hz. Peygamberin açlıktan bazen karnına taş bağladığı olurdu. Hz. Ömer bu olayı şöyle anlatıyor: *“Allah’a yemin olsun ki, Allah Rasulünün sabahtan akşama kadar açlıktan kıvrandığını bilirim. Hurmanın en âdîsi olan dakal denen hurmayı bile bulup karnını doyuramıyordu.”*¹⁵⁹

Allah Rasulü, bir peygamber, lider ve önderdi. İnsanlara en güzel bir örnekti. İsteseydi rahat ve müreffeh bir hayat yaşayabilirdi, fakat Hz. Peygamber bir devlet başkanı, önder olmasına rağmen böyle bir hayatı tercih etmedi. Ashabının içerisinde yiyecek bulamadığından günlerce aç kalanlar vardı. Allah Rasulü de kendi yaşantısını o fakir sahabelere göre ayarlamıştı. İnsanların içerisinde kendi iradesiyle en fakir hayatı O yaşıyordu. Bunu, Allah Rasulünün ve ashabının dünya hayatına küsmüşlüğü veya dünyayı terk ettiği manasına alınmamalıdır. Zira İslam dini zengin olmayı da teşvik etmiştir. Zira zekât, sadaka ve infak gibi büyük ibadetler zengin olmayı gerektirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) İslam’ın ilk yıllarından itibaren, fakirlik ve

¹⁵⁴ Buhari Rikak, 17, Et’ime, 23; Müslim, Zühd, 21; Tirmizi, Zühd, 26.

¹⁵⁵ Buhari, Hibe, 1, Rikak, 17; Müslim, Zühd, 26, 28; Tirmizi, Kıyame, 34; İbn Mace, Zühd, 10; İbn Hanbel, II, 405.

¹⁵⁶ Buhari, Rikak, 17; Müslim, Zühd, 18, Zekât, 126; Tirmizi, Zühd, 26; İbn Mace, Zühd, 9; İbn Hanbel, II, 232, 446, 481.

¹⁵⁷ Buhari, Rikak, 17; Müslim, Zühd, 20-36.

¹⁵⁸ Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsfhânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996/1416, VII, 109.

¹⁵⁹ Müslim, Zühd, 36; İbn Mâce, Zühd, 10.

yoksullukla mücadele etmiş, fakirlerin korunması ve gözetilmesi, toplumda ihtiyaç sahibi kimselerin bırakılmaması yönünde önemli adımlar atmıştır.

Allah Rasulü sosyal ve ekonomik olarak aldığı önlemler toplumunda herkesi korumayı amaçlamıştır. Zekât, sadaka, infak ve fitre başta olmak üzere borç verme gibi çeşitli konularda getirilen mali sorumluluklar toplumda ekonomik yardımlaşmanın yollarını açmıştır. Kur'an-ı Kerim'de sosyal yardımlaşma ve dayanışma öncelikle akrabalara tanınmıştır. Daha sonra yoksullar, düşkünler, köleler, borçlular gelmektedir. Kur'an'ın sosyal yardımlaşmayla ilgili hükümleri, Allah Rasulü tarafından bizzat uygulanmıştır.¹⁶⁰

1.7. Hz. Peygamberin Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Tavrı

Sağlık olağan bir durumken hastalık bütün mahlûkatta arızî bir durumdur. Hastalık Kur'an'a göre imtihan şekillerinden biridir.¹⁶¹

Arapça'da hastalık 'maraz' kelimesiyle ifade edilmektedir. 'Maraz' kelimesi genel olarak mecazi manada manevi hastalıklar için kullanıldığı gibi bedensel hastalıklar için de kullanılır.¹⁶²

İnsan normalde sağlıklı olması gerekir, hastalık ise insanın ruh ve beden sağlığını bozan arızî bir haldir. Hastalığın tedavisi bu arizi durumun giderilmesidir. İnsan beden ve ruh halini bozan bu arizi durumdan kurtulmak için tedavi yöntemlerine başvurulmalıdır. Gerekli tedavi yöntem ve yollarını arama ve araştırmainsanın tabîî yapısının gereğidir, dinin de tavsiyesidir.¹⁶³ Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Allah hem hastalığı hem de tedavisini yaratmıştır. Tedavi olun, fakat haramı tedavide kullanmayın."*¹⁶⁴ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in hastalığın bulaşmaması konusunda birçok tavsiyeleri, Aksırdığı zaman ağzını kapatmak, su ile taharetlenmek, bulaşıcı hastalıktan korunmak için hasta kişilerden uzak durmak, vücut temizliği başta olmak üzere, yiyecek, içeceklerin ve çevre temizliğine dikkat etmek, bulaşıcı hastalıkların salgın olduğu yere girmemek ve bu yerlerden dışarı çıkmamak gibi konular üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in

¹⁶⁰ Sarıçam, s. 358.

¹⁶¹ Bakara 177.

¹⁶² Rağib el-İsfahânî, s. 466.

¹⁶³ Yunus Apaydın, M. Akif Aydın, Ali Bardakoğlu vd., *İlmihal II İslam ve Toplum*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, 164.

¹⁶⁴ Ebu Davud, Tıp, 11.

kan, irin, idrar, dışkı gibi şeyleri pis saydığını görüyoruz.¹⁶⁵ Bununla birlikte her şeyin Allah'ın takdirine bağlı olduğunu da beyan etmiştir. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'de: *"Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların helal ve temizinden yiyiniz."*¹⁶⁶ Şeklinde açık bir hüküm vardır.

Hiz. Peygamber 'in tıp ilmine büyük önem vermiş ve İslam'ın ilk günlerinden itibaren Allah Rasulü'nün sağlık konusunda söylediğı emir ve tavsiyeler 'tıbb-ı nebevî' başlığı altında bir literatür oluşmuştur. Kendisine başvuran hastalar için birçok tedavi yöntemi, çare ve reçeteleri tertip edip göstermiştir.

Hiz. Peygamber dönemine baktığımızda insanların karşılaştığı başlıca bulaşıcı hastalıkların cüzzam, veba, kuduz, humma gibi hastalıklar olduğunu görüyoruz.

1.7.1. Cüzzam

Arapça bir kelime olup "parmakların düşmesi, elin kesilmesi" manasına gelen cezem kökünden gelen cüzam (الجمام) kelimesi, daha çok bulaşıcı lepra olaylarında ortaya çıkan fiziki bozukluklarını ifade eder ve Türkçe'de cüzzam şeklinde söylenir.¹⁶⁷ Hansen basili ve lepra ismiyle bilinen cüzzam, mikroorganizmanın sebep olduğu, bölgesel sinir sistemi ve deri başta olmak üzere bedendeki birçok sistem ve organı etkileyen bulaşıcı bir hastalıktır.

Hiz. Peygamber'in bu konudaki *"Cüzamlıdan aslandan kaçır gibi kaçınız."*¹⁶⁸ Hadisi de bu hastalığın ne kadar tehlikeli olduğunu göstermektedir. Hiz. Peygamber cüzamlıdan kaçmayı, cüzamlı kimselerin sağlam kimseler arasına girmemesini emretmiştir. Yani Hiz. Peygamber'in cüzamlıdan kaçın buyurması bir tedbir mahiyetindedir ve insanları bu hastalığa karşı uyarmasıdır. Yine Hiz. Peygamber, cüzamlıdan kaçın derken, ümmetine öğüt verdiğı için ümmetinin bedenlerini kusurlu ve ayıplı hale getirecek sebeplerden uzak durmalarını istemiştir.

Bir başka rivayette Allah Rasulü, kendisine biat etmek için Medine'ye gelmekte olan sakif kabilesinden bir heyette cüzamlı bir kişinin olduğunu işitince, *"geri dön, biz*

¹⁶⁵ Mahmut Denizkuşları, *Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Tıp*, Konya 2008, s. 83.

¹⁶⁶ Bakara, 172.

¹⁶⁷ Mehmet Zeki Palalı, "Cüzzam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1993, VIII, 150.

¹⁶⁸ Buhâri, Tıp, 19.

*senin biatını kabul ettik” diye haber saldığı bilinmektedir.*¹⁶⁹ Yine Allah Rasulü başka bir hadiste “*cüzzamlının yüzüne çok uzun bakmayın*”¹⁷⁰ söylemekle tiksinti ve korkuyla bakarak onları rahatsız etmenin doğru olmadığını belirtmekler beraber görüntünün tesirinde kalarak karamsarlık hissine kapılma olasılığının bulunduğunu anlatmak istemiştir.

Ayrıca Hz. Peygamber’in böyle davranması muhtemelen o meclise gelen cüzamlıdan oradakilere hastalık bulaşabilir endişesiyle Allah Resulü böyle buyurmuş olabilir. Bulaşıcı olan hastalıklardan her zaman kaçmak gerekir. Bir bölgede bulaşıcı hastalık var ise o bölge karantina altına alınır ki başkalarına bulaşmasın. Bütün bu önlemler, hastalığın yayılmasını engelleme ve halkın sağlığını korumaya bağlı önlemler olarak yorumlanmalıdır.

Fakat Hz. Peygamber’in uygulamasında cüzamlıları toplumdan tamamen tecrit etmek yoktur. Hz. Peygamber cüzzam hastalığına tutulmuş bir adamın elini tuttu, sonra kendi eliyle birlikte yemek çanağına sokup şöyle buyurdu: (Benimle beraber) ye. Ben Allah’a güvenir ve Allah’a dayanırım.¹⁷¹ Allah Rasulünün bu cüzzamlı hastaya bu şekilde davranışından dolayı Müslümanlar, başa gelen her sıkıntı, musibet ve hastalığın Allah’ın takdiriyle gelmiş imtihan sebebi olduğuna inanarak cüzzam ve buna benzer hastalıklara yakalananlara hoşgörüyle davranmışlardır. Yine Allah Rasulü cüzzam hastalığından korunmak için “*Allahım! Cüzzamdan, delilikten, barastan (cilt hastalığı) ve kötü hastalıklardan sana sığınırım.*”¹⁷²

1.7.2. Veba

Eski çağlardan beri bilinen bulaşıcı ve öldürücü bir hastalıktır. Veba hastalığı tâun hastalığıyla eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Fakat İbn Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350)’ye göre her tâun vebadır, her veba tâun değildir diyerek tâunu vebanın bir türü olarak kabul etmiştir.¹⁷³

¹⁶⁹ İbn Mace, Tıb, 44.

¹⁷⁰ İbn Mace, Tıb, 44.

¹⁷¹ İbn Mace, Tıb, 44.

¹⁷² Nesâî, istiâze, 36.

¹⁷³ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsuddin Ebi Abdilleh Muhammed b. Ebu Bekr, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, thk. Abdulğani Abdulhalık, vd., Dâru’l-Fikr, Beyrut trs., s.56.

Hiz. Peygamber, Tebük'e geldiğinde, Şam bölgesinden bir yerde taun hastalığının olduğunu işitti. Bunun üzerine ashabına şu ikazı yaptı: *“içerisinde olduğunuz bir yerde taun hastalığı ortaya çıkarsa, sakın oradan ayrılmayın! Bir yerde taun hastalığının ortaya çıktığını duyarsanız, o bölgeye sakın yaklaşmayın!”*¹⁷⁴

Hiz. Peygamber'in ordusuyla, Tebük'ten ileriye gitmemesinin nedenlerinden biri de Şam tarafında Taun hastalığının zuhur etmesidir. Allah Rasulü ashabını taun tehlikesine sokmak istememiştir. Allah Rasulü ashabı ile istişare ederek Bizans ordusunu takip etme konusunda görüşlerini almıştır. Sıcaklık, kıtlık ve taun hastalığının etkisi gibi sebeplerle, Rum ordusunu takipten vazgeçmişlerdir.

Bu hadisten de anlaşılıyor ki Peygamberimiz Vebadan korunmak için tecrit ve karantina uygulaması tavsiye etmiş ve veba hastalığının olduğu yerde bulunan kimselerin oradan dışarı çıkmamalarını, dışarıdan birilerinin de oraya girmemesini istemiştir.¹⁷⁵

Hastalık sirayet ettikten sonra ne gibi önlemler alınacağını bildiren Allah Rasulü hastalığa neden olan insanlara zararları olan hayvanlarla mücadeleyi de emretmiş ve şöyle söylemiştir: *“Yeryüzünde yaşayan, zararlı beş çeşit hayvanı öldüren kimseye günah yoktur. O hayvanlar: Karga, çaylak, fare, akrep ve kuduz köpektir.”*¹⁷⁶

1.7.3. Kuduz

Bulaşıcı hastalıklardan birisi de kuduzdur. Bu hastalık hayvanlardan özellikle köpeklerden insanlara geçen ölümcül bir hastalıktır. Hiz. Peygamber bu hastalığa karşı tedbirler almış bu sebeple kuduz köpeklerin öldürülmesini emretmiş ve av, çoban veya ziraat köpeği dışındaki köpeklerin beslenmesini hoş görmemiştir.¹⁷⁷ Yine bu konuda peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *“Köpek bir kabı yalarsa, o kabı yedi defa yıkayın, sonra toprakla ovalayın.”*¹⁷⁸

Hadiste köpeğin yaladığı kabın yedi defa yıkanması, sekizincide toprakla ovalanması zikredilmektedir. Mikropları yok eden tetraceline, stopuomicine ve miyomacine gibi mikrop öldürücü ilaçların birçoğu toprak, hatta kabristan toprağı mikroplarından elde

¹⁷⁴ Buhari, Tıp, 30; Müslim, selam, 98.

¹⁷⁵ Buhari, Tıp, 30; Müslim, Selâm, 98.

¹⁷⁶ Buhari, Bed'ul-halk, 16, 18.

¹⁷⁷ Buhari, Zebaih ve's-sayd, 6, Bed'u'l-Halk, 14; Müslim, Müsakat, 50, 58; Tirmizi, Ahkam, 4; Nesai, Sayd, 12-14; Ebu Davud, Sayd, 1.

¹⁷⁸ Müslim, Taharet, 93.

edilir. Böylece köpeğin yaladığı kabın toprakla ovalanmasının hikmeti ortaya çıkmaktadır. Bundan maksat, toprakta bulunan zararlı mikropları öldürücü mikroplar vasıtasıyla köpeğin kaba bulaştırdığı mikropları imha etmektir.¹⁷⁹

Hastalıktan korunmak için çevre ve beden temizliğine riayet etmek, bulaşıcı hastalık bulunan kimselerden kaçınmak ve hastalık bulaşmışsa bulunan yerden ayrılmamak gerekir.

1.7.4. Humma

Humma ateşli hastalıklara verilen genel bir isimdir. Hz. Peygamber humma hastalığıyla ilgili şöyle buyurmuştur: “Humma (hastalığı) cehennem hararetinin şiddetinden (bir parça) dır. Siz onu su ile soğutunuz.”¹⁸⁰

Hz. Ebu Hureyre’de şöyle nakledilmiştir: *“Allah Rasulünün huzurunda humma hastalığından söz edildi, bir adam hummaya sövdü. Bunun üzerine Hz. Peygamber (adama): ‘Hummaya sövme. Çünkü ateş, demirin pasını-kirini giderdiği gibi humma (hastalığı) da günahları giderir.’”*¹⁸¹ buyurdu.

Bu hadislerden anlaşılan, bir taraftan humma hastalığına karşı nasıl bir tedavi yöntemi uygulanacağı belirtilirken öbür taraftan, cehennem kaynaması, yani ateşinin şiddetini bu dünya da hissettirilerek, insanlar uyarılmaktadır. Aynı zamanda peygamberimiz ateşle soğutun derken hastalığın tedavi yöntemini göstermiştir. Hz. Ebu Hureyre hadisinde ise Hz. Peygamber insanın bu hastalığa sabrederek günah kirlerinden temizlendiğini beyan etmiştir.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber de humma hastalığı sonucu vefat etmiştir. Hz. Abdullah b. Mes’ud, Allah Rasulünün hastalığının şiddetini şöyle anlatmaktadır: *“Allah Rasulünün hastalığında vücudu humma hastalığının hararetinden şiddetli sarsıldığı zaman huzuruna girmiştim. ‘Ey Allah’ın Rasulü! Humma ateşinden çok ızdırıp çekiyorsunuz, bunun ikat ızdırabı var, sizin içinde elbette iki kat mükafat vardır’ dedim. Allah Rasulü ‘evet’ diyerek beni doğruladı ve şöyle buyurdu: Allah (c.c.), Hastalığa tutulan bütün*

¹⁷⁹ Denizkuşları, s. 87.

¹⁸⁰ Buhari, Tıb, 28; Müslim, Selam, 78; İbn Mace, Tıb, 19; Darimi, Rikak, 55.

¹⁸¹ İbn Mace, Tıb, 18.

*Müslümanların günahlarını, ağacın yapraklarını döktüğü gibi döker.”*¹⁸² Hz. Peygamber’in, yakalandığı humma hastalığında şiddetli acılar çektiği, suyla ateşi düşürmeye çalıştığını bu rivâyetlerden görmekteyiz.

1.8. Zelzele (Deprem) Olduğunda Hz. Peygamber’in Tavrı

Zelzele lügatta “şiddetle sarsmak, bir şeyi hareket ettirmek, vurmak”¹⁸³ gibi anlamlara gelmektedir. İstilahta ise “yer altındaki fay kırıkları üzerinde toplanan enerjinin birden boşalması sonucu oluşan yer değiştirme hareketinin sebep olduğu, karmaşık, elastiki dalga hareketleri.” Olarak tanımlanır. Zelzele Arapça bir kelime olup Türkçe’de daha çok deprem kelimesi kullanılmaktadır.

Sahih Hadis kaynaklarında Allah Rasulü’nün Hira’da veya Uhud dağında bulunduğu sırada bir zelzele olduğu¹⁸⁴ ifade edilmekle beraber, muteber hadis kaynaklarında Hz. Peygamber zamanında Medine’de bir zelzelenin olduğuna dair rivayetler yoktur. Fakat Bîrûnî (v. 440/1048) Hicretin 5. Yılı’nın deprem yılı olarak adlandırıldığını kaydeder.¹⁸⁵

Hicretin beşinci yılında, Medine’de yer sarsıldı, bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Kuşkusuz Rabbiniz sizi razı olacağı hale döndürmek istiyor. Öyleyse sizde onun hoşnutluğunu isteyiniz.”*¹⁸⁶ buyurdu.

Bu rivayetteki “O’nun hoşnutluğunu dileyiniz” ifadesinden kasıt Allah’a dua ve tevbe etmektir. Çünkü Allah (c.c.) bunlardan hoşlanır ve razı olur.

Allah Rasulü tabiat olaylarından olan, fırtına, deprem, güneş ve ay tutulmaları gibi afetlerden sonra Allah’a tevbe, istiğfar ve dua edilmesini tavsiye etmiştir.

Hz. Peygamber’in bu tavsiyesi üzerine, sahabeden Abdullah b. Mes’ud’un Fesa’de, Abdullah b. Abbas’ın Basra’da, Ebu’d-Derda’nın Şam’da yaşadıkları zelzelenin ardından insanları namaz kılmaya ve Allah’a dua ve istiğfarda bulunmaya çağırdıkları

¹⁸² Buhârî, Marda, 3.

¹⁸³ İbn Manzûr, XI, 307.

¹⁸⁴ Buhari, Fezailu’s-sahabe, 5-6, 7; Müslim, Fezailu’s-sahabe, 50; Tirmizi, Menakıb, 19.

¹⁸⁵ Bîrûnî, Ebu Reyhân Muhammed b. Ahmed, El-Âsârü’l-Bâkiye anî’l-Kurûnî’l-Hâliye, nşr. Eduard Sachau, Leipzig 1923, s. 31.

¹⁸⁶ İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, Şeriketü Dâri’l-Kible, Beyrut 1427/2006, Kitabu’s-Salât, 755 (hn: 8420); Köksal, IV, 363.

bilinmektedir. Abdullah b. Abbas, Basra'da bulunduğu sırada deprem olmuş kûsûf namazına kıyasla dört secde ve altı rûkû ile zelzele namazı kıldırıldığı bildirilmektedir.¹⁸⁷



¹⁸⁷ İbn Ebi Şeybe, Kitabu's-Salat (hn: 8421); Beyhaki, Kitâbu Salâti'l-Hûsûf (hn: 6452-53).

2. BÖLÜM

OLAĞANDIŞI HALLERLE İLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN TESPİT, TAHRİÇ VE TENKİDİ

2.1. Hüsûf ve Kûsûf ile İlgili Rivayetler

2.1.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi

Hadis kitaplarında, aralarında bazı rivayet farklılıkları bulunmakla beraber güneş tutulması ve kûsûf namazıyla ilgili pek çok rivayet vardır. Güneş tutulmasıyla ilgili İmam-ı Buhari (v. 256/870), İmam-ı Müslim (v. 261/875) ve İmam-ı Nesâî (v. 303/915) “kitabü’l- kûsûf” ismiyle müstakil olarak bu konuyla alakalı rivayetleri bir araya getirmişlerdir. Güneş tutulmasıyla ilgili rivayetleri Hz. Peygamberden onaltı Sahâbi merfu’ dört Tabiin mevkuf olarak rivayet etmiştir. Önce rivayetlerini incelediğimiz sahabilerden, sonrada en çok rivayet edenden başlayarak sırasıyla sahabî ve tabiinler şunlardır:

- 1- Hz. Aişe (v. 58/678)
- 2- Hz. Abdullah b. Abbas (v. 68/687-88)
- 3- Hz. Cabir b. Abdullah (v. 78/697)
- 4- Hz. Esmâ bint. Ebi Bekr (v. 73/692)
- 5- Hz. Abdullah b. Amr b. As (v. 65/684-85)

- 6- Hz. Ebu Bekre (ö. 51/671)¹⁸⁸
- 7- Hz. Semüre b. Cündeb (v. 60/680)¹⁸⁹
- 8- Hz. Numan b. Beşir (v. 64/684)¹⁹⁰
- 9- Hz. Muğire b. Şu'be (v. 50/670)¹⁹¹
- 10- Hz. Ebu Mes'ud (Ukbe b. Amr) (v. 42/662)¹⁹²
- 11- Hz. Abdullah b. Ömer (v. 73/692)¹⁹³
- 12- Hz. Kabisa b. Muharik el-Hilalî¹⁹⁴
- 13- Hz. Abdurrahman b. Semüre (v. 50/670)¹⁹⁵

¹⁸⁸ Buhari, Küsûf, 1, 6, 17, Libas, 2; Nesâî, Salat, 70, 810, 811, 814, 825, 833; İbn Hibban, Salat, 32; İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Mustafa el-A'zamî, el Mektebû'l-İslâmî, Beyrut 1980, Kitâbü's-Salât, 630; Dârekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen-i Dârekutnî*, thk. Şuayp Arnavud, Hasan Abdilmun'im, Abdudullatîf Hirzallah, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 2004/1424, Kitabu'l-İdeyn, bâb: Salatü'l-Hüsûf ve'l-Küsûf (hn: 1793, 1794); Hâkim, Müstedrek, Küsûf (hn: 17/1244); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6402, 6403, 6427, 6428); İbn Hanbel, XXXIV, 30 (hn: 20390).

¹⁸⁹ Tirmizi, Sefer, 45 (hn: 562); Ebu Davud, Salat, 260 (hn: 1184); İbn Mâce, İkâmetü's-salat, 152 (hn: 1264); Nesâî, Salat, 823, 824, 828, 832; İbn Hibban, Salat, 32 (hn: 2851, 2852, 2856); İbn Huzeyme, Salât, 645 (hn: 1397); Hâkim, Küsûf (hn: 3,15/1230, 1242); İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8399); Beyhakî, Kitabu'l-hüsûf (hn: 6413, 6432, 6433); İbn Hanbel, XXXIII, 330, 346, 373, 351, 396 (hn: 20160, 20178, 20220, 20180, 20268); Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecid, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1984, V, 225 (hn: 6796).

¹⁹⁰ Ebu Davud, Salat, 266 (hn:1193); İbn Mâce, İkâmetü's-salat, 152 (hn:1261); Nesâî, Salat, 825 (hn: 1883, 1886, 1887, 1888); İbn Huzeyme, Salat, 648 (hn: 1403, 1404); Hâkim, Küsûf (hn: 8/1235); İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8384); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6406, 6407, 6408); İbn Hanbel, XXX, 295, 316, 340, 386 (hn: 18351, 18365, 18392, 18443).

¹⁹¹ Buhari, Küsûf, 1, 15 (hn:1043, 1060), Edep, 109 (hn: 6199); Müslim, Küsûf, 5 (hn: 29/915); Nesâî, Salat, 811 (hn:1856); İbn Hibban, Salat, 32 (hn: 2827); İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8410); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6442); İbn Hanbel, XXX, 74,114, 158 (hn: 18142, 18178, 18218); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, XX, 421 (hn: 1015, 1016).

¹⁹² Buhari, Küsûf, 1, 13 (hn:1041, 1057), Bed'ul-halk, 4 (hn: 3204); Müslim, Küsûf, 5 (hn: 21-23/911); İbn Mâce, İkâmetü's-salat, 152 (hn:1261); Dârimî, Salat, 187 (hn:1525); Nesâî, Salat, 813 (hn:1858); İbn Huzeyme, Salat, 626 (hn:1370); İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8383); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6370, 6371, 6424); İbn Hanbel, XXVIII, 327 (hn:17101).

¹⁹³ Buhari, Küsûf, 1 (hn:1042), Bed'ul-halk, 4 (hn: 3201); Müslim, Küsûf, 5 (hn: 28/914); Nesâî, Salat, 812 (hn:1857); İbn Hibban, Salat, 32 (hn: 2828); İbn Huzeyme, Salat, 646 (hn: 1400); Darekutni, İdeyn, bâb: Salatu'l-hüsûf ve'l-küsûf (hn: 1796); Hâkim, Küsûf (hn: 4/1231); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6387, 6426); İbn Hanbel, X, 122 (hn: 5883); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, XII, 274 (hn: 13095).

¹⁹⁴ Ebu Davud, Salat, 260 (hn: 1185, 1186); Nesâî, Salat, 825 (hn: 1884, 1885); İbn Huzeyme, Salat, 648 (hn: 1402); Hâkim, Küsûf (hn: 11/1238); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6409, 6410); İbn Hanbel, XXXIV, 210 (hn: 20607); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, XVIII, 375 (hn: 958).

¹⁹⁵ Müslim, Küsûf, 5 (hn: 25,26/913); Ebu Davud, Salat, 266 (hn: 1195); Nesâî, Salat, 811 (hn: 1854); İbn Hibban, Salat, 32 (hn: 2848); İbn Huzeyme, Salat, 629 (hn: 1373); Hâkim, Küsûf (hn: 1/1228);

14- Hz. Ali (v. 40/661)¹⁹⁶

15- Hz. Ebu Musa el-Eş'arî (v. 42/662-63)¹⁹⁷

16- Hz. Übey b. Ka'b (v. 33/654)¹⁹⁸

17- Hz. Haneşe b. Rabia¹⁹⁹

18- Hz. Abdullah b. Mes'ud (ö. 32/652-53)²⁰⁰

19- Sîrîn el-Kıbdî (Ümmü Abdurrahman b. Hassan b. Sabit)²⁰¹

20- Hz. Huzeyfe (v. 36/656)²⁰²

Güneş tutulması ve Kûsûf namazıyla ilgili Kütüb-ü sitte ve Muvatta da geçen rivayetleri tablo ile göstereyim.

Eser	Bölüm	Bâb No	Bâb sayısı	Hadis sayısı
Sahih-i Buhârî	Kitabu'l-Kûsûf		19	27
Sahih-i Buhârî	Kitabu Bed'i'l-Halk	4		4
Sahih-i Müslim	Kitabu'l-Kûsûf		5	29
Sünen-i Tirmizi	Kitabu's-Sefer	44,45	2	4
Sünen-i Ebi Dâvûd	Kitabu's-Salât	261-267	7	19
Sünen-i İbn-i Mâce	İkâmetü's-Salat	152		5
Sünen-i Nesâî	Kitabu'l-Kûsûf		25	45
Muvatta	Salâtu'l-Kûsûf	638, 642	2	4

İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8398); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6405); İbn Hanbel, XXXIV, 222 (hn: 20617).

¹⁹⁶ İbn Huzeyme, Salat, 638, 643 (hn: 1388, 1394); İbn Ebi Şeybe, Salat, 751 (hn: 8392); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6399); Bezzar, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik, *Bahru'z-Zehhâr (el-Ma'ruf bi Müsnedi'l-Bezzâr)*, thk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah, vd., Dâru'l- Ulûm, Medine 1988/1409, II, 233, 240 (hn: 628, 639).

¹⁹⁷ Buhari, Kûsûf, 14 (hn:1059); Müslim, 5 (hn: 24/912); Nesâî, Salat, 834 (hn:1903); İbn Hibban, Salat, 32 (hn: 2836, 2847); İbn Huzeyme, Salat, 627 (hn:1371); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6434).

¹⁹⁸ Ebu Davud, Salat, 260 (hn: 1182); Hâkim, *Müstedrek*, Kûsûf (hn: 10/1237); Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6398); Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsât*, thk. Tarık b. Ivezullah b. Muhammed, vd., Dâru'l-Harameyn, Kahire 1995/1415, VI, 99 (hn: 5919); Taberânî, *Kitabu'd-Duâ*, thk. Muhammed Said b. Muhammed Hasan el-Buhari, Dâru'l-Beşşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1987/1407, s.1808 (hn: 2237).

¹⁹⁹ Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6400, 6401); Abdürrezzak, Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam es-San'anî, *el-Musannef*, thk. Habibu'r-Rahmân el-Âzamî, el-Mektebetü'l-İslâmî li't-Tabâati ve'n-Neşr, Beyrut trs., Salat, bâb: Âyât (hn: 4936).

²⁰⁰ İbn Huzeyme, Salat, 628 (hn: 1372); *Beyhakî*, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6441).

²⁰¹ Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6421); Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebir*, XXIV, 306 (hn: 776).

²⁰² Beyhakî, Kitabu'l-Hüsûf (hn: 6397).

Küsûf namazının kılınış şekliyle ilgili rivayetlerin çoğu Hz. Aişe, Hz. Abdullah b. Abbas, Hz. Cabir b. Abdullah, Hz. Esmâ bint. Ebi Bekr ve Hz. Abdullah b. Amr b. As tarafından rivayet edildiğinden dolayı bu sahâbilerin rivayetleri ele alınmıştır.

2.1.1.1. Hz. Aişe rivayeti

2.1.1.1.1. Hadisin Metni

عن عائشة أنها قالت خسفت الشمس في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم فصلى رسول الله صلى الله عليه وسلم بالناس فقام فأطال القيام ثم ركع فأطال الركوع ثم قام فأطال القيام وهو دون القيام الأول ثم ركع فأطال الركوع وهو دون الركوع الأول ثم سجد فأطال السجود ثم فعل في الركعة الثانية مثل ما فعل في الأولى ثم انصرف وقد انجلت الشمس فخطب الناس فحمد الله وأثنى عليه ثم قال "إن الشمس والقمر آيتان من آيات الله لا يخسفان لموت أحد ولا لحياته فإذا رأيتم ذلك فادعوا الله وكبروا وصلوا وتصدقوا..."²⁰³

Hz. Aişe'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Allah Rasulü zamanında güneş tutulmuştu. Allah Rasulü insanlara (küsûf) namaz kıldırды. Namaza durdu ve kıyamı uzattı. Sonra rükûya gitti onu da uzattı sonra ayağa kalktı kıyamı uzun tuttu ancak önceki kıyamdan biraz kısaydı. Sonra tekrar rükûya gitti yine uzun tuttu ancak önceki rükûdan daha kısaydı. Sonra secdeye gidip uzun bir secde yaptı. İkinci rakattada ilk rekâtteki gibi yaptı. Sonra küsûf bitmiş olduğu halde namazdan çıktı. Namazın ardından insanlara hitap etti. Allah'a hamdu senadan sonra şöyle buyurdu. "Muhakkak ki güneş ve ay Allah'ın ayetlerinden birer ayettir. Bunlar bir kimsenin ölümü veya doğumu üzerine tutulmazlar. Güneş ve ay tutulmasını gördüğünüzde Allah'a dua edin, tekbir getirin, namaz kılıp, sadaka verin."*²⁰⁴ buyurdu.

2.1.1.1.2. Hadisin Tahriçi

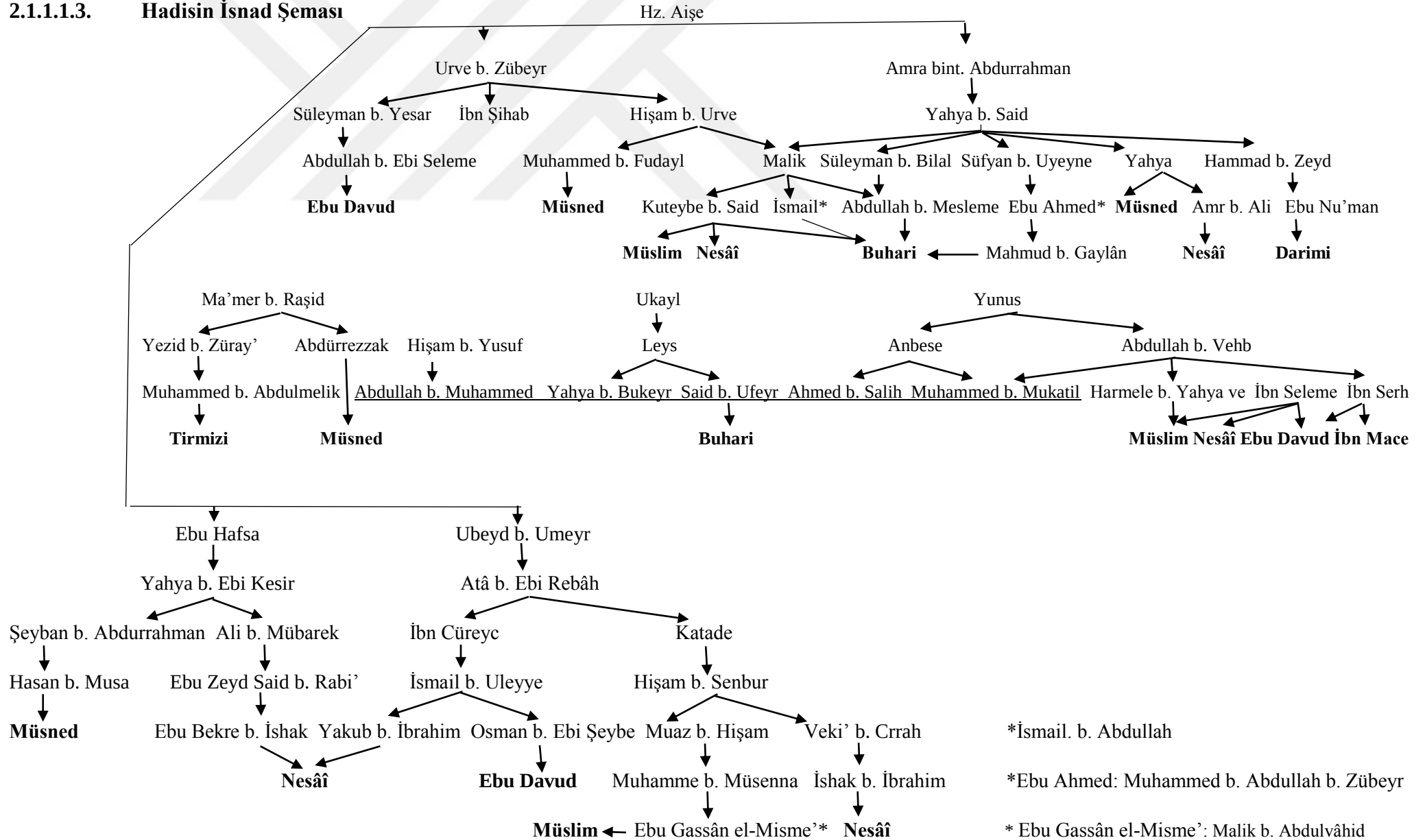
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadisin No
MUVATTA	Küsûf	1, 2	486, 488, 489
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Âyât	4922, 4923, 4924
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	Küsûf	8388, 8389

²⁰³ Buhârî, Kitabu'l-küsûf, 2; Müslim, Küsûf, 3.

²⁰⁴ Buhârî, Küsûf, 2; diğer rivâyetler için hadisin Tahriçine bakınız.

İBN HANBEL	40; 41; 42	48, 311, 428; 21, 119, 208; 190, 214, 215.	24045, 24268, 24365; 24473, 24571, 24670; 25312, 25351, 25352
DARİMİ	Salat	187	1527, 1530
BUHARİ	Küsûf; Amel fi's-Salat; Bedu'l-Halk	2, 4, 5, 7, 12, 18, 19; 11; 4; 2.	1044, 1046, 1047, 1050, 1055, 1056, 1058, 1064, 1065, 1066; 1212; 3203
MÜSLİM	Küsûf	1	901, 903
İBN MÂCE	İkâmetu's-Salat	152	1263
EBU DAVUD	Salat	260	1177, 1180, 1187, 1188
TİRMİZİ	Sefer	44, 45	561, 563
NESÂÎ	Salat	815, 816, 819, 820, 821, 822, 830, 831, 832	1861, 1862, 1866, 1867, 1868, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1879, 1897, 1899, 1900
İBN HUZEYME	Salat	633, 634, 635, 637, 640, 646	1378, 1379, 1382, 1383, 1387, 1390, 1391, 1398
İBN HİBBAN	Salat	Küsûf	2830, 2840, 2841, 2842, 2845, 2846, 2849, 2850
MÜSTEDREK HÂKİM	Küsûf (C. 1)	(S. 332)	1234, 1236, 1239, 1240, 1243
BEYHAKÎ	Salatu'l-Hüsûf (C. 3)	(S.321-323, 325, 335, 336, 338, 340-342)	6373, 6375, 6379, 6380, 6381, 6390, 6391, 6414-6419, 6430, 6435, 6436, 6440, 6444, 6445

2.1.1.1.3. Hadisin İsnad Şeması



2.1.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Bu hadis ve varyantları, Hz. Aişe'den dört ravi tarafından rivayet edilmiş, daha sonra raviler artmıştır. Bu rivayet Kütüb-ü Sitte ve muteber hadis kaynaklarında yer almıştır. Tirmizi bu hadisi naklettikten sonra bu hadis hasen sahih demiştir.

Urve b. Zübeyr (v. 94/713): Tabînin büyüklerindendir. Babası, annesi ve özellikle teyzesi Hz. Aişe (v. 58/678)'den, Hz. Ali (v. 40/661), Hz. Hasan (v. 49/669), Hz. Hüseyin (61/680), Hz. Ebû Hüreyre (v. 58/678), Hz. Abdullah b. Abbas (68/687-88), Hz. Abdullah b. Ömer (v. 73/692), Hz. Câbir b. Abdullah (v.78/697), Hz. Muhammed b. Mesleme (v.43/663), Hz. Zeyd b. Sâbit (v. 45/665), Hz. Saîd b. Zeyd (v. 51/671 [?]), Hz. Üsâme b. Zeyd (v. 54/74), Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî (v. 49/669), Hz. Mugire b. Şu'be (v. 50/670), Hz. Muâviye b. Ebû Süfyân (v. 60/680), Hz. Abdullah b. Amr (v. 65/684-85), Hz. Kays b. Sa'd b. Ubâde (v. 60/680) gibi birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir.²⁰⁵ İbn Sa'd (v. 230/844): "Urve alim, sika, sebt ve me'mundur çok hadis nakletmiştir ve Medinelidir." Demiştir. İclî (v. 261/875): "sikadır, fitne olaylarına karışmamıştır."²⁰⁶ Medine'de vefat etmiştir.

Ubeyd b. Umeyr b. Katade (v. 74/693): Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında doğmuştur. Tabîndendir. Birçok sahabiden hadis almıştır. İshak b. Mansur, Yahya b. Main (v. 233/848) ve Ebu Zür'a (v. 264/877) onun sika olduğunu söylemiştir.²⁰⁷ Hicri 74 de vefat ettiği söylenmektedir.²⁰⁸

Amra bint. Abdurrahmân (v. 106/724): Tabînden ve Medinelidir. Yahya b. Main (v. 233/848) onun sika ve hucce, Ahmed b. Abdullah el-İclî (v. 261/875) ise sika olduğunu söylemiştir.²⁰⁹ İbn Hibban onu es-Sikât'da zikretmiştir.²¹⁰ Hicrî 106 yılında vefât etmiştir. Amre bint Abdurrahman' dan rivayet edilen hadisler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere muteber hadis külliyatlarında yer almaktadır.

²⁰⁵ Mizzi, Cemaleddin Ebi'l-Haccâc, *Tehzîbu'l-Kemal fî Esmâi'r-Rical*, thk. Dr. Beşşar Avvad Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1983/1403, XX, 12-13.

²⁰⁶ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 15; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *Tehzîbü't-Tehzib*, thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut trs., IV, 513.

²⁰⁷ Mizzi, XIX, 224.

²⁰⁸ Zehebi, Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu Tehzîbi'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, thk. Guneym Abbas Guneym vd., el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire 2004/1425, VI, 257.

²⁰⁹ Mizzi, XXXV, 242.

²¹⁰ İbn Hibban, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibban el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad 1973/1393, V, 288.

Ebu Hafsa Mevla Aişe: Bu ravi hakkında cerh ve ta'dil eserlerinde fazla bilgi yoktur. Darekutni meçhul bir ravi olduğunu ifade etmiştir. Kendisinden sadece Yahya b. Ebi Kesir nakilde bulunmuştur.²¹¹

Süleyman b. Yesar el-Hilali (V. 107/725): Medinelidir. Hz. Meymune validemizin mevlası, Ata b. Yesar'ın kardeşidir. Tabinin büyüklerindendir. Yahya b. Main ve Ebu Zür'a, O'nun sika, alim ve fazilet sahibi bir kişi olduğunu söylemişlerdir.²¹² Halife Yezid b. Abdülmelik (v. 105/724) zamanında vefat etmiştir.²¹³

İbn Şihâb ez-Zührî (v. 124/741): İsmi Muhammed b. Müslim'dir. Tabîinden ve Medinelidir. Zühri yanında devamlı sahifeler ve levhalar bulunduran ve duyduğu herşeyi yazan bir râvidir.²¹⁴ İclî, O'nun sika olduğunu söylemiş,²¹⁵ İbn Hibbân'da es-Sikât'ta zikretmiştir.²¹⁶ Kendisinden çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.²¹⁷

Hişâm b. Urve (v. 146/763): Tâbiîndendir. Ashabtan Abdullah b. Ömer, Sehl b. Sa'd, Câbir b. Abdullah ve Enes b. Mâlik'i gördü. Hişâm babasından, amcası Abdullah b. Zübeyr, Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf, İbnü'l-Münkedir, Amr b. Şuayb, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebü'z-Zinâd ve hanımı Fâtıma bint Münzir gibi muhaddislerden hadis rivayet etti. Kendisinden on üç yaş büyük olan Fâtıma amcasının kızı olup Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk, Resûl-i Ekrem'in hanımı Ümmü Seleme ve Amre bint Abdurrahman'dan hadis nakletmiştir.²¹⁸ İbn Sa'd, İclî, Ebû Hâtim er-Râzî gibi âlimler Hişâm'ın sika olduğunu söylerken çok hadis rivayet ettiğini de belirtmişlerdir.²¹⁹ Ali b. Medînî onun hadislerinin 400'ü bulunduğunu söylemiştir. Ya'kub b. Şeybe, Hişâm'ın sika bir râvi olup Irak'a gitmeden önce rivayet ettiği hadisleri herkesin kabul ettiğini, ancak Irak'a gittikten sonra rivayet konusunda daha gevşek davrandığını ve babasına ait olmakla beraber ondan bizzat duymadığı hadisleri duymuş gibi nakletmeye başladığını ileri sürmüştür.²²⁰

²¹¹ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 513.

²¹² Mizzi, XII, 104.

²¹³ Mizzi, XII, 105.

²¹⁴ Kayserânî, Muhammed b. Tahir el-Makdisî, *Tezkiretü'l-Huffâz: Etrâfu Ehâdisi Kitâbi'l-Mecrûhîn li-İbn Hibban*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Dâru's-Sumay'i, Riyad 1994/1415, VIII, 144.

²¹⁵ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 253.

²¹⁶ İbn Hibban, *es-Sikât*, V, 349.

²¹⁷ Mizzi, XXVI, 427-431.

²¹⁸ Mizzi, XXX, 233-34.

²¹⁹ Mizzi, XXX, 238.

²²⁰ Mizzi, XXX, 238.

Yahya b. Said b. Kays el-Ensari (v. 143/760): Medine fakihi ve hadis alimidir. Kendisinden çok sayıda ravi rivayette bulunmuştur.²²¹ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main, Ebu Hatim, Ebu Zür'a, İcli ve Nesaî gibi cerh ve ta'dil imamaları onun sika olduğunda ittifak etmişlerdir.²²²

Yahya b. Said b. Ferruh el-Kattân (v. 198/813): Önemli hocaları Şu'be b. Haccac ve Süfyan es-Sevri'dir. Hadis hafızı ve rical alimidir. Ebu Zür'a, Ebu Hatim, Nesâî onun hafız ve sika olduğunu söylemiştir.²²³

Yahya b. Ebi Kesir Salih et-Tâî (v. 129/747): Tabiindendir. Kendisinden çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.²²⁴ Ebu Hatim, İcli, İbn Hibban onun sika olduğunu ifade etmişlerdir. Ukayli ise tedlis yaptığını söylemiştir.²²⁵

Atâ b. Ebî Rebâh (v. 114-15/732-33): Tâbiînin fakihlerindendir ve Mekkelidir. Birçok sahabiden hadis almıştır.²²⁶ İbn Sa'd (v. 230/844) onun sika ve alim olduğunu, çok hadis rivâyet ettiğini söylemiştir.²²⁷ İclî (v. 261/768), Yahya b. Maîn (v.233/848) ve Ebû Zür'a da (v. 264/877) onun sika bir râvî olduğu görüşündedirler.²²⁸ Yahya b. Said el-Kattân (v. 198/813), sika zayıf demeden herkesten hadis alması sebebiyle Atâ'nın mürsllerinin Mücâhid'in Mürsellerinden daha zayıf olduğunu; Ahmed b. Hanbel de (v. 241/855) onun Mürsellerinin zayıf olduğunu belirtmiştir.²²⁹

Hammad b. Zeyd (v.179/795): Ahmed b. Hanbel (v.241/855): Hammad b. Zeyd Müslümanların imamlarındandır. O bize Hammad b. Seleme'den sevimlidir." Yahya b. Main (v. 233/848): Hammad b. Zeyd; Abdulvâris, İbn Uleyye, Abdulvehhab es-Sekafî ve İbn Uyeyne'den sağlamdır."²³⁰ İbn Sa'd (v. 230/845), sika, hücce ve hadislerinin çok

²²¹ Mizzi, XXXI, 349.

²²² Mizzi, XXXI, 356; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 361.

²²³ Mizzi, XXXI, 340; İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 359.

²²⁴ Mizzi, XXXI, 505

²²⁵ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 383; Mizzi, XXXI, 508, 50

²²⁶ Buhari, *Tarihu'l-Kebir*, VI, 463; İbn Ebi Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris,

Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dil, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1953/ 1372, VI, 330.

²²⁷ İbn Sa'd, V, 468.

²²⁸ İbn Ebi Hatim, *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, VI, 330.

²²⁹ Zehebi, *Mizânü'l-İ'tidâl*, III, 70.

²³⁰ İbn Ebi Hatim, III, 138-39.

olduğunu söylemiştir.²³¹ El-İclî (v. 261/876): “hadiste sika sebtir. Ezberinde dört bin hadis vardı.”²³² İbn Hibban onu es-Sikat’ta zikretmiş sadece hıfzından rivayet ettiğini, Hammad b. Seleme’den daha sağlam, mutkın ve zâbit olduğunu söylemiştir.²³³ En-Nesâî (v. 303/915) de onun sika ve sebt sahibi olduğunu ifade etmiştir.²³⁴

Yunus (v. 159/777): İsnad Şemasında Yunus olarak zikredilen ravi Yunus b. Yezid el-Eyli’dir. Hz. Muaviye’nin mevlasıdır. Birçok ravi kendisinden hadis nakletmiştir.²³⁵ İbn Mübarek ve İbn Mehdi kitabının sahih olduğunu söylemişlerdir.²³⁶ İclî (v. 261/876), Nesâî (v.303/915) ve Yahya b. Main (v. 233/848) onun sika; Ebu Zür’a (v. 264/877), “Lâ be’sse bih” olduğunu ifade etmiş,²³⁷ İbn Hibban ise onu es-Sikât da zikretmiştir.²³⁸

Ukayl (v. 142/760): İsnad şemasında geçen Ukayl b. Halid b. Akıl el-Eyli’dir. Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Sa’d ve Ebu Zür’a onun sika olduğunu söylemiştir.²³⁹ Mısır’da vefat etmiştir.

Anbese (v. 197/814): İsnad şemasında Anbese olarak zikredilen ravi, Anbese b. Halid b. Yezid el-Eyli’dir. İbn Hibban onu es-Sikat’da zikretmiştir.²⁴⁰

Leys (v. 175/791): İsmi Leys b. Sa’d b. Abdurrahman el-Fehmî’dir. Çok sayıda raviden rivayette bulunmuş, kendisindende birçok ravi hadis nakletmiştir.²⁴¹ Leys’in naklettiği rivayetler Kütüb-i Sitte’nin hepsinde bulunmakla birlikte mükerrerleriyle 450’yi aşkın rivayetle Buhari’nin Sahihi ilk sırada yer almaktadır.²⁴² İbn Hibban onu es-Sikât’da zikretmiştir.²⁴³ İbn Sa’d, Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Main, Nesâî ve İclî onun sika olduğunu söylemiştir.²⁴⁴

²³¹ İbn Sa’d, IX, 287.

²³² İclî, Ebû’l-Hasan Ahmed b. Abdullah, *Ma’rifetü’s-Sikât min Ricâli Ehli’l-İlm ve’l-Hadis ve Mine’d-Duafâ ve Zikru Mezâhibihim ve Ahbârihim*, thk. Abdulalim Abdülazim el-Bestevî, Mektebetü’l-Dâr, Medine 1985, I, 319.

²³³ İbn Hibban, es-Sikât, VI, 217.

²³⁴ Bâcî, Ebû’l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sâ’d, *et-Ta’dil ve’t-Tecrih li-men Harrece anhu’l-Buhâri fi’l-Cami’i’s-Sahih*, thk. Ahmedü’l-Bezzâr, Vüzeratü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, Mağrib trs., I, 524.

²³⁵ Mizzi, XXXII, 552.

²³⁶ Mizzi, XXXII, 554.

²³⁷ Mizzi, XXXII, 557.

²³⁸ İbn Hibban, es-Sikât, VII, 648.

²³⁹ Mizzi, XX, 243-244.

²⁴⁰ İbn Hibban, es-Sikat, VIII, 515.

²⁴¹ Mizzi, XXIV, 256-260.

²⁴² Şükrü Özen, “Leys b. Sa’d”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2003, XXVII, 167.

²⁴³ İbn Hibban, es-Sikat, VII, 360.

²⁴⁴ Mizzi, XXIV, 261-264.

Sonuç olarak, hadis ve varyantlarının senedindeki raviler genel olarak sika, sebt sahibidir. Hadis sahihtir.

2.1.1.2. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti

2.1.1.2.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "انْخَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا نَحْوًا مِنْ قِرَاءَةِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا، ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ سَجَدَ، ثُمَّ قَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ قِيَامًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ، ثُمَّ سَجَدَ، ثُمَّ أَنْصَرَفَ وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْكُرُوا اللَّهَ..."²⁴⁵

Hz. Abdullah b. Abbas'dan şöyle rivayet edilmiştir: “Allah Rasulü zamanında güneş tutulmuştu. Allah Rasulü hemen namaza başladı ve kıyamda Bakara süresini okuyacak kadar çok uzun bekledi. Sonra uzun bir süre rükuda bekledi. Ardından kalktı ilk kıyam kadar olmasada uzun bir süre kıyamda bekledi. Sonra ekrar rükuya gitti ilk rükû kadar olmasada uzun bir rükuda kaldı. Sonra secde edip kıyama kalktı ilk kıyamdan daha az bekledi. Sonra rükuya gitti ilkinden daha az bekledi, tekrar kıyame kalktı ilkinden daha az bekledi, sonra tekrar rükuya gitti, bunlarda ilk rekattakilerden daha az bir süre bekledi. Sonra secdeye gitti. Namaz bittiğinde güneş açılmıştı. Daha sonra Allah Rasulü şöyle buyurdu: “güneş ve ay Allah’ın birer ayetidir. Bunlar bir kimsenin ölümü veya hayatından dolayı tutulmazlar. Bunların tutulduğunu görürseniz Allah’ı zikredin.”²⁴⁶

2.1.1.2.2. Hadisin Tahriçi

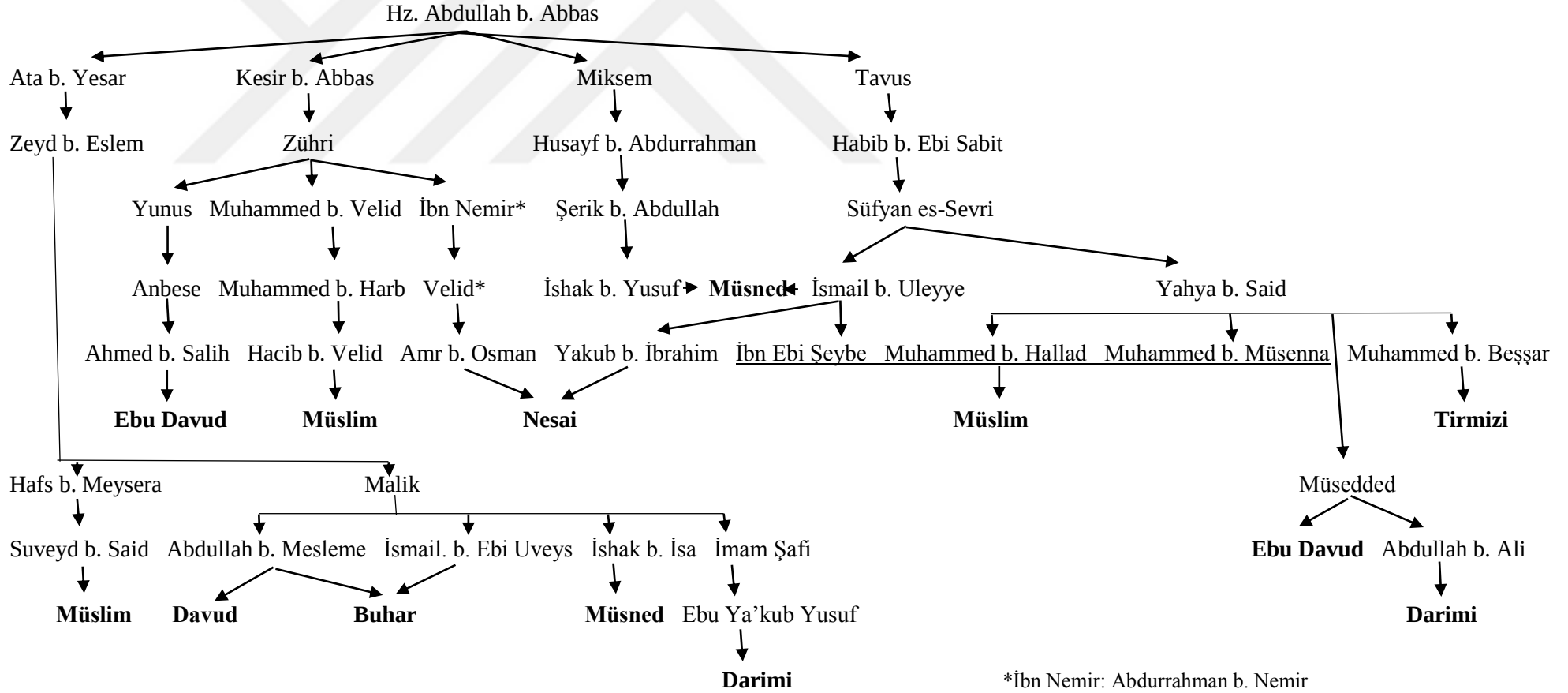
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis no
MUVATTA	Küsûf	1	487
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Âyât	4925, 4928
MUSANNEF	Salat	751 (Küsûf)	8386

²⁴⁵ Buhari, Küsûf, 9. (Hadis varyantları için hadisin Tahriçine bakınız)

²⁴⁶ Buharî, Kitabu'l-küsûf, 9.

İBN EBİ ŞEYBE			
İBN HANBEL	3; 4; 5	358, 436; 413, 414, 442; 290, 369.	1874,1975; 2673, 2674, 2711; 3236, 3374
DARİMİ	Salat	187	1526, 1528
BUHARİ	Salat; Ezân; Küsûf; Bedu'l- halk; Nikah	51; 91; 9; 4; 88	431; 748; 1052; 3202; 5197
MÜSLİM	Küsûf	1, 3, 4	907-909
EBU DAVUD	Salat	261, 262	1181, 1183, 1189
TİRMİZİ	Sefer	44	560
NESÂÎ	Salat (Küsûf)	70; 817, 818	512; 1863, 1864, 1865
İBN HUZEYME	Salat	632, 635 (Küsûf)	1377, 1385
İBN HİBBAN	Salat	32 (Küsûf)	2831, 2832, 2839
DAREKUTNİ	Kitabu'l-İdeyn	Küsûf	1789, 1791
BEYHAKÎ	Salatu'l-Hüsûf	-----	6374, 6376, 6378, 6394, 6395, 6411, 6412, 6429

2.1.1.2.3. Hadisin İsnad Şemâsı



*İbn Nemir: Abdurrahman b. Nemir

*Velid: Velid b. Müslim

2.1.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis ve varyantları, İbn Abbas'dan dört râvî tarafından nakledilmiş ve muteber hadis kaynaklarında yer almıştır. Tirmizi hadis için sahih-hasen ifadesini kullanmıştır.

Tâvus b. Keysan (v. 101/719 veya (106/724): Yahya b. Main ve Ebu Zür'a: "Sikadır."²⁴⁷ İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²⁴⁸ Tâvus sika bir ravidir; fakat Mürsel hadis rivayetinde bulunduğu anda dikkat etmek gerekmektedir.

Kesir b. Abbas: Hz. Abbas'ın oğludur. Hz. Peygamber zamanında doğmuştur. İbn Hacer et-Takrîb'de onun sahabenin küçüklerinden olduğunu söylemiştir. İbn Hibban onu Sikat'ta zikretmiş, fakih ve fazilet sahibi bir kişi olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁹ Halife Abdumelik b. Mervan zamanında Medine'de vefat etmiştir.

Atâ b. Yesâr el-Hilâlî el-Medenî (v. 103/721) Tabiînin büyüklerindendir. İmam Malik (v. 179/795), Ebu Zür'a ve Nesâî, "sika"²⁵⁰, Ahmed b. Hanbel ise, "kıssacı" olduğunu söyler.²⁵¹

Miksem b. Bucrah v. 101/719): İclî, onun sika, Ebu Hatim ise "lâ be'se bih" olduğunu söylemiştir.²⁵²

Habib b. Ebi Sabit (v. 119/737 veya 122/739): İsmi Kays b. Dinardır. Tabiîn döneminde Kûfe'de yetişen fıkıh ve hadis alimidir. Birçok sahabi ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.²⁵³ Ali b. el-Medini, onun 200 civarında hadis naklettiğini söyler.²⁵⁴ İclî, Nesâî, Ebu Hatim ve Yahya b. Main onun sika olduğunu beyan etmiştir.²⁵⁵

Zeyd b. Eslem (v.136/754): Tabiîin alimlerinden. Künyesi Ebu Üsâme'dir. Hz. Ömer'in azatlısı Eslem'in oğludur. Birçok sahabi ve tabiînden hadis rivayet etmiştir.²⁵⁶ Yahya b. Main, Onun Hz. Cabir b. Abdullah ve Hz. Ebu Hureyre'den semâ yoluyla hadis rivayet etmediğini söylemiştir.²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebu Zür'a, Ebu Hatim, İbn

²⁴⁷ İbn Ebi Hâtim, IV, 500.

²⁴⁸ İbn Hibban, *es-Sikât*, IV, 391.

²⁴⁹ İbn Hibban, *es-Sikât*, V, 329.

²⁵⁰ Mizzi, XX, 125-127.

²⁵¹ İbn-i Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 134.

²⁵² Mizzi, XXVIII, 463.

²⁵³ Mizzi, V, 358-361.

²⁵⁴ Mizzi, V, 361

²⁵⁵ Mizzi, V, 361-362.

²⁵⁶ Mizzi, X, 12.

²⁵⁷ Mizzi, X, 15.

Sa'd, Nesâî ve İbn Hiraş (v. 101/719) sika olduğunu söylemiştir.²⁵⁸

Yunus (v. 159/777): İsnad Şemasında Yunus olarak zikredilen ravi Yunus b. Yezid el-Eylî'dir.²⁵⁹

Netice olarak genel itibariyle hadisin ravileri sika senedi sahihdir. Hadis eski ve yeni birçok muteber hadis kaynaklarında yer almıştır.

2.1.1.3. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti

2.1.1.3.1. Hadisin Metni

عن جابر قال: انكسفت الشمس في عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم يوم مات إبراهيم بن رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال الناس إنما انكسفت لموت إبراهيم فقام النبي صلى الله عليه وسلم فصلى بالناس ست ركعات بأربع سجرات بدأ فكبر ثم قرأ فأطال القراءة ثم ركع نحوا مما قام ثم رفع رأسه من الركوع فقرأ قراءة دون القراءة الأولى ثم ركع نحوا مما قام ثم رفع رأسه من الركوع فقرأ قراءة دون القراءة الثانية ثم ركع نحوا مما قام ثم رفع رأسه من الركوع ثم انحدر بالسجود فسجد سجدتين ثم قام فركع أيضا ثلاث ركعات ليس فيها ركعة إلا التي قبلها أطول من التي بعدها وركوعه نحوا من سجوده ثم تأخر وتأخرت الصفوف خلفه حتى انتهينا.²⁶⁰

Hz. Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: *“Allah Rasulü'nün oğlu İbrahim vefat ettiği gün güneş tutuldu. Halk ‘İbrahim vefat ettiği için tutulmuştur’ dediler. Hemen Allah Rasulü kalkıp insanlara dört secde ile altı rükulu iki rekât namaz kıldırdı. Önce tekbir aldı. Kıraati uzun tuttu. Sonra kıyam kadar olmasada uzun bir rükû yaptı. Rükudan kalkarak birinci kıraatten daha kısa kur'an okudu. Sonra tekrar rükuya gitti kıyamdaki kadar rükuyu uzattı. Rükudan kalkarak ikinci kıraatten daha kısa kur'an okudu. Rükuya gitti ayaktaki kadar rükuda bekledi. Rükudan kalkıp sonra secdeye gitti ve iki secde yaptı. Sonra ayağa kalkarak üç rükû yaptı ki bunların herbiri kendinden sonrakinden daha uzundu. Rukûsu secdesi kadar uzun oluyordu. Sonra geriledi saflarda geriledi. Böylece son safa vardık.”*²⁶¹

²⁵⁸ Mizzi, X, 17.

²⁵⁹ Bakınız, s. 61.

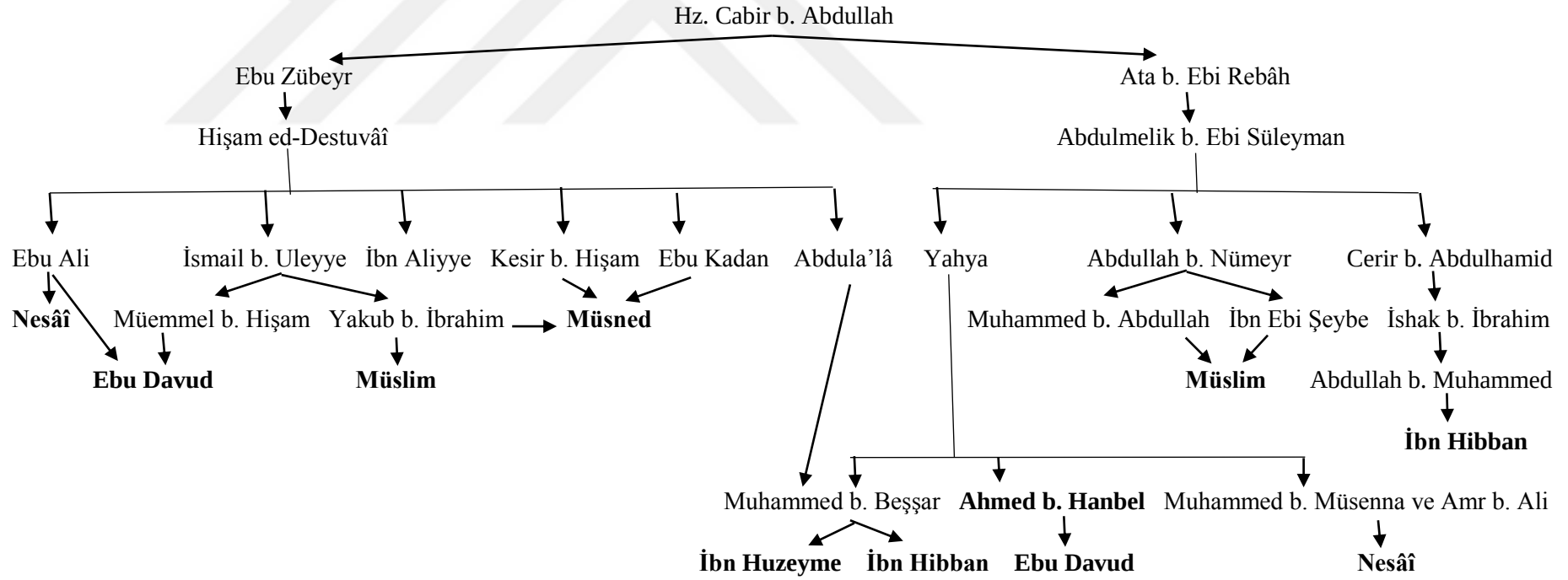
²⁶⁰ Müslim, Küsûf, 3. (Diğer varyantlar için hadisin Tahriçine bakınız.)

²⁶¹ Müslim, Küsûf, 3; Ebu Davud, Salât, 262; İbn Hanbel, XXII, 308, XXIII, 262, 320.

2.1.1.3.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	751 (Küsûf)	8390
İBN HANBEL	22; 23	308; 261, 319	14417; 15018, 15098
MÜSLİM	Küsûf	3	904
EBU DAVUD	Salat	261	1178, 1179
NESÂÎ	Salat (Küsûf)	819, 821	1869, 1876
İBN HUZEYME	Salat	635, 636	1380, 1381, 1384, 1386
İBN HİBBAN	Salat	Küsûf	2843, 2844
BEYHAKÎ	Salatu'l-Hüsûf		6386, 6392

2.1.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.1.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis ve varyantları Cabir b. Abdullah'tan sonra iki tabaka da ikişer ravi tarafından nakledilmiştir. Daha sonra Buhari ve Tirmizi dışındaki hadis eserlerinde yer almıştır. Hadisin isnadı Müslim'e göre sahihdir.

Ebu Zübeyr (v.128/746): İsmi Muhammed b. Müslim b. Tedrus el-Mekki'dir. Müslim'in ricâlındendir. Yahya b. Main, Nesâî, sika bir ravi olduğunu söylemektedir. Yahya b. Mâin ve Ahmed b. Hanbel: "Ebu Zübeyr bana Ebu Süfyan'dan daha sevimlidir çünkü hadisi ondan daha iyi bilir." demiştir. Tirmizi hicri 128 yılında vefat ettiğini söylemiştir.²⁶² İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²⁶³

Hişam ed-Destüvâî (v. 153/770): İsmi Hişam b. Ebi Abdullah (Sahibu'd-Destüvâî)'dir Şeyhaynın ricalindendir. Ebu Davud: "onun için Hadis konusunda mü'minlerin emiridir." Demiştir. Ali el-Medîni sebt sahibi olduğunu söylemiştir. İclî sika olduğunu söylerken; Ahmed b. Hanbel ve Ebu Hâtim onun Yahya b. Ebi Kesir'den daha sebt sahibi olduğunu söylemiştir.²⁶⁴ İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Hicri 153 veya 154 yılında vefat etmiştir.²⁶⁵

Abdumelik b. Ebi Süleyman (v. 145/763): Künyesi Ebu Muhammed veya Ebu Süleyman'dır. Ali b. el-Medini, Abdurrahman b. Mehdi'den işittim Şu'be onun hıfzını beğeniyordu.²⁶⁶ Ebu Davud, Ahmed b. Hanbel onun hakkında sordum, sika olduğunu söyledi demiştir.²⁶⁷ Nesâî sika, Ebu Zür'a ise "lâ be'se bih" olduğunu söylemiştir.²⁶⁸

İsnad şemasında geçen raviler Ebu Kadan, Amr b. el-Heysem b. Kadan'dır. Abdula'lâ. Abdula'lâ b. Muhammed'dir. İbn Huzeyme'nin senedinde Bunder olarak geçen ravi ise Muhammed b. Beşşar (v. 252/866)'dır.

Sonuç olarak hadis Müslim'in şartlarına göre sahih olduğu söylenebilir.

2.1.1.4. Hz. Esmâ bint. Ebi Bekr Rivâyeti

²⁶² Mizzi, XXVI, 402-410.

²⁶³ İbn Hibban, *es-Sikât*, V, 351.

²⁶⁴ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 215-223.

²⁶⁵ İbn Hibban, *es-Sikât*, VII, 569.

²⁶⁶ Mizzi, XVIII, 324.

²⁶⁷ Mizzi, XVIII, 325.

²⁶⁸ Mizzi, XVIII, 328.

2.1.1.4.1. Hadisin Metni

عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْكُسُوفِ. فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ. ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ. ثُمَّ رَفَعَ فَقَامَ فَأَطَالَ الْقِيَامَ. ثُمَّ رَكَعَ فَأَطَالَ الرُّكُوعَ. ثُمَّ رَفَعَ. ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ. ثُمَّ رَفَعَ. ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ. ثُمَّ رَفَعَ. ثُمَّ سَجَدَ فَأَطَالَ السُّجُودَ. ثُمَّ انْصَرَفَ²⁶⁹

Hiz. Esmâ bint. Ebî Bekir'den şöyle rivayet edilmiştir: “Allah Rasulü bize küsûf namazı kıldırır, namaza durdu ve kıyâmı uzattı. Sonra rûkuya gitti onu da uzun tuttu. Sonra ayağa kalktı ve kıyâmı uzattı. Tekrar rûkuya gitti yine uzattı. Rûkudan başını kaldırdı. Secdeye gitti ve uzun tuttu. Tekrar secde yaptı yine uzun tuttu. Sonra ayağa kalktı. Kıyâmı uzattı rûkuya vardı ve uzun tuttu. Sonra başını kaldırdı ve secdeye gitti, secdeyi uzattı sonra tekrar uzun bir secde yaptı sonra namazı tamamladı.”²⁷⁰

2.1.1.4.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Âyât	4927
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	751 (Küsûf)	8396
İBN HANBEL	44	493, 516, 524	26925, 26954, 26963
DARİMİ	Salat	187	1531, 1532
BUHARİ	İlim; Vudû; Ezân; Cum'a; Küsûf; Sehiv; Musâkat; İtk; İ'tisâm	24; 37; 90; 29; 10, 11, 16; 19; 9; 3; 2	86; 184; 745; 922; 1053, 1054, 1061; 1235; 2364; 2519, 2520; 7287
MÜSLİM	Küsûf	3	905, 906
İBN MÂCE	İkâmetü's-Salat	152	1265
EBU DAVUD	Salat	265	1192
NESÂÎ	Salat (Küsûf)	830	1898

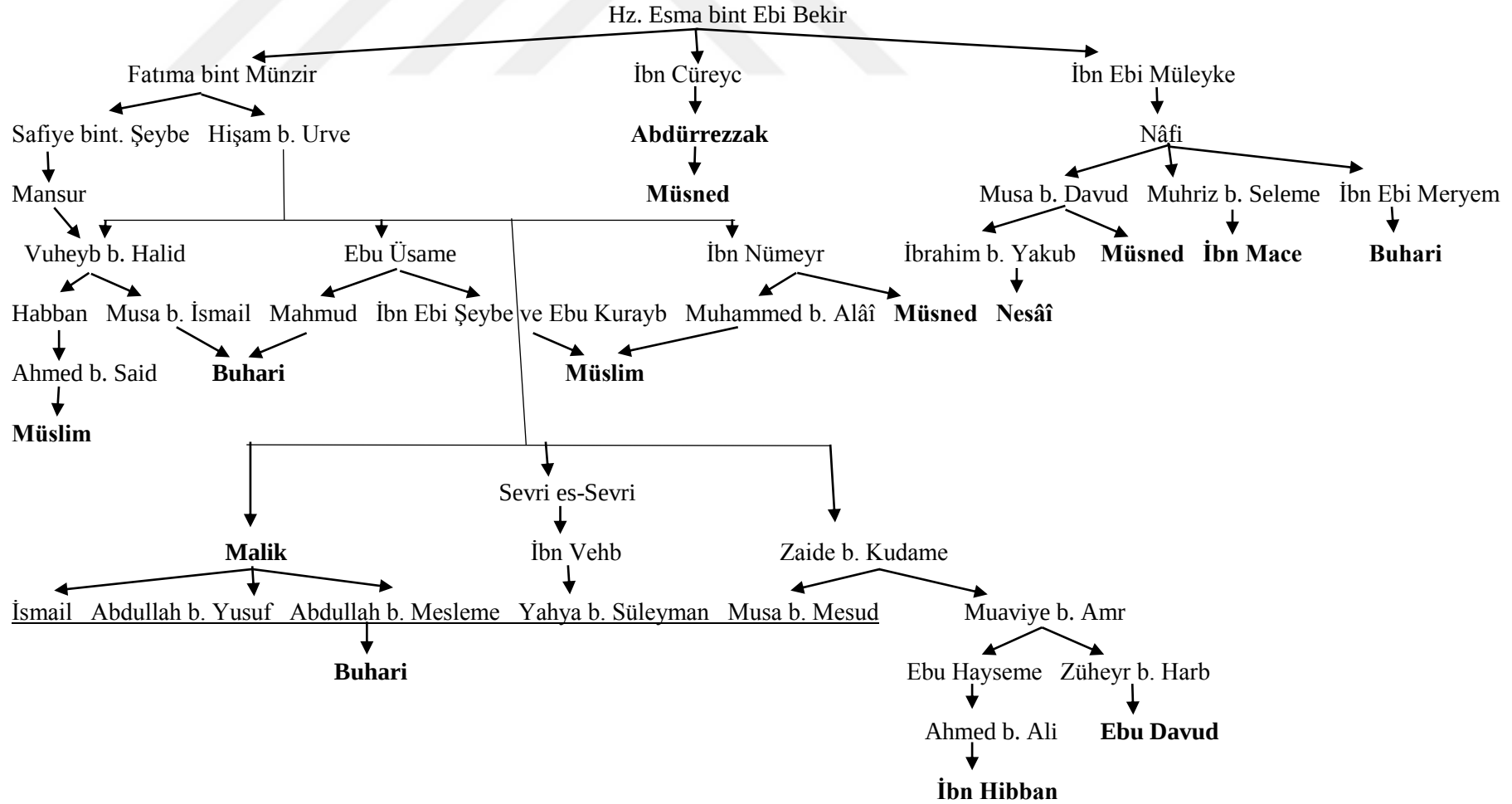
²⁶⁹ İbn Mâce, İkametü's-salat, 152.

²⁷⁰ İbn Mâce, İkametü's-salât, 152. (Diğer varyantlar için Hadisin Tahriçine bakınız)

İBN HUZEYME	Salat	646, 647 (Küsûf)	1399, 1401
İBN HİBBAN	Salat	32 (Küsûf)	2855
MÜSTEDREK	Küsûf		1232, 1233
BEYHAKÎ	Salatü'l-Hüsûf	-----	6431, 6439, 6447



2.1.1.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.1.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadisin İsnad şemasına baktığımızda hadis ve varyantları sahabiden sonra ki tabakada üç ravi tarafından nakledilmiş, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere birçok hadis kitabında yer almıştır.

Cerh ve Ta'dil kitaplarına baktığımızda Seneddeki ravi Muhriz b. Seleme صدوق diğer raviler ise sika olarak addedilmektedir.

İbn Ebi Müleyke (v. 117/735): İsmi Abdullah b. Ubeydullah b. Ebi Müleyke'dir. Ebu Zur'a ve Ebu Hatim, sika olduğunu beyan etmişlerdir.²⁷¹ Tabiîndendir otuz kadar sahabe ile görüşmüştür ve Hicri 117 yılında Mekke'de vefat etmiştir.²⁷²

Nâfi (v. 117/735): İsmi Nâfi b. Hürmüz el-Kureşi, Künyesi Ebu Abdullah fakat daha çok Mevla İbn Ömer künyesiyle meşhur olmuştur. Nâfi başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbîlerden; Hz. Ebû Bekir'in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, İbn Ömer'in oğulları Abdullah, Ubeydullah, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiîlerden hadis rivayet etti. Kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.²⁷³ Nâfi'in rivayetlerine Kütüb-i Sitte başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî, İbn Sa'd onu sika olarak değerlendirmiş, tâbiînin Medine'deki imamlarından biri kabul edilmiştir. Buhârî'ye göre en sahih sened Mâlik-Nâfi-İbn Ömer şeklinde olanıdır. Hadis âlimleri Şâfiî-Mâlik-Nâfi-İbn Ömer tarikini ise "altın silsile" olarak nitelendirmiştir. İmam Mâlik: "Nâfi'in bir rivayetini duyduğum zaman artık onu bir başkasından duyup duymadığıma önem vermem" demiş, Nevevî de onun güvenilir bir kişi olduğunda ulemânın icmâi bulunduğunu kaydetmiştir. Meymûn b. Mihrân'ın, yaşlılık döneminde Nâfi'in aklî melekesini kaybettiğine dair iddiası hiçbir âlim tarafından kabul görmemiştir.²⁷⁴

Fatımâ bint. Münzir b. Zübeyr b. Avvam: İclî: "Tabiîndendir, sikadır." demiştir.²⁷⁵

²⁷¹ Mizzi, XV, 256-58.

²⁷² Buhari, *Târihu'l-Kebir*, V, 127.

²⁷³ Mizzi, XXIX, 299-303.

²⁷⁴ İbrahim Hatiboğlu, "Nâfi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2006, XXXII, 287.

²⁷⁵ Mizzi, XXXV, 265-66.

Hişam b. Urve b. Zübeyr (v.146/763):²⁷⁶

İbn Cüreyc (v. 150/767): İsmi Abdulmelik b. Abdulazizi'dir. Yahya b. Main ve Ahmet b. Hanbel sika olduğunu söylemişlerdir.²⁷⁷ Fakat bu seneddeki hadisi Esmâ bint. Ebi Bekr'den kendisi işitmiş değildir. Bu hadisi tedlis yaparak şeyhi Mansur b. Abdurrahman'ı zikretmemiştir.²⁷⁸

Mansur (v. 137-38/755): İsmi Mansur b. Abdurrahman'dır. Mansur b. Safiyye ismiyle de anılmaktadır. İbn Sa' ve Nesâî sika derken, Ebu Hatim "Salihu'l-Hadis" demiştir.²⁷⁹ İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir.²⁸⁰

Habban b. Hilal el-Bâhili (v. 216/831): İbn Ebi Şeybe (v. 235/849), Yahya b. Main (v. 233/848), Tirmizi (v.279/892), Nesâî (303/915) sika olduğunu söylerken, İbn Sa'd (v. 230/845), ise sika, sebt ve hucce olduğunu söylemiştir.²⁸¹ Basra'da vefat etmiştir.

Neticede, hadisin senedindeki raviler Müslim'in veya Şeyhay'nın ricalidir. Hadisin ve varyantlarının isnadı sahihtir.

2.1.1.5. Hz. Abdullah b. Amr Rivâyeti

2.1.1.5.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نُودِيَ إِنَّ الصَّلَاةَ جَامِعَةٌ فَرَكَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ، ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ فِي سَجْدَةٍ، ثُمَّ جَلَسَ، ثُمَّ جَلَسَ عَنِ الشَّمْسِ.²⁸²

Abdullah b. Amr b. As'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Allah Rasulü zamanında güneş tutuldu namaz toplayıcıdır, toplayacaktır. Diye nida edildi. Bunun üzerine Allah Rasulü ilk rekâtta iki rükû yaptı, ikinci rekâtta da iki rükû yaptı sonra oturdu ka'de de iken güneş açıldı."²⁸³

²⁷⁶ Bakınız, s. 59.

²⁷⁷ Mizzi, XVIII, 339.

²⁷⁸ Mizzi, XVIII, 352.

²⁷⁹ Mizzi, XXVIII, 539.

²⁸⁰ İbn Hibban, es-Sikât, VII, 476.

²⁸¹ Mizzi, V, 330.

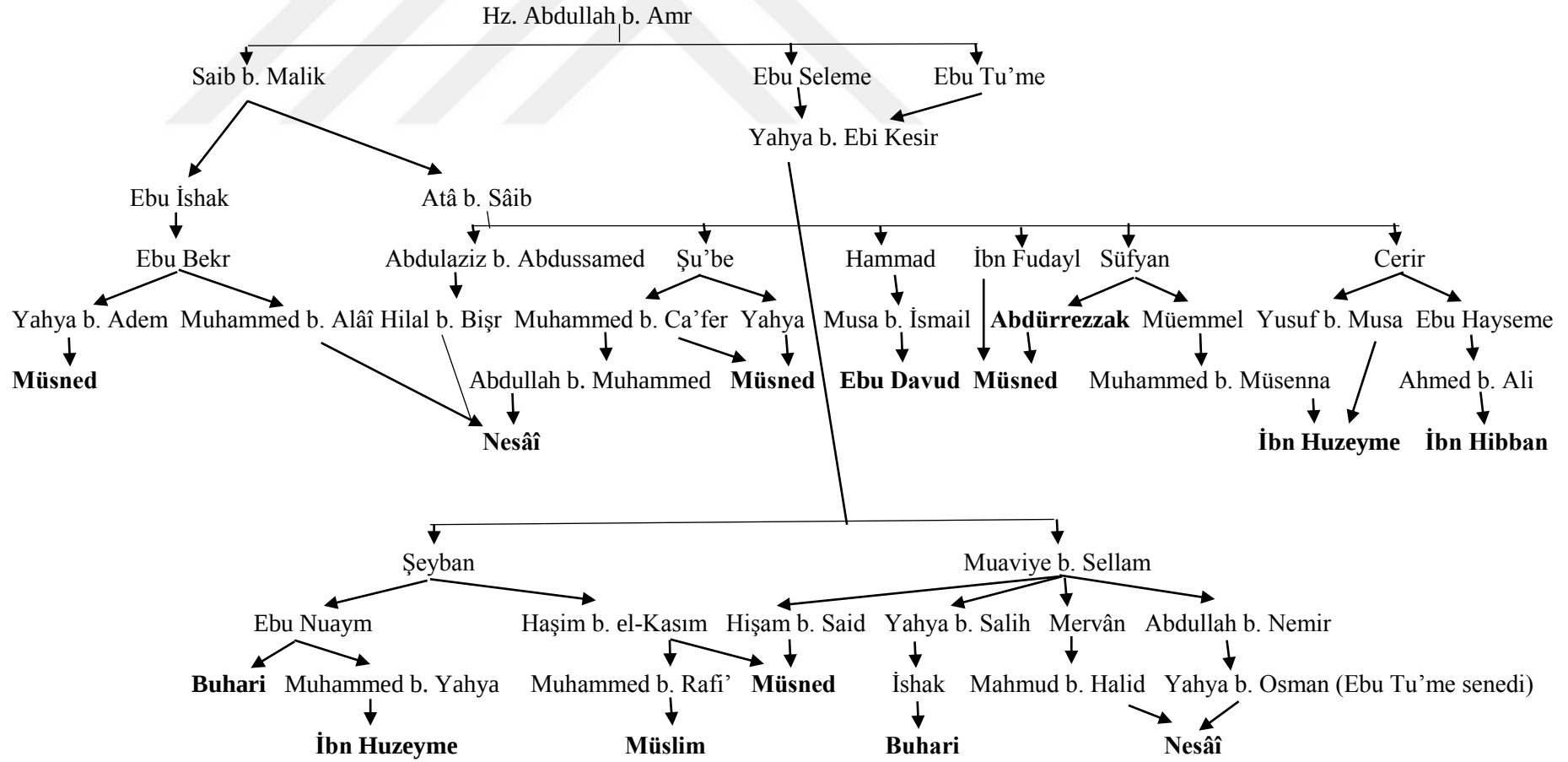
²⁸² Buhari, Kûsûf, 8.

²⁸³ Hadisin diğer varyantları için hadisin Tahriçine bakınız.

2.1.1.5.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Âyât	4938
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	751 (Küsûf)	8385, 8409
İBN HANBEL	11	21, 68, 207, 373, 453, 625, 651.	6483, 6517, 6631, 6763, 6868, 7046, 7080
BUHARİ	Küsûf	3, 9	1045, 1051
MÜSLİM	Küsûf	5	910
EBU DAVUD	Salat	266	1194
NESÂÎ	Salat	93, 94; 822, 823, 829	551, 552; 1877, 1878, 1880, 1896
İBN HUZEYME	Salat	631, 639, 641, 642 (Küsûf)	1375, 1389, 1392, 1393
İBN HİBBAN	Salat	32 (Küsûf)	2829, 2838
MÜSTEDREK	Küsûf		1229

2.1.1.5.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.1.1.5.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis ve varyantları sahabeden sonra üç ravi tarafından nakledilmiş daha sonra birçok ravi tarafından rivayet edilerek mu'teber hadis kaynaklarında yer almıştır.

Ebu Tu'me'nin Ömer b. Abdulaziz'in mevlâsı olduğunu söyleyenler olmakla birlikte kim olduğu hususunda ihtilaflar vardır. Mechul bir ravidir. Sadece kûsûf namazı ile ilgili bu hadisi nakletmiş, Nesâî'de Sünen-i Kübra'da zikretmiştir.

Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf (v. 96 veya 104/715 veya 722): Tabiîndendir ve çok sayıda hadis nakletmiştir. İbn Sa'd: "sika ve fakih", Ebu Zür'a: "sika ve imam" olduğunu söylemiştir. Malik b. Enes ise selim ehli olduğunu beyan etmiştir. Medine'de vefat etmiştir.²⁸⁴

Sâib b. Malik: Hakkında fazla bilgi yoktur.²⁸⁵ İclî: "Tabiîndendir ve sikadır." Demiştir. İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir. Buhari'nin ricâlindendir.²⁸⁶

Atâ b. Saib (v. 136/753): Künyesi Ebu Yezid olan bu ravi Saib b. Yezid (Malik yahut Zeyd) es-Sekafi'nin oğludur. Birçok raviden hadis almış, kendisindende çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî onun sika olduğunu söylemiştir.²⁸⁸

Ebu İshak (v. 127/744): İsnad şemasında zikredilen bu ravinin ismi Amr b. Abdullah es-Sebii'dir. Yahya b. Main, Nesâî ve Ebu Hatim sika, İclî ise onun tabiinden ve sika olduğunu 38 sahabiden hadis dinlediğini söylemiştir.²⁸⁹

Ebu Bekr (v. 193/809): Ebu Bekr b. Ayyaş b. Salim el-Esedî el-Kûfî'dir. Bu ravi daha çok künyesiyle tanınmış olup ismi konusunda ihtilaflar vardır.²⁹⁰ Kıraat imamlarındandır. Kıraat imamı Asım'ın meşhur iki ravisinden biridir.²⁹¹ Ahmed b.

²⁸⁴ Mizzi, XXXIII, 370-376.

²⁸⁵ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed, *Mizanü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Rical*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut trs., II, 114.

²⁸⁶ İclî, I, 385; Mizzi, X, 192-93; İbn Hibban, *es-Sikât*, IV, 326.

²⁸⁷ Mizzi, XX, 87-89.

²⁸⁸ Mizzi, XX, 90-92.

²⁸⁹ Mizzi, XXII, 110, 111.

²⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 492.

²⁹¹ Tayyar Altıkulaç, "Ebu Bekir b. Ayyaş", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1994, X, 109.

Hanbel onun sika olduğunu söylese de İbn Nümejr gibi bazı cerh alimleri zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir.²⁹²

Hadislerin Bazı senedlerinde raviler Künyeleriyle zikredilmiştir. Haşim b. el-Kasım (v. 207/822) Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde ismiyle zikredilirken Müslim'de Ebu Nadr künyesiyle zikredilmiştir.

Hadislerin senedinde künyeleri veya sadece kendi ismiyle zikredilen ravileri tam isimleriyle zikretmek istiyoruz.

Hammad: Hammad b. Seleme (v.167/784); Şu'be: Şu'be b. Haccac (v. 160/776); Süfyan: es-Sevri (v. 161/778); İbn Fudayl: Muhammed b. Fudayl (v. 195/811); Mervan: Mervan b. Muhammed; Cerir: Cerir b. Abdulhamid (v. 188/804); Yahya: Yahya b. Said el-Kattân (v. 198/813); Müemmel: İbn İsmail el-Kureşi (v. 205-206/821).

Sonuç olarak, Hadisin genel itibariyle senedi hasen sahihtir.

2.1.2. Güneş Tutulması (Küsûf) Namazına Davet ve Namazın Kılınış Şekli

Ezan meşru kılınmadan önce Müslümanlar namaz için çağrı yapılmadan mescitte toplanıp namaz vaktinin gelmesini beklerlerdi.²⁹³ Mü'minleri namaza çağırmak için birçok görüş ortaya atıldı ve farklı uygulamalar yapıldı fakat hiçbirini kabul görmedi.²⁹⁴ O uygulamalardan biride sokaklarda “es-Salah es-Salah” diye çağrı yapılması şeklinde idi.²⁹⁵ Nihayet Müslümanları namaza davet için okunan ezan hicretin 1. Yılı sonunda meşru kılındı.

Hicretin 10. Yılında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in oğlu İbrahim'in vefatıyla aynı gün meydana gelen güneş tutulmasında Hz. Abdullah b. Amr ve Hz. Aişe'den nakledildiği üzere “es-Salâtü Câmiatün” Namaz toplayıcıdır²⁹⁶ diye nida edilmiş ve ashabın mescitte toplanması sağlanmıştır. Ezanın teşriinden yıllar sonra, Müslümanları namaza çağrı için ezanın dışında, fakat mahiyetinde bir çağrı ile davet etmek, meselenin vakit namazından farklı ama önemli olduğuna işaretir.

²⁹² İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 493.

²⁹³ İbn Hişam, II, 154.

²⁹⁴ Köksal, III, 106.

²⁹⁵ İbn Sad, III, 5.

²⁹⁶ Buhari, Küsûf, 3; Ebu Davud, Salât, 264; Müslim, Küsûf: 20.

Fakihlerin çoğunluğu, kûsûf namazının iki rekât olduğu görüşündedir. Her iki rekâtta da iki kıyam, iki rûkû ve iki secde olduğu görüşündedirler.²⁹⁷ Allah Rasulü'nün uygulaması şu şekildedir: Birinci rekâtta kıyamda fatiha süresinden sonra uzunluğu Bakara sûresine eşit bir sûre veya Bakara sûresi, ikinci kıyamda Fatiha'dan sonra, birinciden daha kısa, üçüncü kıyamda Fatiha'dan sonra ikinci kıyamdan daha kısa, dördüncü kıyamda ise Fatihadan sonra, üçüncü kıyamdan daha az Kur'an okunur. Ayakta ilk kıraatten sonra rukuya gidilir, sonra kıyama kalkılır ve ikinci okuyuş yapılır, sonra tekrar rûkûa gidilir ve secde yapılır. Birinci rûkûda yaklaşık yüz, ikinci rûkûda seksen, üçüncü rûkûda yetmiş, dördüncüde elli ayet okuyacak kadar 'sübhane'llah' denir.²⁹⁸ Fakihlerin çoğunluğunun kûsûf namazında bir rekâtta iki rûkû yapılır görüşü Abdullah b. Amr hadisine dayanmaktadır. Hz. Aişe: "Bu namazın rûkûundan ve secdesinden daha uzun hiçbir namaz kılmadım."²⁹⁹ demiştir.

Hanefî Mezhebine göre, kûsûf namazı iki rekât ve normal namazlar gibi kılınır.³⁰⁰ Hanefîlerin delili Ebu Davud'un Sünen'inde nakledilen şu hadistir: "Allah Rasulü iki rekât kûsûf namazı kıldı ve her iki rekattada kıyâmı uzun tuttu. Güneş açılınca halka hitap etti ve şöyle buyurdu: "Güneş ve ay tutulmaları, Allah'ın kullarını korkuttuğu delillerdir. Bu gibi olayları gördüğünüzde farz namazlardan yeni kıldığınız namaz gibi bir namaz eda edin."³⁰¹ Kûsûf namazı hüküm açısından sünnet namazdır. Farz olmadığının delili bayram namazının hükmü hakkında zikredilen Necid'li şahısla ilgili, Allah Rasûlü (s.a.v.)'in "Günde beş vakit namaz" diye karşılık vermesi, adamın; bundan başka var mı? Şeklinde ki suali üzerine "Hayır, ancak nafil kılarsan başka" buyurduğu, hadisidir.³⁰² Kûsûf namazının mescitte ve cemaatle kılınması sünnettir. Çünkü konu hakkındaki rivayetlerin tamamında kûsûf namazının Mescid-i Nebevî'de ve Hz.

²⁹⁷ İbn Kudâme, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Cemmâli el-Makdisi *el-Mu'nî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin, vd., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 1997/1417. I, 597; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed el-Hafîd, *Bidayetü'l-Mücdehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, thk. Muhammed Subhi Hasan Hallâk, Mektebetü İbn Teymiye, Kahire 1415/1994. I, 489.

²⁹⁸ Zühaylî, Vehbe ez-Zuhaylî, *İslam Fıkah Ansiklopedisi*, trc. Ahmet Efe vd., İstanbul 1989, II, 399.

²⁹⁹ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylu'l-Evtâr Şerhu Muntegâ'l-Ahbâr*, I-VII, thk. Ebu Muaz Tarık b. İvadullah Muhammed, Dâru İbn Affân, Kahire 2005/1426, IV, 500.

³⁰⁰ Semerkandi, Alaaddin, *Tuhfetu'l-Fukâhâ*, Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut, 1984/1405, I, 182; Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ud, *Bedâiu's-Senâi' fî Tertibi's-Şerâi'*, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud vd., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1424/2002, II, 25; Merğînânî, Burhâneddîn Ebû'l-Hasen Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî, *el-Hidaye fî Şerhi Bidâyetü'l-Mübtedî*, Dâru İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut trs., I, 86; İbn Âbidîn, Muhammed Emîn Ahmed b. Abdilgani b. Ömer ed-Dimaşkı, *Reddu'l-Muhtâr alâ'd-Durri'l-Muhtar Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud, vd., Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut 2003/1423, III, 375.

³⁰¹ Buhari, Kûsûf, 6, 14; Müslim, Kûsûf, 21, 24; Ebu Davud, İstiska, 3, 4.

³⁰² Buhari, İman: 34; Müslim, İman: 2; Nesâi, Sıyam: 1; Ebu Davud, Salât: 1.

Peygamber (s.a.v.)’in imameti ile cemaatle kılındığı sabittir. Bundan dolayı Hanefiler kûsûf namazını Cuma ve Bayram namazlarında olduğu gibi devlet başkanı, naibi veya Cuma imamı tarafından büyük bir camide veya musallada kılınmasını söylerler.³⁰³ Çünkü bu namaza “es-Salâtü Câmiatün”³⁰⁴ diye çağrı yapılır. Cemaate gelmeyen veya kaçıran kimseler ise yalnız kırlarlar.

İmam Şafii, İmam Malik ve Ahmet b. Hanbel’e göre ise kûsûf namazı iki rekattır. Her rekâtta uzun bir sûrenin okunduğu kıyam ve rûkûdan sonra ikinci rekâtta aynı şekilde kılınır. Diğer taraftan İbn Rüşd gibi bazı alimler, kûsûf namazıyla alakalı nakledilen rivayetlerin hepsinin sahih oluşunu kabul ederek kûsûf namazının nakledilen bu rivayetlerden herhangi birine uyarak kılınmasının yeterli olacağını söylemiştir ve kendisi bu görüştedir.³⁰⁵

Rivayetler arası farklılık. Allah Rasulü’nün farklı olaylar ve muhtelif zamanlarda meydana gelen güneş tutulması ve tutulma süresinin uzunluğu ve kısalığına göre Hz. Peygamber’in kıraat ve rûkû sayısını artırdığı, bu gibi sebeplerle kûsûf namazları arasında bazı uygulama farklılıklarının olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

2.1.3. Kûsûf Namazının Kıraati ve Hutbesi ile ilgili Rivayetler

Kûsûf namazının kıraatinin gizli mi cehri mi olacağı hususunda birçok farklı rivayetler vardır. İbn Abbas ve Semure b. Cündüb rivayetlerinde kıraatin gizli yapıldığı³⁰⁶ buna karşılık Hz. Aişe rivayetinde Hz. Peygamberin kûsûf ve husûf namazında kıraati cehren yaptığı nakledilmektedir.³⁰⁷ Bu iki rivayet içinde Tirmizi hasen-sahih ifadesini kullanmıştır.

Her iki rivayetinde sahih olduğunu kabul eden alimler, rivayetler arasındaki tenakuz gibi görünen ihtilaflar çeşitli yorumlarla gidermeye çalışmışlardır. Bazı alimler, gündüz kılınan namazın gizli okunacağını, bazıları da bazı râvilerin kıraati işitmemiş olması ihtimalinden dolayı kıraatin cehri olduğuna dair rivayetlerin esas alınması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kimi alimler ise kûsûf namazında kıraatin gizli, ay tutulması esnasında kılınan husûf namazında ise kıraatin açık yapılacağını belirtmişlerdir. Taberi

³⁰³ Semerkandi, I, 182; Kâsânî, II, 251.

³⁰⁴ Buhari, Kûsûf: 3; Ebu Davud, Salât: 264; Müslim, Kûsûf: 20.

³⁰⁵ İbn Rüşd, I, 179.

³⁰⁶ Tirmizi, Cuma, 45; Nesai, Kûsûf, 18; İbn Mace, İkametü’s-salât, 152.

³⁰⁷ Buhari, Kûsûf, 19; Ebu Davud, İstiska, 4; Tirmizi, Cuma 45.

ise “kişi açık veya gizli okumakta muhayyerdir” der.³⁰⁸

Maliki fakihleri, İmam Azam Ebu Hanife (v. 150/767) ve İmam Şafii (204/820) ’ye göre, kûsûf namazında kıraat gizli okunur. Hz. Abdullah b. Abbas’tan şöyle rivayet edilmiştir: “*Allah Rasulü’nün arkasında kûsûf namazı kıldım. Kıraatından hiçbir şey işitmedim.*”³⁰⁹ İmameyne göre ise, kıraat açıktan okunur. Çünkü Hz. Aişe’den nakledilen hadiste Allah Rasulü’nün sesli okuduğu söylenmiştir.³¹⁰ Hûsûf namazı ise tek başına ve gizli okuyuşla kılınır.

Hz. Aişe ve diğer bazı sahabilerden gelen rivayete göre Hz. Peygamber kûsûf namazından sonra hutbe vermiştir. Fakat bu hutbe o güne mahsus bir durumdan dolayı olduğu belirtilmiştir. Çünkü o gün Hz. Peygamberin oğlu İbrahim’in vefat ettiği güne denk gelince, insanlar bu ölümden dolayı güneşin tutulduğunu söylemeye başlamışlardır. Hz. Peygamber bu inancın batıl olduğunu anlatmak için hutbe irad etme zorunluluğu hissetmiş olabilir.

Fakihlerin çoğunluğuna göre kûsûf namazında hutbe okunmaz. Çünkü kûsûf namazı evde münferid olarakta eda edilebilen bir namazdır. Bu fakihler, Allah Rasulü’nün kûsûf namazında hutbe okuduğunu kabul etmektedirler fakat Allah Rasulü bu hutbeyi oğlu İbrahim’in vefatından dolayı güneş tutuldu fikrinde olan kimseleri ikaz etmek maksadıyla hutbe irad ettiğini söylerler. İmam Şafii ise Cuma ve bayram namazlarında olduğu gibi kûsûf namazından sonra iki hutbe okunmasının sünnet olduğu görüşündedir. Malikilere göre ise hutbe irad etmek menduptur.³¹¹

Kûsûf rivayetlerinden anlaşılan şudur. Güneş ve ay tutulduğunda Allah Rasulü’nün namaz kılmayı, tevbe, istiğfar ve dua etmeyi, sadaka vermeyi tavsiye ettiği, hutbe ile

³⁰⁸ Tirmizi, Cuma, 44; Serahsi, Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Dâru’l-Marife, Beyrut 1989/1409, II, 76; Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin, *el-Minhaç Şerhu Sahihi Müslim b. Haccac*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1997/1418, V-VI, 443; İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, II, 639-640; Ayni, VII, 132-133; Kadı İyâz, Ebu’l-Fadl İyaz b. Musa b. İyaz, *İkmâlu’l-Mu’lim bi Fevâidi Müslim*, thk. Dr. Yahya İsmail, Dâru’l Vefâ, Mısır 1998/1419, III, 336-337; İbn Arabi, *Arızatu’l-Ahvezî bi Şerhi Sahihi’t-Tirmizi*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1997/1418, III, 35; İbn Abidin, III, 67; Mubarekfürî, Ebu’l-Ala, Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahîm, *Tuhfetu’l Ahvezî bi Şerhi Camii’t-Tirmizî*, thk. Abdulvehhab Abdullatif, Dâru’l-Fikr, Beyrut trs., III, 146-148; Cezeri, Abdurrahmân, *el-Fikh alâ’l-Mezâhibi’l-Erba’a*, Dâr’ul-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 2002/1424, I, 332-333.

³⁰⁹ Zeylaî, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullah b. Yûsuf b. Muhammed, *Nasbu’r-Râye li Ehâdisi’l-Hidâye*, thk. Muhammed Avâme, Dâru’l-Kıble, Riyad trs., II, 232.

³¹⁰ Şevkani, *Neylu’l-Evtar*, IV, 512; Zeylaî, II, 232; İbn Hûmam, Kemâluddîn, Muhâmmmed b. Abdolvâhîd, es-Sivâsî, *Şerhu Fethi’l-Kadîr*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût 1424/ 2003, II, 87.

³¹¹ Cezeri, I, 332-333; İbn Abidin, III, 68; İbn Hacer, *Fethu’l-Bâri*, II, 636; Ayni, VII, 129; Nevevi, V-VI, 443.

ilgili bir şeyin söylenmemiş olduğu açıktır.

2.1.4. Kûsûf Namazının Cemaatle Kılınması

H. Peygamber (s.a.v.)'ın kûsûf namazını cemaate kıldırıldığı hakkında H. Aişe (v. 58/678), H. Abdullah b. Amr (v. 65/684-85), H. Esmâ bint. Ebi Bekir (v. 73/692), H. Cabir b. Abdullah (v. 78/697), H. Ebu Musa (v. 42/662-63) ve H. Abdullah b. Abbas'tan (v. 68/687-88) gelen rivayetler mevcuttur.

H. Abdullah b. Abbas anlatıyor: *“Peygamber (s.a.v.) zamanında güneş tutuldu ve Rasûllah (s.a.v.) namaz kıldırdı. Bakara sûresi uzunluğunda kıyam yaptı. Sonra uzunca bir rûku yaptı. Ardından birinci kıyamdan kısa, ancak yinede uzunca bir kıyam yaptı. Daha sonra ilkinden kısa ama yine uzunca bir rûku daha yaptı ve secdeye gitti. Kalkınca birinci rekâttakilerden kısa fakat uzunca iki kıyam ve iki rûku yaptı, secde etti ve güneş açılmıştı namazdan ayrıldı. Daha sonra Allah Rasûlü (s.a.v.): ‘Güneş ve ay Allah’ın ayetlerinden birer ayettir. Bir kişinin ölümü veya hayatından dolayı tutulmazlar. Tutulduğunu gördüğünüz zaman Allah’ı zikredin.’ buyurdular. Oradakiler, ‘Ey Allah’ın Resulü! Şu makamınızda sizi bir şeyleri alırken ve bir şeylerden kaçınırken gördük’ dediler. Allah Rasûlü (s.a.v.) ‘Cenneti gördüm, bir salkıma uzandım. Eğer alabilseydim, dünya durdukça ondan yiyecektiniz. Cehennemi gördüm, bugünkü gibi korkunç bir şey kesinlikle görmemiştim. Ahalisinin çoğunu kadınlardan oluştuğunu gördüm’ buyurdu. Niçin diye sorulunca, ‘Nankörlüklerinden’ dedi. Allah’a küfran mı? dediklerinde ise; ‘Kocalarına ve onların yapmış oldukları iyiliklere nankörlük. Onlardan birine her zaman iyilik etsende sonra sende bir hata görse senden hiç iyilik görmedim der.’³¹² buyurdular. Hadis metni, diğer ravilerden namaz sonrasındaki hutbe kısmına kadar hemen hemen aynı lafızlarla rivayet edilmiştir.³¹³ Sadece Müslim’in H. Cabir b. Abdullah’tan rivayeti H. Peygamber (s.a.v.)’ın namazı altı rûku, dört secde olarak kıldırıldığına dair bir rivayet vardır.³¹⁴ H. Übey b. Ka’b’ın (v. 33/654) anlattığına göre ise Peygamber (s.a.v.) her rekâta beş rûku ile iki rekât kıldırıştır ki, bu rûkuların en fazla olduğu rivayettir.³¹⁵*

³¹² Buhari, Kûsûf, 9.

³¹³ Müslim, Kûsûf, 9–17.

³¹⁴ Müslim, Kûsûf, 10.

³¹⁵ Ebu Davud, Salât, 262.

Hanefi, Şafii ve Hanbelilere göre, bu namazı cemaatle kılmak menduptur. Malikilere göre ise, cemaatle kılınacaksa camide kılınır, yoksa münferiden kılınır. Çünkü kûsûf namazını Hz. Peygamber cemaatle kılmıştır.³¹⁶

2.1.5. Kadınların Kûsûf Namazına Katılmaları

Kûsûf namazıyla ilgili rivayetlerin bir kısmı, Hz. Aîşe (r.a.) tarafından rivayet edilmiştir. Fakat bu rivayetlerde Hz. Aîşe kendisinin veya başka kadınların cemaate katılıp katılmadıklarına dair herhangi bir bilgi nakletmez. Konu hakkında ki açık bilgi Esmâ bint. Ebî Bekir'den nakledilmiştir. Esmâ anlatıyor. Güneş tutulduğu vakit, Hz. Peygamber (s.a.v.)'ın eşi Aîşe'nin yanına geldim. İnsanlar ayaktaydılar, namaz kılıyorlardı. O'da namaz kılıyordu. "Bu insanlara ne oluyor" dedim. Eliyle gökyüzünü göstererek "Sûbhanallah" dedi. "Bir işaret mi" dedim. Başını evet diye sallayınca, ben de namaza durdum. Ta ki baygınlık geldi de kafamdan aşağıya su dökmeye başladım. Allah Rasûlü (s.a.v.) namazı bitirince hamd ve senâ etti. Daha sonra "O anda gördüklerimi daha önce hiç görmemiştim. Cennet ve cehennemi gördüm. Bana, deccalın fitnesine benzer bir şekilde kabir imtihanı olacağınız vahiy edildi. Biriniz getirilir ve 'Bu adam (Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında ne biliyorsun?' denir. Mü'min kimse 'Muhammed (s.a.v.) Allah'ın elçisidir. Bize açık delilleri ve doğruyu getirdi. Biz de O'na uyduk, inandık ve tabi olduk' der. Ona, mü'min olduğun anlaşıldı rahat uyu', denilir. Münafığa gelince, 'Bilmiyorum, insanların söylediklerini işittim ve ben de söyledim' der, buyurdular.³¹⁷ Bu rivayet kûsûf namazına kadınlarında iştirak ettiğini göstermektedir.

2.1.6. Rivayetlerin Genel Değerlendirilmesi

Hadis kitaplarında, rivayetlerde bazı farklılıklar bulunmakla birlikte güneş tutulması ve kûsûf namazıyla ilgili pek çok rivayet vardır. Güneş tutulmasıyla ilgili rivayetlerin arasında küçük farklar olmakla birlikte Hz. Peygamber'den onaltı sahâbi merfu ve dört tabîî mevkuf olarak rivayet etmiştir. Güneş tutulmasıyla ve kûsûf namazıyla ilgili rivayetler şüpheye mahal vermeyecek kadar sahihtir. Fakat namazın kılınıp şekli, kıraati, hutbesi ve cemaatle kılınmasıyla ilgili farklı birçok rivayet mevcuttur.

³¹⁶ Serahsi, II, 75; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, II, 628; Ayni, VII, 117; İbn Abidin, III, 68; Cezeri, I, 332.

³¹⁷ Muvatta, *Salatü'l-Kûsûf*, 2; Buhari, *Kûsûf*, 10; Müslim, *Kûsûf*, 11.

Buhari şarihi Ayni (v. 855/1451), bu rivayetler arasındaki ihtilafı, Hz. Peygamber'in kûsûf namazını muhtelif şekillerde kılmış olmasıyla açıklar. Rivayetlerde Hz. Peygamber'in kûsûf namazını güneş açılıncaya kadar sürdürdüğü, güneş açıldıktan sonrada selam verdiği ifade edilmektedir. Bedreddin Ayni, kûsûf namazının uzun veya kısa olarak kılınmasını güneş açılma süresinin uzun veya kısa sürmesi ile de irtibatlandırır. Duruma göre, hadislerde gelen şekillerden biri ile kûsûf namazının kılınabileceğini, hepsinin de caiz olduğunu belirtir. Ayni, Hz. Peygamberin (s.a.v.) rûkûdan sonra kıyama dönmesi, güneş açılmış mı, açılmamış mı buna bakmak için kalkmış olabileceğini belirtir.³¹⁸

Metnini naklettiğimiz İbn Abbas rivayetinin cennet, cehennem ve kadınlardan bahseden son kısmının, diğer rivayetlerde yer almaması, hadiste idrac olup olmadığı endişesini ortaya çıkarmaktadır. Hadis ravileri arasında yer alan Ata b. Yesar (v. 103) tabiinin büyüklerindendir. İmam Malik, Ebu Zur'a ve Nesai, "*sika*"³¹⁹, İbn-i Hanbel ise, "kıssacı" olduğunu söyler.³²⁰ Ata b. Yesar'dan hadisi rivayet eden Zeyd b. Eslem (v. 136/753) "İrsal" ve "tedlis" yapmakla itham edilmiştir.³²¹ Bütün bunlar hadisin son kısmını problemli kılmaktadır.³²²

Sonuç olarak, Hz. Peygamber zamanında güneş tutulması birden fazla meydana gelmiştir. Hz. Peygamberin benzer olaylarda durum ve zamana göre bazen farklı davrandığı görülmüştür. Kûsûf namazıyla ilgili rivayetlerden, Hz. Peygamberin (s.a.v.) her kûsûf olayında farklı davrandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetler arasında farklılıkların sadece ravilerden kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Söz konusu farklılıklar, güneş tutulmasının birden olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

2.2. İstiskâ ile İlgili Rivayetler

2.2.1. İstiskâ Namazı ile İlgili Rivâyetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi

İstiskâ namazıyla ilgili hadisler genel olarak Hz. Aişe, Hz. Abdullah b. Zeyd, Hz. Abdullah b. Abbas ve Hz. Ebu Hureyre tarafından rivâyet edilmiştir. Bu sebeple bu sahabelerin rivayetleri ele alınmıştır.

³¹⁸ Ayni, VII, 96-97.

³¹⁹ Buhari, *Tarihu'l-Kebir*, VI, 249; Mizzi, XX, 125.

³²⁰ İbn-i Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IV, 134.

³²¹ Mizzi, X, 12.

³²² Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yay., İstanbul, 2006, s.160.

2.2.1.1. Hz. Aîşe Rivâyeti

2.2.1.1.1. Hadisin Metni

عن عائشة رضي الله عنها قالت شكوا الناس إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم قحوط المطر فأمر بمنبر فوضع له في المصلى ووعد الناس يوما يخرجون فيه قالت عائشة فخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم حين بدا حاجب الشمس فقع على المنبر فكبر صلى الله عليه وسلم وحمد الله عز وجل ثم قال إنكم شكوتم جذب دياركم واستئخار المطر عن إبان زمانه عنكم وقد أمركم الله عز وجل أن تدعوه ووعدكم أن يستجيب لكم ثم قال الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم ملك يوم الدين لا إله إلا الله يفعل ما يريد اللهم أنت الله لا إله إلا أنت الغني ونحن الفقراء أنزل علينا الغيث واجعل ما أنزلت لنا قوة وبلاغاً إلى حين ثم رفع يديه فلم يزل في الرفع حتى بدا بياض إبطيه ثم حول إلى الناس ظهره وقلب أو حول رداءه وهو رافع يديه ثم أقبل على الناس ونزل فصلى ركعتين فأنشأ الله سبحانه فرعدت وبرقت ثم أمطرت بإذن الله فلم يأت مسجده حتى سألت السيول فلما رأى سرعتهم إلى الكن ضحك صلى الله عليه وسلم حتى بدت نواجذه فقال أشهد أن الله على كل شيء قدير وأني عبد الله ورسوله.³²³

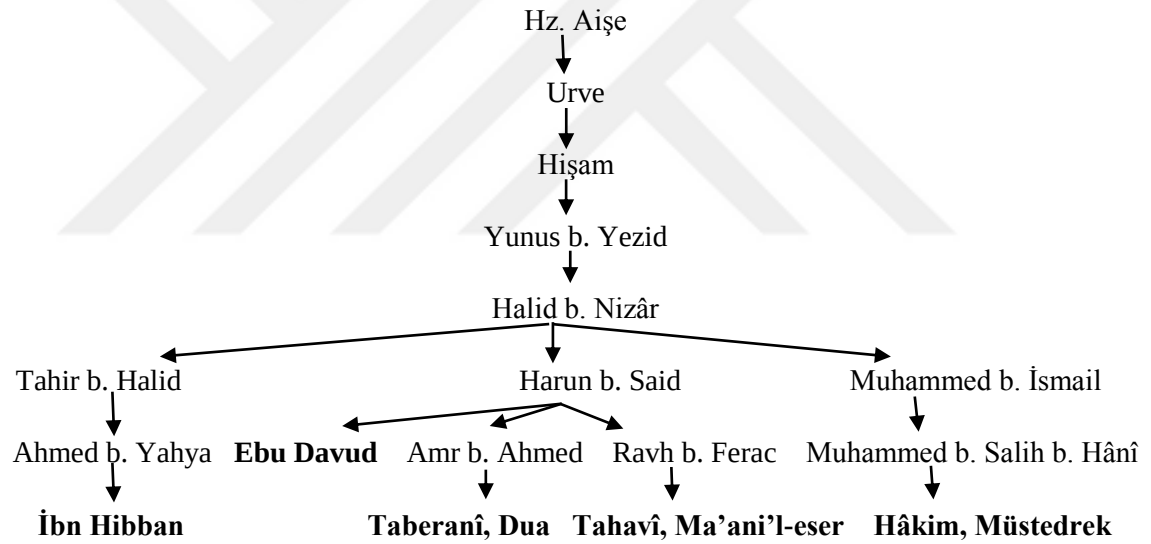
Hz. Aîşe'den şöyle rivayet edilmiştir: *“Halk Allah Rasulü'ne kuraklıktan şikâyet ettiler. Allah Rasulü bir minber konulmasını emretti ve namazgaha bir minber konuldu. Yağmur duası için çıkılacak günü insanlara bildirdi. İlan edilen gün gelince Hz. Peygamber güneşin ilk ışınları görününce minbere çıktı. Tekbir getirdi. Allah'a hamdu senadan sonra şöyle buyurdu: “Siz beldenizin kuraklığından ve yağmurun zamanında yağmadığından şikâyet ettiniz. Allah size, dua etmenizi emretti ve duanızı kabul edeceğini size vadetti.” Sonra sözüne şöyle devam etti: “Hamd, alemlerin rabbi, rahman ve rahim olan, kıyamet gününün sahibi olan Allah'a mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur. O istediği her şeyi yapar. ‘Rabbim! Sen Allah’sın, senden başka ilah yoktur. Sen ganisin biz muhtacız, bize yağmur indir ve bizim için kuvvet ve belli bir zamana ulaşacak kadar azık eyle.’ Sonra Allah Rasulü koltuklarının beyazlığı görününceye kadar ellerini kaldırdı, sonra cemaate döndü, ridasını ters çevirdi. Bunları yaparken elleri hala kalkıktı. Minberden inip insanlara iki rekât namaz kıldırdı. Allah hemen bir bulut meydana getirdi, gök gürlledi, şimşekler çaktı, sonra Allah'ın izniyle yağmur yağdı. Allah Rasulü sokaklardan seller akıncaya kadar mescide gelmedi. Halkın yağmurdan korunmak için saklanacak bir yer aradığını görünce azı dişleri görününceye kadar güldü ve şöyle buyurdu: Şahitlik ederim ki Allah'ın gücü herşeye yeter, herşeye kadirdir, ben de Allah'ın kulu ve elçisiyim.”*

³²³ Ebu Davud, Salat, 259.

2.2.1.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya sahife	Hadis No
EBU DAVÛD	Salat	259	1173
İBN HİBBAN	Salat; Rakâik	33; 9	2860; 991
MÜSTEDREK	İstiskâ	-----	1225
BEYHAKÎ	İstiskâ	-----	6481
DUA (TABERÂNÎ)	İstiskâ	-----	2170-2174
ŞERHU MAANÎ'L-ESER	Salat, (C.1)	(37, 325)	1906

2.2.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.2.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis, Hz. Aîşe'den dört tabakada tek ravi tarafından nakledilmiştir. Bundan dolayı Hadis gariptir. Bu hadis Kütüb-ü Sitte içerisinde sadece Ebu Davud'un Sünen'inde yer almaktadır. Ebu Davud bu hadisin isnadının ceyyid (جيد) olduğunu belirtmekle beraber

hadisin garip olduğunu söylemiştir.³²⁴

Raviler Urve³²⁵, Hişam³²⁶ ve Yunus b. Yezid³²⁷, in tetkiki daha önce yapıldı.

Halid b. Nizâr (v. 222/837): Kütüb-ü Sitte içerisinde Ebu Davud ve Nesâî'nin ricâлиндendir. İbn Hibban es-Sikât'ta zikretmiştir.³²⁸

2.2.1.2. Hz. Abdullah b. Zeyd Rivâyeti

2.2.1.2.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ ، عَنْ عَمِّهِ ، قَالَ : " خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَسْقِي فَنَوَّجَهُ إِلَى الْوَيْلَةِ يَدْعُو وَحَوْلَ رِدَائِهِ
، ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ. " ³²⁹

Abdullah b. Zeyd'den şöyle nakledilmiştir: “Allah Rasulü yağmur duası yapmak için musallaya çıktı. Dua için kibleye yöneldi ve ridasını ters çevirdi. Sonra cemaate iki rekât namaz kıldırды ve kıraati açıktan okudu.”³³⁰

2.2.1.2.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUVATTA	İstiskâ	1	490
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	İstiska	4889, 4890
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	757	8427
İBN HANBEL	26	362, 365, 366, 367, 369, 375, 377, 382, 385,	16432, 16434, 16435, 16436, 16437, 16439, 16448, 16451, 16455,

³²⁴ Azimabâdî, 591.

³²⁵ Bakınız, s. 58

³²⁶ Bakınız, s. 59

³²⁷ Bakınız, s. 61.

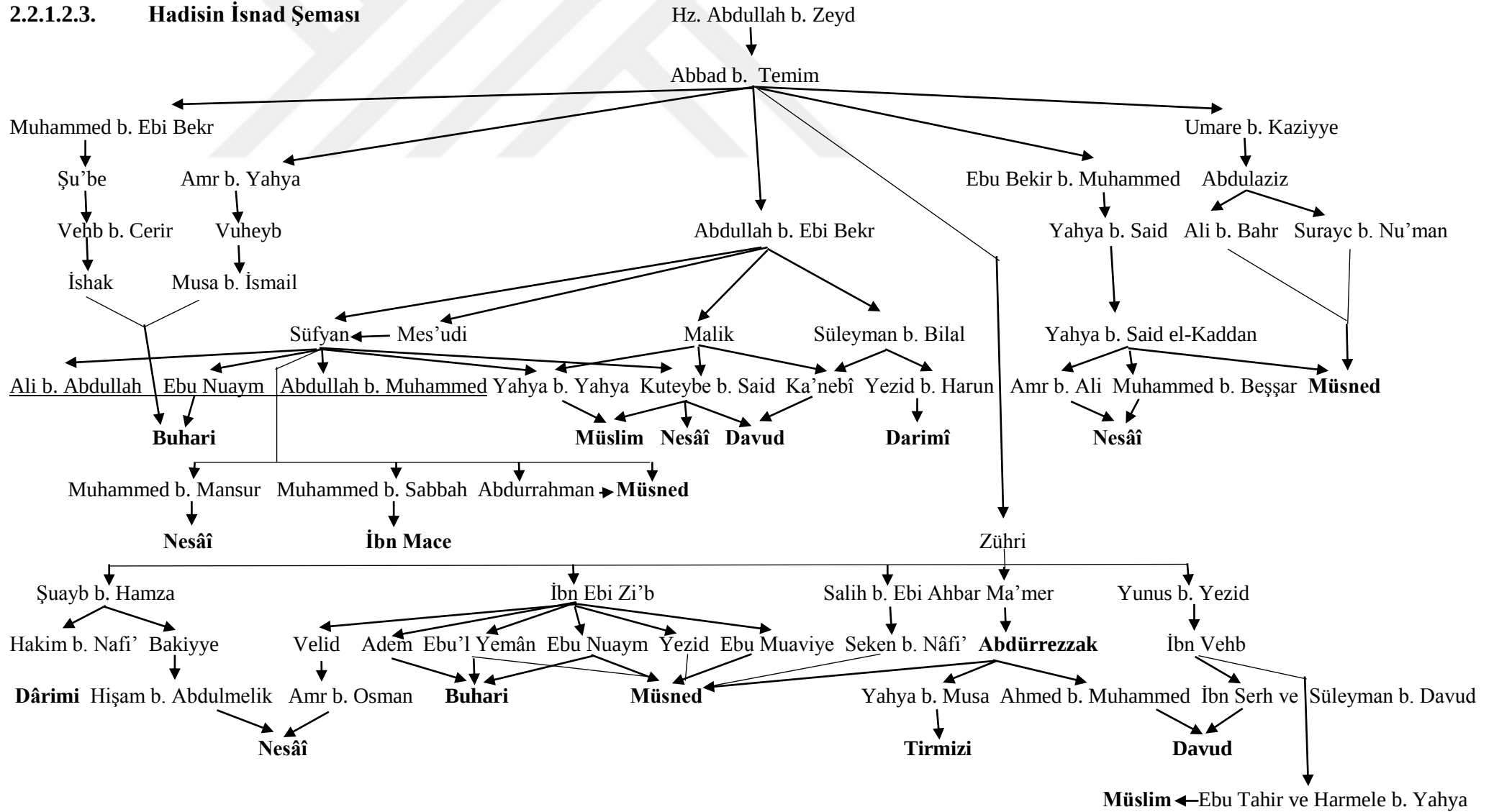
³²⁸ Mizzi, VIII, 185; İbn Hibban, es-Sikât, VIII, 223.

³²⁹ Buhari, İstiskâ, 16.

³³⁰ Buhari, İstiskâ, 16, benzeri ve farklı sahabilerden gelen rivâyetler için bk. Buhari, İstiskâ, 1, 4, 17, 18, 19, 20; Daavât, 25; Müslim, İstiskâ, 1, 2, 3, 4; Tirmizi, Sefer, 43; Ebu Dâvud, Salat, 257, 258; Nesâî, İstiskâ, 2, 5, 6, 11, 12, 14; İbn Mace, İkametü's-Salat, 153; İbn Hanbel, XXVI, 367, 369, 377, 385, 390.

		386, 388, 389, 390, 394.	16460, 16462, 16465, 16466, 16468, 16473
DARİMÎ	Salat	188	1533,1534
BUHARÎ	İstiakâ, Da'âvât	1, 4, 15, 16, 17, 18, 19, 20; 25.	1005, 1011, 1012, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028; 6343
MÜSLİM	İstiskâ	-----	894
İBN MÂCE	İkametü's-salat	153	1267
EBU DÂVÛD	Salat	257, 258.	1161, 1162, 1164, 1166, 1167
TİRMİZÎ	Sefer	43	556
NESÂÎ	Salat (İstiskâ)	796, 797, 799, 800, 801, 804, 806	1819, 1822, 1823, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1838, 1840
İBN HUZEYME	Salat (İstiskâ)	650, 651, 654, 657, 658, 662, 666	1406, 1407, 1410, 1414, 1415, 1420, 1424
İBN HİBBAN	Salat	33 (İstiska)	2864, 2865, 2866, 2867
MÜSTEDREK	İstiskâ	-----	1221
DÂRAKUTNÎ	İstiskâ	-----	1799, 1801, 1802, 1804, 1805
BEYHAKÎ	İstiskâ	-----	6455, 6456, 6471, 6480, 6483, 6485, 6486, 6487, 6488, 6489, 6490, 6491

2.2.1.2.3. Hadisin İsnad Şeması



2.2.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadisin isnad şemasına baktığımızda Abdullah b. Zeyd'den, yeğeni olan tek râvi Abbad b. Temim rivayet etmiştir. Kendisinden de beş ravi nakletmiş, hadis daha sonra eski ve yeni birçok hadis külliyyatında yer almıştır. Hadisin isnadı şayhaynın şartlarına göre sahihtir ve seneddeki ricâl Buhari ve Müslim'in ricâlidir.

Tirmizi hadisi naklettikten sonra “bu hadis hasen-sahih” demiştir. Zühri'den rivayette bulunan İbn Ebi Zi'b'in ismi Muhammed b. Abdurrahman b. Muğira'dır ve sika bir ravidir. Senette Yahya b. Said isimli iki raviden birincisi Yahya b. Said el-Ensârî, ikincisi Ahmed b. Hanbel'in şeyhi Yahya b. Said el-Kattân'dır.

Abbad b. Temim: Tabiîndendir. Muhammed b. İshak ve Nesâî sika bir ravi olduğunu söylemişlerdir.³³¹ İbn Hibban es-Sikât'ta zikretmiştir.³³²

İsnad şemâsında künyeleri veya sadece isimleriyle zikredilen ravilerin tam olarak şöyledir.

Abdulaziz: Abdülazîz b. Muhammed b. Ubeyd ed-Derâverdî (v. 187/803); Yezid: Yezîd b. Hârûn b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsîtî (v. 206/821); Ebû Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî (v. 120/738); Ebu'l-Yemân: Hakem b. Nâfi' (v. 222/837); Ebu Muâviye: Muhammed b. Hâzım ed-Darir (v. 195/811); Ebu Nuaym: Fazl b. Amr (Dükeyn) b. Hammâd el-Mülâî (v. 219/834); İbn Vehb: Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihri el-Mısri (v. 197/813); İbn Serh: Ahmed b. Amr b. Serh; Âdem: Âdem b. Ebî İyâs el-Horasânî (v. 220/835); Bakıyye: Bakıyye b. Velid el-Kelâî el-Hımsî (v. 197/812); Velîd: Velîd b. Müslim ed-Dımaşkî (v. 195/810).

2.2.1.3. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti

³³¹ Mizzi, XIV, 109.

³³² İbn Hibban, es-Sikât, V, 141.

2.2.1.3.1. Hadisin Metni

عَنْ هِشَامِ بْنِ إِسْحَاقَ وَهُوَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كِنَانَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، قَالَ : أُرْسِلَنِي الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ وَهُوَ : أَمِيرُ الْمَدِينَةِ ، إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ أَسْأَلُهُ عَنِ اسْتِسْقَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأَتَيْتُهُ ، فَقَالَ : " إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مُتَبَذِّلًا مُتَوَاضِعًا مُتَضَرِّعًا حَتَّى أَتَى الْمُصَلَّى فَلَمْ يَخْطُبْ خُطْبَتَكُمْ هَذِهِ وَلَكِنْ لَمْ يَزَلْ فِي الدُّعَاءِ وَالتَّضَرُّعِ وَالتَّكْبِيرِ وَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ كَمَا كَانَ يُصَلِّي فِي الْعِيدِ."³³³

Abdullah b. Kinane babasından naklettiğine göre şöyle demiştir: “*Velid b. Ukbe, Medine valisi iken beni Abdullah b. Abbas’a Allah Rasulünün yağmur duası namazı hakkında bilgi almak için yolladı. Abdullah b. Abbas şöyle buyurdu: “Allah Rasulü normal elbiseler içerisinde, mütevazi bir şekilde dua edip, yalvararak musallaya çıktı; sizin gibi bir hutbe okumadı fakat dua, yalvarış ve tekbir getirerek iki rekât bayram namazı gibi namaz kıldırdı.*”³³⁴

2.2.1.3.2. Hadisin Tahriçi

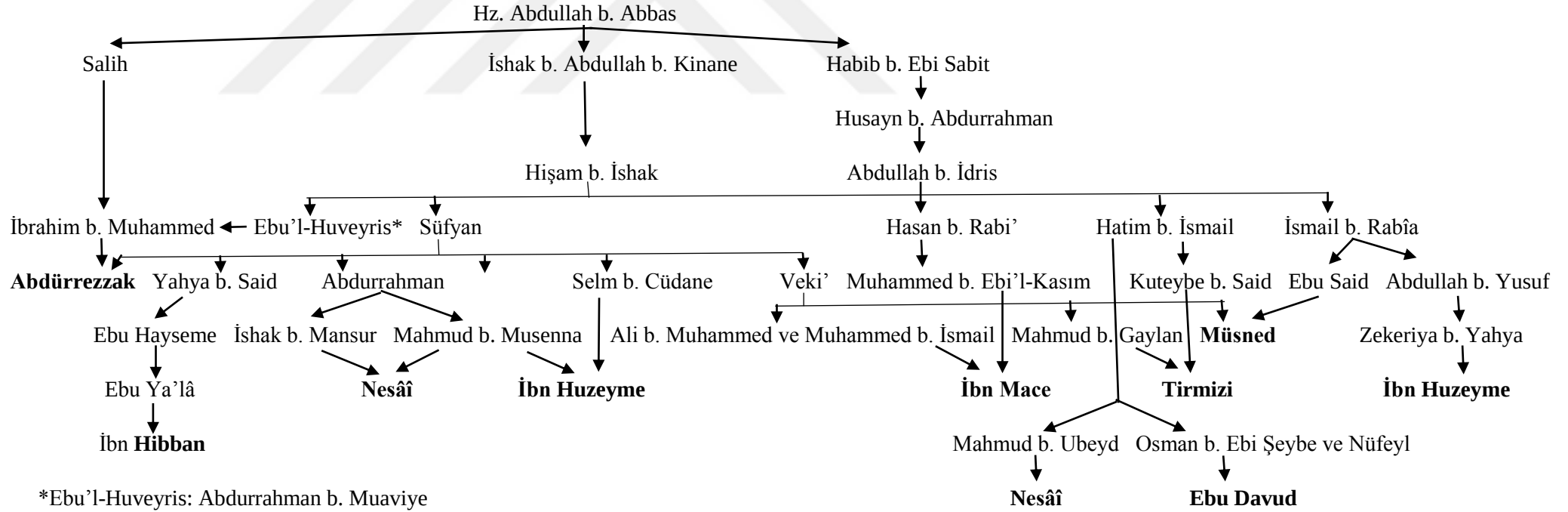
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	İstiska	4891, 4893, 4894
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat; Kitabu'r-red Ebi Hanife	756; 101	8422; 37582
İBN HANBEL	3; 4; 5.	478; 245; 349	2039, 2423, 3331
İBN MÂCE	İkametü's-Salat	153, 154.	1266, 1270
EBU DÂVÛD	Salat	257	1165
TİRMİZİ	Sefer	43	558, 559
NESÂÎ	Salat (İstiskâ)	796, 798, 805.	1820, 1821, 1824, 1839
İBN HUZEYME	Salat (İstiskâ)	649, 652, 661.	1405, 1408, 1419
İBN HİBBAN	Salat	33	2862

³³³ Tirmizi, Sefer, 43.

³³⁴ Tirmizi, Sefer, 43; Ebu Dâvud, Salat, 257; Nesâî, İstiskâ, 3, 4, 1508; İbn Mace, İkametü's-Salat, 153; İbn Hanbel, III, 478, IV, 245, V, 349.

MU'CEMU'L-KEBİR TABERÂNÎ	C.10; 12	S.402; 130	10818; 12677
DÂRAKUTNÎ	İstiskâ	-----	1800, 1806
MÜSTEDREK HAKİM	İstiskâ	-----	1217, 1218, 1219
BEYHAKÎ	İstiskâ	-----	6457, 6458, 6474, 6475, 6476, 6477, 6478

2.2.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.2.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadisin İsnad şemasına baktığımızda hadisi İbn Abbas'tan üç râvi rivayet etmiştir. Hadis ve varyantları Buhari ve Müslim dışında birçok hadis kaynaklarında yer almıştır. Tirmizi bu rivâyet için hasen-sahih tabirini kullanmıştır. Hadisin senedindeki râviler genel olarak sika, hasen, sebt ve sadûk râvilerdir.

İshak b. Abdullah b. Haris b. Kinâne: Ebu Zür'a: "sika", Nesâî: "lâ be'se bih" olduğunu söylemiştir.³³⁵

Habib b. Ebi Sâbit (v. 119/737 veya 122/740): İclî, İbn Main ve Nesâî, tabîinden ve sika olduğunu söylemiştir. Yaklaşık 200 kadar hadis nakletmiştir.³³⁶

Hişam b. İshak: Ebu Hâtim, onun şeyh olduğunu söylemiştir.³³⁷ İbn Hibban es-Sikât'ta zikretmiştir.³³⁸

Salih b. Nebhân Mevlâ et-Teveme (v. 125/743): Nesâî, Ebu Zür'a ve diğer cerh ve ta'dil imamları zayıf bir râvi olduğunu söylemişlerdir. Hicri 125 yılında vefat etmiştir.³³⁹

Tirmizi, Ebu Davud ve Mace'nin naklettiği hadislerin isnadı sahihtir.

2.2.1.4. Hz. Ebu Hureyre Rivâyeti

2.2.1.4.1. Hadisin Metni

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : " خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا يَسْتَسْقِي ، فَصَلَّى بِنَا رَكَعَتَيْنِ بِلَا أَذَانٍ ، وَلَا إِقَامَةٍ ، ثُمَّ حَطَبْنَا وَدَعَا اللَّهَ ، وَحَوَّلَ وَجْهَهُ نَحْوَ الْقِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ ، ثُمَّ قَلَبَ رِدَاءَهُ ، فَجَعَلَ الْأَيْمَنَ عَلَى الْأَيْسَرِ ، وَالْأَيْسَرَ عَلَى الْأَيْمَنِ. " ³⁴⁰

Hz. Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Allah Rasulü bir gün yağmur duasına çıkıp, halka ezansız ve kametsiz iki rekât namaz kıldırdı. Ardından insanlara hitap etti. Kibleye dönüp ellerini kaldırdı ve Allah'a dua etti. Elbisesini ters çevirdi, sonra sağ sola, sol kenarı sağ üzerine attı."*³⁴¹

³³⁵ Mizzi, II, 440.

³³⁶ Mizzi, V, 358-363.

³³⁷ İbn Hacer, *Tehzibu't-Tehzib*, IV, 266-67; Mizzi, XXX, 174.

³³⁸ İbn Hibban, *es-Sikât*, VII, 568.

³³⁹ Mizzi, XIII, 99-104.

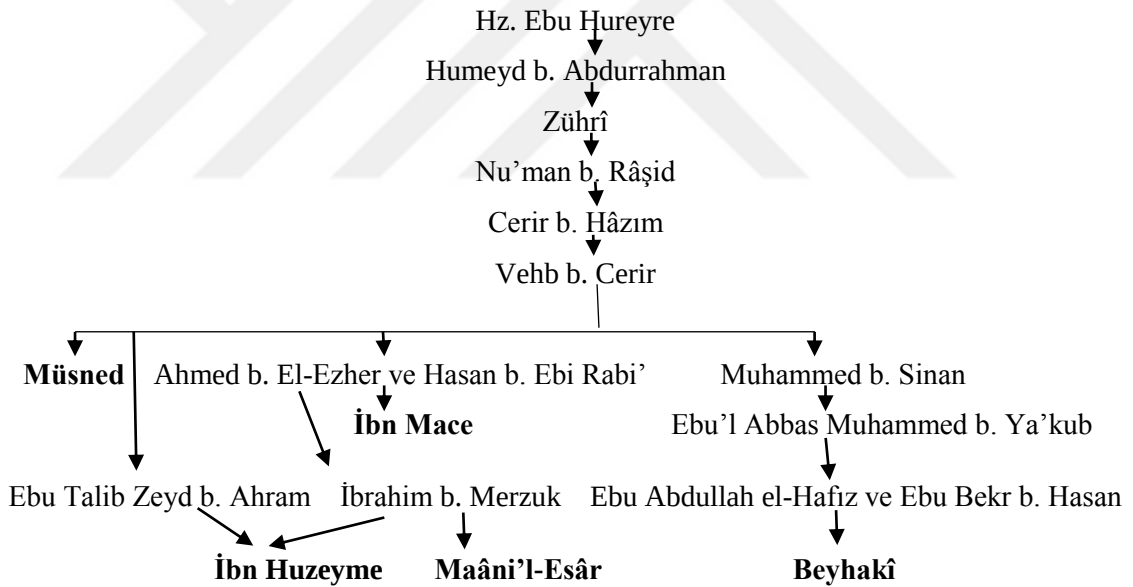
³⁴⁰ İbn Mace, *İkâmetü's-Salat*, 153.

³⁴¹ İbn Mace, *İkâmetü's-Salat*, 153; İbn Hanbel, XIV, 73.

2.2.1.4.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MÜSNED	12; 14	147; 73, 424.	7213; 8327, 8830
İBN MÂCE	İkametü's-salat	153	1268
NESÂÎ	Salat	802	1834
İBN HUZEYME	Salat (İstiskâ)	653, 664	1409. 1422
BEYHAKÎ	İstiskâ	-----	6473
ŞERHU MAÂNİ'L-ÊSÊR	Salat (C.1)	37 (İstiskâ) (S. 325)	1907

2.2.1.4.3. Hadisin İsnad Şeması



2.2.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki

İsnad şemâsında da görüldüğü gibi hadis, Hz. Peygamber'den sonra altı tabaka sadece bir râvî tarafından nakledilmiş, bundan dolayı Hadis ferd/garib bir rivayettir. Vehb b. Cerir'den sonra ravi sayısı çoğalmıştır. Nu'man b. Raşid zayıf bir râvidir.³⁴² Seneddeki diğer râviler Şeyhannın ricalidir ve sikâdır.

³⁴² İbn Ebi Hâtim, VIII, 448-449.

Humeyd b. Abdurrahman b. Avf (v. 105/723): Tabîîndendir. Birçok sahâbeden hadis nakletmiştir. İclî, Ebu Zûr'a, onun sika olduğunu söylemiştir.³⁴³

Nu'man b. Râşid: Ali b. el-Medînî, Yahya b. Said el-Kattân onun çok zayıf olduğunu söyledi demiştir.³⁴⁴ Yahya b. Main zayıf olduğunu, Nesâî ise zayıf ve çok hata yaptığını söylemiştir.³⁴⁵ Bu görüşlere rağmen İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir.³⁴⁶

Cerir b. Hâzım b. Zeyd: Birçok raviden hadis almış, kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.³⁴⁷ Yahya b. Main, İclî sika olduğunu; Nesâî "leyse bihî be's" olduğunu; Ebu Hâtim ise "saduk ve salih" olduğunu söylemiştir.³⁴⁸ 104/722 veya 105/723 yılında vefat etmiştir.

Vehb b. Cerir b. Hâzım (v. 206/821): Yahya b. Main, Dârimî ve İclî onun sika; Nesâî ise "leyse bihî be's" olduğunu söylemiştir.³⁴⁹

Sonuç olarak, hadisin senedinde zayıf raviler vardır. Bundan dolayı rivâyete ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

2.2.2. İstiskâ Duası ile İlgili Rivâyetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi

Hiz. Peygamber (s.a.v.)'ın yaptığı istiska duaları hakkında ki rivayetler çoktur. Dua ile istiskadan amaç, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) namaz kıldırmadan sadece dua ederek istiska yapmasıdır.

İstiska duasıyla ilgili en sahih ve meşhur rivayetleri burada zikretmek istiyoruz.

2.2.2.1. Hiz. Enes Rivâyeti

2.2.2.1.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ جُمُعَةٍ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ يَخْطُبُ ، فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا ، ثُمَّ قَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتَ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُغْنِنَا ، فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ اغْنِنَا ، اللَّهُمَّ اغْنِنَا ، اللَّهُمَّ اغْنِنَا ، قَالَ أَنَسٌ :

³⁴³ Mizzi, VII, 380.

³⁴⁴ Mizzi, XXIX, 446.

³⁴⁵ Mizzi, XXIX, 448.

³⁴⁶ İbn Hibban, es-Sikât, V, 532.

³⁴⁷ Mizzi, IV, 525-27.

³⁴⁸ Mizzi, IV, 528-29.

³⁴⁹ Mizzi, XXXI, 123-24.

وَلَا وَاللَّهِ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ وَلَا قَرَعَةً ، وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلَا دَارٍ ، قَالَ : فَطَلَعْتُ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةً مِثْلُ الثُّرْسِ فَلَمَّا تَوَسَّطَتِ السَّمَاءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ ، فَلَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سِتًّا ، ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمٌ يَخْطُبُ فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكَتِ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُمَسِّكْهَا عَنَّا ، قَالَ : فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ : " اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا اللَّهُمَّ عَلَى الْأَكَامِ وَالظَّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ " ، قَالَ : فَأَقْلَعْتُ وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ.³⁵⁰

Hiz. Enes İbn Mâlik'den şöyle rivayet edilmiştir: “Allah Rasulü bir cuma günü hutbe irad ederken bir kişi minberin karşısındaki kapıdan mescide girdi ve Allah Rasulüne şöyle seslendi: ‘Ey Allah’ın Rasulü! Mallarımız helak oldu, yollarımız kesildi, perişan olduk... Allah’a dua et de bizi bu sıkıntılardan kurtarsın.’ Allah Rasulü ellerini kaldırdı üç defa: ‘Allahım bize yağmur gönder.’ Buyurdu. Allah’a yemin ederim ki, o anda semada hiçbir bulut yoktu. Sel’ dağı ile aramızda bulutları görmemize mâni olacak ne bir yapı ne de ev vardı. Kısa bir süre sonra sel’ dağının arkasından bir bulut yükseldi. Bu bulut semanın tam ortasına gelince dağıldı ve her tarafa yayıldı. Arkasından yağmur yağmaya başladı. Bir hafta boyunca güneş yüzü görmedik. Sonraki cuma Allah Rasulü yine hutbe irad ederken mescide birisi girip Allah Rasulüne şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın Rasulü mallarımız helak oldu, yollarımız kesildi. Allah’a dua et de yağmurlar kesilsin.’ Allah Rasulü ellerini kaldırıp: ‘Allahım, etrafımıza yağdır, üzerimize yağdırma, Allahım etrafımızdaki dağlara, tepelere, bitkilerin, ağaçların yetiştiği yerler yağdır.’ Allah Rasulü bu şekilde dua edince yağmur kesildi, biz mescitten çıkıp güneş altında yürüdük.”³⁵¹

2.2.2.1.2. Hadisin Tahriçi

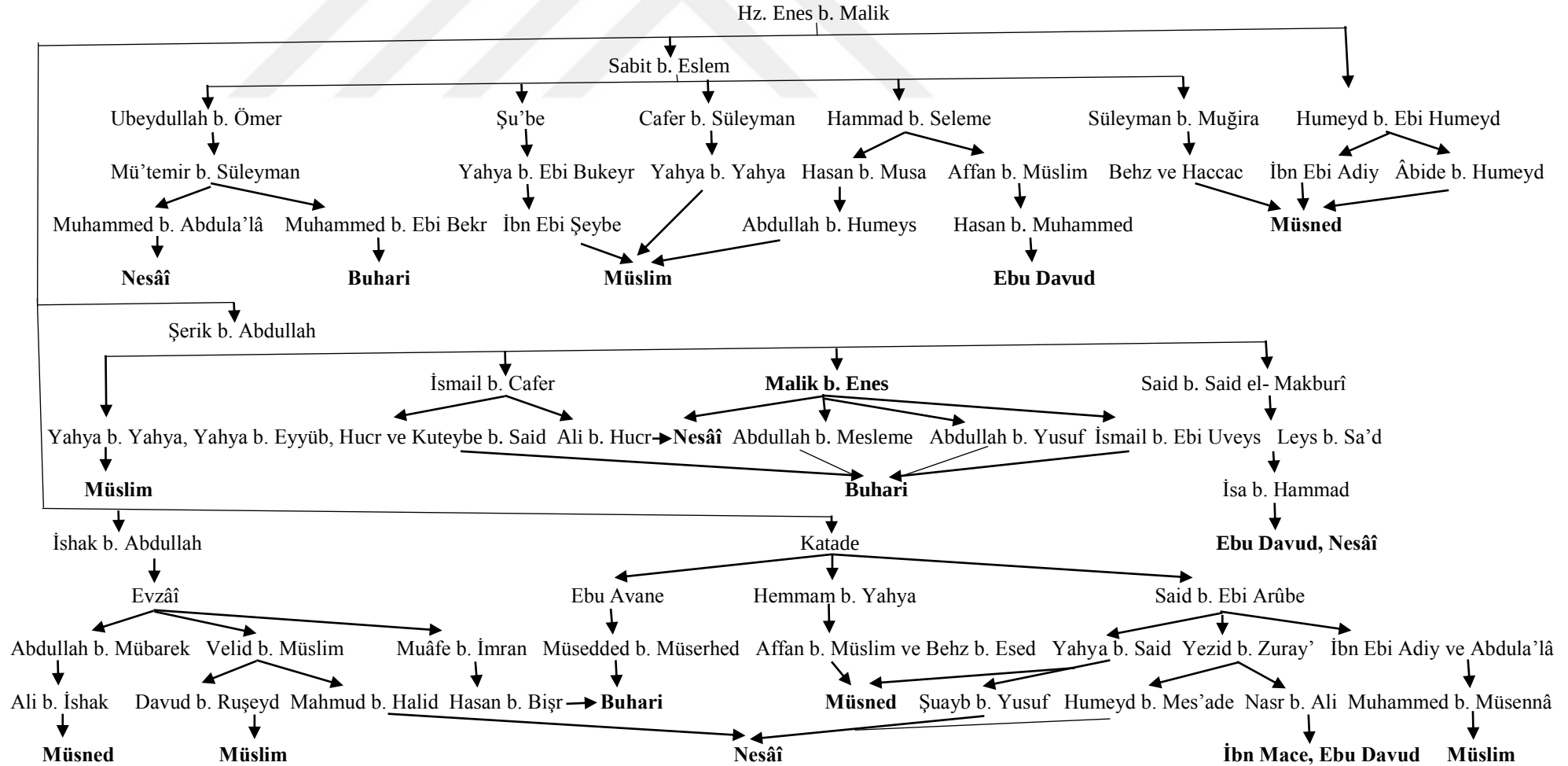
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUVATTA	İstiskâ	2	492
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	İstiskâ	4910, 4911
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat; Fedâil; Dua C.5, 15, 16.	770; 1; 68. S.475, 290, 469.	8535; 32395; 30187

³⁵⁰ Buhari, İstiskâ, 6, 7.

³⁵¹ Buhârî, İstiskâ, 6, 7 Hadisin diğer varyantları için hadisin Tahriçine bakınız.

İBN HANBEL	19; 20; 21.	75; 231, 277, 319; 190, 258, 283.	12019; 12867, 12949, 13016; 13566, 13693, 13743
DÂRİMÎ	Salat	189	1535
BUHARÎ	İstiakâ; Cuma; Menâkıb; Daavât; edeb.	6-12, 14, 21, 24; 34, 35; 25; 24; 68.	1013-1019, 1021, 1029-1031 1033; 932, 933; 3582; 6342; 6093
MÜSLİM	İstiskâ	1, 2	895-898
İBN MÂCE	İkametü's-salat	118	1180
EBU DÂVÛD	Salat	259	1170, 1171, 1174, 1175
NESÂÎ	Salat	608; 795, 801- 803, 808, 809	1442; 1818, 1830- 1832, 1835-1837, 1850-1852
İBN HUZEYME	Salat (İstiskâ; Cum'a)	655, 656, 663, 665; 53, 54	1411, 1412, 1421, 1423; 1788, 1789
İBN HİBBAN	Salat; Rakâik	33; 9 (İstiskâ)	2857-2859, 2863; 992
MÜSTEDREK HÂKİM	İstiskâ		1220
BEYHAKÎ	İstiskâ		6454, 6506, 6507, 6510, 6518, 6519, 6520, 6521, 6522, 6523

2.2.2.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.2.2.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

İstiskânın dua ile yapıldığına dair Hz. Enes hadisi, başta Kütüb-ü Sitte olmak üzere birçok hadis kaynaklarında yer almıştır.³⁵² Hadis ve varyantları, Hz. Enes'den birçok râvi tarafından nakledilmiş, daha sonra ise çok sayıda râvi hadisi nakletmiştir.

Sabit b. Eslem el-Bünânî (v. 127/744): Abdullah b. Mugaffel (v.59/679), Ebû Berze el-Eslemî (v. 65/685), Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm (v. 73/692), Abdullah b. Ömer b. Hattâb (v. 73/692) ve Enes b. Mâlik (v. 93/711-712) başta olmak üzere birçok sahâbî yanında Ebû'l-Âliye er-Riyâhî (v. 90/709), Mutarrif b. Abdullah (v. 95/713-14), ve Ebû Osman en-Nehdî (v. 100/718-19) gibi pek çok tâbiîden hadis dinledi. Enes b. Mâlik'e kırk yıl talebelik ve arkadaşlık etti. Kendisinden Atâ b. Ebi Rebâh (v. 114/732), Katâde b. Diâme (v. 117/735), Humeyd et-Tavîl (v. 143/760), Ma'mer b. Râşid (v. 153/770), Şu'be b. Haccâc (v. 160/776), A'meş (v. 148/765), Hammâd b. Seleme (v. 167/784) ve daha birçok muhaddis rivayette bulundu.³⁵³

Yahyâ b. Maîn (v. 233/848), Ahmed b. Hanbel (v.241/855), İclî (v. 261/875), Ebû Hâtim er-Râzî (v. 277/890) ve Nesâî (v. 303/915) gibi hadis münekkitlerince sika, sebt, sadûk ve me'mûn terimleriyle değerlendirilmiştir. Hz. Enes b. Mâlik'ten rivayet edenler arasında İbn Şihâb ez-Zührî'den sonra en güvenilir iki râviden biridir.³⁵⁴ İbn Adî (v. 365/976), onun hadislerinde görülen zayıf noktaların kendisinden değil hadislerini rivayet eden zayıf ve meçhul râvilerden kaynaklandığını söylemekte, güvenilir râvilerin rivayet ettiği hadislerinde herhangi bir tereddüt bulunmadığını belirtmektedir.³⁵⁵

Humeyd b. Ebi Humeyd et-Tavîl (v. 143/760): Yahya b. Main ve İclî onun sika bir râvî olduğunu söylemiştir.³⁵⁶ Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan ve güvenilir bir ravi kabul edilen Humeyd, Enes b. Malik'ten olan bir kısım rivayetlerinde tedlis yaptığı gerekçesiyle tenkit edilmişse de bu tür rivayetlerinde düşürdüğü ravinin hocası Sabit ei-Bünan'î gibi sika bir ravi olması sebebiyle bu durum onun güvenilirliğini etkilememiş olmalıdır.³⁵⁷

³⁵² Bakınız Hadisin Tahriçi.

³⁵³ Mizzi, IV, 343-346.

³⁵⁴ İbn Ebu Hâtim, II, 449.

³⁵⁵ Mizzi, IV, 347.

³⁵⁶ Mizzi, VII, 359.

³⁵⁷ Ali Toksarı, "Humeyd et-Tavîl", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998, XVIII,

Şerik b. Abdullah b. Ebi Nemir (v. ?): Tabiîndendir. Başta Hz. Enes b. Malik olmak üzere birçok sahabe ve tabiînden hadis almıştır.³⁵⁸ İbn Sa'd onun sika olduğunu, çok hadis rivayet ettiğini söyleyken.³⁵⁹ Yahya b. Main ve Nesâî ise “leyse bihi be's” olduğunu söylemiştir.³⁶⁰

Katâde b. Di'ame (v. 117/735): Künyesi Ebu'l-Hattab olan Katade Basra alimlerinden. Sahâbeden Hz. Enes b. Mâlik'le tâbiînden Saîd b. Müseyyeb, Hasan-el-Basrî, İbn Sîrîn, İkrime el-Berberî, Atâ b. Ebi Rebâh, Şa'bî, Ebû'l-Âliye er-Riyâhî ve daha pek çok kimseden hadis dinledi, çeşitli ilimlere ait bilgiler edindi. Kendisinden Şu'be b. Haccâc, Ma'mer b. Râşid, Hemmâm b. Yahyâ, Saîd b. Ebû Arûbe, Ebân b. Yezîd, Eyyûb es-Sahtiyânî, Evzâî, Ebû Hanîfe ve diğerleri rivayette bulunmuştur.³⁶¹ İbn Sirin: “İnsanların, ezberi en güçlü olanıdır.” Yahya b. Said (v. 198/813): Katâde hafız idi duyduğunu hemen ezberlerdi.” Ahmed b. Hanbel onun fıkıh ve tefsirde alim olduğunu, hafızasının güçlü olduğunu söylemiştir. Yahya b. Main ise sikadır demiştir.³⁶² İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiş ve tedlis yaptığına da dikkat çekmiştir.³⁶³

İshak b. Abdullah b. Ebi Talha: Başta sahâbeden amcası Hz. Enes b. Malik olmak üzere birçok tabiînden hadis nakletmiştir.³⁶⁴ Yahya b. Main (v. 233/848), Ebu Zür'a (v. 264/878), Ebu Hâtim (v. 277/890) ve Nesâî (v. 303/915) onun sika olduğunu söylemişlerdir.³⁶⁵

Hadisin senedinde ve isnad şemâsında Ebu Avâne olarak zikredilen râvi, Vaddah b. Abdullah el-Vâsitî (v. 176/792); Evzâî olarak zikredilen ise Abdurrahman b. Amr el-Evzâî (v. 157/774)'dir.

Sonuç olarak, Seneddeki raviler genel olarak sika ravilerdir ve Şeyhainin ricâlidir. Hadisin isnadı sahihtir.

357.

³⁵⁸ Mizzi, XII, 475-76.

³⁵⁹ Mizzi, XII, 477.

³⁶⁰ Mizzi, XII, 476.

³⁶¹ Mizzi, XXIII, 499-505.

³⁶² İbn ebi Hatim, VII, 135.

³⁶³ İbn Hibban *es-Sikât*, V, 321.

³⁶⁴ Mizzi, II, 444.

³⁶⁵ Mizzi, II, 445.

2.2.2.2. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti

2.2.2.2.1. Hadisin Metni

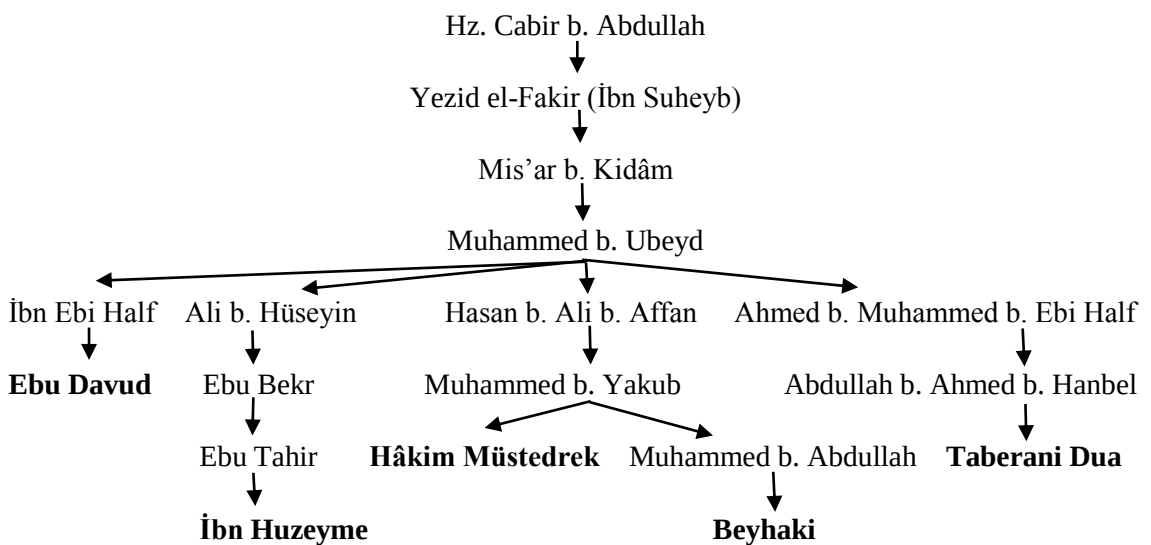
عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : أَتَيْتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَوَاكِي ، فَقَالَ : " اللَّهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُعِينًا مَرِيئًا نَافِعًا غَيْرَ ضَارٍّ عَاجِلًا غَيْرَ أَجَلٍ " قَالَ : فَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ.³⁶⁶

Hz. Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: “Kuraklıktan ağlayan kadınlar Allah Rasûlüne geldiler ve kuraklığın bitmesi için Allah’a dua etmesini istediler. Bunun üzerine Allah Rasulü: “Allahım! Bize bol, afiyetli, (ürünleri) bitirici, faydalı, zararsız, gecikmeksizin hemen yağmur ver.” diye dua etti ve semayı hemen bulutlar kapladı.” dedi.

2.2.2.2.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
EBU DAVÛD	Salat	259	1169
İBN HUZEYME	Salat (İstiskâ)	659	1416
TABERÂNÎ (DUA)	-----	-----	2197
MÜSTEDREK HAKİM	İstiskâ	-----	1222
BEYHAKÎ	İstiskâ	-----	6511

2.2.2.2.3. Hadisin Tahriçi



³⁶⁶ Ebu Dâvûd, Salat, 259.

2.2.2.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis, kütüb-ü sitte içerisinde sadece sünen-i Ebi Dâvud'da yer almaktadır. Aynı hadis sahabeden Mürre b Ka'b ve Abdullah b. Abbas tarafından da nakledilmiştir.³⁶⁷

Yezid b. Süheyb el-Fakîr (v. ?): Sahabeden Cabir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer ve Ebu Said el-Hudri'den hadis nakletmiştir.³⁶⁸ Yahya b. Main (v. 233/848), Ebu Zûr'a (v. 264/878), ve Nesâî (v. 303/915) onun sika, Ebu Hâtîm (v. 277/890) ise sadûk olduğunu söylemişlerdir.³⁶⁹ İbn Hibban ie onu es-Sikât'ta zikretmiştir.³⁷⁰

Mis'ar b. Kidâm b. Zuheyr el-Hilâlî el-Âmirî (v. 155/772): Tebeu't-tâbiîn neslindendir. Süfyân b. Uyeyne, Ahmed b. Hanbel, İclî, Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zûr'a er-Râzî gibi hadis tenkitçileri Mis'ar'ın sika olduğunu belirtmiş; Hişâm b. Urve ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân o devirde Kûfe'de Mis'ar gibi güvenilir bir kişinin bulunmadığını söylemiştir. Şu'be b. Haccâc az hata yaptığı ve ezberi kuvvetli olduğu için ona "mushaf" dendiğini ifade etmiş, görüşlerinin doğruluk ölçüsü kabul edilmesi sebebiyle "mîzân" diye anılmıştır. Ahmed b. Hanbel, Süfyân es-Sevrî ve Mis'ar'dan gelen rivayetlerde teâruz bulunup ihtilâfa düşüldüğünde daha mütkın, hadisi ceyyid ve senedi daha âlî olması sebebiyle Mis'ar'ın görüşünün tercih edilmesi gerektiğini, hadis hâfızı Hureybî de Mis'ar dışında herkesin aleyhinde konuşulduğunu belirtmiştir.³⁷¹

Muhammed b. Ubeyd b. Ebi Ümeyye (v. 205/820): Yahya b. Main (v. 233/848), İclî (v. 261/768), ve Nesâî (v. 303/915) onun sika olduğunu³⁷²

Sonuç olarak, hadisin senedindeki raviler genel olarak sika ravilerdir. Bundan dolayı hadisin isnadı sahihtir.

2.2.3. Rivayetlerin Genel Değerlendirme

Muhaddisler Hadis kitaplarında istiskâ namazı ve duasıyla ilgili çok sayıda rivayeti "kitabu'l-istiskâ" bölümü altında bir araya getirmişlerdir. Bu hadislerde cuma günü hutbe esnasında bir kişi kuraklıktan şikâyet etti. Allah Rasulü'nden yağmur duası

³⁶⁷ Hakîm, İstiska, 12, 13; Beyhaki, İstiskâ; İbn Mace, İkametü's-Salat, 154.

³⁶⁸ Mizzi, XXXII, 164.

³⁶⁹ Mizzi, XXXII, 165.

³⁷⁰ İbn Hibban, es-Sikât, V, 535.

³⁷¹ Mizzi, XXVII, 466-468.

³⁷² Mizzi, XXVII, 56-58.

yapmasını istemesi üzerine Allah Rasulünün dua ettiği, minberden daha inmeden veya mescitten çıkmadan yağmurun başladığı³⁷³ sahabe ile beraber yağmur duasına çıktığı, kibleye dönerek dua ettiği, namaz kıldığını, ridasını ters çevirdiği³⁷⁴ namazda kıraati sesli okuduğu³⁷⁵ bazı hadislerde namazdan bahsedilmediği,³⁷⁶ bazı rivayetlerde ise musallada hutbe irad edip, iki rekât namaz kıldırıldığı³⁷⁷ bir başka rivayette önce namaz kıldırıp sonra insanlara hitap ettiği³⁷⁸ ifade edilmektedir.

Enes b. Malik'ten gelen rivayette istiska için duânın yeterli olduğu anlaşılmaktadır. İstiska namazı meşru değildir diyenlerin delili de bu hadistir.³⁷⁹ Fakat Hz. Peygamberin istiska namazını kıldırıldığına dair çok sayıda rivayet vardır ve bunlardan önemli olanları yukarıda zikrettik.

Hz. Aişe'nin naklettiği hadis, istiska namazının hutbesinde Hz. Peygamberin minbere çıktığı, namaza güneş doğarken gittiği, namazı şehrin dışında kıldırıldığı anlaşılmaktadır. Fakat şârihler namazın vakti hususunda fakihlerin farklı görüşlerde olduğunu ifade eder. İbn Hacer el-Askalani: "Tercih edilen görüş şudur: Yağmur namazı için tayin edilmiş bir vakit yoktur. Birçok yönüyle bayram namazlarına benzese de belirli bir vaktinin olmamasıyla bayram namazından ayrılır." Der.³⁸⁰ Malikilerde istiska namazının vakti bayram namazı gibi sabah kerahat vaktinin çıkmasından zevâle kadardır.³⁸¹ Şafilere göre her zaman kılınabilir. Çünkü sebebe bağlı kılınan bir namazdır.

İmam Nevevî (v. 676/1277): "Alimle istiskanın sünnet olduğu hususunda icma etmekle beraber istiskanın namazla mı yoksa dua ile mi olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ebu Hanife istiska namazının sünnet olmadığı, duadan ibaret olduğu görüşündedir. Fakat cumhur, bu konudaki birçok rivayetten hareketle Hz. Peygamberin iki rekât namaz kıldırıldığı görüşündedir. Bazı rivayetlerde namazın zikredilmemesi ravilerin unutmasına hamledilmiştir. Ya da istiska cuma gününe rast gelmiştir Hz. Peygamber cumanın hutbesi ve namazıyla iktifa etmiştir. Şafililerin istiska ile ilgili görüşleri üçtür. İstiska duadan ibarettir, Cuma hutbesinde veya farz namazların arkasından yapılır yahut

³⁷³ Buhârî, İstiskâ, 3, 6-8, 21, 24; Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 8-9.

³⁷⁴ Buhârî, İstiskâ, 4; Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 2, 4.

³⁷⁵ Buhârî, İstiskâ, 16, 17.

³⁷⁶ Buhârî, İstiskâ, 1; Müslim, Salâtü'l-İstiskâ, 1.

³⁷⁷ Ebû Dâvûd, Salâtü'l-İstiskâ, 1, 2.

³⁷⁸ İbn Mâce, Salât, 153.

³⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, II, 589.

³⁸⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bari*, II, 580.

³⁸¹ İbn Rüşd, I, s.250.

iki rekât namaz ve hutbeden ibarettir ki öncesinde sadaka vermek, tövbe etmek, oruç tutmak gerekir.³⁸²

Abdullah b. Abbas'tan nakledilen rivayette Hz. Peygamberin istiska namazını bayram namazı gibi zâid tekbirlerle kıldırıldığı belirtilmektedir. Fakat bayram namazı gibi ifadesinden ne kastedildiği hususunda ihtilaf edilmiştir. Cumhura göre istiska namazında sair namazlarda olduğu gibi, yalnız iftitah tekbiri almakla iktifa edilir. İmam Malik (v. 179/795), Sevri (v.161/777), Evzâî (v. 157/773), İshak b. Râhûye (v. 238/853), meşhur görüşe göre Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), Ebu Yusuf (v.182/798), imam Muhammed ve diğer Hanefiler bu görüştedirler. İmam Şafîî (v. 204/819), Said b. Müseyyeb (v. 93/711), Ömer b. Abdulaziz (v. 101/720), Mekhul (v. 112/730), Muhammed b. Cerir et-Taberi (v. 310/922) ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre istiska namazının birinci rekatında yedi tekbir, ikinci rekatında beş tekbir getirilir. Dâvûd-i Zahiri (v. 270/884) ise her iki şekildedeki kılınabileceği görüşündedir. Abdullah b. Abbas'ın iki namazı birbirine benzetmesi ikişer rekât olmaları, kıraatlerinde cerh edilmesi ve iki rekât namazın hutbeden önce olmasından kaynaklanabilir.³⁸³

Sonuç olarak, İstiskâ ile ilgili bu rivayetler farklı zamanlarda ve muhtelif yerlerde meydana gelmiştir. İstiska rivayetleri genel olarak değerlendirildiğinde istiskanın bazen mescitte, bazen şehir dışına çıkarak yapıldığı, insanları dua, tevbe ve istiğfara davet maksadıyla hutbe irad edildiği, iki rekât namaz kılındığı bazen sadece dua ile iktifa edildiği, dua esnasında ellerin çok yukarı kaldırıldığı anlaşılmaktadır.

2.3. Korku Namazı İle İlgili Rivâyetler

Korku namazıyla ilgili Kur'an'da savaşta korku namazının kılınış şekliyle alakalı ayrıntılı olarak beyan eden bir ayet ve yine bu konuyla ilgili Hz. Peygamber'in uygulamasının bulunmasından dolayı fıkıh kitaplarında 'korku namazı' ismiyle bir bahis açılmıştır. Kısaca 'salatü'l-havf' terimi savaş sırasında farz namazların tek imama uyarak namazı sırayla kılma şeklini ifade eder. Korku namazının böyle eda edilmesinin delilleri Nisa süresinin 102. Ayetiyle Allah Rasulünün bu ayete açıklık getiren uygulamasıdır.

³⁸² Nevevi, V-VI, 427-428.

³⁸³ Nevevi, V-VI, 429.

Korku namazı ile ilgili ayetin meali şudur. “Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer gurup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”³⁸⁴

Hız. Peygamber’in korku namazı ile ilgili uygulamalarının sayısı ve şekilleriyle ilgili muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Bütün bu rivayetlerde savaşın isminden bahsedilmediği veya aynı savaş için farklı isimler kullanıldığı, daha da ömenli olan bu korku namazlarının kronolojik sırası hususunda farklı görüşler olduğu için korku namazı uygulamasının ilk kez ne zaman meşru kıldığı ve korku namazının hangi şartlar altında kıldığını ifade etmek zordur. Salatü’l-havf ile ilgili rivayetler incelendiğinde Allah Rasulünün Zatürrika’, Zukared, Usfan ve Taif savaşlarında korku namazı kıldırıldığı konusunda kesin bir kanaate varılmaktadır. Korku namazıyla ilgili Nisa suresinin 102. Ayeti Usfan savaşı’nda nazil olduğu söylenmekle beraber ilk korku namazı uygulamasının Zatürrika’ da mı veya Usfan gazvesinde mi yapıldığı ihtilaflıdır. Genel görüş Allah Rasulünün korku namazı uygulamalarının altı farklı şekilde toplandığı yönünde olup³⁸⁵ bu farklılıklar izah edilirken Allah Rasulü’nün savaşlarda karşılaşılan farklı tehlike durumlarına en güvenli ve en uygun durumda namazı eda etmiş olduğu görüşü ortaya çıkmıştır.³⁸⁶

İslam alimlerinin ekserisine göre salatü’l-havf, düşman saldırısı gibi ciddi bir tehlike anında askerin iki gruba ayrılarak, imamın arkasında farz namazı nöbetleşe kılmalarıdır. Dört rekatlı bir namazın ilk iki rekatını, iki rekatlı bir namazın ilk rekatını imamla beraber eda eden ilk grup, birinci oturuştan veya birinci rekâtın ikinci secdesinden sonra namazdan ayrılıp görevine gider, diğer grup gelerek imamla beraber kalan rekatları

³⁸⁴ Nisa, 102.

³⁸⁵ İbn Kayyim, Şemsuddin Ebi Abdilleh Muhammed bin Ebu Bekr, *Zadu’l-Me’ad fi Heydi Hayri’l İbad*, thk. Şuayb Arnavud, Abdulkadir Arnavud, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1998, I, 512; Ayni, VI, 256-257.

³⁸⁶ Mehmet Erdem, “Salatü’l-Havf”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2009, XXXVI, 22.

tamamlar ve görevinin başına döner. İmam tek başına selam verir. Daha sonra ilk grup kıraatsiz, ikinci grup kıraatli olarak sırayla namazlarını tamamlar, böylece namaz hem cemaatle eda edilmiş hem de görev aksatılmamış olur.

Hadis kaynaklarında konuyla alakalı “Kitabu’l-Havf veya “Kitabu Salati’l-Havf” ismiyle özel bölümler oluşturulmuştur. Genel olarak korku namazıyla ilgili hadisler Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Cabir b. Abdullah, Hz. Abdullah b. Abbas, Hz. Sehl b. Ebi Hasme, Hz. Aişe, Hz. Ebu Hureyre, Hz. Abdullah b. Mes’ud, Hz. Zeyd b. Sabit, Hz. Huzeyfe, Hz. Ebu Ayyaş ez-Zürakıy, Hz. Ebu Bekre, Hz. Ali, Hz. Sa’lebe b. Zehdem tarafından rivayet edilmiştir. Korku namazıyla ilgili en çok rivayeti bulunan sahabelerin nakillerinden örnekler vermek istiyoruz. Sonra da hadislerin metin ve isnadlarıyla ilgili genel bir değerlendirme yapacağız.

2.3.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi

2.3.1.1. Hz. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

2.3.1.1.1. Hadisin Metni

حَدَّثَنَا عَبْدُ بْنُ حُمَيْدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْخَوْفِ بِإِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ رَكْعَةً وَالطَّائِفَةُ الْأُخْرَى مُوَاجِهَةً الْعَدُوِّ، ثُمَّ انْصَرَفُوا وَقَامُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ مُقْبِلِينَ عَلَى الْعَدُوِّ، وَجَاءَ أُولَئِكَ ثُمَّ صَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَكْعَةً، ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ قَضَى هَؤُلَاءِ رَكْعَةً وَهَؤُلَاءِ رَكْعَةً." 387

Hz. Abdullah b. Ömer’den şöyle nakledilmiştir: “Allah Rasulü korku namazını bir grup düşmanın karşısında iken ilk gruba bir rekât olarak kıldırdı. Sonra bu grup namazdan ayrılıp düşmanın karşısına durdular. Diğer grup geldi Allah Rasulü onlara da bir rekât namaz kıldırdı ve tek başına selam verdi. Sonra her iki grup birer rekât daha kılarak namazlarını tamamladılar.”³⁸⁸

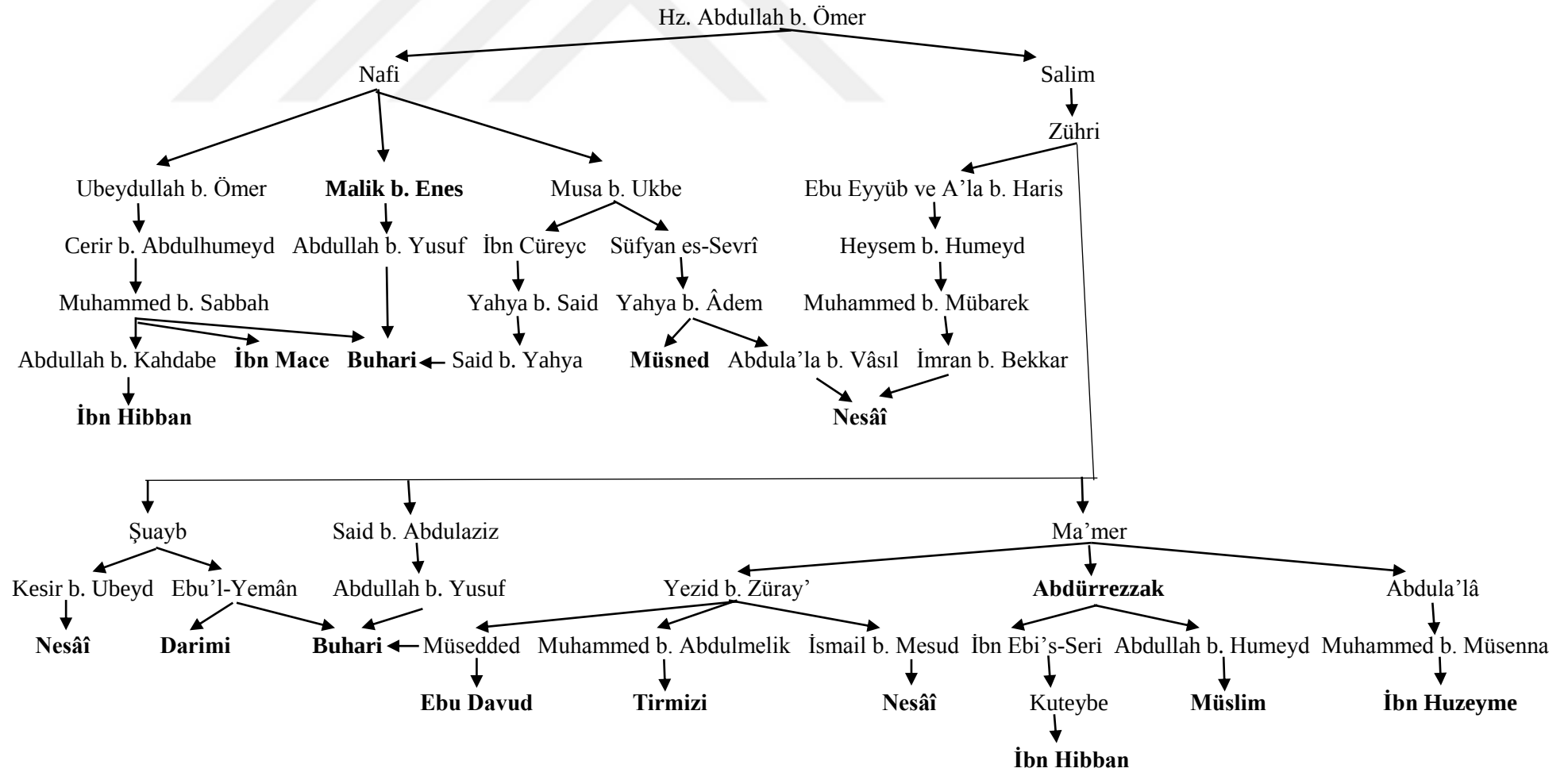
³⁸⁷ Müslim, Salatü’l-Müsafir, 57.

³⁸⁸ Buhari, Havf, 1, 2, Tefsir, 3, Meğazi, 31; Müslim, salatü’l-Müsafir, 57; Ebu Dâvûd, sefer, 284; Tirmizi, sefer, 46; İbn Mâce, İkâmetü’s-Salat, 151; Nesâî, Sefer, 840; İbn Hanbel, X, 299, 421, 472.

2.3.1.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUVATTA	Salatu'l-Havf	-----	484
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Salatu'l-havf	4241, 4242
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	750 (Fi Salati'l-Havf)	8370
İBN HANBEL	C.10.	S. 299, 421, 442, 443, 472.	6159, 6351, 6377, 6378, 6431
DARİMİ	Salat	185	1521
BUHARİ	Havf; Tefsir; Magazi	1, 2; 44; 31	942, 943; 4535; 4132, 4133
MÜSLİM	Salatü'l-Müsafirin	57	839
İBN MÂCE	İkametü's-Salat	151	1258
EBU DÂVÛD	Sefer	284	1243
TİRMİZİ	Sefer	46	564
NESÂÎ	Sefer	840 (Salatu'l-Havf)	1939, 1940, 1941, 1942, 1943
İBN HUZEYME	Salat	386, 616, 623	980, 1354, 1366
İBN HİBBAN	Salat	34	2879, 2887
DAREKUTNİ	Kitabu'l-ıdeyn	Salatu'l-Havf	1775, 1776
BEYHAKÎ	Salatü'l-Havf	-----	6088, 6089, 6090, 6106, 6107, 6108, 6109, 6119

2.3.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.3.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis, İbn Ömer'den iki râvi tarafından nakledilmiş, daha sonraki tabakada Salim'den Zühri, Nafi'den ise üç râvi nakledilmiştir. Rivâyet İlk ve sonraki dönemlerde yazılan pek çok kaynakta yer almıştır. Tirmizi naklettiği rivayet için hasen-sahih demiştir.

Salim b. Abdullah b. Ömer (v. 106/725): Çok hadis rivayet eden Sâlim başta babası Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Ebû Eyyûb el-Ensârî, Hz. Âişe, Râfî' b. Hadîc, Hz. Ebû Hüreyre, amcası Hz. Zeyd b. Hattâb, Ebû Lübâbe el-Ensârî ve Saîd b. Müseyyeb olmak üzere birçok sahâbe ve tâbiînden rivayette bulunmuştur. Kendisinden oğlu Ebû Bekir, İbn Şihâb ez-Zührî, babasının âzatlısı Nâfî', Sâlih b. Keysân, Hanzale b. Ebû Süfyân, Humeyd et-Tavîl, İbn İshak, İbn Şübrûme, Rebîa b. Ebû Abdurrahman, Amr b. Dînâr el-Mekkî başta olmak üzere birçok kişi hadis rivayet etmiştir.³⁸⁹ Fakat Buhari Salim'in Hz. Aîşe'den hadis işitmediğini söylemiştir.³⁹⁰

İclî, tabiinin büyüklerinden ve sika. Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhûye ise isnadların en sahihi (اصح الاسانيد): Zühri-Salim-Abdullah b. Ömer olduğunu söylemiştir. Yahya b. Said, Nâfî' Salim vefat edinceye kadar hadis nakletmedi demiştir.³⁹¹

Ma'mer b. Râşid (v. 153/770): Ma'mer b. Raşid in en önemli hocası Basra'da kendisinden ilim öğrenmeye başladığı Katade b. Diame'dir. Ma'mer bu dönemde Katade'nin söylediği her şeyin göğsüne nakşedildiğini ve bunları hiç unutmadığını belirtir. İclî, onun sika ve salih bir kişi olduğunu,³⁹² Yahya b. Main ise onun sika olduğunu fakat Sabit b. Eslem el-Basrî'den yaptığı rivayetlerin zayıf olduğunu söylemiş.³⁹³ Ebu Hâtim, onun Basra'da iken rivayet ettiği hadisler galatlarla doludur. O sâlihu'l-hadistir.³⁹⁴ Nesâî, sika ve me'mûn olduğunu beyan etmiştir.³⁹⁵ İbn Hibbân onu es-Sikât'ta zikretmiş ve fakih, mutkîn ve hâfız idi. Demiştir.³⁹⁶

Şuayb b. Ebi Hamza: Şuayb b. Dînâr el-Ümevî el-Hımsî (v. 162/779): İbn Şihâb ez-Zührî en önemli hocasıdır. O'na kâtiplik yaptı ve onun en güvenilir talebesi oldu. Bu

³⁸⁹ Mizzi, X, 146-148.

³⁹⁰ Mizzi, X, 152.

³⁹¹ Mizzi, X, 151-153.

³⁹² İclî, II, 290.

³⁹³ Mizzi, XXVIII, 309.

³⁹⁴ İbn Ebi Hâtim, VIII, 257.

³⁹⁵ Mizzi, XXVIII, 310.

³⁹⁶ İbn Hibban, *es-Sikât*, VII, 484.

hocadan rivayet ettiği hadislerin sayısı 1700'ü bulmaktadır.³⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, onun kitaplarını gördüğünü ve bunların zabt yönünden sağlam olduğunu söyleyerek kendisinden övgüyle söz etmiştir.³⁹⁸ Yahya b. Main, İclî, Ebu Hâtim ve Nesâî Şuayb'ın sika olduğunu söylemiştir.³⁹⁹ Şuayb'ın rivayet ettiği hadisler Kütüb-i Sitte'de yer almaktadır.

Hadisin isnad şemâsında zikredilen Ebu'l-Yemân: Hakem b. Nâfi' el-Behrânî (v. 222/837); İbn Cüreyc: Abdülmelik b. Abdulaziz b. Cüreyc el-Kureşî (v. 150/767)'dir.

2.3.1.2. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti

2.3.1.2.1. Hadisin Metni

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: "شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْخَوْفِ، فَصَفَّنا صَفَّيْنِ صَفٌّ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْعُدُوَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، فَكَبَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَبَّرْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ، وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نَحْرِ الْعُدُوِّ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ، وَقَامَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ وَقَامُوا، ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ، ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ الَّذِي كَانَ مُؤَخَّرًا فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى، وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نُحُورِ الْعُدُوِّ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ السُّجُودَ وَالصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ، انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ فَسَجَدُوا، ثُمَّ سَلَّمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا."⁴⁰⁰

Hz. Cabir b. Abdullah'tan şöyle rivayet edilmiştir: *"Allah Rasulü ile beraber korku namazı kıldım. Bizi iki gruba ayırdı. İlk grup Allah Rasulü'nün arkasında namaza durdu. Düşman bizimle kible arasındaydı. Allah Rasulü tekbir aldı. Bizde hep beraber onunla beraber tekbir aldık. Sonra hep beraber rükûa gittik. Sonra rükûdan kalktık. Sonra Allah Rasulü ile beraber ilk rekâtta geride kalan grup secdeye gittiler. Diğer grup düşmanın karşısında saff tuttu. Allah Rasulü secdeyi yapıp arkasındaki grup ayağa kalkınca gerideki grup secdeye gitti ve kalktılar. Sonra diğer grup ilerledi; namazdaki grup geri çekildi. Sonra Allah Rasulü rükûa gitti. Bizde hep birlikte onunla rükûa gittik. Sonra rükûdan kalktık. Sonra ilk rekâtta geride kalan grup bu defa Allah Rasulünün arkasında bulunan grupla secdeye gitti. Gerideki grup düşman ordusunun*

³⁹⁷ Mizzi, XII, 517.

³⁹⁸ Mizzi, XII, 517.

³⁹⁹ Mizzi, XII, 519.

⁴⁰⁰ Müslim, Salatü'l-Müsafir, 57.

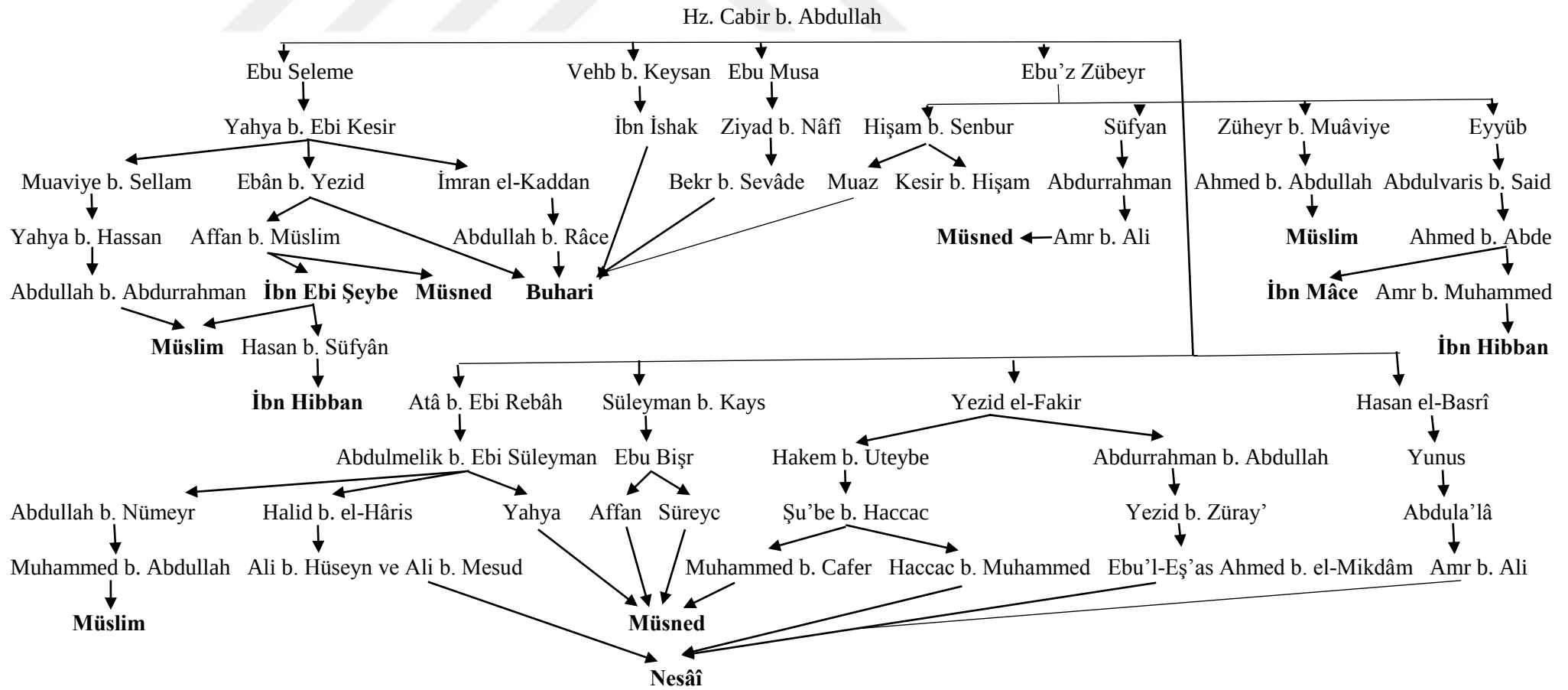
karşısındaydı. Allah Rasulü arkasındaki grupla secdeyi yapınca gerideki grup da secde yaptılar. Sonra Allah Rasulü selam vedi; bizde hep birden selam verdik.”⁴⁰¹

2.3.1.2.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	Bâb-750 Fi salati'l-havf	8362, 8372, 8373
İBN HANBEL	22; 23	85, 322; 191, 193, 263, 369	14180, 14436; 14928, 14929, 15019, 15190
BUHARİ	Magazi	31	4125, 4126, 4127, 4130, 4136
MÜSLİM	Salatu'l- Müsafirin	57	840, 843
İBN MÂCE	İkâmetü's-Salat	151	1260
NESÂÎ	Sefer	840 (Salatu'l-havf)	1946, 1947, 1948, 1949
İBN HUZEYME	Salat	Salatü'l-havf 612-615, 621	1347, 1348, 1350- 1353, 1364
İBN HİBBAN	Salat	34-Salatü'l-havf	2869, 2874, 2877, 2882, 2883, 2884, 2888
DAREKUTNÎ	Kitabu'l-İdeyn	Salatu'l-havf	1779, 1782
BEYHAKÎ	Salatü'l-Havf (C. 6)	(S.474, 475, 478, 479, 480, 489, 490)	6093, 6094, 6095, 6100, 6101, 6102, 6117, 6118

⁴⁰¹ Buhari, Meğâzi, 31; Müslim, Salatü'l-müsafir, 57; İbn Mâce, İkâmetü's-salât, 151; Nesâî, Sefer, 840.

2.3.1.2.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.3.1.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hz. Cabir b. Abdullah rivayetini başta Şeyhayn olmak üzere birçok muhaddis kitabında zikretmiştir. Bu da hadisin sıhhat durumunu kuvvetlendirir. Rivayeti Cabir b. Abdullah'tan sekiz râvi nakletmiştir.

Ebu'z-Zübeyr Muhammed b. Müslim b. Tedrüs el-Esedî el-Mekkî (v. 126/743-44): Başta Cabir b. Abdullah'tan olmak üzere Abdullah b. Abbas. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr. Abdullah b. Amr b. As gibi sahâbilerden ve Said b. Cübeyr. Tavus b. Keysan, Ata b. Ebi Rebâh gibi tâbiilerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de hocası Ata b. Ebi Rebâh ile Zühri. A'meş, Evzai, Süfyan es-Sevri. Malik b. Enes ve Süfyan b. Uyeyne gibi meşhur muhaddisler rivayette bulunmuşlardır.⁴⁰² Ata, kendisiyle birlikte Hz. Cabir b. Abdullah'tan hadis dinleyenler arasında Ebu'z-Zübeyr'in en güçlü hafızaya sahip kişi olduğunu söylerdi.⁴⁰³ Buhari Ebu'z- Zübeyr' i güvenilir bulmamış, ancak başka bir ravi ile desteklenen bir rivayetini el-Cami'u's-sahih'ine almıştır.⁴⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, ise geniş hadis bilgisini takdir etmekle beraber onun için, bir ravinin güvenilirlik durumunu ikinci veya üçüncü derecede gösteren “la be'se bih” ifadesini kullanmış, Eyyüb es-Sahtiyânî (v.131/749)'nin onu zayıf saydığını söylemiştir. Yine Süfyan b. Uyeyne (v. 198/814) onun zayıf olduğunu imâ etmiştir.⁴⁰⁵ Ebu'z-Zübeyr'i çağdaşı Şu'be b. Haccac (v. 160/776) bazı kusurları olduğunu ileri sürerek adalet yönünden tenkit etmiş, fakat ibn Adi. Şu'be b. Haccac'ı bu tenkidinde haksız görmüş, sadece güvenilir kimselerden hadis almayı ilke edinen Malik b. Enes'in Ebu'z-Zübeyr'den hadis yazmasını, onunla görüşen diğer güvenilir muhaddislerin hepsinin kendisinden rivayette bulunmasını sika sayılması için yeterli görmüştür.⁴⁰⁶ Yahya b. Main (v. 233/848) ve Nesâî (v.303/915) onun sika olduğu görüşündedir.⁴⁰⁷

Ebu'z-Zübeyr'in rivayetlerinden çoğu Sahih-i Müslim'de olmak üzere Kütüb-i Sitte'de yer almıştır.

⁴⁰² Mizzi, XXVI, 402-406.

⁴⁰³ Mizzi, XXVI, 406.

⁴⁰⁴ Mizzi, XXVI, 411.

⁴⁰⁵ Mizzi, XXVI, 406-407

⁴⁰⁶ Mizzi, XXVI, 409.

⁴⁰⁷ Mizzi, XXVI, 408-409.

Vehb b. Keysân (v. 129/747): Tabiîndendir. Birçok sahabe ve tabiînden rivâyette bulunmuş, kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁴⁰⁸ Nesâî, sika olduğunu söylemiş;⁴⁰⁹ İbn Hibbân es-Sikât'ta zikretmiştir.⁴¹⁰

Süleyman b. Kays el-Yeşkuri el-Basrî (v. 63/683): Sahabeden Hz. Cabir b. Abdullah ve Hz. Ebu Said el-Hudrî'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden Ebu Bişr Ca'fer b. Ebi Vahşiyye, Katâde b. Diâme ve Amr b. Dinâr hadis nakletmişlerdir. Fakat Buhârî, Amr b. Dinâr'ın dışında Ebu Bişr ve Katâde'nin ondan hadis işitmediğini söylemiştir.⁴¹¹ Ebu Zür'a (v. 264/878) ve Nesâî (v. 303/915) onun sika olduğunu görüşündedirler.⁴¹² Hz. Cabir b. Abdullah'dan önce, Abdullah b. Zübeyr olayında yani Harre savaşında şehit olmuştur.⁴¹³

Ebû Mûsâ Uleyy b. Rebâh b. Kasîr el-Lahmî el-Mısırî (v. 114/732): Uley tâbiîn âlimlerinin önde gelenlerinden biri olup Hz. Ebû Hüreyre, Hz. Amr b. Âs, Hz. Abdullah b. Amr b. Âs, Hz. Zeyd b. Sâbit, Hz. Ukbe b. Âmir, Hz. Ebû Katâde el-Ensârî, Hz. Sürâka b. Mâlik ve Hz. Muâviye b. Ebû Süfyân gibi sahâbilerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁴¹⁴ İbn Sa'd, İclî ve Nesâî onun sika olduğunu söylemiş,⁴¹⁵ İbn Hibban ise onu es-Sikât'ta zikretmiştir.⁴¹⁶

Ebû Saîd el-Hasan b. Yesâr el-Basrî (ö. 110/728): Çok sayıda sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden de birçok ravi hadis nakletmiştir.⁴¹⁷ İbn Sa'd, onu sika, hucce, me'mûn, fakih, âlim, âbid gibi sıfatlarla övdükten sonra, hadislerinden müsned olanlar ve bizzat işittiği kimselerden rivâyet ettikleri hüccettir. Fakat irsal yaptığı hadisler hüccet olamazlar. Demiştir.⁴¹⁸ Yunus ve Şu'be (v. 160/777), Hasan el-Basrî Hz. Ebu Hureyre'den hadis işitmedi. Cerir b. Hâzım, O bize hadisleri artırarak veya eksilterek rivayet ederdi; fakat mana bir olurdu. Gaylan b. Cerir Hasan el-Basrî'ye ziyade ve noksan ile hadis rivayeti sorulduğunda O buna kim güç yetirebilir ki diye

⁴⁰⁸ Mizzi, XXXI, 137-138.

⁴⁰⁹ Mizzi, XXXI, 138.

⁴¹⁰ İbn Hibbân, es-Sikât, V, 490.

⁴¹¹ Mizzi, XII, 55.

⁴¹² Mizzi, XII, 55.

⁴¹³ Mizzi, XII, 56.

⁴¹⁴ Mizzi, XX, 427-428.

⁴¹⁵ Mizzi, XX, 428, 429.

⁴¹⁶ İbn Hibbân, es-Sikât, V, 161.

⁴¹⁷ Mizzi, VI, 97-102.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, IX, 158; İbn Hacer, Tehzibu't-Tehzib, I, 389.

cevap vermiştir.⁴¹⁹ İcli, onun için Basra'lı, tabîî, sika, salih bir kişi ve sahibu sünne derken⁴²⁰ İbn Hibban onu es-Sikât'ta zikretmiştir.⁴²¹

Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan Hasan-ı Basrî'nin, doğrudan Hz. Peygamber'den veya aradaki râviyi düşürerek bazı sahâbîlerden duymuş gibi naklettiği hadislerin sıhhati konusunda münekkittler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir kısım âlimler, onun güvenilir-zayıf ayırımı yapmaksızın herkesten rivayette bulunduğu gerekçesiyle bu tür rivayetlerinin sahih kabul edilemeyeceğini belirtmişlerdir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Ebû Zûr'a er-Râzî ise Hasan-ı Basrî'nin bu rivayetlerinden birkaçı hariç diğerlerinin, Kur'an ve sahih sünnetle desteklenmesi veya başka tariklerden muttasıl olarak rivayet edilmesi sebebiyle zayıf olmayacağını söylemişlerdir.⁴²² Ali b. Medînî de bu tür rivayetlerden güvenilir râviler tarafından nakledilenlerin çoğunun sahih olduğunu kabul etmiştir.⁴²³

Hadis tenkitçilerinin güvenilirliğinde ittifak ettikleri Hasan-ı Basrî'nin, insanlar arasında güven duygusunun yaygın olduğu bir dönemde yaşaması sebebiyle isnadda yer alan râviyi zikretmeyi gerekli görmediği anlaşılmaktadır.

Ebû Seleme (Abdullah) b. Abdurrahmân b. Avf el-Kureşî ez-Zührî (v. 94/712-13)⁴²⁴

Atâ b. Ebi Rebâh Eslem el-Kureşî (v. 114/732)⁴²⁵

Yezid b. Süheyb el-Fakîr (v. ?):⁴²⁶

⁴¹⁹ İbn Sa'd, IX, 159.

⁴²⁰ İclî, I, 293.

⁴²¹ İbn Hibban, *es-Sikât*, IV, 122.

⁴²² Ahmet Yücel, "Hasan-ı Basrî" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 303.

⁴²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 389.

⁴²⁴ Bakınız, s. 76.

⁴²⁵ Bakınız, s. 60.

⁴²⁶ Bakınız, s. 102.

2.3.1.3. Hz. Abdullah b. Abbas Rivâyeti

2.3.1.3.1. Hadisin Metni

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، قَالَ : " قَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ فَكَبَّرَ وَكَبَّرُوا مَعَهُ ، وَرَكَعَ وَرَكَعَ نَاسٌ مِنْهُمْ ، ثُمَّ سَجَدَ وَسَجَدُوا مَعَهُ ، ثُمَّ قَامَ لِلثَّانِيَةِ فَقَامَ الَّذِينَ سَجَدُوا وَحَرَسُوا إِخْوَانَهُمْ ، وَأَتَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَرَكَعُوا وَسَجَدُوا مَعَهُ وَالنَّاسُ كُلُّهُمْ فِي صَلَاةٍ وَلَكِنْ يَحْرُسُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا." ⁴²⁷

Abdullah b. Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir: “Allah Rasulü namaza kalktı insanlar da O'nunla beraber namaza kalktılar. Peygamber tekbîr aldı, insanlar da O'nunla birlikte tekbîr aldılar. Peygamber rukû'a vardı, insanlardan bir kısmı da rukû'a vardılar. Sonra Peygamber secde etti, rukû' edenler de O'nunla beraber secde ettiler. Sonra Peygamber ikinci rekât için kalktı, secde etmiş olanlar da kalktılar ve (geriye çekilip) öteki kardeşlerine bekçilik etmeye koyuldular. Bu sırada (Peygamber'le birinci rek'atta rukû' ve secde etmemiş olan) diğer taife geldi. Onlar da Peygamber'le beraber rukû'a varıp secde ettiler. Bu sırada hepsi cemaatle namaz kılmış oldu, lâkin bir kısımları diğerlerine bekçilik yapıyorlardı.”

2.3.1.3.2. Hadisin Tahriçi

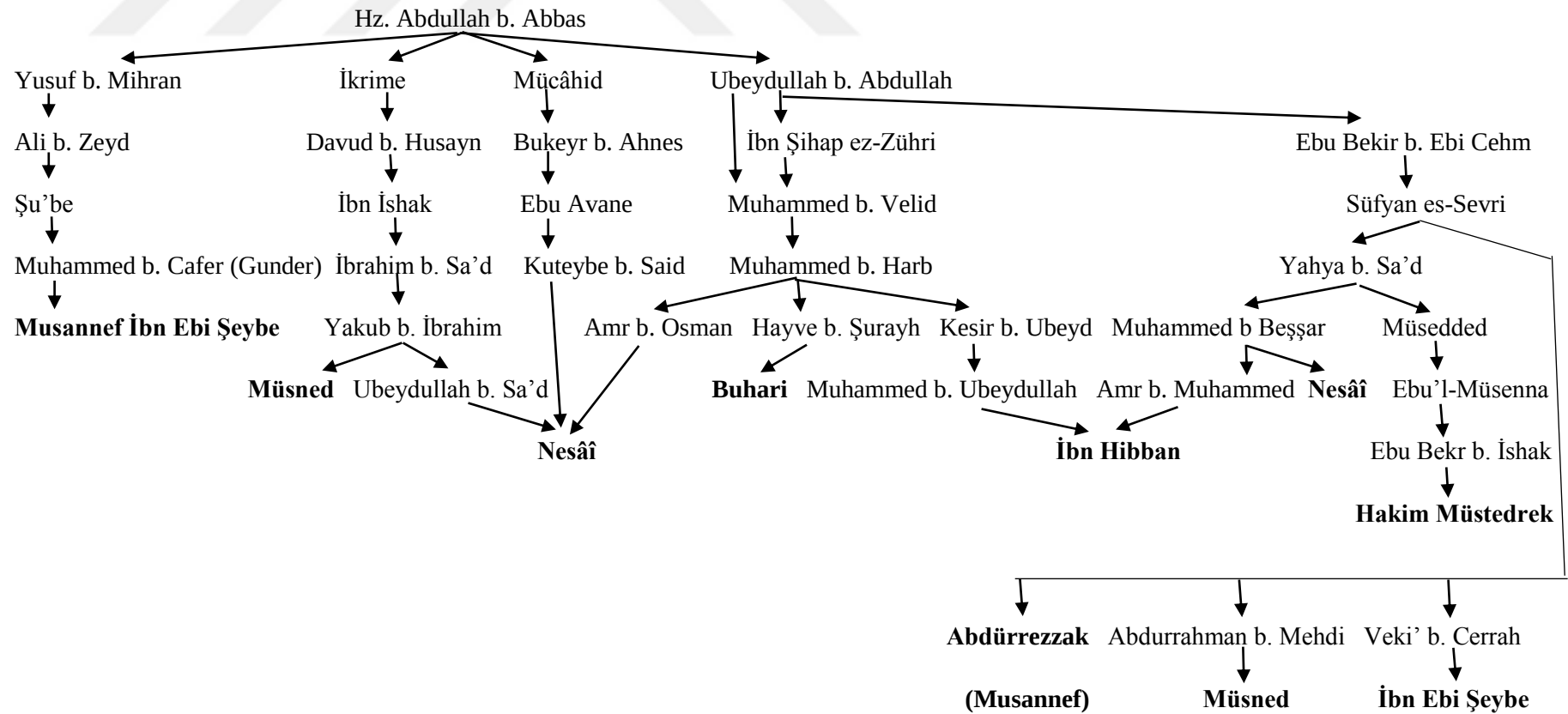
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Salatu'l-Havf	4251
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	750 (Salatü'l-Havf)	8357, 8382, 38158
İBN HANBEL	3; 4; 5	493; 212; 363	2063, 2382, 3364
BUHARİ	Havf	3	944
NESÂÎ	Sefer	840 (Salatu'l-Havf)	1933, 1934, 1935, 1936
İBN HUZEYME	Salat	611 (Salatü'l-Havf)	1344
İBN HİBBAN	Salat	34 (Salatü'l-Havf)	2871, 2880

⁴²⁷ Buhari, Havf, 3 (hn: 944).

DÂREKUTNÎ	Kitabu'l-Îdeyn	Salatü'l-Havf	1771, 1774
MÜSTEDREK HÂKİM	Salatü'l-Havf (C.1)	(S. 485)	1246, 1247
BEYHAKÎ	Salatü'l-Havf	-----	6096, 6098, 6099, 6115



2.3.1.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.3.1.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis, Abdullah b. Abbas'tan dört ravi tarafından nakledilmiş ve daha sonra muteber hadis kitaplarında yer almıştır. Muhammed b. Velid b. Âmir ez-Zübeydî (v. 148/765) Nesâî'nin Sünen'in de zikrettiği rivayeti Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe (v. 98/716)'den doğrudan nakletmiş diğer rivayetleri ise İbn Şihab ez-Zühri (v. 124)'den rivayet etmiştir.

Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud el-Huzelî (v. 98/716): Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biridir. Dedesi Utbe, Hz. Abdullah b. Mes'ûd'un kardeşidir. Ubeydullah hem hadis hem fıkıh dalında imam kabul edilmiştir. Başta Abdullah b. Abbas olmak üzere Hz. Abdullah b. Ömer Abdullah b. Mes'ud gibi birçok sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisindende çok sayıda râvi hadis nakletmiştir.⁴²⁸

Vâkidi (v. 207/823), onun için alim, sika, fakih ve kesiru'l-hadis; İclî (v. 261/875), Medine fakihlerinden biri, sika, tabiî, salih bir kişi, ilmi toplayan ve Ömer b. Abdulaziz (v. 101/720)'in hocası olduğunu; Ebu Zür'a (v. 264/878) ise sika, me'mûn ve imam olduğunu söylemiştir.⁴²⁹

Ebu Abdullah İkrime b. Abdullah el-Berberî el-Medeni (v. 105/723): Tabiînin büyüklerindendir. Rivayet ettiği hadislerin çoğunu sahabe neslinden alan İkrime, başta Hz. Abdullah b. Abbas olmak üzere Hz. Hasan b. Ali b. Ebu Talib, Hz. Ukbe b. Amir, Hz. Aişe Hz. Ebu Hüreyre, Hz. Abdullah b. Amr b. As, Hz. Ebu Said el-Hudri, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Ali, Hz. Cabir b. Abdullah'tan hadis rivayet etti. Kendisinden de çok sayıda ravi rivayette bulundu.⁴³⁰

Onun hadisteki yeri konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Yahya b. Main (v. 233/848), İclî (v. 261/876), Ebu Hatim er-Razî (v. 277/890) ve Nesâî (v. 303/915) gibi hadis münekkidleri onun sika olduğunu söylerken, Ahmed b. Hanbel hadislerinin delil olarak kullanılabileceğini belirtmiş, Buhari de çevresinde ve arkadaşları arasın da hadislerine herkesin güvendiğini söylemiştir.⁴³¹ Buna karşılık imam Malik'in İkrime'yi sika kabul etmediği ve kendisinden hadis alınmamasını istediği ileri sürülmüş, Yahya b.

⁴²⁸ Mizzi, XIX, 73-74.

⁴²⁹ Mizzi, XIX, 75.

⁴³⁰ Mizzi, XX, 265-269.

⁴³¹ Mizzi, XX, 288-289.

Said el-Ensârî (v. 143/760) ve Muhammed b. Sîrîn (v. 110/729)'in de onun için yalancı dediği nakledilmiştir.⁴³²

Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî (v. 103/721): Tâbiîn neslinin önde gelen müfessirlerindendir. Künyesi Ebu'l-Haccac'dır. Başta Abdullah b. Abbas olmak üzere birçok sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁴³³ Yahya b. Main ve Ebu Hâtîm onun Hz. Aişe'den hadis dinlemediğini, irsal yaptığını söylemişlerdir.⁴³⁴ İshak b. Mansur el-Kevsec (v. 251/865), Yahya b. Main ve Ebu Zûr'a (v. 264/877) onun sika olduğunu söylemişlerdir.⁴³⁵

Yusuf b. Mihran el-Basrî: Tabiîndendir. Hz. Abdullah b. Abbas, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Abdullah b. Ca'fer, Hz. Cabir b. Abdullah'tan rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel ve Ebu Davud: "O'ndan Ali b. Zeyd dışında rivayette bulunan kimseyi bilmiyorum."⁴³⁶ Demiştir. İbn sa'd (v. 230/845) ve Ebu Zûr'a onun sika olduğunu söylemiştir.⁴³⁷

Sonuç olarak, Hadisin bütün varyantlarındaki raviler genel olarak cerh ve ta'dil imamları tarafından sika olarak kabul edilmektedir. Ebu Bekr b. Ebi Cehm Müslim'in ravilerindendir. Ahmed b. Hanbel'in Müsned ve İbn Hibban'ın Sahih'indeki rivayetlerin isnadı sahihtir.

2.3.1.4. Hz. Sehl b. Ebi Hasme Rivâyeti

2.3.1.4.1. Hadisin Metni

عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ: "أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِأَصْحَابِهِ فِي خَوْفٍ فَجَعَلَهُمْ خَلْفَهُ صَفَّيْنِ، فَصَلَّى بِالَّذِينَ يَلُونَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ قَامَ فَلَمْ يَزَلْ قَائِمًا حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ خَلْفَهُمْ رَكْعَةً، ثُمَّ تَقَدَّمُوا وَتَأَخَّرَ الَّذِينَ كَانُوا قُدَّامَهُمْ فَصَلَّى بِهِمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَكْعَةً، ثُمَّ قَعَدَ حَتَّى صَلَّى الَّذِينَ تَخَلَّفُوا رَكْعَةً، ثُمَّ سَلَّمَ."⁴³⁸

⁴³² Mizzi, XX, 282-283.

⁴³³ Mizzi, XXVII, 229-232.

⁴³⁴ Mizzi, XXVII, 232.

⁴³⁵ Mizzi, XXVII, 233.

⁴³⁶ Mizzi, XXXII, 463.

⁴³⁷ Mizzi, XXXII, 463-464.

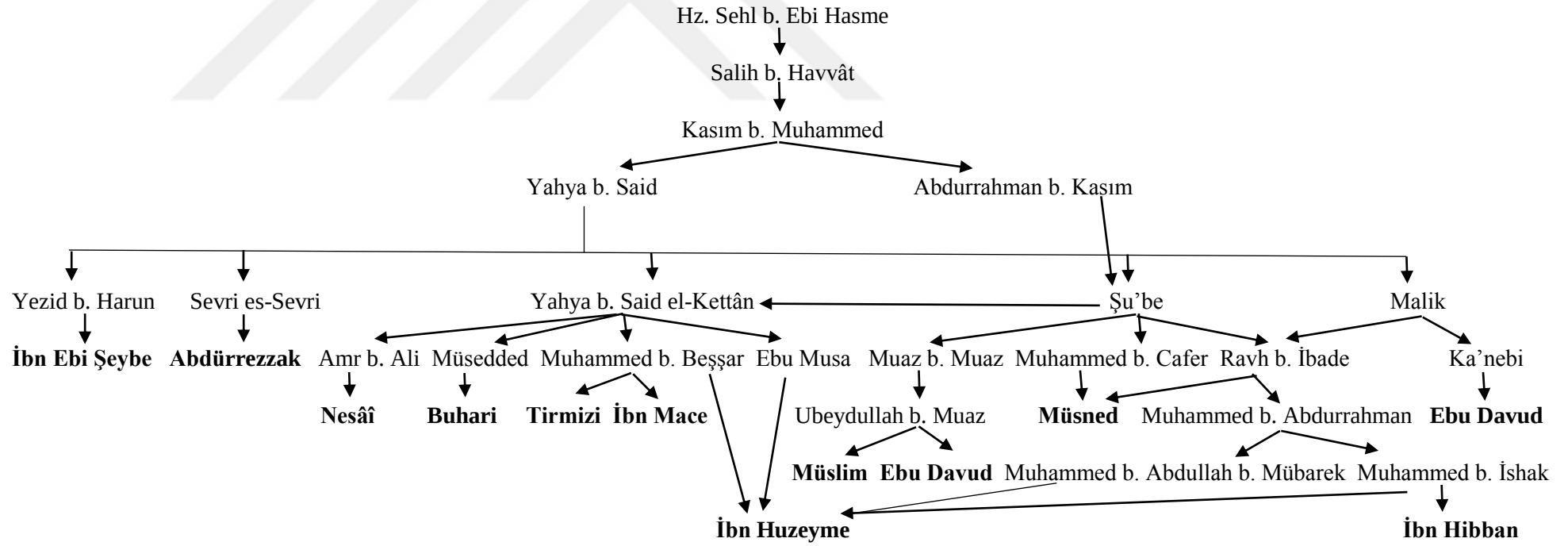
⁴³⁸ Ebu Dâvûd, Sefer, 281. Diğer varyantlar için hadisin Tahriçine bakınız.

H. Sehl b. Ebi Hasme'den şöyle rivayet edilmiştir: “Allah Rasulü insanların korktuğu bir zamanda ashabına namaz kıldırması. Onları arkasında iki saf halinde durdurup (önce) hemen arkasında bulunanlara, bir rekât kıldırması, sonra (ön) saftakilerin ardındakiler de bir rekât daha (namaz) kılincaya kadar ayakta durmuş, sonra (imamın arkasındakiler) öne, onların önündekiler de arkaya geçmişler. Allah Rasulü bunlara da bir rekât namaz kıldırıp arkasında bulunanlar bir rekât (daha namaz) kılincaya kadar oturduktan sonra selâm vermiş”

2.3.1.4.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUVATTA	Salatu'l-Havf	1	483
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Salat	Salatu'l-Havf	4247
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Salat	Fi Salati'l-Havf	8379
İBN HANBEL	24	481-483	15710, 15711, 15712
DARİMİ	Salat	185	1522
BUHARİ	Magazi	31	4131
MÜSLİM	Salatü'l-Müsafirin	57	841
İBN MÂCE	İkametü's-Salat	151	1259
EBU DÂVÛD	Sefer	281, 282	1237, 1239
TİRMİZİ	Sefer	46	565, 566
NESÂİ	Sefer	840	1937, 1954
İBN HUZEYME	Salat	617, 618	1356, 1357, 1358, 1359
İBN HİBBAN	Salat	34	2885, 2886
BEYHAKİ	Salatü'l-Havf		6077, 6078, 6081

2.3.1.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.3.1.4.4. Hadisin İsnad Tetkîki

Hz. Sehl b. Ebi Hasme Ashab-ı Kiramdandır. Hicretin 3.yılında doğmuştur Hz. Muaviye zamanında vefat etmiştir. Hz. Peygamberin vefatında 8 yaşındadır.⁴³⁹

İsnad şemasında görüldüğü üzere hadis gariptir. Sahabeden tek ravi rivayet etmiştir. Kasım b. Muhammed (v. 106/724)'den sonra râvî sayısı ikiye çıkmıştır. Ebu Davud, Abdurrahman b. Kasım kanalıyla gelen hadisi nakletmiştir.

Salih b. Havvât b. Cübeyr: Salatü'l-havf ile ilgili rivayet en meşhur rivayetidir. Nesâî, sika olduğunu söylemiş,⁴⁴⁰ İbn Hibban'da onu es-Sikât'ta zikretmiştir.⁴⁴¹

Kasım b. Muhammed b. Ebî Bekr es-Sıddîk el-Kureşî et-Teymî el-Medenî (v. 107/725): Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biridir. Birçok sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁴⁴² Babasının öldürülmesinden sonra bir müddet halası Hz. Âişe'nin yanında kaldı. İclî, onun için tâbiînin en hayırlısı ve fakih olduğunu, yine onun sika ve salih bir kişi olduğunu söylemiştir.⁴⁴³ İbn Sa'd, sika, alim, fakih ve imam olduğunu beyan etmiştir.⁴⁴⁴ Abdullah b. Avn onun hadisleri harfiyen rivayet edenlerden olduğunu söylerken, Yahya b. Maîn, Ubeydullah b. Ömer-Kâsım-Âişe râvî zincirini "altın yaldızlı sened" şeklinde niteler.⁴⁴⁵

İsnad şemasında yer alan ravilerden Ebu Musa: Muhammed b. el-Müsennâ (v. 252/866); Ka'nebî ise Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb el-Hârisî el-Ka'nebî (v. 221/836)'dir.

Sonuç olarak, hadisin ravileri genel itibariyle sikadır. Hadis birçok hadis kitabında yer almıştır. Tirmizi hadisi naklettikten sonra hasen-sahih yorumunu yapmıştır.

⁴³⁹ İbn Esir, s.525.

⁴⁴⁰ Mizzi, XIII, 36.

⁴⁴¹ İbn Hibban, es-Sikât, IV, 372.

⁴⁴² Mizzi, XXIII, 427-430.

⁴⁴³ İclî, II, 211.

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, VII, 193.

⁴⁴⁵ Mizzi, XXIII, 432.

2.3.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi

Salatü'l-havf (Korku namazı) ile ilgili rivayetler Hz. Peygamberin fiiliyatıyla alakalı olduğundan dolayı genellikle mevkuf olarak nakledilmiştir. Merfu rivayetler ise çok azdır. Korku namazıyla ilgili rivayetleri Hz. Peygamber'den on dört sahabe tarafından nakledilmiştir. Bu sahabeler yukarıda hadis metinleri verilen sahabeler dışında Hz. Aişe,⁴⁴⁶ Ebu Hureyre,⁴⁴⁷ Abdullah b. Mes'ud,⁴⁴⁸ Huzeyfe,⁴⁴⁹ Ebu Ayyaş ez-Zürakî⁴⁵⁰ (Zeyd b. Samit), Ebu Bekre,⁴⁵¹ Zeyd b. Sabit,⁴⁵² Havvat b. Cübeyr,⁴⁵³ Hz. Ali⁴⁵⁴ tarafından rivayet edilmiştir. Salih b. Havvat iki şekilde rivayette bulunmuş bunlardan biri *عن أبيه* diyerek babasından diğeri ise *عن* diyerek meçhul bir sahabiden nakilde bulunmuştur.

Korku namazıyla ilgili rivayetler sahabe tabakasından sonra birçok sika, hasen, saduk ve zayıf raviler tarafından nakledilmiş ve önceki ve sonraki birçok muteber hadis kaynaklarında yer almıştır. Şeyhayn İbn Abbas, İbn Ömer, Cabir b. Abdullah ve Sehl b. Ebi Hasme rivayetlerini sahihlerine almışlardır. Genel olarak hadislerin isnadı cerh ve ta'dil imamları tarafından sahih kabul edilmiştir. Hasen ve zayıf isnadlar da mevcuttur.

Neticede senedlerde ki ravilerde birtakım zayıflıklar olmakla beraber genel itibariyle sika raviler tarafından rivayet edilmiştir. Bundan dolayı metinlerini zikrettiğimiz hadisler sahih olarak addedilmelidir.

Korku namazının kılınıp şekli ile ilgili ise çok sayıda hadis ve görüş rivâyet edilmiştir.

⁴⁴⁶ Ebu Dâvûd, Sefer, 283; İbn Hibban, Salat, 34; İbn Huzeyme, Salat, 620; Hâkim, Salatü'l-havf, 6; Beyhaki, Salatü'l-Havf; İbn Hanbel, XLIII, 373.

⁴⁴⁷ Tirmizî, Tefsir, 5; Ebu Dâvûd, Sefer, 283; Nesâî, Sefer, 840; İbn Hibban, Salat, 34; İbn Huzeyme, Salat, 619; Hâkim, Salatü'l-Havf, 9; Beyhakî, Salatü'l-Havf; İbn Hanbel, XVI, 444.

⁴⁴⁸ Ebu Dâvûd, Sefer, 285; İbn Hanbel, VI, 26, 426; Abdürrezzak, Salat, Salatü'l-havf; Beyhaki, Salatü'l-havf; İbn Ebi Şeybe, Salat, 750.

⁴⁴⁹ Nesâî, Sefer, 840; Ebu Dâvûd, Sefer, 286; Beyhakî, Salatü'l-havf; İbn Huzeyme, Salat, 622; İbn Hibban, Salat, 1, 18; İbn Hanbel, XXXVIII, 302, 441.

⁴⁵⁰ Ebu Dâvûd, Sefer, 280; Nesâî, Sefer, 840; İbn Hanbel, XXVII, 120; Abdürrezzak, Salat, Salatü'l-havf; İbn Hibban, Salat, 34; Beyhaki, Salatü'l-havf; İbn Ebi Şeybe, Salat, 750; Darekutni, Kitabu'l-ideyn, Bâb: Salatü'l-havf (hn:1777).

⁴⁵¹ Ebu Dâvûd, Sefer, 285; Nesâî, Sefer, 840, Salat, 75, Mesâcid, 335; İbn Hibban, Salat, 34; İbn Huzeyme, Salat, 624; Darekutni, Ideyn, Salatü'l-havf (hn:1783); Hâkim, Salatü'l-havf, 7; Beyhakî, Salatü'l-havf (hn: 6103, 6105), Salat (hn: 5174).

⁴⁵² Nesâî, Sefer, 840 (hn:1932); İbn Hibban, Salat, 34 (hn: 2870); İbn Huzeyme, Salat, 614 (hn:1345); Abdürrezzak, Salat, bab: Salatü'l-havf (hn: 4250); İbn Ebi Şeybe, Salat, 750 (hn: 8358); İbn Hanbel, XXXV, 470; Beyhakî, Salatü'l-havf (hn: 6116).

⁴⁵³ Beyhakî, Salatü'l-havf (hn: 6076); İbn Huzeyme, Salat, 618.

⁴⁵⁴ İbn Ebi Şeybe, Salat, 750 (hn: 8371).

Namazların kısaltılmasıyla ilgili hükmü getiren ayetin⁴⁵⁵ devamındaki ayette⁴⁵⁶ Allah (c.c.) Rasulüne korku namazının nasıl kılınacağını beyan etmiştir.

Korku namazı ile ilgili bu ayetin hükmünün devam edip etmediği hususunda İslam alimleri ihtilaf etmişlerdir. Fakihlerin ekserisinin görüşü salatü'l-havf Allah Rasulü'ne ait bir uygulama olmayıp ayetin hükmü Müslümanların tamamı için geçerli bir ruhsattır. Hasan b. Ziyad (v. 204/819), İsmail b. Uleyye (v. 193/809) ve İmam Ebu Yusuf (v. 182/798), korku namazıyla ilgili ayette Allah Rasulü'nün korku namazı kıldırmasından bahsedildiğinden hareket ederek ayetin hükmünün gerekçesinin Allah Rasulünün imametine uyma isteği olduğunu ve Allah Rasulünün vefatı ile Allah Rasulüne tabii olma arzusunun bittiğini dolayısıyla korku namazının hükmünün sona erdiğini, artık savaşta vaziyete göre ayrılacak her bir grubun farklı imamın arkasında namaz kılacaklarını ileri sürmüşlerdir.⁴⁵⁷ Şafii mezhebinin önemli fakihi Müzenî'ye göre, Allah Rasulü'nün Hendek Savaşı'nda namazları geciktirmesiyle daha önce nazil olan salatü'l-havfin neshedildiği görüşündedir.⁴⁵⁸ Fakihlerin çoğunluğunun en büyük delili, korku namazı uygulamasının Allah Rasulünün vefatından sonra da devam etmesi ve bu hükümle ilgili sahabe icmasının oluşmasıdır.⁴⁵⁹ Hz. Ali'nin Siffin Savaşı, Ebu Musa el-Eş'ari'nin İsfahan'ın fethi ve Huzeyfe b. Yeman'ın Tataristan'ın fethi sırasında korku namazı kıldırıldıkları bilinmektedir. Başka sahabilerinde korku namazı kıldırıldığına dair rivayetler vardır.⁴⁶⁰ Cumhurun görüşüne göre ruhsat hükmünün konuluş maksadı, zor ve sıkıntılı durumlarda namazın cemaatle kılınmasıyla askerlerin birlik ve beraberliğini, güç ve kuvvetlerini pekiştirmektir.⁴⁶¹

İmam Ebu Yusuf, bu hükmün Allah Rasulüne mahsus olduğunu ve günümüzde geçerliliği olmadığını söylemiştir. Ayetin üslubu ile birlikte, Allah Rasulü'nün arkasında onun cemaati olma ve arkasında namaz kılma şeref ve fazileti, ashabın bu

⁴⁵⁵ Nisa, 101.

⁴⁵⁶ Nisa, 102.

⁴⁵⁷ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1993, III, 311; Sâbûnî, *Tefsîr'l-Ahkâm*, I, 370; İbn Âbidin, *Reddû'l-Muhtâr*, III, 74

⁴⁵⁸ Şîrbînî, Şemsüddîn Muhammed b. el-Hatîb, *Muğni'l-Muhtâc İla Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc*, thk.

Muhammed Halil İtânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1997/1418, I, 450.

⁴⁵⁹ Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr*, thk. Züheyr Osman el-Caid, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, trs. I, 117.

⁴⁶⁰ İbn Huzeyme, Sahih, Kitabü's-Salât, 622; Hâkim, Salâtü'l-havf.

⁴⁶¹ Kurtubî, III, 311.

konuda ki arzusu gözönünde tutulacak olursa, salatü'l-havf denilen bu özel namaz kılma uygulaması sadece Allah Rasûlune has olduğu şeklindeki görüşün daha geçerli olduğu söylenebilir.

Hanefi mezhebine de korku namazının kılınışı Abdulla b. Mes'ud hadisiyle Abdullah b. Ömer hadisinde belirlenmektedir.⁴⁶²

Abdullah b. Ömer'in sonra "herkes kalan rekâtı tek başına kıldı" demesi kendisinden gelen bütün rivayet kanallarında aynıdır. Bu ifadeden ilk anlaşılan şudur: "savaşta bulunun askerlerin tamamı aynı anda namazı bitirmiştir." Fakat sırayla namazlarını eda etme ihtimalleride vardır. Maksat dikkate alındığında bu anlamın daha uygun olduğu söylenebilir. Çünkü bütün askerler aynı anda namazı tamamlayacak olsa askerler korumasız kalacak ve imam tek başına kalmış olacaktır. Sünen-i Ebi Davud'daki Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet edilen hadiste bunu desteklemektedir.

İbn Abdilberr (v. 463/ 1071), salatü'l-havf ile ilgili nakledilen rivayetlerden Abdullah b. Ömer'den nakledilen hadisi tercih etmiştir. Onun bu hadisideki uygulamayı kabul etmesinin iki sebebi vardır. 1. Hadisin isnadı sağlamdır. 2. Namazla alakalı olarak ortaya konan hüküm 'imam selam vermeden cemaatin namazı tamam olmaz' şeklinde ortaya konan kurala uygundur. İmam Malik Muvatta'da salatü'l-havf'a dair farklı muhtevalı üç rivayeti ortaya koyar. Ebu Dâvûd bu namazın nasıl kılınacağına dair sekiz farklı rivayet zikrederken, İbn Hibban aynı namazın kılınışına dair dokuz ve İbn Arabi (v. 543/1143) yirmi dört farklı tarif zikretmektedir.⁴⁶³ İmam Malik (v.179/795) bu namazın Yezid b. Rumân'ın rivayetinde olduğu gibi kılınacağını söylerken daha sonra bundan vazgeçip yönünü Sehl b. Hasme'nin rivayetindeki tarife göre kılınacağını belirtmiştir.⁴⁶⁴ Bâcî'ye göre İmam Malik'in bu rivayeti tercih etmesinin sebebi Kur'an (Nisa 102) ayetine mutabakatıdır.⁴⁶⁵

⁴⁶² İbn Humâm, II, 98; Kurtubî, III, 313.

⁴⁶³ İbn Hibban, Salat, 34; İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhâmmmed b. Abdullah el-Malikî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, thk. Muhammed Abdukadir Atâ, Dâru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2003/1424. *Ahkâmu'l-Kur'an*, I, 618; Kurtubî, III, 312; Babanzâde, Ahmed Nâim, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, Ankara 1982, III, 125.

⁴⁶⁴ Sehnun, İbn Said Abdusselâm et-Tenûhî, *Mudevvenetu'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1994/1415, I, 240.

⁴⁶⁵ Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sâ'd, *el-Müntekâ Şerhu'l Muvatta*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Atâ, Dâr'ul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999, I, 323

Ahmet b. Hanbel (v. 241/855)'in salatü'l-havf ile ilgili görüşü şöyledir: “Salatü'l-havf ile ilgili altı veya yedi farklı rivayet nakledilmiştir. Bir kimse bu rivayet edilen hadislerdeki uygulamalardan hangisini esas alırsa alsın namazı sahih olur.”⁴⁶⁶

Hattabi (v. 388/998), salatü'l-havfin edâ edilme şekilleri ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Allah Rasulü korku namazını muhtelif zamanlarda, farklı şekillerde kılmıştır. Bunda istenilen esas maksat şudur: Namazın aslına ve ordunun zarar görmesini engelleyecek en uygun ve en doğru yolu bulmak. Korku namazının uygulama şekli hakkında rivayet edilen birbirinden farklı çok sayıda hadis bulunduğu halde esasen hepsinin özü aynıdır. Önemli olan korku namazını en uygun biçimde kılmak ve ordunun emniyetini sağlamak için en doğru şekli tespit etmektir.”⁴⁶⁷

İmam Şafii, muhtelif zaman, şart ve durumlardan kaynaklanan zahiren birbirine tezat gibi görünen hadislerle amel edilebileceğini, aslında bu hadislerin birbirlerine zıd olmadığını, fakat şartların farklı olmasından kaynaklanan uygulamaların farklı olduğunu söylemektedir. İmam-ı Şafii'nin korku namazı ile hadislerin maksadına uygun bir yol izlediği anlaşılmaktadır. Şafii'ye göre Müslüman ordunun sayısının çok olduğu, düşman askerlerinin ve düşmanın hamle yapma ihtimalinin az olduğu durumlarda korku namazı imam ile beraber tamamlanabilir. Fakat düşman ordusunun, Müslümanlara birden saldırma gibi bir tehlike arz ediyorsa, o zaman düşman saldırılarını engellemek için bu yönde önlemler olarak namaz hep beraber tamamlanmamalı ve nöbetleşe namaz eda edilmelidir. Çünkü düşman ordusunun karşısında bekleyen grup, düşmanın saldırı ve hareketini, komutana (imama) haber vermeli ki, imam korku namazını ona göre kısa veya uzun kıldırsın.⁴⁶⁸

Sonuç olarak, bazı alimlere göre hadislerde geçen muhtelif uygulama şekillerinden birini diğerine tercih etmeye uğraşmışlardır. Şevkânî gibi düşünenler ise sahih sünnette geçen bütün uygulamalar geçerlidir meşrudur, duruma ve şartlara göre bunlardan herhangi birini uygulayan sünnete uygun davranmış olur.

Mevzu bahis olan hadisler birbirlerine mutenâkız gibi görünse de birini kabulü diğerini reddetmeyi gerektirmez. Çünkü savaşın her durumunda savaşa hazırlanırken, kızıştığı

⁴⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, II, 499-500.

⁴⁶⁷ Zürkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdilbâki b. Yûsuf, *Şerhu'z-Zürkânî ale'l-Muvatta*, Matbaatü'l-Hayriyye, 1989/1410, I, 330-31.

⁴⁶⁸ Şafîî, Muhâmmed b. İdris, *İhtilâfu'l-Hadis*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1990/1410, s. 187.

anda, düşman saldırısını beklerken, yani savaşın durumuna göre korku namazı farklılık arzedebilir. Bu da islamın enginliği ve asırlar üstü olmasıyla beraber olayları amacına göre anlamaya da ışık tutmaktadır.

2.4. İstihâre Namazı ve ilgili Rivâyetler

İstihâre sözlükte, “hayırlı olanı istemek, hayrı ummak, Yüce Allah’tan hayır dilemek” anlamlarına gelir. İstilahî olarak: “Bir davranış, iş veya olayda Allah Katında hangisinin hayırlı olduğunu öğrenmek için, kılınan nafîle bir namazla ve dua ile hayırlı olanı istemek” anlamında kullanılır.”⁴⁶⁹

İnsan aciz ve bilgisi sınırlı bir varlıktır. Kur’an-ı Kerim Peygamberler dahil hiç kimsenin gaybı (geleceği) bilemeyeceğini, gaybı yalnız ezeli ilim sahibi olan Allah’ın bileceğini bildirmiştir.⁴⁷⁰ Tarih boyunca insanlar yapmak istedikleri bir işin kendileri hakkında hayırlı olup olmadığını öğrenmek ve gayb bilgisine ulaşmak için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. Nitekim Cahiliye döneminde insanlar bir işe başlamadan evvel, üzerine ‘evet’ veya ‘hayır’ yazılı ‘ezlam’ denilen fal okları ile karar verirlerdi. Böylece bu işin kendileri için hayırlı olup olmadığını öğrenirlerdi. İslam dini, gelecekle ilgili bilgi öğrenme yöntemlerinin hepsini yasaklamış, Kur’ân-ı Kerîm de bu tür yöntemleri “şeytan işi” olarak nitelendirmiştir.⁴⁷¹ Hz. Peygamber ise yapılmak istenen bir işin kişinin dünya ve ahirette hayrına olup olmadığını öğrenmek için istişareyi, sonrada istihare namazı ve duasıyla Allah’tan doğru yolu göstermesini istemeyi tavsiye etmiştir.

İnsanlar ferdi hayatıyla ilgili önemli konularda, gerekse toplum hayatını ilgilendiren konularda karar verme safhasında müstehab olduğu ittifakla kabul edilen istiharenin, kalb ve vicdanlar üzerinde çok önemli müsbet yönleri vardır. Kişi kendisi için çeşitli açılardan önemli olan bir konuda karar vermek durumunda iken, çoğu zaman darlık ve sıkıntı içine girmektedir. Bu durumlarda istihare, o kimsenin sıkıntılardan kurtulması için önemli bir vesiledir.

“Bir kimse bir iş yapmaya niyet edince farz namazın dışında iki rekât namaz kılsın ve şöyle dua etsin: ‘Allahım! Sen herşeyi bilirsin senden benim için hayırlı olan neyse onu

⁴⁶⁹ Salim Ögüt, “İstihâre”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2001, XXIII, 333.

⁴⁷⁰ A’râf, 188.

⁴⁷¹ Mâide, 3, 90.

istiyorum, gücüne güç katmanı, sonsuz lütfundan bana ihsanda bulunmanı istiyorum. Sen herşeyi bilersin, ben bilmiyorum, senin herşeye gücün yeter fakat benim gücüm yetmez. Allahım! Yapmak istediğim bu iş, dinim, dünyam ve geleceğim yönünden eğer hayırlı olacaksa, bu işi bana nasip eyle hakkımda takdir buyur, bana kolaylaştır, bereketli ve uğurlu eyle. Ancak bu iş beni hakkımda dinim, dünyam ve geleceğim için hayırlı olmayacaksa, beni ondan onu benden beri eyle. Hayırlı olanı bana takdir eyle, beni mutlu ve hşnut eyle!”⁴⁷²

H. Peygamber (s.a.v.), öğrettiği duanın anlamından anlaşılıyor ki istihâre, bir şekilde yapılacak işin hayırlı olması için Allah’tan hayırlarını dilemek ve O’na danışmak anlamına gelmektedir. İstihâre yapmak isteyen bir kimse, kalbinden her şeyi atarak ve kalbini bütünüyle bu işe yönelterek iki rekât namaz kılar ve ardından Peygamberimizin öğrettiği bu duayı okur. Gerçek anlamda Allah’a teslim olarak yapılırsa Allah’ın hayırlısını vereceğine ümit bağlanır. İstihârenin sonunda bir rahatlama ve ferahlama hissedilirse o işin hayırlı olacağı, buna karşılık sıkıntı ve daralma hissedilirse, olumsuz olacağı anlaşılır.

2.4.1. Rivayetlerin Tespit, Tahric ve Tenkidi

2.4.1.1. H. Cabir b. Abdullah Rivâyeti

2.4.1.1.1. Hadisin Metni

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُعَلِّمُنَا الْإِسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، يَقُولُ: "إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكَعَتَيْنِ مِنْ غَيْرِ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ لِيَقُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، أَوْ قَالَ: فِي عَاجِلِ أَمْرِي وَآجِلِهِ، فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ، ثُمَّ أَرْضِنِي بِهِ، قَالَ: وَيُسَمَّى حَاجَتَهُ."⁴⁷³

H. Câbir b. Abdullah’tan şöyle rivâyet edilmiştir: “Allah Rasulü, Kur’an’dan bir sûre öğretir gibi bütün işlerimizde bize istihareyi öğretiyor ve şöyle buyuruyordu: ‘bir kimse bir iş yapmaya niyet ettiği zaman iki rekât nafilâ namaz kılsın ve ardından şöyle dua

⁴⁷² Buhârî, Teheccüd, 25; Tirmizî, Vitr, 15.

⁴⁷³ Tirmizî, Vitr, 18.

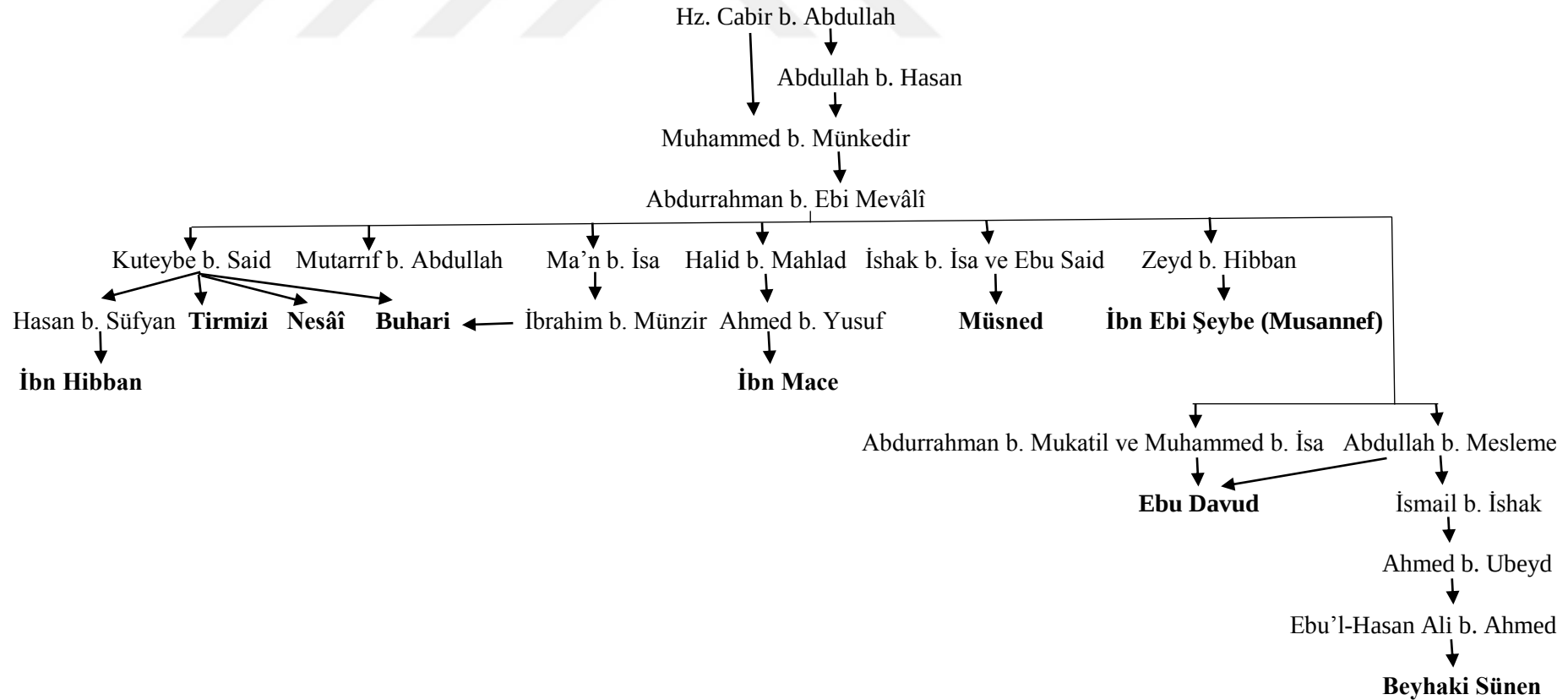
etsin: ‘Allahım! Senin ilim ve kudretinden hayır istiyorum. Senin lütfundan diliyorum. Benim gücüm yetmez, sen kadirsin, ben bilmem, bilen sensin, bütün güzellikleri bilirsin. Allahım! Şu işim dinim, düntam ve ahiretim için senin katında hayırlı ise onu bana takdir et, kolaylaştır ve uğurlu eyle. Eğer, bu iş dinim, dünyam ve ahiretim için senin ilminde hayırsız ise beni ondan, onu benden uzak eyle. Hangisi hayırlı ise onu nasip eyle ve kalbimi ona yönlendir.’ Allah Rasulü sözüne şöyle devam etti. ‘İstihare yapan bu sırada yapacağı işi de söylesin.’⁴⁷⁴ buyurdu.

2.4.1.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Dua	45	30016
İBN HANBEL	23	55	14707
BUHARİ	Teheccüd, Da'avât, Tevhid	25, 48, 10	1162, 6382, 7390
İBN MÂCE	İkâmetü's-Salat	188	1383
EBU DÂVÛD	Salat	364	11538
TİRMİZÎ	Vitr; Sefer	18; 46	480; 565, 566
NESÂÎ	Nikah, Nu'ut	93, 48	5551, 7682
EBU YA'LÂ	4	67	2086
BEYHAKÎ	Salat	Salatu'l-İstihare	4984

⁴⁷⁴ Buhârî, Teheccüd, 25, Da'avât, 50, Tevhid, 10; İbn Mâce, İkâmetü's-Salat, 188; Nesâî, Nikah, 27; Tirmizî, Vitr, 18; Ebu Dâvûd, Sünen, Salat, 364; İbn Hanbel, XXIII, 55.

2.4.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.4.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

İstihâre namazıyla ilgili rivâyetler Cabir b. Abdullah, Ebu Said el-Hudrî,⁴⁷⁵ Ebu Hureyre,⁴⁷⁶ Abdullah b. Mes'ud,⁴⁷⁷ Abdullah b. Ömer,⁴⁷⁸ Abdullah b. Abbas,⁴⁷⁹ Sa'd b. Ebi Vakkas,⁴⁸⁰ Ebu Eyyüb el-Ensârî⁴⁸¹ tarafından nakledilmiştir.

İstihâre namazıyla ilgili Abdurrahman b. Ebi'l-Mevâlî (v.173/789) tarikiyle Cabir b. Abdullah'tan nakledilen rivayet daha çok rağbet görmüş ve Müslim dışındaki muhaddisler kitaplarına almışlardır. Hadisin isnad şemasına baktığımızda ilk iki tabakada tek râvî tarafından nakledilmiştir. Bu da hadisi garib durumuna düşürmektedir. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) İstihare hadisinin za'fına hükmetmiş ve hadisi münker olarak addetmiştir.⁴⁸² Buna karşılık İbn Adiy şöyle demektedir: “İstihare hadisinin münker olduğunu söyleyen kimse istihare hadisini birçok sahabiden nakletmiştir.” Diyerek Ahmed b. Hanbel'i eleştirmektedir.⁴⁸³

Muhammed b. el-Münkedir b. Abdullâh el-Kureşî et-Teymî (v. 131/748): Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Esmâ bint Ebû Bekir, Câbir b. Abdullah, Enes b. Mâlik gibi sahâbîlerden, Urve b. zübeyr ve Saîd b. Müseyyeb gibi tâbiîlerden rivayette bulunurken kendisinden de birçok ravi hadis nakletmiştir.⁴⁸⁴ Ali el-Medini onun iki yüze yakın hadis naklettiğini belirtmiş, Süfyan b. Uyeyne, doğruluğun kaynağı olduğunu; İshak b. Mansur, Yahya b. Main ve Ebu Hâtim sika olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁵

Abdurrahman b. Ebi'l-Mevâlî (v. 173/789): Hadis münekkidleri genel olarak mezkûr râviyi tesvik etmişlerdir. Bunların arasında Ebu Dâvûd (v. 275/888), Tirmizî (v. 279/892), Yahya b. Main (v. 233/848), Nesâî (v. 303/915), İbn Adiy (v. 365/975) gibi

⁴⁷⁵ İbn Hibban, Sahih, Rekâik, 9.

⁴⁷⁶ İbn Hibban, Sahih, Rekâik, 9.

⁴⁷⁷ Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, X, 95, 111 (hn:10012, 10052); Bezzar, IV, 334, V, 26, 227 (hn: 1528, 1573, 1835).

⁴⁷⁸ Taberânî, Evsat, I, 286 (hn: 935); Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, XI, 196 (hn: 11477).

⁴⁷⁹ Taberânî, Mu'cemu'l-Kebir, XI, 196 (hn: 11477).

⁴⁸⁰ Tirmizî, Kader; Ebu Ya'lâ, II, 60 (hn: 701); Bezzar, III, 305 (hn: 1097).

⁴⁸¹ Hâkim, *Salâti't-Tadavvu'*, (hn: 1181).

⁴⁸² Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 592; *Tehzîbu Tehzîbi'l-Kemal*, II, 558.

⁴⁸³ Zehebî, *Mizânü'l-İ'tidâl*, II, 593.

⁴⁸⁴ Mizzi, XXVI, 504-507.

⁴⁸⁵ Mizzi, XXVI, 508.

alimler vardır. Ahmed b. Hanbel ve Ebu Zür'a ise onun için 'la be'se bih' tabirini kullanmışlardır.⁴⁸⁶

Sonuç olarak, Cabir b. Abdullah hadisi ve seneddeki râviler ekser alimler tarafından sahih ve sika olarak kabul edilmiştir. Tirmizi hadisi naklettikten sonraki görüşünde hadisin hasen- sahih ve garib olduğunu söylemiştir. Bu hadisin dışındaki diğer rivayetler ise kabul görmemiştir.

2.4.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi

İstihare hadisi, Müslümana bütün işlerinde istihareyi emretmekte, bize istihare namazını ve duasın öğretmektedir. Allah Rasulünün bu emri tavsiye niteliğindedir. Buhari'deki: "Allah Rasulü bize bütün işlerde istihâreyi öğretirdi" anlamındaki hadis, istiharenin bütün işlerde yapılmasının müstehap olduğu zannını vermektedir. Lakin bu hadiste kastedilen umum olmayıp, istiharenin meşru kabul edildiği bütün işler kastedilmiştir. Hangi konularda veya işlerinde istihare yapılacağı hadisinden önceki mukaddimede açıklanmıştır. Hz. Cabir b. Abdullah'ın: "Allah Rasulü'nün Kur'an'dan bir sûre öğretir gibi bize istihareyi öğretirdi" demesi, Allah Rasulü'nün istihareye çok önem verdiğini göstermekle birlikte insanların istihareye olan ihtiyacına da işaret etmiştir.

İstihare duası iki rekât nafil namaz kıldıktan sonra okunur. Hz. Peygamber, bir iş yapmak isteyen Müslümanın farz namazların dışında iki rekât namaz kılacağını belirtmiştir. Bu sözden farz namazlarla beraber kılınan revatib sünnetlerin de istihare namazı yerine olabileceği anlaşılmaktadır. El-İrâkî (v. 806/1404): bir kimse revatib veya nafil namazlardan önce istihareye niyet etmeden, aklından bir iş geçirir ve namazı kılar arkasından istihare duasını yaparsa bu meşrudur.⁴⁸⁷ Ancak İmam Nevevî (v. 676/1277) buna itiraz etmiş ve nafil namazın istihare niyetiyle kılınması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁸ İstihare namazı şu şekilde kılınmaktadır: Yatsı veya vitir namazından sonra kılmak müstehaptır. Önce niyet edilir. İlk rekâtta Fatiha ardından Kafirun Sûresi, ikinci rekâtta, Fatiha ve İhlas Sûresi okunur. İmam Nevevi gibi bazı alimler bu sûrelerin okunmasını müstehap saymışlardır.⁴⁸⁹ Namazın geri kalan kısmı ise diğer namazlardaki gibi tamamlanır. Son selâmdan sonra Allah'a yönelmeli, samimiyet ve içtenlikle, mümkünse Arapçasından, eğer gerekiyorsa tercümesinden, doğru yolu istemek için

⁴⁸⁶ Mizzi, XVII, 448.

⁴⁸⁷ Şevkânî, *Neylu'l-Evtar*, III, 564.

⁴⁸⁸ Nevevî, *el-Ezkâr*, s.101.

⁴⁸⁹ Nevevî, *el-Ezkâr*, s.101.

istihâre dualarını okumak gerekir.

İstihâre namazı için hadiste belirli bir vakit belirtilmediğinden bu duruma göre kerahet vakitleri hariç olmak üzere her zaman istihare namazı kılınabileceğini ekser ulama bildirmiştir.

Sonuç olarak, İstihare namazı ile ilgili Cabir b. Abdullah rivayetleri Müslim dışındaki Kütüb-i Sitte müellifleri eserlerine almışlardır. Diğer kanallardan gelen rivayetler ise kabul görmemiştir. Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) İstihare hadisinin za'fına hükmetmiş ve hadisi münker olarak addetmiştir.

İstihare ile ilgili halk arasında çok yanlış düşünceler vardır. İstihare, esasen kişinin üzerine düşen bütün gayret ve çabayı gösterip araştırma ve istişarelerini yaptıktan sonra kendisi için hayırlı olanı Allah'ın takdir etmesi için Allah'a dua etme, kulluğunun bilincine vararak bu şuuru canlı tutma ve neticede başına gelecek işe razı olarak ruh sağlığını koruma gibi çok yönlü metafizik bir olaydır. Bu nedenle de iyi veya kötü olduğu açık olarak bilinen bir işi yapip veya yapmama hususunda değil, dünyevi veya uhrevi bakımdan kişi hakkında hayırlı olup olmayacağı bilinmeyen durumlarda istihare söz konusu olabilir. İyi veya hayırlı olduğu bilinen işlerin zamanı, şekli konusunda da istihare yapılabilir. Kişi bir olayı ilk anda hayırlı zannetse de geleceği bilemediğinden o işin sonucundan emin olamaz. Bu sebeple bir iş yapacağı ve geleceğe matuf önemli bir karar vereceği zaman istihare ile her şeyi bilen Allah'ın rehberliğine müracaat etmesi, O'na yönelmesi, insanın davranışlarındaki mesuliyeti ortadan kaldırmamakla beraber insanda bir güven duygusu oluşturacağı ve Allah'ın takdirine razı olacağından önem arz etmektedir. Bu nedenle istihare, dindeki kader, tevekkül ve sabır anlayışıyla doğrudan alakalıdır.

2.5. Hâcet Namazı ve ilgili Rivâyetler

Sözlükte 'hvc' kökünden türetilen hacet 'ihtiyaç duyulan şey' manasına gelmektedir.⁴⁹⁰ İstilahî olarak ise 'bir hacetin giderilmesi veya arzu edilen bir durumun yerine gelmesi için eda edilen namaza hacet namazı denir.'⁴⁹¹

Dört mezhebe ve Caferiler'e göre hacet namazı müstehaptır. Hacet namazının meşru olduğuna dair şu rivayet nakledilmektedir: *"Bir kimsenin Allah'tan veya insanlar*

⁴⁹⁰ Rağib el-İsfehâni, s. 111.

⁴⁹¹ Mehmet Zihni, *Ni'meti İslam*, Salah Bilici Kitap evi Yayınları, İstanbul 1976, s. 437.

tarafından giderilecek bir haceti varsa güzel bir abdest alıp iki rekât namaz kılsın, Allah'a hamdedip Hz. Peygamber'e salat-ü selam getirsin ardından şöyle dua etsin: 'Allah'tan başka ilah yoktur. O halîm ve kerimdir. Arşın rabbi olan Allah yücedir. Alemlerin rabbi olan Allah'a hamdolsun. Senden affına ve rahmetine ulaştıracak amellerde bulunmayı, bütün iyilikleri elde etmeyi, bütün günahlardan beri olmayı istiyorum. Bütün günahlarımı affet, üzüntülerimi gider ve rızana uygun olan bütün ihtiyaçlarımı karşıla ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım!'”⁴⁹² Âmâ olan bir kimse Allah Rasulüne gelerek gözlerinin açılması için dua etmesini istemiş Hz. Peygamber'de ona güzel bir abdest almasını ardından iki rekât namaz kılıp şöyle dua etmesini istemiştir: “Allahım rahmet peygamberi Muhammed vesilesiyle senden istiyor ve sana iltica ediyorum. Ya Muhammed (s.a.v.) bu hâcetim giderilmesi için seninle rabbime yöneldim. Allahım onun hakkımdaki şefaatin kabul buyur!”⁴⁹³

Yukarıda nakledilen rivayetlerle beraber farklı bazı hadisleri de esas alan mezhepler, hacet namazının meşru olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat kaç rekât olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hanefî Mezhebindeki genel görüş bu namazın dört rekât olmasıdır. Şafîî mezhebinde meşhur olan görüş iki rekât, Maliki, Hanbeli ve Caferîlere göre de iki rekattır. Hanefîlerde bir görüş de bu yöndedir.

Hacet namazı Hanefîlere göre dört rekât olarak kılındığı zaman ilk rekâtta Fatiha'dan sonra üç Âyetü'l-Kürsî, diğer rekâtlarda ise Fatiha'dan sonra İhlas, Felak ve Nas sûreleri okunur. Selamdan sonra hadisten ifade edilen hacet duası okunur ve Allah'a (c.c.) istekler arz edilir.⁴⁹⁴

2.5.1. Rivayetlerin Tespit, Tahriç ve Tenkidi

2.5.1.1. Hz. Abdullah b. Ebi Evfâ Rivâyeti

2.5.1.1.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): "مَنْ كَانَتْ لَهُ إِلَى اللَّهِ حَاجَةٌ أَوْ إِلَى أَحَدٍ مِنْ بَنِي آدَمَ فَلْيَتَوَضَّأْ فَلْيُحْسِنِ الْوُضُوءَ، ثُمَّ لِيُصَلِّ رَكَعَيْنِ، ثُمَّ لِيُثْنِ عَلَى اللَّهِ وَلِيُصَلِّ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، ثُمَّ لِيَقُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ، سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، أَسْأَلُكَ مُوجِبَاتِ رَحْمَتِكَ، وَغَرَائِمِ مَغْفِرَتِكَ، وَالْغَنِيمَةَ مِنْ كُلِّ بَرٍّ، وَالسَّلَامَةَ مِنْ كُلِّ إِثْمٍ، لَا تَدْعُ لِي ذَنْبًا إِلَّا غَفَرْتَهُ، وَلَا هَمًّا إِلَّا فَرَجْتَهُ، وَلَا حَاجَةً

⁴⁹² İbn Mâce, İkâmetü's-Salat, 189; Tirmizî, Vitir, 17.

⁴⁹³ İbn Mâce, İkâmetü's-Salat, 189; Tirmizî, Da'avât, 118.

⁴⁹⁴ İbn Abidin, II, 473.

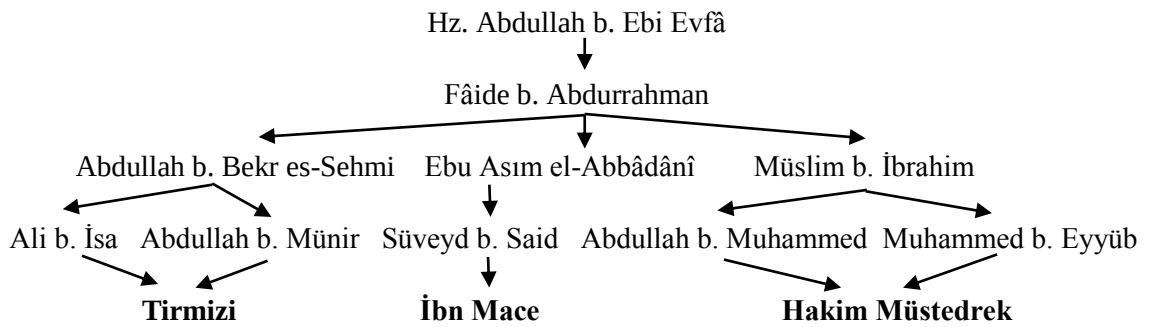
هِيَ لَكَ رِضًا إِلَّا قَضَيْتَهَا يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ⁴⁹⁵.

“Bir kimsenin Allah’tan veya insanlar tarafından giderilecek bir haceti varsa güzel bir abdest alıp iki rekât namaz kılsın, Allah’a hamdedip Hz. Peygamber’e salat-ü selam getirsin ardından şöyle dua etsin: ‘Allah’tan başka ilah yoktur. O halîm ve kerimdir. Arşın rabbi olan Allah yücedir. Alemlerin rabbi olan Allah’a hamdolsun. Senden affına ve rahmetine ulaştıracak amellerde bulunmayı, bütün iyilikleri elde etmeyi, bütün günahlardan beri olmayı istiyorum. Bütün günahlarımı affet, üzüntülerimi gider ve rızana uygun olan bütün ihtiyaçlarımı karşıla ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım!’”⁴⁹⁶

2.5.1.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
TİRMİZÎ	Vitr	17	479
İBN MÂCE	İkametü’s-Salat	189	1384
HAKİM MÜSTEDREK	Salat	Salatu’t-Tadavvu’	1199

2.5.1.1.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.5.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkîki

Hacet namazı hadisini Hz. Peygamberden Abdullah b. Ebi Evfâ rivâyet etmiştir. Başka bir sahabinin bu konuyla ilgili bir hadisi yoktur. Tirmizi, bu hadisin isnadının garib olduğunu söylemiştir.

⁴⁹⁵ Tirmizi, Vitir, 17.

⁴⁹⁶ Tirmizi, Vitir, 17; İbn Mâce, İkametü’s-salât, 189.

Fâide b. Abdurrahman (v. 160/777): Zayıf bir râvidir ve münkerdir. Buhâri bu râvi için Münkeru'l-hadis, Ahmed b. Hanbel metruku'l-hadis, Yahya b. Main leyse bi sika demiştir.⁴⁹⁷

Neticede hadisin zayıf olmasından dolayı müteber hadis kitaplarımızda özellikle sahihlerde yer almamıştır. Tirmizi ve İbn Mâce hadisi kitaplarına almışlar fakat isnadının çok zayıf olduğunu beyan etmişlerdir.

2.5.2. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi

Tirmizi (v. 279/892), hacet namazıyla ilgili rivayetin garib olduğunu ve senedine yönelik tenkitler olduğunu kaydeder. Ebu Bekir ibnü'l-Arabî (v. 543/1143), hadisin zayıf olduğunu söyleyerek Allah'tan bir şey isteyecek olan kimsenin onu doğrudan isteyebileceğini belirtmiştir. Lakin istemeden önce sadaka vermesini ve tevbe etmesini tavsiye etmiştir. Hacet namazının delili olarak gösterilen hadiste, Tirmizi'nin hasen-sahih-garib olarak değerlendirdiği rivayetinde namaz kılma kaydı yoktur.

Sonuç olarak, hacet namazı ile ilgili rivayetlerin zayıf olduğu görülmüştür. Mezhepler hacet namazının meşru olduğunu kabul etmiş, ancak kaç rekât kılınacağı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

2.6. Medine'de Gece Büyük Bir Gürültünün Duyulması İle İlgili Rivâyetler

2.6.1. Rivayetlerin Tespit, Tahric ve Tenkidi

2.6.1.1. Hz. Enes b. Malik Rivâyeti

2.6.1.1.1. Hadisin Metni

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحْسَنَ النَّاسِ، وَأَشْجَعَ النَّاسِ وَلَقَدْ فَزَعَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ لَيْلَةً فَخَرَجُوا نَحْوَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَدْ اسْتَبْرَأَ الْخَبَرَ وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرِيٍّ وَفِي عُنُقِهِ السَّيْفُ وَهُوَ يَقُولُ: "لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا، ثُمَّ قَالَ: وَجَدْنَاهُ بَحْرًا، أَوْ قَالَ إِنَّهُ لَبَحْرٌ."⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Zehebî, *Tehzibu Tehzibi'l-kemâl*, VII, 316.

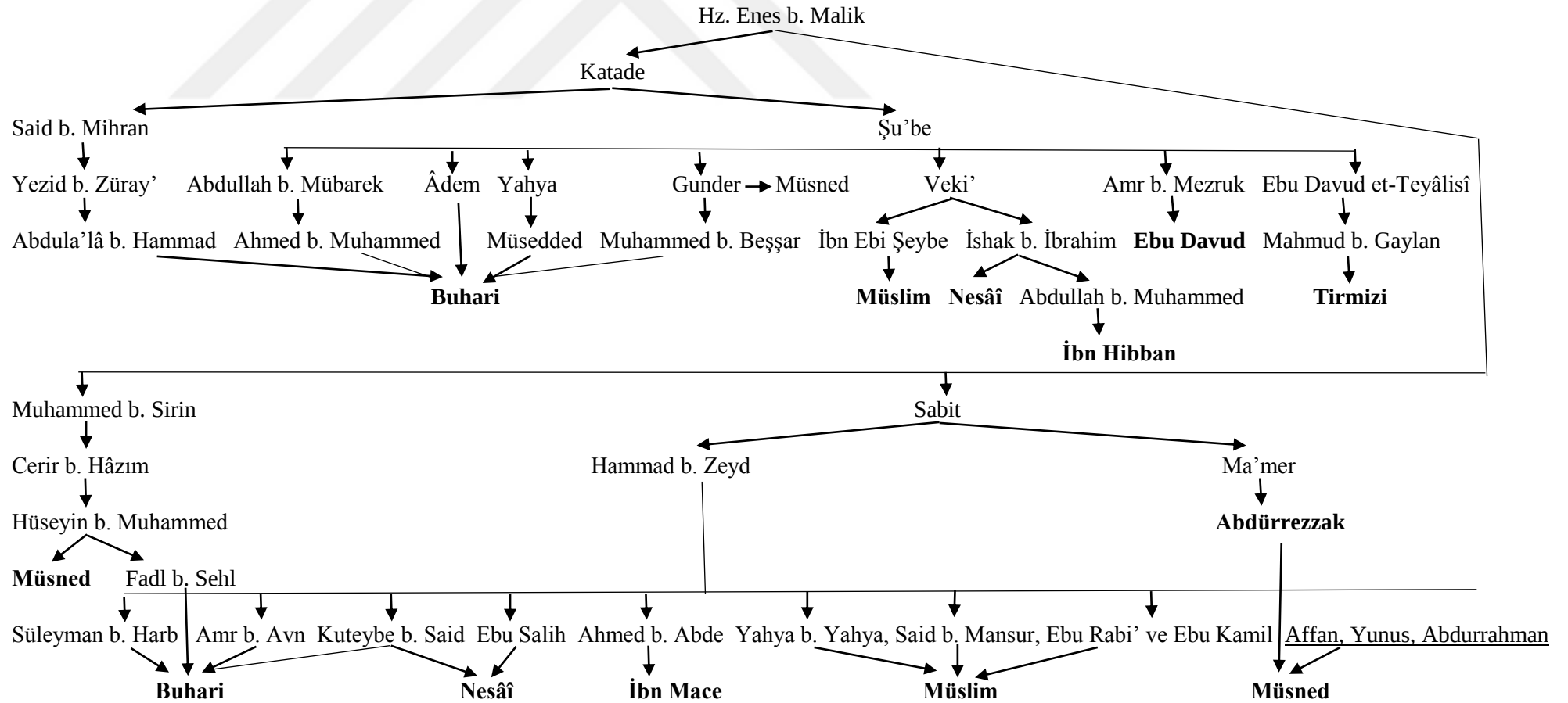
⁴⁹⁸ Buhari, *Cihad*, 82.

Hz. Enes b. Malik dedi ki: “Allah Rasulü insanların en güzeli ve en cesuru idi. Bir gece Medine halkı bir ses işitmişti. Halk sesin geldiği tarafa doğru gitmişlerdi. Allah Rasulü Ebu Talha’ya ait eğersiz bir at üzerinde sesin nereden geldiğini araştırmış dönüyordu insanlarla karşılaştı, bu esnada kılıcı boynunda asılı idi ve şöyle buyurdu: ‘Korkmayın! Korkmayın!’ Sonra ‘biz bu atı (hızda) bir deniz bulduk’ veya ‘bu at bir denizdir.’” Buyurdu.

2.6.1.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Câmi’	Fitne	20910, 20738
İBN HANBEL	19; 20; 21	477; 101, 155, 261, 221; 285, 347, 364, 365, 468	12494, 12663, 12922, 12744, 12851, 13747, 13865, 13905, 13907, 14100
BUHÂRÎ	Hibe; Cihad; Edep	33; 24, 46, 50, 54, 55, 82, 116, 117,165; 39, 116.	2627; 2820, 2857,2862, 2908, 2866, 2867,2968, 2969, 3040; 6033, 6212
MÜSLİM	Fezâil	11	2307
İBN MÂCE	Cihad	9	2772
EBU DÂVÛD	Edep	86	4988
TİRMİZÎ	Cihad	14	1685, 1686, 1687
NESÂÎ	Siyer; Amelü’l-Yevm	146, 153; 302	8770, 8778, 10837
İBN HİBBÂN	Hazr ve’l-İbâha. Tarih		5798, 6369
EBU YA’LÂ	5; 6	336, 340, 355, 444; 7, 17.	2962, 2969, 2998, 3152; 3223, 3242

2.6.1.1.3. Hadisin İsnad Şeması



2.6.1.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Birçok insanın vakıf olduğu bu olayı sahabeden sadece Enes b. Malik rivayet etmiştir. İsnad şemasına baktığımızda bu hadisi ve varyantlarını ikinci tabakada üç, daha sonra hadis birçok ravi tarafından nakledilerek önceki ve sonraki muteber hadis kaynaklarında yer almıştır.

Senedde Gunder olarak geçen râvî Muhammed b. Ca'fer; Sabit: Sabit b. Eslem, Yunus: Yunus b. Muhammed el-Mueddeb, Veki': Veki' b. Cerrah, Rivayetin isnadındaki önemli raviler hakkında kısa bilgiler vermek istiyoruz.

Muhammed b. Sirîn (v. 110/728): Enes b. Malik'in mevlâsıdır. Otuz sahâbe ile görüştüğü kaydedilen İbn Sirîn Huzeyfe b. Yemân (v. 36/656), Zeyd b. Sâbit (v. 45/665 [?]), Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib (v. 49/669), İmrân b. Husayn (v. 52/672), Ebu Hüreyre (v. 58/ 678) gibi sahâbilerden, Abîde es-Selmânî (v. 72/691) ve Kâdî Şüreyh (v. 80/699 [?]) gibi tâbiîlerden ilim tahsil etti. Kendisinden Şa'bî (v. 104/ 722), Katâde b. Diâme, Eyyûb es-Sahtiyânî, Âsım el-Ahvel (v. 142/759), Abdullah b. Avn (v. 151/768), İbn Ebu Arûbe (v. 156/773) ve Evzâî (v. 157/774) başta olmak üzere birçok âlim faydalandı.⁴⁹⁹ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855): "Ebu Hureyre'nin hadisleri konusunda kimse onu geçemez." Ebu Zür'a (v. 264/877) ve Yahya b. Main (v. 233/848): Sikadır.⁵⁰⁰ İbn Hibban: (v. 354/965): Sika, fakih, fâdil, hafız, mutkîn olduğunu söylemiştir.⁵⁰¹ el-İclî (v. 261/876) de onun hakkında sika olduğunu beyan etmiştir.⁵⁰²

Hammad b. Zeyd b. Dirhem (v. 179/795):⁵⁰³

Şu'be b. Haccac (v. 160/776): Şu'be, 400'den fazla tâbiîden hadis alarak muhaddislerin en meşhur simalarından biri oldu.⁵⁰⁴ Süfyanu's-Sevrî., Şu'be hadis konusunda, mü'minlerin emiridir derken Yezid b. Züray', ondan daha doğru sözlü görmedim demiştir. Ahmed b. Hanbel: Şu'be hüküm vermede ve hadisten hüküm çıkarmada A'meş'den daha sağlamdır. Kendi zamanında ondan daha iyi hadisci yoktu demektedir.⁵⁰⁵ Hadis ilmi açısından Şu'be'yi önemli kılan husus, Kütüb-i Sitte'de yüzlerce rivayetin bulunması kadar Basra'da sistemli hadis tasnifini ve ricâl tenkidine

⁴⁹⁹ Ahmet Yücel, "İbn Sirîn", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1999, XX, 358.

⁵⁰⁰ İbn Ebi Hatim, VII, 281.

⁵⁰¹ İbn Hibban, *Sikât*, V, 348.

⁵⁰² İclî, II, 240.

⁵⁰³ Bakınız, s. 60.

⁵⁰⁴ Mizzi, XXII, 479-489.

⁵⁰⁵ İbn Ebi Hatim, IV, 370.

dair bilgi toplama ve değerlendirme faaliyetini başlatması olmasıdır.⁵⁰⁶

Sonuç olarak, hadis başta Buhari olmak üzere bütün muteber hadis kitaplarında yer almaktadır. Genellikle hadisin isnadı sahih olmakla beraber hasen ve zayıf isnadlarında mevcuttur.

2.6.2. Rivayetlerin Değerlendirmesi

Hadis, Medine’de gece meydana gelen bir olayı nakletmektedir. Fakat birçok insanın şahid olduğu bu olayı sahabeden sadece Hz. Enes rivayet etmektedir. Hadisin metin kısmında farklılıklar olmakla birlikte hadisin senedi genel olarak sahihtir. Hadis başta Kütüb-ü Sitte olmak üzere birçok hadis kitabında yer almıştır.

2.7. Hz. Peygamber’in Vadiye İndiğinde veya Yüksek bir Yere Çıktığında Yaptığı Dua ile İlgili Rivâyetler

Hz. Peygamberden bu konuyla ilgili Cabir b. Abdullah, Ebu Musa el-Eş’arî, Abdullah b. Ömer ve Ebu Hureyre’nin rivayetleri bize ulaşmıştır. Bu rivayetler eski ve yeni birçok muteber hadis kaynaklarında yer almıştır.

2.7.1. Tekbir Kelimesinin Lügat ve İstilahî Anlamı

Arapçada büyük olmak, yüce olmak anlamlarına gelen k-b-r fiilinden türetilen ve sözlükte ta’zîm, büyük kabul etmek, yüceltmek anlamlarına gelen tekbîr, tef’îl vezninde olup masdar-ı hakikidir. İstilahî olarak “Allah’ın zât, sıfat ve fiilleri yönüyle bütün yaratılmışlardan yüce ve üstün olduğu” anlamına gelen ‘Allahu ekber’ cümlesini veya bunu söylemeyi ifade eder. Tekbirin lügat ve ıstılah manası Allah’ı ta’zim anlamı taşır.⁵⁰⁷

Her asırda insanlar Allah’tan başka varlıklara tapmışlar, putları ve taptıkları varlıkları yüceltmiş, ta’zimde bulunmuş ve onlara adaklar sunmuşlardır. Bu tutumlar tevhid inancıyla örtüşmemektedir. Buna karşılık İslam, namaz, hac ve kurban gibi ibadetlerde Allah’ı birlemeyi yani tekbir getirmeyi emretmiştir. Bununla beraber Allah’ın kudret ve azametinin temaşa edildiği her yerde ve günlük yaşamda çeşitli sebeplerle tekbir getirilmesi tavsiye edilmiş, dağ, tepe gibi yüksek bir yere çıkarken ‘Allahu ekber’ diyerek tekbir getirilmesi müstehap sayılmıştır.

⁵⁰⁶ İbrahim Hatipoğlu, “Şu’be b. Haccâc”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2010, XXXIX, 225.

⁵⁰⁷ Saffet Köse, “Tekbir”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2011, XL, 341.

2.7.2. Tesbîh Kelimesinin Lügat ve İstılahi Anlamı

Tesbih kelimesi (سبح) fiilinin masdarı olup tef'îl vezninde kullanıldığında teksir (çoğaltma) ifade eder. ‘Sebh’ Arapça’da suda ya da havada hızlı hareket etmek nehirde yüzmek gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁰⁸

Tesbih ıstılahi olarak: “Allah’ı kutsal yüceliğine lâayık olmayan kusurlardan söz ve kalp ile tenzih etmek ve uzak tutmaktır.”⁵⁰⁹ Başka bir ifade ile tesbih: “Allah’ı her türlü noksanlıktan beri kılmak, O’nu üstün sıfatlarıyla vasıflandırmak; O’nun bir ve tek, yüceler yücesi olduğunu her durumda ifade etmektir.”⁵¹⁰

2.7.3. Rivayetlerin Tesbit, Tahriç ve Tenkid

2.7.3.1. Hz. Cabir b. Abdullah Rivâyeti

2.7.3.1.1. Hadisin Metni

عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما، قال: "كنا إذا صعدا كبرنا، وإذا نزلنا سبحنا."⁵¹¹

Cabir b. Abdullah’tan şöyle rivayet edilmiştir: “Bizler yüksek bir yere çıktığımız da tekbir getirir, vadiye inince de tesbih ederdik.”⁵¹² demiştir.

2.7.3.1.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
DÂRİMÎ	İsti’zân	43	2674
İBN HANBEL	22	430	14568
BUHÂRÎ	Cihad	132, 133	2993, 2994.
NESÂÎ	Siyer, Amelü’l-Yevm ve’l-Leyle.	150, 167	8774, 10299
İBN HUZEYME	Menâsık	504	2562
DAREKUTNÎ	Hac	-----	2485
BEYHÂKÎ	Hac,	C.10, S.552	10462

⁵⁰⁸ Rağib el-İsfahânî, s. 227.

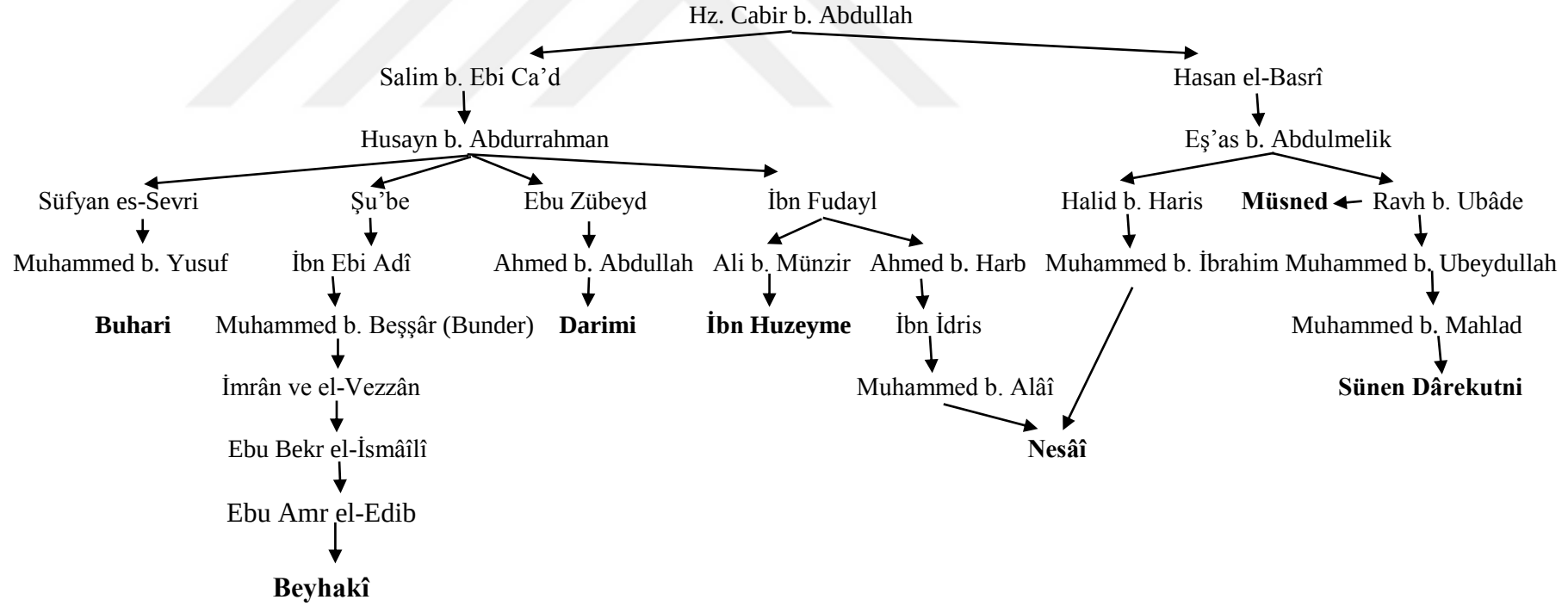
⁵⁰⁹ Cürcanî, Ali b. Muhammed es-Seyyidu’s-Şerîf, *Mu’cemu’t-Ta’rifât*, thk. Muhammed Sıddık el-Minşevî, Dâru’l-Fazîle, Kahire 1329, s. 52.

⁵¹⁰ Metin Yurdagür, “Tesbih”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2011, XL, 527.

⁵¹¹ Buhari, Cihad, 132.

⁵¹² Buhari, Cihad, 132, 133.

2.7.3.1.3. Hadisin İsnad Şeması



2.7.3.1.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadisi sahabeden iki ravi nakletmiştir. Çoğunlukla hadisin senedindeki raviler cerh ve ta'dil imamları tarafından sika, mutkin, hafız, sebt olarak zikredilmekle beraber zayıf ravilerde mevcuttur.

Hasan el-Basrî (v. 110/728):⁵¹³

Salim b. Ebi Ca'd (100/718): İsmi Salim b. Râfî' el-Eşce'i'dir. Tabiîndendir. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr, Enes b. Malik, Cabir b. Abdullah başta olmak üzere birçok sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁵¹⁴ Tedlis ve irsal yapmaktadır.⁵¹⁵ İshak b. Mansur (v.251/865), Yahya b. Main (v. 233/848), Ebu Zür'a (v. 264/877) ve Nesâî (303/915) onun sika olduğunu söylemişlerdir.⁵¹⁶

Eş'as b. Abdulmelik el-Humrânî (146/763): Hasan el-Basrî (v. 110/728) ve Muhammed b. Sîrîn (v. 110/729)'den rivayette bulunmuş kendisinden de çok sayıda ravi hadis nakletmiştir.⁵¹⁷ Yahya b. Said (v. 143/760), Yahya b. Main: "Bizim katımızda arkadaşlarımız arasında Eş'as b. Abdilmelik'ten daha sebt sahibi kimse yoktur." Nesâî'de sika olduğunu, Ebu Hâtim: "lâ be'se bih" olduğunu fakat Eş'as b. Huttânî ve Eş'as b. Sevvar'dan daha sika olduğunu söylemişlerdir. Ebu Zür'a ise onun salih bir kimse olduğunu söylemiştir.⁵¹⁸

Husayn b. Abdurrahman es-Sülemi (136/753): çok sayıda raviden rivayette bulunmuş kendisinden de birçok güvenilir ravi hadis almıştır.⁵¹⁹ Ahmed b. Hanbel onun sika, me'mûn ve hadis ashabının büyüklerinden olduğunu söylemiştir. İbn Ebi Hâtim (v. 327/938): "Ebu Zür'a'ya onu sordum sikadır dedi. Hücetmidir? Dedim. Evet vallahi dedi."⁵²⁰ İshak b. Mansur, Yahya b. Main ve İclî onun sika, Ebu Hâtim ise sadûk ve sika olduğunu beyan etmiştir.⁵²¹ İbn Hibban onu es-sikat'da zikretmiş ve hicri 136 da vefat

⁵¹³ Bakınız s. 114.

⁵¹⁴ Mizzi, X, 131-132.

⁵¹⁵ Zehebi, *Mizanu'l-İ'tidâl*, II, 109

⁵¹⁶ Mizzi, X, 132.

⁵¹⁷ Mizzi, III, 277-78.

⁵¹⁸ Zehebi, *Mizanu'l-İ'tidâl*, I, 266-67; Mizzi, III, 285.

⁵¹⁹ Mizzi, VI, 519-21.

⁵²⁰ Zehebi, *Mizanu'l-İ'tidâl*, I, 551-2.

⁵²¹ Mizzi, VI, 521-22.

ettiğini söylemiştir.⁵²²

Beyhaki'nin senedinde Muhammed b. Beşşar, Bunder sıfatı ile zikredilmiştir. Bunder: Hadiste Hâfız manasına gelmektedir. Beldesinin bütün hadislerini kendinde topladı (ezberledi) anlamındadır.⁵²³

İsnad şemasında zikredilen raviler Ebu Zübeyd: Absere b. Kâsım (v. 178/794), İbn Ebi Adiy, Muhammed b. İbrahim b. Ebi Adiy (v. 194/810), İmrân: İshak b. Ebi İmrân, el-Vezzân: Eyyüb b. Muhammed el-Vezzân (v. 249/863), Ebu Bekr el-İsmâîlî ise Muhammed b. İsmail b. Mihrân el-İsmâîlî en-Neysâbûrî'dir.

Sonuç olarak, hadis diğer varyantları ile değerlendirildiğinde isnadının sahih olduğu, ravilerinin genel itibarıyla sika olduğu görülmektedir.

2.7.3.2. Hz. Ebu Musa el-Eş'ari Rivâyeti

2.7.3.2.1. Hadisin Metni

عن ابي موسى الأشعري رضي الله عنه قال: كنا مع رسول الله صلى الله عليه وسلم فكنا اذا اشرنا على واد هللنا وكبرنا ارتفعت أصواتنا، فقال النبي صلى الله عليه وسلم: "ياايها الناس ابعدوا على أنفسكم فانك لا تدعوننا أصم، ولا غائباً، انه معكم انه سميع قريب تبارك اسمه وتعالى جده".⁵²⁴

Hz. Ebu Musa el-Eş'ari'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Biz bir seferde Allah Rasulü ile beraberdik. Her tepeye çıktıkça yüksek sesle tekbir ve tehlil getirdik. Bunun üzerine Allah Rasulü (s.a.v.): 'Ey İnsanlar! Yüksek sesle bağırmanın bağırmanın, kendinizi zorlamayın. Siz sağıra veya burada olmayan birine seslenmiyorsunuz. Allah her zaman sizinle beraberdir. Sizi işitir ve size kendinizden daha yakındır.'" buyurdu.*

⁵²² İbn Hibban, *es-Sikat*, VI, 210.

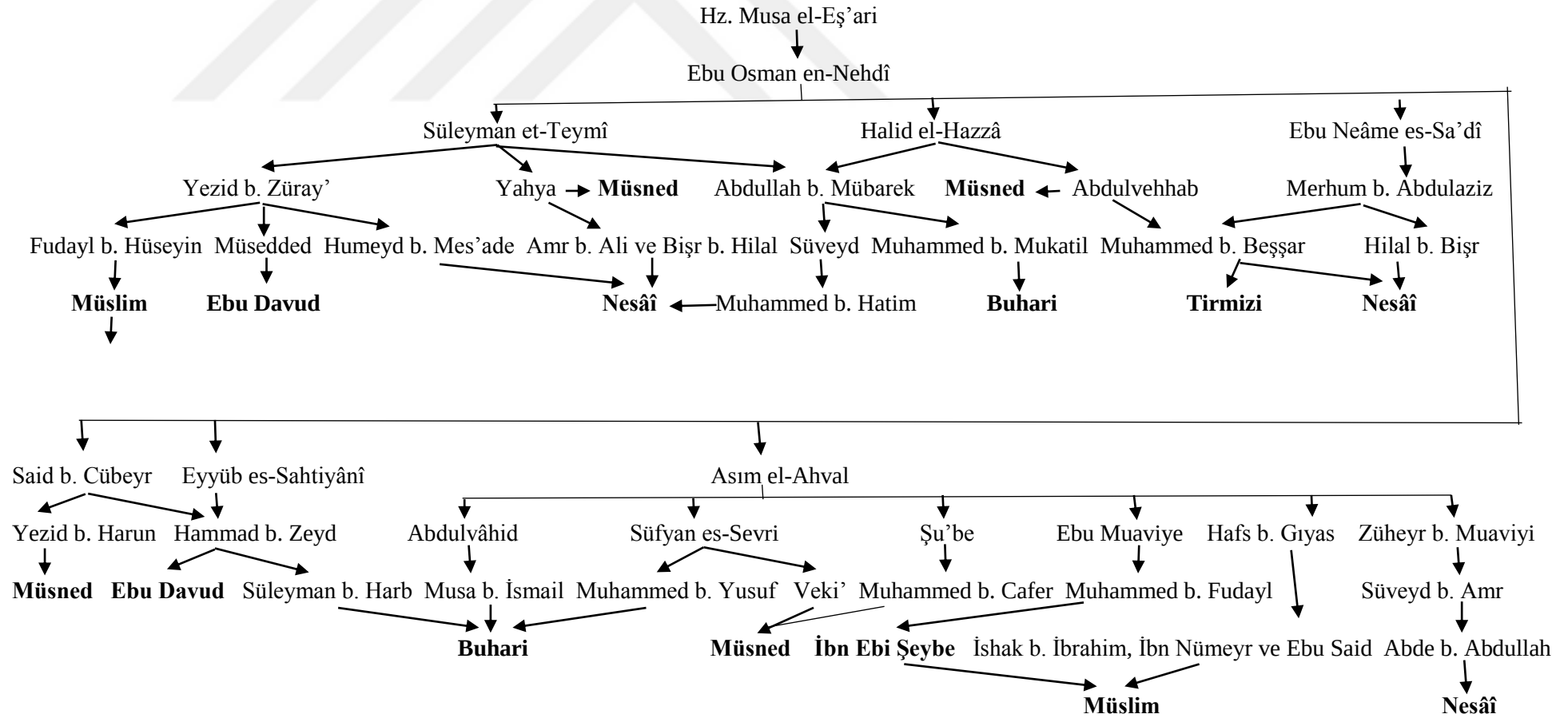
⁵²³ Mizzi, XXIV, 511.

⁵²⁴ Buhari, Cihad, 131, Da'avât, 50, Meğazi, 38, Kader, 7, Tevhid, 9; Müslim, Zikir, 13; Ebu Davud, Vitir, 26.

2.7.3.2.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Menâsık	c.5, S. 160.	9246
İBN HANBEL	32	285, 374, 383, 417, 522, 528	19520, 19599, 19605, 19648, 19745, 19755
BUHÂRÎ	Cihad; Megâzî, Da'avât; Kader, Tevhid	131; 38; 50, 67; 7; 9	2992; 4205; 6384, 6409; 6610; 7386
MÜSLİM	Zikir	13	2704
İBN MÂCE	Cihad	9	2772
EBU DÂVÛD	Salat	359	1526, 1527, 1528
TİRMİZÎ	Dua	59	3461
NESÂÎ	Nu'ut; Siyer, Tefsir; Amelu'l-Yevm ve'l- Leyle.	11, 12; 148, 149; Sebe 2; 128, 163, 164, 170	7632, 7633, 7634; 8772, 8773; 11363; 10116, 10294, 10296, 10309
İBN HUZEYME	Menâsık	505	2563
İBN HİBBÂN	Rakâik	8	804

2.7.3.2.3. Hadisin İsnad Şeması



2.7.3.2.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Bu rivayeti Ebu Musa el-Eş'ari'den sadece Ebu Osman en-Nehdî rivayet etmiştir. Bundan dolayı hadis gariptir. Hadis daha sonra birçok ravi tarafından nakledilmiş, muteber hadis kitaplarında yer almıştır.

Ebu Osman en-Nehdi (v. 100/718-19): İsmi Abdurrahman b. Melle⁵²⁵ b. Amr b. Adiyy'dir. Ebû Osman en-Nehdî Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Übey b. Kâ'b, Sa'd b. Ebi Vakkâs, Ebu Hüreyre, Abdullah b. Abbas ve Üsâme b. Zeyd gibi sahâbîlerden rivayette bulundu. Bağdat'ta sahâbî Cerîr b. Abdullah'ın derslerini takip etti. Kendisinden de Katâde b. Diâme, Humeyd et-Tavîl, Eyyûb es-Sahtiyânî gibi âlimler hadis rivayet ettiler.⁵²⁶

Cahiliye dönemini idrak etmiş, Hz. Peygamber zamanında Müslüman olmuş fakat Hz. Peygamberi görmemiştir. Muhadramun ve Tabiînin büyüklerindendir. Zühd ve takvasıyla meşhurdur. Ebu'l-Hasan b. el-Berrâ Ali el-Medini'den şöyle nakletmiştir: “O cahiliye döneminde de güvenilir biriydi, Hz. Ömer ve Abdullah b. Mes'ud ile mülaki olmuş, Hz. Peygamber zamanını idrak etmiştir.” Küfe'lidir. Daha sonra Basra'ya yerleşmiştir. Hz. Ebu Bekir'in vefatından sonra Medine'ye hicret etmiştir. Ebu Zür'a, Nesâî ve İbn Ebi Hâtim sika olduğunu söylemişlerdir.⁵²⁷ Rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer almış

İbn Hibban'da onu es-Sikât'ta zikretmiştir.⁵²⁸ Hicri 95 veya 100 yılında vefat ettiğine dair ihtilaflar vardır.⁵²⁹

İsnad şemasında zikredilen ravilerden Asım: Asım b. Süleyman el-Ahvel (v. 142/760); Ebu Neâme es-Sa'dî: İsmi ne olduğu hususunda cerh ve ta'dil imamı ihtilaf etmişlerdir. Yahya b. Main isminin Abdurabbih olduğunu söylerken, İbn Hibban, Amr olduğunu söylemiştir.⁵³⁰ Ebu Muâviye: Muhammed b. Hâzim (194/810); Abdulvehhab: Abdulvehhab b. Abdulmecid es-Sekafî (v. 194/810); Abdulvâhid: Abdulvâhid b. Ziyad (v. 176/792) ve Süveyd: Süveyd b. Amr el-Kelbî'dir.

⁵²⁵ İhtilaf edilmiştir melle, mille, mülle diyenler vardır.

⁵²⁶ Mizzi, XVII, 425-27.

⁵²⁷ Mizzi, XVII, 424-429; İbn Hibban, *es-Sikat*, V, 75.

⁵²⁸ İbn Hibban, *es-Sikat*, V, 75.

⁵²⁹ Mizzi, XVII, 429.

⁵³⁰ Mizzi, XXXIV, 349.

Sonuç olarak, hadisin ve diğer varyantlarındaki ravileri genel olarak sîkadır. Hadisin isnadı sahihdir.

2.7.3.3. Hz. Ebu Hureyre Rivâyeti

2.7.3.3.1. Hadisin Metni

عن أبي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رجلاً قال: يا رسول الله، إني أريدُ أن أسافرَ فَأَوْصِنِي، قال: "عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، وَالتَّكْبِيرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ قال: "اللَّهُمَّ اطْوِ لَهُ الْبُعْدَ، وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ."⁵³¹

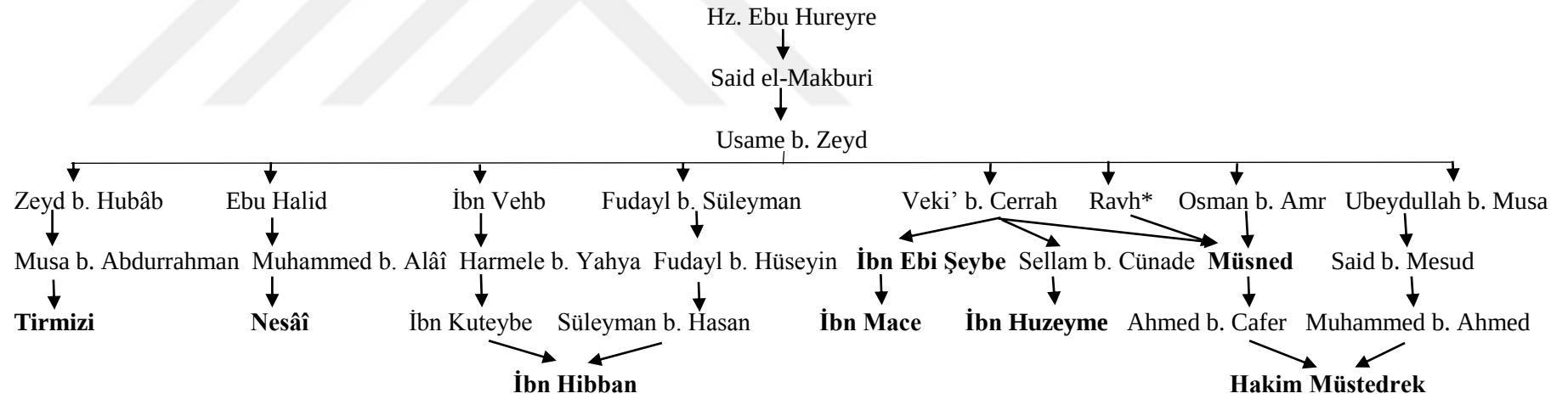
Hz. Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: “Bir kişi Allah Rasulüne: Ey Allah'ın Rasulü! Sefere çıkmak istiyorum, ne tavsiye edersin, dedi. ‘Allah’a karşı saygılı ol ve her tepeye çıktığın zaman tekbir getir.’ Dedi. Adam gittikten sonra ardından ona şöyle dua etti: ‘Allahım ona uzakları yakın et ve bu yolculuğu ona kolaylaştır.’”

2.7.3.3.2. Hadisin Tahriçi

Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUSANNEF İBN EBİ ŞEYBE	Dua, Siyer	82, 179	30224, 34309
İBN HANBEL	14, 15	62, 117, 451	8310, 8385, 9724
İBN MÂCE	Cihad	8	2772
TİRMİZÎ	Da'avât	45	3445
NESÂÎ	Amelu'l-Yevm	158	10266
İBN HUZEYME	Menâsık	504	2561
İBN HİBBÂN	Salat	26	2692, 2702
MÜSTEDREK HAKİM	Menâsık, Cihad	-----	1633, 2481
BEYHAKÎ	Hac	Tevdi'	10408

⁵³¹ Tirmizi, Da'avât, 45.

2.7.3.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.7.3.3.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadis ikinci ve üçüncü tabakada tek ravi tarafından rivayet edilmiştir. Daha sonra Usame b. Zeyd'den birçok ravi almıştır. Hadisin isnadı Usame b. Zeyd'den dolayı hasendir.

Said b. Ebi said el-Makburî (v. 123/741): Babasının ismi Keysan'dır. Çok sayıda sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden de birçok sika ravi hadis nakletmiştir.⁵³²

Ebu Ahmed Abdullah b. Adî (v. 365/976), Şu'be'den şöyle nakletmiştir: “Said bize yaşlandıktan sonra da hadis nakletti, onun sıdk sahibi olduğunu umuyorum, insanlar onu öyle kabul ettiler. İnsanlardan güvenilir kimseler ondan rivayette bulundular. Kimse onun hakkında hayırdan başka bir şey söylemesin.”⁵³³

Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun için “leyse bihi be's” lafzını kullanmıştır. Ali b. El-Medinî (v. 234/848-49), Ebu Zür'a (v. 264/877), Nesâî (v. 303/913) sika, Ebu Hâtim (v. 277/890) ise sadûk olduğunu söylemiştir.⁵³⁴ Yine cerh ve ta'dil imamlarından İclî (v. 261/876), sika,⁵³⁵ İbn Sa'd (v. 230/845), sika ve kesîru'l-hadis olduğunu belirtmiştir.⁵³⁶

Üsâme b. Zeyd el-Leysî (v. 153/770): Tabiînden Said b. Müseyyeb (v. 94/713), Kasım b. Muhammed (v. 107/725), Tavûs b. Keysân (v. 106/725), Said el-Makburî, Atâ b. Ebi Rebâh (v. 114/732), İbn Şihab ez-Zühri (v. 124/742) gibi birçok raviden rivayette bulunmuş kendisinden de çok sayıda sika ravi hadis nakletmiştir.⁵³⁷

Ahmed b. Hanbel, ona “leyse bihi be's” derken Nesâî “leyse bi'l-kavî” demektedir. Yahya b. Main'in onun için sika veya leyse bihi be's dediği hakkında farklı yorumlar vardır. Yahya b. Said el-Kettân onu zayıf kabul etmiştir. Ebu Hâtim: “Hadisleri yazardı fakat yorumlarda bulunmazdı” demiştir.⁵³⁸

İsnad şemâsında zikredilen ravilerden Ravh: Ravh b. Ubâde el-Kaysî (v. 205/820); Ebu Halid el-Ahmar ise Süleyman b. Hayyan el-Ezdî (v. 189/805)'dir.

⁵³² Mizzi, X, 467-69.

⁵³³ Mizzi, X, 471.

⁵³⁴ Mizzi, X, 469-70.

⁵³⁵ İclî, I, 400.

⁵³⁶ İbn Sa'd, VII, 424.

⁵³⁷ Mizzi, II, 347-349.

⁵³⁸ Mizzi, II, 349-50.

Sonuç olarak, seneddeki ravi Üsame b. Zeyd'i bazı cerh ve ta'dil imamaları zayıf olarak görmektedirler bundan dolayı hadis hasen kategorisinde değerlendirilmektedir.

2.7.3.4. Hz. Abdullah b. Ömer Rivâyeti

2.7.3.4.1. Hadisin Metni

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا فَقَلَ مِنْ غَزْوٍ أَوْ حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ يُكَبِّرُ عَلَى كُلِّ شَرْفٍ مِنَ الْأَرْضِ ثَلَاثَ تَكْبِيرَاتٍ، ثُمَّ يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ أَيُّونَ تَائِبُونَ غَائِبُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ صَدَقَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ"⁵³⁹

Hz. Abdullah b. Ömer şöyle dedi: “Allah Rasulü (s.a.v.) hac veya umreden dönerken her yüksek yere veya tepeye çıktığında üç defa tekbir getirir sonra da: ‘Allah’tan başka ilah yoktur, O’nun ortağı ve benzeri yoktur. Mülk O’nundur, Bütün hamdler O’na mahsustur. O’nun gücü herşeye yeter. Bizler yolculuktan dönen, tevbe eden, kulluk yapan ve Rabbimize hamd eden kişileriz. Allah vadettiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve kâfir toplulukları hezimete uğratıp onları perişan etti.” buyururdu.

2.7.3.4.2. Hadisin Tahriçi

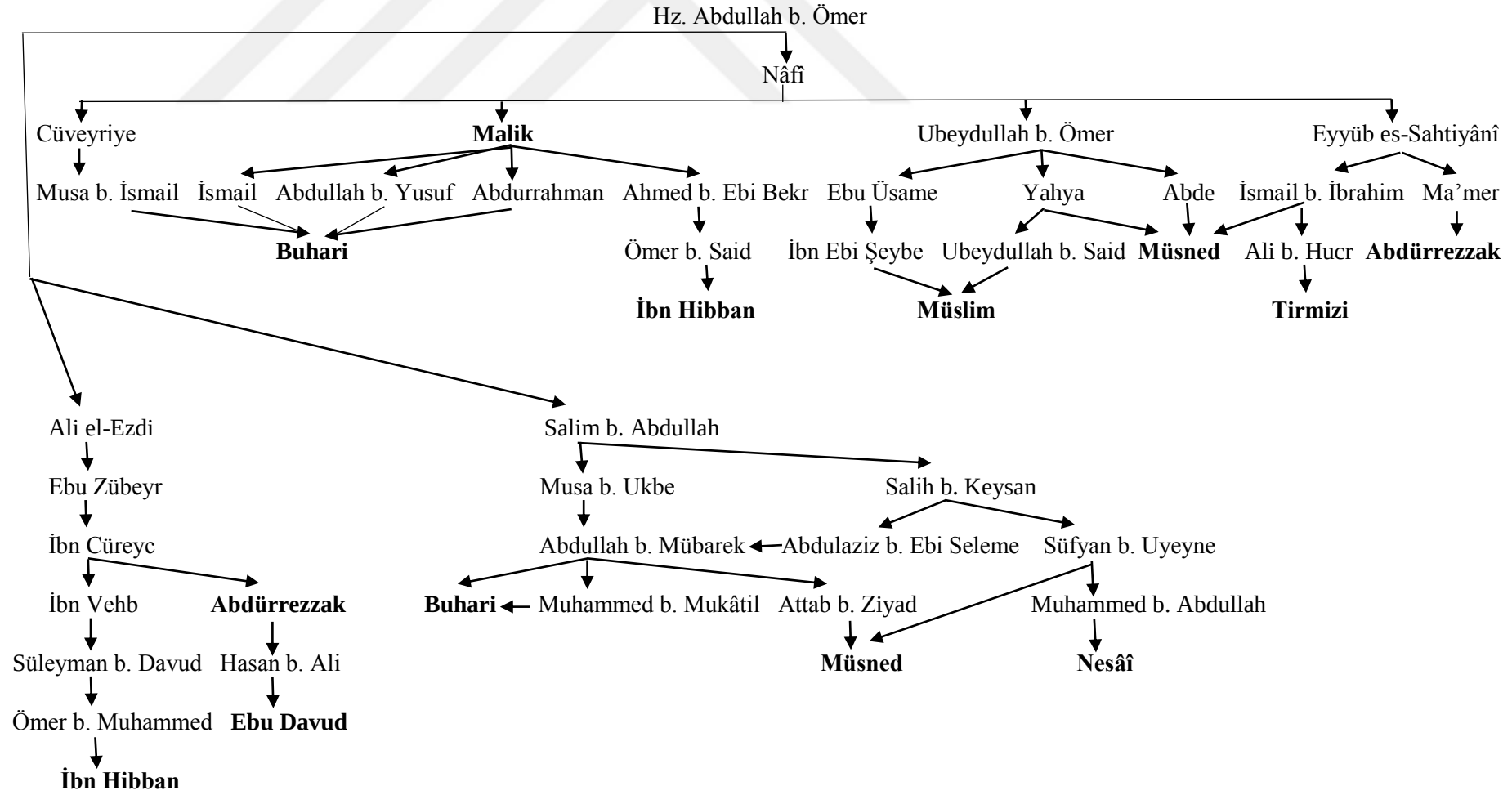
Eser	Kitap veya Cilt	Bâb veya Sahife	Hadis No
MUVATTA	Hac	93	1037
MUSANNEF ABDÜRREZZAK	Menâsık (C. 5)	(S.157-58)	9235, 9238
İBN HANBEL	8; 9; 10	84, 176, 339; 22, 219; 88, 89.	4496, 4569, 4717; 4960, 5295; 5830, 5831
BUHÂRÎ	Umre; Cihad; Megâzî; Da'avât	12; 133, 197; 29; 52	1797; 2994, 3084; 4116; 6385
MÜSLİM	Hac	76	1344
EBU DÂVÛD	Cihad	77	2599

⁵³⁹ Buhari, Umre, 12 (hn: 1797).

TİRMİZÎ	Hac	104	950
NESÂÎ	Hac; Amelu'l-Yevm	296, 297; 165, 166.	4229, 4230; 10297, 10298
İBN HİBBÂN	Salat	26	2696, 2707
BEYHAKÎ	Hac	Gufûl	10460, 10461



2.7.3.4.3. Hadisin İsnad Şemâsı



2.7.3.4.4. Hadisin İsnad Tetkiki

Hadisi Abdullah b. Ömer'den üç ravi bakletmiştir. Daha sonra birçok ravi tarafından nakledilerek muteber hadis kaynaklarında yer almıştır. Ahmed b. Hanbel'in Müsned'indeki rivayetlerin senedi Şeyhayna göre sahihtir.

Ali el-Ezdi: İsmi Ali b. Abdullah el-Ezdi Tabiîndendir. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Ebu Hureyre'den rivayette bulunmuştur.⁵⁴⁰ Buhari dışındaki bütün muhaddisler hadislerini nakletmişlerdir. İbn Hibban es-Sikat isimli eserinde onu zikretmiştir.⁵⁴¹ İclî eserinde yer vermiş ve sika olduğunu söylemiştir.⁵⁴²

Nâfi (v. 117/735):⁵⁴³

Salim b. Abdullah b. Ömer (v. 106/725):⁵⁴⁴

Ubeydullâh b. Ömer b. Hafs (v. 147/764): Tabiîndendir. Baba ve anne tarafından Hz. Ömer'in torunudur. Birçok sahabe ve tabiînden rivayette bulunmuş, kendisinden de çok sayıda sika ravi hadis nakletmiştir.⁵⁴⁵ Hadis ilmindeki yerini ifade etmek için cerh ve ta'dil imamları onun hakkında "sika, imam, hâfız, sebt, hüccet, mütkın" gibi lafızlar kullanmışlardır.⁵⁴⁶ Yahyâ b. Maîn, Ubeydullah'ın hadis rivayetindeki güvenilirliğine dair şöyle demiştir: "Râvi zincirinde Ubeydullah, Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir ve Hz. Aîşe'nin bulunduğu bir rivayet inci gerdanlık gibidir".⁵⁴⁷

Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sahtiyânî (v.131/749): Başta hocası Hasan el-Basrî (110/728) olmak üzere birçok tabiînden rivayette bulunmuş kendisinden de çok sayıda sika raviler hadis nakletmiştir.⁵⁴⁸ İbn Ebi Hâtım (v. 327/938) onun Hz. Enes b. Malik'i gördüğünü ondan hadis dinlediği söylerken;⁵⁴⁹ İbn Hibban (v. 354/965) bu görüşün doğru olmadığını söylemiştir.⁵⁵⁰ Ali b. el-Medînî onun sekiz yüz civarında hadis naklettiğini belirtmiştir. İbn Sa'd onu ardarda sıraladığı sika, sebt, cami', hüccet ve adl

⁵⁴⁰ Mizzi, XXI, 41.

⁵⁴¹ Mizzi, XXI, 40-42. İbn Hibban, *es-Sikat*, V, 164.

⁵⁴² İclî, II, 159.

⁵⁴³ Bakınız, s. 72.

⁵⁴⁴ Bakınız, s. 109.

⁵⁴⁵ Mizzi, XIX, 124-27.

⁵⁴⁶ Mizzi, XIX, 128.

⁵⁴⁷ Mizzi, XIX, 128.

⁵⁴⁸ Mizzi, III, 458-60.

⁵⁴⁹ İbn Ebi Hâtım, II, 255.

⁵⁵⁰ İbn Hibban, *es-Sikât*, VI, 53.

vasıflarıyla övmüştür.⁵⁵¹ Yahya b. Main ve Nesâî ise sebt ve sika olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵² Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi ondan rivayette bulunmuştur.

Cüveyriye b. Esmâ b. Ubeyd: Ahmed b. Hanbel onun sika olduğunu söylerken yahya b. Main la be'se bih, Ebu Hâtim ise salih bir kişi olarak nitelendirmişlerdir.⁵⁵³ Tirmizi dışındaki bütün muhaddisler hadislerini nakletmişlerdir.

İsnad şemasında zikredilen; Ebu Zübeyr: Muhammed b. Müslim b. Tedrus (v. 128/746), İbn Cüreyc: Abdulmelik b. Cüreyc (v. 150/767), Abde: Abde b. Süleyman el-Kilâbî (v. 188/804), İbn Vehb: Abdullah b. Vehb (v. 197/813), Yahya: Yahya b. Said el-Kettân (v. 198/813, Ebu Üsâme: Hammad b. Üsâme (v. 201/816)'dir.

2.7.4. Rivayetlerin Genel Değerlendirmesi

Hz. Peygamberin vadiye indiğinde ve yüksek bir yere çıktığında yaptığı dua ile ilgili nakledilen hadislerde sahabilerin konuyla ilgili genel tavır ve uygulamaları Allah Rasulü'nün uygulamalarına dayanmaktadır. Hz. Peygamber yüksek yerlere veya tepelere çıktıkça tekbir getirdiği, vadilere indikçe tesbih getirdiği bundan başka dualarda okuduğunu görmekteyiz.

Ayrıca sefere çıkmak isteyen bir kişi Allah Rasulüne gelerek kendisine tavsiyede bulunmasını istemesi üzerine, Allah Rasulü'nün, Allah'a karşı saygılı olmasını yükseklerle ve tepelere çıktıkça tekbir getirmesinitavsiye ettiği nakledilmektedir. Bu hadisten de anlıyoruz ki, Allah Rasulü'nün yaptığı ve tavsiye ettikleri arasında uyum vardır. Hz. Peygamber, kendisine gelip tavsiye ve dua isteyen sahabinin davranışından memnun olmuş, yolculuğunun kolay geçmesi için ona dua etmiştir. Önemli olan bir konuda şudur. Ashabın heyecana kapılıp tekbir ve tesbihleri gür ve yüksek sesle söylemeleri ve buna karşılık Allah Rasulü'nün ashabını sükûnete davet ettiğini, Allah'ın her zaman insanlara kendilerinden daha yakın olduğunu, bundan dolayı sükûnet ve vakar içinde olmaları gerektiğini, kendilerini zorlayarak yüksek sesle tekbir ve tesbih getirmelerine gerek olmadığını hatırlatmasıdır. Tekbir, tesbih ve duada sesi çok yükseltmek uygun değildir. Çünkü Allah, kullarına şah damarlarından daha yakındır.

⁵⁵¹ İbn Sa'd, IX, 246.

⁵⁵² Mizzi, III, 462-63.

⁵⁵³ Mizzi, V, 174.

Kâinata herşey insana Allah'ı hatırlatmaya bir vesiledir. Allah Rasulü, yolculuğu sırasında yüksek yerlerde, tepelerde Allah'ı hatırlar ne kadar yükseklerle çıksa da çok büyük şeyler görse de Allah'ın herşeyden daha büyük ve yüce olduğunu düşünür, bundan dolayı tekbir getirir.

Yüksek bir yere veya tepeye çıkınca tekbir getirmek, maddi ve fiziki alemden, manevi aleme ve ulvi yüceliğe intikal etmek ve tekbir getirmek iç alemin, his ve duygulardaki yüksekliğin ifadesi olmaktadır. Bu şekilde maddi alem ile manevi alem arasında uyum sağlanmış olmaktadır.

Aşağıya veya bir vadiye inerken her durumda Mü'min Allah'ı hatırlar. Vadiye inerken de Allah'ın noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu düşünür ve tesbih eder. Vadilere inerken Allah'ın (c.c.) zatına yakışmayan noksan sıfatlardan tenzih etmek de aynı şekilde maddi ve fiziki alçaklığın his ve duygularda bir düşüşe ve alçaklığa sebep olmadığını bidirmek demektir.

İlgili rivayetlerin metinlerinde muhtelif farklılıklar olmakla birlikte, senedlerindeki birçok ravinin sika, sebt sahibi olduğunu gördük. Hadis ve varyantları başta Kütüb-ü Sitte olmak üzere birçok hadis kitabında yer almaktadır ve hadis sahihtir.

SONUÇ

Tabiat olayları karşısında yaşanan çaresizlik ve kaygı, insanlık tarihi boyunca var olmuş olmaya da devam edecektir. Kâinatta herşeyi yaratan Allah (c.c.)'dır. İnsanın faydasına (rızk, nimet, sağlık-afiyet, yardım, yağmur) ya da zararına olan (hastalık, darlık, korku, kıtlık, açlık) neticede Allah yaratmaktadır. Olağandışı durumlar veya darlık ve sıkıntılar insanın başına geldiğinde insan Allah (c.c.)' a yönelir, O'nun rızasına matuf ameller yapar, O'ndan başkasından yardım dilemez.

Allah'a şirk koşan kimselerin can ve mallarına bir zarar geldiğinde içtenlikle Allah'a yönelerek ve ondan yardım isteyerek başlarına gelen sıkıntıları, darlık ve musibetleri gidermesi için Allah'a devamlı dua ederler. Sevinçli ve iyi durumdayken putlara ve diğer tanrılarına, başlarına fakirlik, korku, kuraklık, kıtlık ve hastalık gibi bir musibet geldiğinde Allah'a yalvarırlar, putlardan ve diğer tanrılarından ümitlerini keserler. Asıl güç ve kuvvet sahibinin Allah olduğunu, diğer tanrıların hiçbir şeye sahip olmadığını anlarlar. Mekke'de kıtlık ve kuraklık zamanında müşriklerin Allah Rasulüne gelip yardım istemeleri bunu göstermektedir.

Doğal olaylar ve afetler karşısında bir beşer olarak Hz. Peygamber'in tavrı ve tavsiyeleri çok nettir. Burada, tedbir alınarak zararın önlenebileceği doğal felâketlerle, insanın müdahalesi dahilinde bulunmayan olaylar karşısında Hz. Peygamber'in tutum ve davranışı öncelikle insanların zararına olan olaylarda, tedbir alınması gereken bütün durumlarda önlemlerini almış, zararı def etme veya en az şekilde atlatma yoluna gitmiştir.

İnsanın müdahalesi dahilinde olmayan durumlarda ise, gerçek dışı inanç ve tutumları yıkmış güneş ve ay tutulmalarında olduğu gibi bunlara birer gök olayı ve Allah'ın kudret ayetleri olarak bakmıştır. Yüce Allah'ın kudret ve azameti karşısında boyun eğmiş O'nu razı edecek ameller yapmış ümmetine de tavsiye etmiştir.

Hız. Peygamber, fırtına, korku, bulaşıcı hastalık, kıtlık ve kuraklık gibi doğal afetlere karşı tedbirini aldıktan sonra yüce Allah'a sığınmış dua etmiş, namaz kılmıştır. Bu tür olaylar karşısında her şeyin yaratıcısına yönelmeyi, dua ve niyazda bulunmayı insanlara da tavsiye etmiştir.

İnsanın başına şiddetli korkuya sebep olan bir durum geldiğinde hemen göstereceği tepki, Allah'a yalvarıp yakararak dua etmek, boyun eğmek ve mütevazî olmaktır. Musibet ve belalara maruz kalan insanlar otururken, ayakta dururken, yatarken her durumda Allah'tan yardım isterler. Zor durumda kalan kimseler sıkıntıları geçtiği zaman Allah'a inanacaklarına, O'na hiçbir şeyi şirk koşmayacaklarına dair söz üstüne söz verirler. Musibet, sıkıntı ve darlık zamanlarında Allah'a yönelmek, dua etmek, sadece bir dua'dan ibaret olmayıp umumi manada Allah'a yönelmeyi ifade eder.

İnsan musibet, sıkıntı ve zorluk zamanlarında Allah (c.c.)'a yalvarır, dua eder. Kur'an bu zamanlarda kazanılan tecrübeyi Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerinden birisi olarak sunar. Nitekim sıkıntı ve zorluk anlarında yaşanan tecrübe bazı insanların iman ve hidayetine sebep olabilmektedir. Yani sıkıntı ve zorluk zamanlarında Allah'a verdikleri sözü yerine getirirler. Musibet, sıkıntı ve zorluk durumlarında insanın çaresiz kalması, Allah'a iman etmeye götüren önemli bir faktör olarak görülmektedir.

İnsan çaresizlik anında sıkıntı ve darlık zamanında, olağandışı durumlarda diğer taptığı varlıklardan yüz çevirerek sadece Allah'a yönelir ve Allah'tan başka her şeyden ümidini keser. İlah yerine koyduğu bütün varlıkların hakikatte tanrı olamayacaklarını tam bir azim ve kararlılıkla itiraf eder. Sıkıntı ve musibet zamanında kazanılan çaresizlik tecrübesi insanı sadece Allah'a yöneltmekle kalmaz, O'ndan başka ilahlara kulluk etmenin anlamsızlığını bilinç seviyesine taşır.

Küsûf namazı, Korku Namazı ve İstiskâ namazının kılınışı ile ilgili farklı sahâbilerden nakledilen birçok sahîh rivayetin var olduğunu tesbîp ettik. Bu ihtilafların sebebinin Hız. Peygamber'in bu namazları farklı zaman ve mekanlarda, mevcut şartlara göre kıldığı veya dua ettiği sonucuna vardık. Hacet namazı ile ilgili hadisün sünen-i Tirmizî ve İbn Mace'de olduğunu, bu rivâyetlerin zayıf olduğunu tesbîp ettik.

Olağandışı durumlarla ilgili incelediğimiz hadislerin genel itibarıyla sahîh olduğunu her bir hadisün en ez üç ve üzeri farklı senet zinciriyle rivayet edildiğini, şevâhit ve

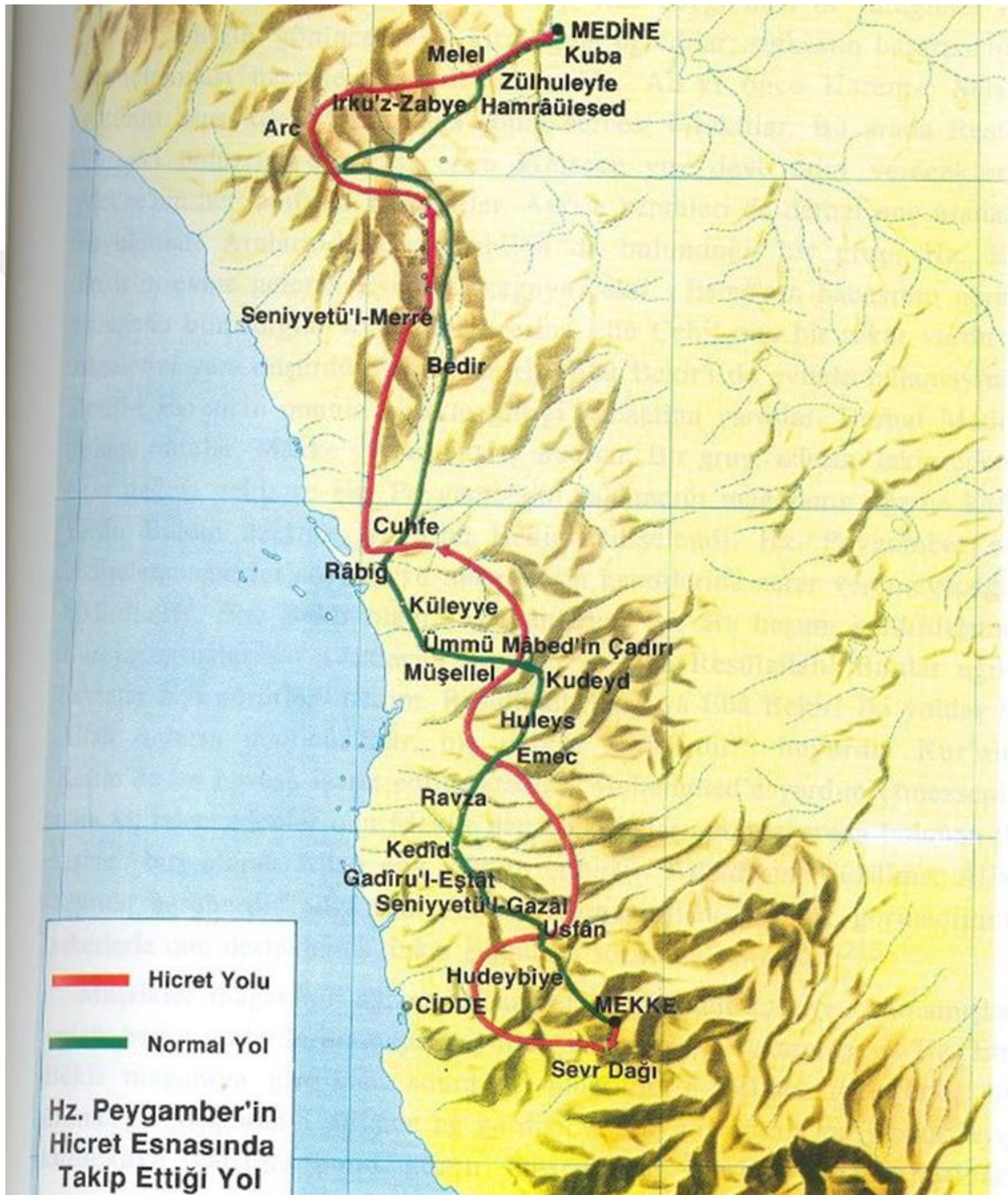
etraflarının bulunduğunu, râvileri içerisinde cerhedilenler olsa bile çoğunluğun sika ve sebt sahibi ravilerden oluştuğunu, senetteki raviler arasında kopukluk olmadığını, hadislerin genelde merfu ve mevkuf hadislerden oluştuğunu tespit ettik.

Sonuç itibariyle şu sonuca vardık: Olağandışı durumlarda Hz. Peygamber'in tutum ve davranışı öncelikle insanların zararına olan olaylarda, tedbir alınması gereken bütün durumlarda önlemlerini almış, zararı gidermiş veya en az şekilde atlatma yoluna gitmiştir.

İnsanın müdahalesi dahilinde olmayan olağandışı durumlarda ise gerçek dışı inanç ve tutumları yıkmış güneş ve ay tutulmalarında olduğu gibi bunlara birer gök olayı ve Allah'ın kudret ayetleri olarak bakmıştır. Yüce Allah'ın kudret ve azameti karşısında boyun eğmiş O'nu razı edecek ameller yapmış ümmetinde tavsiye etmiştir.

EKLER

Ek: 1, Sarıçam, İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, DİB. Yayınları, Ankara 2003, s. 123.



KAYNAKLAR

- Abdürrezzak,** Ebu Bekr Abdürrezzak b. Hemmam es-San'anî (v. 211/826-27), *el-Musannef*, thk. Habibu'r-Rahmân el-Âzamî, el-Mektebetü'l-İslâmî li't-Tabâati ve'n-Neşr, Beyrut trs.
- Altıkulaç,** Tayyar, "Ebu Bekir b. Ayyaş", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt X, İstanbul 1994.
- Apaydın,** Mehmet, *Rasulullah'ın Günlüğü, Medine Dönemi Yeni Kronolojisi*, İstanbul 1995.
- Aslan,** Adnan, "Harikulâde", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVI, İstanbul 1997.
- Ateş,** Ali Osman, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*, Beyan Yayınları, İstanbul 2006.
-,** Ali Osman, *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehli Kitab Örf ve Adetleri*, Beyan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2014.
- Aynî,** Bedruddîn Ebû Muhâmmmed b. Mahmûd el-Hanefî (ö.855/1451), *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahihi Buhârî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 2006.
- Azimâbâdî,** Ebu't-Tayyip Muhammed (v. 1857-1911), *Avnü'l-Ma'bud Şerh-u Sünen-i Ebi Davud*, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1426/2005.
- Azimli,** Mehmet, *Siyeri Farklı Okumak Mekke Yılları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009.
- Babanzâde,** Ahmed Nâim (v. 1872-1934), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, I-XI, Ankara 1982.
- Bâcî,** Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sâ'd, (v. 494/1100), *el-Müntekâ Şerhu'l Muvatta*, thk. Muhammed Abdulkadir Ahmed Atâ, Dâr'ul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1420/1999.
- Beyhâkî,** Ebu Bekr Ahmed b. el-Hüseyin (v. 458/1065), *es-Sünenü'l-Kebir*, I-XXIV, thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin, Kahire 1432/2011.

- Beyzâvî,** el-Kâdi Nâsiruddîn el-Beyzâvî (v. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1988.
- Bezzâr,** Ebû Bekr, Ahmed b. Amr b. Abdülhâlik, (v. 292/905), *Bahru'z-zehhar (el-Ma'ruf bi Müsnedi'l-Bezzâr)*, I-XVIII, thk. Mahfuz Abdurrahman Zeynullah, vd., Dâru'l- Ulûm, Medine 1409/1988.
- Bîrûnî,** Ebu Reyhân Muhammed b. Ahmed (v. 440/1048), *El-Âsârü'l-Bâkiye ani'l-Kurûni'l-Hâliye*, nşr. Eduard Sachau Leipzig 1923.
- Buhârî,** Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (v. 256/ 870), *el-Câmiu's-Sahîh*, Dâru İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 1423/2002.
- , *et-Tarihu'l-kebîr*, I-IX, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Haydarabad 1362/1942
- Cezirî,** Abdurrahmân (v. 1882-1941), *el-Fıkh alâ'l-Mezâhibi'l-Erba'a*, Dâr'ul-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1424/2002.
- Çelebi,** İlyas, “Kâhin”, Diyanet Vakıf İslam Ansiklopedisi, Cilt XXIV, İstanbul 2001.
- Çelebî,** Kâtip (v. 1067/1657), *Keşfü'z-zunûn 'an esâmî'l-kutub ve'l-fünûn*, Dâru ihyâi't-turâs, Beyrut trs.
- Cürcânî,** Ali b. Muhammed es-Seyyidu's-Şerîf (v. 816/1413), *Mu'cemu't-Ta'rifât*, thk. Muhammed sıddık el-Minşevî, Dâru'l-Fazîle, Kahire 1329/1910.
- Dârekutnî,** Ali b. Ömer (v. 385/995), *Sünenü'd-Dârekutnî*, I-VI, thk. Şuayp Arnavud, Hasan Abdul mun'im, Abdudullatîf Hirzallah, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1424/2004.
- Dârimî,** Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, (v. 255/869), *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.
- Denizkuşları,** Mahmut, *Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Tıp*, Konya, 2008.
- Derveze,** Muhammed İzzet b. Abdülhadi b. Derviş, (v. 1404/1984), *et-Tefsiru'l-Hadis*, Dâru'l-Garbi'l-İslami, 8. Baskı, Beyrut 1421/2000.

- Ebû Dâvud**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275/888), *Sünenü Ebî Dâvud*, I-VII, Dâru Risâleti'l-Âlemiyye, thk. Şuayb Arnavud, vd., Beyrut 1430/2009.
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, (v. 430/1039), *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-X, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1416/1996.
- Ebu Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. el-Müsenna et-Temimi el-Mevsîli (v. 307/919), *Müsnedü Ebi Ya'lâ el-Mevsîli*, I-XVI, thk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Me'mun li't-Turas, Dımeşk-Beyrut 1410/1989.
- Erdem**, Mehmet, "Salatü'l-Havf", Diyanet Vakıf İslam Ansiklopedisi, Cilt XXXVI, İstanbul 2009.
- Esed**, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 1997.
- Gazzâlî**, Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed, (v.505/1111), *İhyâu 'Ulûmi'd-Dîn*, I-IV, Kahire 1357/1937.
- Geçtan**, Engin, *Psikanaliz ve sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- Hâkim**, Ebu Abdullah, Muhammed b. Abdullah b. Hamdeveyh ed-Dâbi en-Nisâbûrî (v. 405/1014), *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, I-V, thk. Mustafa Abdilkadir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1422/2002.
- Hatiboğlu**, İbrahim, "Nâfi", Diyanet Vakıf İslam Ansiklopedisi, Cilt XXXII, İstanbul 2006.
- , İbrahim, "Şu'be b. Haccâc", Diyanet Vakıf İslam Ansiklopedisi, Cilt XXXIX, İstanbul 2010.
- Hökelekli**, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV. Yayınları, 10. Baskı Ankara 2013.
- , *Psikolojiye Giriş*, Düşünce yay. 1.Baskı, Bursa 2008.
- İbn Abidin**, Muhammed Emîn Ahmed b. Abdilganib. Ömer ed-Dımaşkî (v. 1307 /1889), *Reddu'l-Muhtâr alâ'd-Durri'l-Muhtar Şerhu Tenvîri'l-Ebsâr*, I-XIII, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud, vd., Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut 1423/2003.

İbn Abdilber, Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed (v. 463/1071), *el-İstiâb fî-Esmâi'l-Ashâb*, I-II, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1427/2006.

İbn Arabî, Ebû Bekr, Muhâmmmed b. Abdillâh el-Malikî, (v. 543/1143), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I-IV, thk. Muhammed Abdukadir Atâ, Dâru Kütübî'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2003.

-----, *Arızatü'l-Ahvezî bi Şerhi Sahihi't-Tirmizi*, I-XIV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1418/1997.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris, (v. 327/938), *Kitâbü'l-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1372/1953.

İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekr, Abdullâh b. Muhammed (v. 235/849), *el-Musannef*, thk. Muhammed Avvâme, Şeriketü Dâri'l-Kıble, Beyrut 1427/2006,

İbn Esîr, Ali bin Muhammed el-Cezeri, (v. 630/1233), *Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifet's-Sahabe*, Daru İbn Hazm, Beyrut trs.

İbn Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (v. 241/855), *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-L, thk. Şuayb el-Arnâvut-Âdil Mürşid, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1416/1995.

İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, (v. 852/1449)), *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, I-XIII, thk. Abdulaziz Abdullâh b. Bâz, Muhammed Fuad Abdulbâki, vd. Dâru'l-Ma'rife, Beyrut trs.

-----, *Tehzibu't-Tehzib*, I-IV, thk. İbrahim Zeybek, Adil Mürşid, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut trs.

İbn Hibban, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibban el-Büstî, (v. 354/965), *Kitâbü's-Sikât*, I-X, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad 1393/1973.

-----, *el-İhsân fî Takribi Sahihi İbni Hibban*, (thk. Şuayb el-Arnâvut ve Hüseyin Esed), I-XVIII, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1408/1988.

İbn Hişam, Ebu Muhammed, Cemalüddin Abdülmelik (v. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, Daru'l-Kitabu'l-Arabi, 3. Baskı, Beyrut 1410/1990.

- İbn Humâm**, Kemâluddîn, Muhâmmmed b. Abdulvâhîd, es-Sivâsî, (ö. 861/1457), *Şerhu Fethi'l-Kadîr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/ 2003.
- İbn Huzeyme**, Ebû Bekir Muhammed b. İshak (v. 311/924), *Sahîhu İbn Huzeyme*, thk. Mustafa el-A'zamî, I-IV, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1400/1980.
- İbn İshak**, Muhammed el-Medeni el-Matlibi, (v. 151/768), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Thk. Ahmed Ferid el-Mezidî, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1425/2004.
- İbn Kayyım el-Cevziyye**, Şemsuddin Ebi Abdilleh Muhammed bin Ebu Bekr, (v. 751/1350), *Zadu'l-Me'ad fî Heydi Hayri'l İbad*, thk. Şuayb Arnavud, Abdulkadir Arnavud, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1419/1998.
- , *et-Tibbu'n-nebevî*, thk. Abdulğani Abdulhalık, vd., Dâru'l-Fikr, Beyrut trs.
- İbn Kayserânî**, Muhammed b. Tahir el-Makdisî, (v. 507/1113), *Tezkiretü'l-huffâz*, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî, Dâru's-Sumay'î, Riyad 1415/1994.
- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer ed-Dımeşkî (v. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1417/1997.
- İbn Kudâme**, Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudame el-Cemmalli el-Makdisi (v. 620/1223), *Mu'ni*, I-XV, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin, vd., Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad 1417/1997.
- İbn Mâce**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvînî, (v. 273/888), *Sünen*, I-V, thk. Şuayb Arnavud, vd., Müessesetu'r-Risâle, Beyrut trs.
- İbn Manzûr**, Ebu'l-Fazl Cemâleddin (v. 711/1311), *Lisânü'l-Arab*, I-XV, Dâru's-Sâdr, Beyrut trs.
- İbn Rüşd**, Ebu'l-Velîd Muhammed İbn Ahmed el-Hafîd, *Bidayetü'l-Mücdehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, Matbaatü'l-İstikâme, İstanbul 1993.
- İbn Sa'd**, Muhammed b. Sa'd (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-XI, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetu'l-Hâncı Kahire 1421/2001.

- İclî,** Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdullah, (v.261), *Ma'rifetü's-sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadis ve mine'd-duafâ ve zikru mezâhibihim ve ahhâbihim*, thk. Abdulalim Abdülazim el-Bestevî, I-II, Mektebetü'd-Dâr, Medine 1405/1985.
- Kâdı İyaz,** Ebu'l-Fadl İyaz b. Musa b. İyaz (v. 544/1149), *İkmâlu'l-Mu'lim bi Fevâidi Müslim*, I-IX, thk. Dr. Yahya İsmail, Dâru'l vefâ 1419/1998.
- Karaman,** Hayrettin, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez ve Sadrettin Gümüş, Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Kara,** Mustafa, "havf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVI, İstanbul 1997.
- Karataş,** Mustafa, "Astronomik Hesaplar Işığında Kûsûf Hadisleri", *Diyanet İlmi Dergi*, Cilt 36, Sayı 2, Nisan-Mayıs-Haziran 2000, s. 77-84.
- Kâsânî,** Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud, (v. 587/1191), *Bedâiu's-Senâi' fi Tertibi's-Şerâi'*, I-X, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud vd., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2002.
- Kaya,** Mahmut, "ay", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt IV, İstanbul 1991.
- Köksal,** Mustafa Asım, *İslam Tarihi*, I-VIII, Köksal Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Köse,** Saffet, "Tekbir", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XL, İstanbul 2011.
- Kurtûbî,** Ebû Abdullah Muhammed İbn Ahmed el-Kurtûbî (v. 671/1273), *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993.
- Kuşeyrî,** Abdülkerim bin Hevazin el-Kuşeyrî en- Neysebûrî, (v. 1072/465) *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi İlmi't-Tasavvuf*, thk. Ma'ruf Mustafa Zurayk, vd., Dâru'l-Hayr, Beyrut 1997/1418.
- Malik b. Enes** (v. 179/795), *el-Muvatta*, I-V, Mektebetü'l-Furkân, Kahire 2003/1424.
- Merâğî,** Ahmed Mustafâ el-Merâğî (v. 1883/1952), *Tefsîru'l-Merâğî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1998.

- Merginâni,** Burhâneddîn Ebü'l-Hasen Ali bin Ebî Bekr bin Abdülcelîl er-Reşadânî el-Merginânî, (v. 593/1197), *el-Hidaye fî Şerhi Bidâyetu'l-Mübtedî*, Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs.
- Mevdûdi,** Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî (v. 1399/1979), *Tefhîmu'l-Kur'ân*, (çev. Muhammed Han Kayani vd.), İnsan Yayınları, İstanbul 1989.
- Mizzî,** Ebü'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdîrrahmân b. Yûsuf (v. 742/1341), *Tehzîbu'l-Kemal fî Esmâi'r-Rical*, I-XXXV, thk. Dr. Beşşar Avvad Ma'ruf, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1403/1983.
- Mübarekfûrî,** Ebu'l-Ala, Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahîm, (v. 1353/1934), *Tuhfetu'l Ahvezî bi Şerhi Camii't-Tirmizî*, I-X, thk. Abdul Vehhab Abdullatîf, Dâru'l-Fikr, Beyrut trs.
- Müslim,** Ebü'l-Hûseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî el-Neysâbûrî (v. 261/875), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Dâru İbn Hazm, Beyrut 1416/1995.
- Nesâî,** Ahmed b. şuyab Ebu Abdurrahman, (v. 303/915), *Kitâbü's-Süneni'l-Kübra*, I-XII, thk. Şuyab Arnavud vd., Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1421/2001.
- Nesefî,** Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî (v. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut 1417/1996.
- Nevevî,** Ebu Zekerîyya Muhyiddin (v. 676/1277), *el-Minhaç Şerhu Sahihi Müslim b. Haccac*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1418/1997.
- Öğüt,** Salim, "İstihâre", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXIII, İstanbul 2001.
- Özen,** Şükrü, "Leys b. Sa'd", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXVII, İstanbul 2003.
- Özervarlı,** M. Sait, "Harikulâde" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVI, İstanbul 1997.
- Palalı,** Mehmet Zeki, "Cüzzam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt VIII, İstanbul 1993.

- Peker,** Hüseyin, *Din Psikolojisi*, baskı, Aksiseda Matbası, İkinci Baskı, Samsun 2000.
- Rağib el-İsfehânî,** Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed (v. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîb'l Kur'ân*, thk. Muhammed Halil Aytânî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1422/2001.
- Râzî,** Fahreddîn er-Râzî (v. 606/1210), *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1418/1997.
- Sâbuni,** Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.
- Sarıçam,** İbrahim, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yayınları, Ankara 2003.
- Sehnûn,** İbn Said Abdusselâm et-Tenûhî (v. 240/854), *Mudevvenetu'l-Kübrâ*, I-V, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1415/1994.
- Semerkindi,** Ebu Bekr Alaüddin Muhammed b. Ahmed b. Ebi Ahmed (v. 539/1144), *Tuhfetu'l-Fukâhâ*, Dâru'l-Kütübu'l-İlmiyye, Beyrut 1405/1984.
- Serahsî,** Ebu Bekr Muhammed b. Ahmed, (v. 483/1090), *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru'l-Marife, Beyrut 1409/1989.
- Şafî,** Muhâmmmed b. İdris (v. 204/819), *İhtilâfu'l-Hadis*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1410/1990.
- Şevkânî,** Muhammed b. Ali b. Muhammed (v. 1250/1834), *Neylu'l-Evtâr Şerhu Muntegâ'l-Ahbâr*, I-VII, thk. Ebu Muaz Tarık b. İvadullah Muhammed, Dâru İbn Affân, Kahire 1426/2005.
- , *Fethu'l-Kadîr*, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 1415/1995.
- Taberânî,** Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed (v. 360/971), *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdî Abdülmecid, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire 1404/1984.
- , *Mu'cemu'l-Evsât*, thk. Tarık b. İvezullah b. Muhammed, vd., Dâru'l-Harameyn, Kahire 1415/1995.

- , *Kitabu'd-Duâ*, I-III, thk. Muhammed Said b. Muhammed Hasan el-Buhari, Dâru'l-Beşşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1407/1987.
- Taberî,** Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (v. 310/922), *Târîhu't-Taberî -Târîhu'r-Rusul ve'l- Mülûk-*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I-XI, Kâhire 1419/1998.
- Tahâvî,** Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî (v.321/933), *Şerhu Maâni'l-Âsâr*, I-V, thk. Muhammed Zehri en-Neccâr, vd., Âlemu'l-Kütüb, Beyrut 1414/1994.
- TDK,** Türkçe Sözlük, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Derneği Yayınları, İstanbul 2005.
- Tehânevî,** Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid (v. 1158/1745), *Keşşafu Istilâhâti'l-fünûn ve'l-Ulûm*, thk. Ali Dehruç, Mektebetu Lübnân Naşirûn, Beyrut 1416/1996.
- Tirmizî,** Ebû İshak b. İsâ b. Serve (v. 279/892), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VI, thk. Dr. Beşşar Avvad Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l- İslâmiyyi, Beyrût 1416/1996.
- Toksarı,** Ali, "Humeyd et-Tavîl", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVIII, İstanbul 1998.
- Vâhidî,** Ebu'l Hasan, Ali b. Ahmed, (v. 468/1076), *Esbâbu'n-nüzûl*, thk. Kemal Besyûnî Zağlûl, Dâru'l Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1991.
- Vâkidî,** Muhammed b. Ömer (v. 207/822), *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, I-III, London 1965.
- Yaşaroğlu,** M. Kâmil, "küsûf", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XXVI, İstanbul 2002.
- Yazır,** Muhammed Hamdi (v. 1878 -1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-V), Merve Yayınları, İstanbul 1986.
- Yıldırım,** Enbiya, *Geleneksel Hadis Yorumculuğu*, İstanbul, Rağbet yay. 2007.
- Yurdagür,** Metin, "Tesbih", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XL, İstanbul 2011.

- Yücel,** Ahmet, “Hasan-ı Basrî” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XVI, İstanbul 1997.
-, Ahmet, “İbn Sîrîn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt XX, İstanbul 1999.
- Zehebî,** Şemseddin Muhammed b. Ahmed, (v. 748/1348), *Mizanu’l-İ’tidâl fi Nakdi’r-Rical*, I-IV, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut trs.
- , *Tehzîbu Tehzîbi’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl*, I-XI, thk. Guneym Abbas Guneym, vd., el-Fârûku’l-Hadîse, Kahire 1425/2004.
- Zemahşerî,** Ebu’l-Kâsım, Cârullah Muhammed İbn Ömer (v. 538/1144), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1995.
- Zeylaî,** Ebû Muhammed, Cemâlüddîn Abdullâhb. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeylaî (v. 762/1360), *Nasbu’r-Râye li Ehâdîsi’l-Hidâye*, I-V, thk. Muhammed Avâme, el-Mektebetu’l-Mekkiyye trs.
- Zihni,** **Mehmet** (v. 1846-1913), *Ni’meti İslam*, Salah Bilici Kitap evi Yayınları, İstanbul 1976.
- Zühaylî,** Vehbe ez-Zuhaylî (v. 1436/2015), *et-Tefsîru’l-Münîr*, Dâru’l-Fıkr, Beyrut 1991.
- , *İslam Fıkıh Ansiklopedisi*, I-X, (trc. Ahmet Efe ve diğerleri), İstanbul 1989.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı

Mehmet GÜLER

Doğum Tarihi ve Yeri

05 Nisan 1976, Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi

Süleyman Demirel Üniversitesi

Y. Lisans Öğrenimi

Erciyes Üniversitesi

Bildiği Yabancı Diller

Arapça, Fransızca

Bilimsel Faliyetleri

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar

Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim Bilgileri

E- Posta Adresi

buraktahaguler@hotmail.com